

P. A. SOROKİN

Ç A Ğ D A Ş SOSYOLOJİ KURAMLARI

I

ÇEVİREN

M. MÜNİR RAŞİT ÖYMEN

T.C.

KÜLTÜR BAKANLIĞI

B İ L İ M

© T.C KÜLTÜR BAKANLIĞI, 1994 / ANKARA
ISBN 975-17 - 1480 - X (Takım)
ISBN 975-17 - 1481 - 8 (I. cilt)
Kapak Düzeni / Seçil KEMERKAYA

Birinci Baskı, 5.000 Adet

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI MİLLÎ KÜTÜPHANE BASİMEVİ
ANKARA - 1994

Dünya çok yakın bir gelecekte yeni bir yüzyıla girme hazırlığı içindedir.

Yeni yüzyılın insanı, daha gelişmiş, daha özgür ve daha demokrat olacaktır. Barışa ve insanlığa daha çok önem verecektir. Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri destekleyecek ancak, bunların, insanlığın ve dünyanın genel dengesini bozmasına izin vermeyecektir. 2000'li yılların insanı bugünün gençleridir. Onlar için, hem ulusal kültürümüzün birikimlerini ve tüm verilerini, hem de uluslararası kültür eserlerinin temel yapıtlarını hazırlayıp sunmak zorundayız. Bugüne kadar yapılmış çalışmaların ışığı altında gençleri 2000'li yıllara hazırlamak bizim görevidir.

Demokratik ortamda insana saygılı, özgür düşünen, düşündüklerini üretime dönüştürebilen, sesini ve etkinliğini sivil toplum örgütleriyle duyurabilen genç kuşaklar yetiştirmek amacımızdır. Tabulardan kurtulmuş, öğrenmek, bilgisini artırarak daha olgun ve yararlı birey olmak amacıyla sürekli okuyan bir gençlik ülkemizin geleceğidir, aydınlık günlerin güvencesidir.

Etkinliklerimiz tüm insanlarımıza, özellikle çocuklarımıza, gençlerimize, okumaları ve düşünmeleri; yazar ve yayıncılarımıza da üretmeleri için her türlü desteği sağlamak amacıyla sürdürülmektedir.

Demokratik bir yapı içinde, kişisel özgürlüklerin bilincinde, birbirlerine saygı ve sevgi ile yaklaşan insanların "yurttaşlık bilinci ile" oluşturduğu "Türkiye"yi yaratmak, Bakanlığımızın ana hedefidir.

Amaçlanan kültür düzeyine ulaşmış insanların Türkiye'si için en önemli öğelerden birisi de "kitap"tır. Kültür

çeşitliliğine ve zenginliğine sahip ülkemiz insanının istekleri ve eğilimleri gözönüne alınarak yapılacak her türlü yayın hizmeti, ülkemizi dünya üzerinde layık olduğu konuma kavuşturacaktır.

Bakanlığımız, ilke olarak özel yayınevlerinin ticari amaçla gerçekleştirilmesi olanaksız olan kültürel verilerini gelecek kuşaklara aktarmak ve evrensel kültür verilerine ulaşmak için yayın yapar. Bu yayın hizmeti, Türkiye genelinde çok az bir yüzdeyi oluşturmaktadır. Asıl amaç, özel kişi ve kuruluşları destekleyerek Türkiye genelinde yayın sektörüne sahip çıkmak ve bu sektörün hareketliliği sonucu kültürlü, okuyan, yazan, düşünen ve üreten insanlardan oluşan Türkiyeli'yi ortaya çıkarmaktır.

Kitap ve okumak, insanımızı güzel duygu ve düşüncelerle, gelenek ve göreneklerle, birlik içinde, yurttaşlık bilinci etrafında bütünleştiren, Atatürk ilkeleri ışığında, demokratik bir ortamda, özgürce yaşamasının temel ve vazgeçilmez olgularıdır; yalnızca insana özgü güzelliklerdir.

Özgür ve demokrat yaşama süreci için "KÜLTÜR, OKUMAK; OKUMAK, ÖZGÜRLÜKTÜR" diyoruz ve tüm insanlarımızı okumaya, kültür dünyamıza katkıda bulunmaya çağırıyoruz.

Timurçin SAVAŞ
Kültür Bakanı

Sorokin, "ÇAĞDAŞ SOSYOLOJİ KURAMLARI" adlı bu kitabını Birleşik Amerika Devletleri'nin Harvard Üniversitesi'nde Sosyoloji Profesörü iken, kendi öğrencileri için ders kitabı olarak yazmıştır. Üniversitelerde ve yüksek okullarda sosyoloji bilimi öğreniminde büyük bir ihtiyacı karşılamış olan bu kitap, bütün dünya memleketlerinde sosyoloji bilginlerinin ve profesörlerinin ilgilerini çekmiş, onlarca bilimsel değeri çok yüksek dercede değerlendirilmiştir.

İngilizce yazılmış olan bu eser, Fransız, Alman, Çek, Yugoslav, Hind, Çin ve Japon dillerine çevrilmiştir. Bu çeviri ile sekizinci dilde yayınlanmış oluyor. Bir profesörümüzün söylediğine göre, Sorokin'in adı geçen eserinin 34 dile çevrildiği anlaşıyor.

"ÇAĞDAŞ SOSYOLOJİ TEORİLERİ" nin birinci cildini - üç ayrı kitap ve daha sonra hepsini bir tek cild'de - "YÜZYILIMIZIN SOSYOLOJİ NAZARİYELERİ" başlığı ile, yıllarca önce Türkçe'ye çevirmiş ve basmıştım.

O zaman kitap üzerinde, tanıtıcı ve çevireni cesaretlendirici eleştiriler yapılmıştı. Bunları, daha çok Sorokin'in kitabına verilen değeri göstermek üzere yazdıklarını düşünerek, bu kitapta ayrı bir bölümde topluyorum.

Cumhuriyetimizin kuruluşundan beri günlük konuşma dilimizde hızlı gelişmeler gerçekleşmiştir. Bilimsel ve teknik alanda batı dünyası ile çok sıkı ilişkilerimiz olmuştur. Eskiden kullanageldiğimiz Arap ve Acem dillerinden gelmiş olan pek çok kelime ve terim Türkçede artık kullanılmaz ve yeni kuşaklarca anlaşılmaz olmuştur.. Bunların yerlerine, mümkün olduğu kadar Türkçe terimler kullanılmakta ve Türkçede karşılıkları bulunmayan bazı kelime ve terimler de batı dillerinden alınmaktadır. Biz de kitabı çevirirken bu yoldan gittik. Kitapta karşılaşılan bazı yabancı terimlerin Türkçe açıklamaları ayrı bir bölümde kısa sözlükte yer almaktadır.

Dilimizde sosyoloji alanında geniş kapsamlı ya-

yınların sayıları sınırlı olduğundan, bu kitabın büyük bir ihtiyacı karşılayacağını ve sosyal bilimlerle ilgilenenlere yararlı olacağını umuyorum.

Eserinin ve başka kitaplarının Türkçeye çevrilmesi hakkını bana yazılı olarak vermiş olan Sayın Profesör Sorokin'in aziz hatrasını, bu kitabın basılışında saygı ile anıyorum.

M.Münir Raşit Öymen

SOROKİN, Pitirim Alexandrovitch:

- Sosyoloji Doktoru ve Fahri Felsefe Doktoru. (Dr. Soc. Hon. Ph. D.)
- Harvard Üniversitesi'nden 1930'dan beri Sosyoloji Profesörü.
- 1949'dan beri Harvard Üniversitesi, Altruizm (El-severlik) Araştırma Merkezi Müdürü.
- 21 Ocak 1889 yılında Rusya'da Tura şehrinde doğmuştur. Alexander P. Sorokin ile Pelageria V. Rymksich'in oğullarındandır. 1917 yılında Elena P. Bortynskaia ile evlenmiştir. İki oğlu vardır.
- **Tahsili** : Gece okulu, Öğretmen Okulu, Psiko-Nörolojikal Enstitü, St. Petersburg Üniversitesi.
- Seyyar sanatkar (zanaatkar) ve tarım işçisi; Fabrika işçisi ve eğitmen (Özel öğretmen); Privat doçent; Psiko-Nörolojikal Enstitü, 1924-1930; Uluslararası Medeniyetlerin Mukayeseli İncelemesi Cemiyeti (International Society for Comporative Study of Civilisations) Başkanı.

Yayınları :

- Suç ve Ceza. 1914.
- Bir Filozof Olarak Leo Tolstoi, 1915.
- Sosyoloji Sistemi (2 Cilt), 1920-1921.
- Hukukun Genel Teorisi, 1920.
- Bir Rus Güncesinden Yapraklar, 1924.
- İhtilalin Sosyolojisi, 1925.
- Sosyal Hareketlilik, 1927.
- Çağdaş Sosyoloji Teorileri, 1928.
- Köy ve Şehir Sosyolojisinin Prensipleri, 1929.
- Köy Sosyolojisine Bir Kaynak Kitap (3 Cilt) 1930-1931.
- Sosyal ve Kültürel Dinamik (4 Cilt) 1937-1941.
- İnsan Davranışının Zaman Bütçesi, 1939.

- Çağımızın Bunalımı, 1941.
- Afet İçinde İnsan ve Toplum, 1942, Man and Society' in Calamity).
- Sosyo-Kültürel Sebep-Netice Münasebeti, Zaman, Mekan, (Socio-Cultural Causality, Time, Space, 1943.)
- Toplum, Kültür ve Kişilik: Yapıları ve Dinamikleri, 1947.
- İnsanlığın Yeniden İnşası, 1948.
- Altruist - Elseven - Sevgi, 1950.
- Bir Bunalım Çağının Sosyal Filozofisi, 1950.
- Altruist Davranışta Araştırmalar, 1950.
- Aşkın Gücü ve Yolları, 1954.
- S.O.S. Meaning of Ous Crisis, 1951. - Altruist ve Manevi Büyümenin elemanları ve Teknikleri, 1954.
- Fads a Faibles of Modern Sociology, 1956.
- Amerikan Cinsiyet -Sex- İhtilali, 1957.
- Kuvvet ve Ahlak, 1959.
- Uzun Bir Gizi, 1963.
- Zamanımızın Temel Eğitimleri, 1964.
- Günümüzün Sosyolojik Teorileri, 1966.

S o r o k i n 10.II.1968'de ölmüştür.

Yukardaki bilgilerin alındığı kaynak eser:

Who Was Who - 1961-1970

Adam a Charles Black - London.

GİRİŞ:	1
Kitabın planı ve konuların dağılımı	3
Klasik Sosyoloji okullarının sınıflara ayrılması	4
Tamamlayıcı birkaç düşünce	5
 1. BÖLÜM: 1. Mekanist okul	7
1. Okulun öncüleri	7
XVII. yüzyılın sosyal fiziğinin başlıca karakterleri şöyle özetlenebilir	8
2. Çağdaş sosyal fizik	13
Başlıca fizik yasaları	15
3. Çağdaş sosyal mekanik	17
4. Çağdaş sosyal enerjetik	19
5. Eleştirme	30
6. Vilfredo Pareto:	41
Pareto ve elemanları	41
Pareto'nun bilimsel sosyolojisi	44
Karşılıklı işlevsel bağlanmanın niceliksel betimlenmesi	47
Pareto'nun toplum anlayışı	51
Pareto'nun incelediği elemanlar ya da faktörler	53
Pareto'nun kalıntıları ya da tortuları ve başka yöne yatak değişimleri üzerine elde ettiği sonuçlar	54
Tortuların sınıflara ayrılması	55
Pareto'nun başka sosyal elemanlar üzerinde elde ettiği sonuçlar	66
Sosyal hétérogénéité	67
Seçkinlerin akımı	68
Pareto'da sosyal değişimin devrevi anlayışı	70
7. Eleştirme	70
 II. BÖLÜM: Frederic Le Play Okulu	74
1. Frederic Le Play Okulu	74
1. Okulun biyografik ve tarihsel verilmiş gerçekleri	74
Le Play'in çevresinin başlıca özellikleri	75
Öğrencileri ve iş arkadaşları	76
2. Le Play okulunun metodları	77

İnceleme planı	82
3. Le Play okulunun sosyal bilime hizmetleri	87
4. Eleştirme ve değerlendirme	96

III. BÖLÜM: Coğrafya Okulu 102

1. Okulun öncüleri	102
2. Coğrafi faktörlerin tanımı	104
3. Sosyal olayların coğrafi faktörlerle olan şartlanmasını ilgilendiren temel önlemler	105
4. Coğrafya koşulları ve ekonomik hayat ve örgütlenme	109
Dr. H. L. Moore'in teorisi	116
Beveridge'in teorisi	117
Dr. Huntington'un teorisi	118
5. Coğrafya koşulları ve sağlık	125
İklim ve sağlık	126
6. İklim, enerji ve insan verimi	135
7. İklim ve zihin ya da fikir verimi	141
8. Coğrafya koşulları ve toplumun toplumsal ve politik örgütü	146
1 No.lu Corrélation	147
2 No.lu Corrélation	148
3 No.lu Corrélation	149
4 ve 5 No.lu Corrélationlar	151
Uygarlığın kuzeye doğru yer değiştirdiği teorisi	153
9. İklim, deha ve uygarlığın verimi	157

IV. BÖLÜM: Sosyal olayların biyolojik yorumlanması 167

Organisist Okul	167
1. Sosyolojide biyolojik kuramların başlıca tipleri	167
2. Bio-organique okul ve onun başlıca organik teorilerle ilişkileri	168
3. Bu okulun öncüleri	171
4. Sosyolojide çağdaş Bio-organique teoriler	173
Spencer'in görüşü	174
P. Lilienfeld'in görüşü	175
Yapılan itirazlar	176

Schaeffle'in teorisi	178
Novicow'un teorisi	178
Worms'un teorisi	180
5. Eleştirme	181
6. Biyolojik ve sosyolojik farklılaşma	186
7. Eleştirilecek başlıca noktalar	190

V. BÖLÜM: Irk, -sélection- ve soyaçekim okulu ... 191

1. Biyolojik okulun öncüleri	191
2. Okulun tarihsel ve filozofik dalı	192
Arthur de Gobineau	192
Houston Stewart Chamberlain	198
3. Okulun antropométrie dalı	202
G. V. Lapouge'in teorisi	203
Sosyal -sélection'un- biçimleri	209
Otto-Ammon'un kuramı	216
Georg Hansen'in kuramı	217
4. Okulun biométrie dalı	226
Sir Francis Galton'un kuramı	226
Karl Pearson'un kuramı	231
5. Bu okulun eleştirilmesi	236
1. İnsan ırkları çok kaynaklıdır	236
Ari ırk varsayımı	236
3. Lapouge ve Ammon'un kuzey ırkı ya da Avrupa insanı varsayımı ve Lapouge-Ammon yasaları	238
5. Lapouge-Ammon'un öteki yasaları	245
6. Okulun sağlam prensipleri	247
7. Genel sonuçlar	267

VI. BÖLÜM: Yaşamak Kavgasının Sosyolojik

Yorumlanması ve Savaş Sosyolojisi 268

1. Okulun genel karakterleri	268
2. Biyoloji ve sosyoloji literatüründe "Yaşamak kavgası" ifadesinin belirsizliği	268
3. Yaşamak kavgasının biçimleri ve insan tarihinin gidişindeki değişimler	272
Novicow'un teorisi	272
Vaccaro'nun teorisi	275
Eleştirme	279

4. Savaşın politika organizasyonu üzerindeki etkisi	287
5. Savaşın ve çatışmanın -mücadelenin- sosyal fonksiyonları ve etkileri	290

VII. BÖLÜM: Bio- Sociale Okul:

Démographique Okul	293
1. Bu okulun öncüleri	293
2. Adolphe Coste	294
Coste'un Sosyolojik Teorileri	295
Eleştirme	302
3. Démographique faktörler ve ekonomik olaylar	306
4. Démographique olaylar ve başka ideolojik olaylar	322
5. Démographique faktörler ve toplumların ilerlemesi ve çökmesi	332
6. Genel Sonuç	343
DİPNOTLAR	345
SÖZLÜK	373

Bu kitap son 60, 70 yılın sosyolojik kuramlarından sözeder, amacı, bu kuramların başlıca tiplerini incelemek ve bilimsel olarak ne derece doğru olduklarını belirtmektir.

Kitap, yazarların kişiliklerinden çok, onların beğenilen ve kabul edilen kuramlarını anlatır. Bu devrin başlıca sosyolojik kuramlarını açıkça inceleyen bir yapıta sahip değiliz.

Birçok sosyolog monografileri elimizde bulunmakla birlikte, bütün bunlar konunun ancak bir bölümünü incelemektedirler (1).

Sosyolojik düşünüşün tarihi üzerinde değerli birçok yapıtlar vardır (2), fakat onlar bütün dikkatlerini sosyolojinin sonuncu devri üzerine çevirmişlerdir.

Geçen birkaç on yıl boyunca, kimi memleketlerin sosyoloji tarihi üzerinde birçok değerli incelemeler yapılmıştır (3), fakat tekrar edelim ki, bunlar konunun ancak bir bölümü ile uğraşmışlardır. Sonunda, **P. Barth'in "Tarihin Sosyolojik Filozofisi"**; **M. Kovalevski'nin "Çağdaş Sosyologlar"**ı (Rusça); **H.E. Barnes'in "The New history and The Social Studies"**; **H.E. Barnes'in "The History And Prospects of Social Sciences"**inde; **F.H. Hankines'in** değerli çalışmaları gösterilebilir.

E.C. Hanyes'in "Sosyal bilimin gelişmeleri"nde **Charles A. Ellwood'un** yazdıkları da çevrilmemişlerdir, ya da ortada yoktur; ya da kuramların sosyolojik görünüşünü yansıtmadan çok, tarihsel görünüşüne bağlıdır. Bu yapıtlar başlıca çağdaş sosyoloji okullarını ilgilendirecek kadar ayrıntılı değildirler.

Yazar, sosyoloji derslerinin öğrencilerine çağdaş sosyolojik kuramlar üzerinde elkitabı işini görecektir. Bu durum, bu kitabın yazılmasının nedeni olmuştur. Bundan başka, sosyolojinin alanı, özel bir sosyoloji sorununu incelemeye kendisini veren ve bilimin bütün alanı üzerinde doğru ve tam bir

bilgiye sahip olmak isteyen bir sosyoloji bilgini için, son derece güçlükler çıkaracak kadar genişlemiştir. Bundan ötürü, Çağdaş sosyolojinin genel durumu üzerinde genel bir bilgi her sosyoloğun işine yarar.

Belli bir kuramın uzun zamandan beri geliştirildiğini bilmemek, belli bir sorunun daha önce birçok bilginlerce özenilerek incelendiğinin farkında olmamak bir eksikliktir. Bu eksiklik kimi vakit bir trajedi biçimini alır. Böyle bir durumda bulunan bir sosyoloji bilgini, zamanını ve enerjisini boş yere tükettiğini anladığı anda, büyük bir acı duyar ve kendi halinin bir trajedi olduğunu anlar.

Büyük acılar çekerek yaptığı araştırmalar sonunda yeni bir şey bulmadığını anlayan bir bilginin hali, hem kendisi hem de bilim ve toplum için acıdır. Bu, toplum ve bilim için, değerli yeteneklerin yitirilmesi demektir. Eğer bir bilgin, zaman ve enerjisini böyle boş yere kullanmamış olursa, sosyolojinin henüz bilinmeyen olaylarını incelemek için kullanabilir; böylece, sosyoloji zenginleşmiş ve toplum da, kendi bilgininden bir şeyler kazanmış olur.

Bu düşünce yalın bir olasılık değildir, gerçek bir durumdur ve çokluk olan bir şeydir. Bu nedenlerden ötürü, belli bir bilimin bütün alanı üzerinde genel bir fikir veren kitapların hepsi yararsız değildirler.

Sonuncu olarak, son 60-70 yılda çok sayıda her türlü kuramlar meydana atılmışlardır. Bunlar, yağmurdan sonra mantarların ortaya çıkması gibi, her yanı kaplamışlardır. Bugün sosyoloji alanı, birçok ve birbirini çelen, birbirinden ayrı sistemlerle dolmuştur. Bu alana giren acemi bir kimse, şaşırıp kalır ve bocalamağa başlar. Bu teorilerden hangilerinin doğru, hangilerinin yanlış olduğunu ayırd etmekte çok büyük sıkıntı çeker.

Diyebiliriz ki, çağdaş sosyoloji bilginin en büyük ve acele işlerinden biri, gerçekten doğru ve sağlam olan şeyle, yanlış olanı, yani hiçbir sağlam kanıta dayanmayan şeyi ayırd etmektir. Bu, yeni bir varsayım ortaya koymak kadar önemli, zorunlu ve yararlı bir iştir. Bu

kitapta çağdaş sosyoloji teorileri'ne, ayrıntılarına kadar yer verilmiş kuram ya da varsayım'ın başlıca kurullarının ve zayıf yanlarının neler olduklarını, düşünceli bir okuyucuya telkin edecek kadar da eleştirmeler yapılmıştır. Bu kitabın amacı ve yararlı olması böylece gösterilmiştir.

KİTABIN PLANI VE KONULARIN DAĞILIMI:

Son 60-70 yılda yetişen sosyoloji bilginlerinin ve onların çalışmalarının sayısı o derece çoktur ki, bütün sosyologların tek tek hizmetlerinin cevheri -substantiell- bir analizini bir yapıtta yapmak olanağı yoktur. Bu işe girilirse, ola ki, yüzeyde kalmış ve bütün boşluklarıyla bir çeşit biyografik bir sözlük biçimini almış olur. Böyle bir girişim, başka boşluklar arasında, bütün araştırma alanının özellikle homojen ve mantıksal görünüşe sahip olmamak tehlikesine neden olur.

Sosyologların biographie'leriyle uğraşmadığımız için, bizce en iyi yol şudur:

Bütün önemli sosyoloji kuramlarını sınıflara, ya da okullara ayırmak ve sosyoloji bilginlerinin çalışmalarını bireysel olarak analiz etmeksizin, bu okulların başlıca ilkelerini ele almak gerekir. Şöyle ki, her okulda en çok temsil edici olan bireysel teorilerin bir çoğu verilmiştir; başlıca yapıtlar gösterilmiş, onların ana varsayımları ve önerileri gösterilmiş olsunlar. Bu plan, başka planlardan, bilimsel bakımdan daha çok kabul edilebilir gibi görünüyor ve bir diksiyonerin kronolojik planından da daha ekonomiktir. Bu, yeni bir varsayım ortaya koymak kadar önemli, zorunlu v yararlı bir iştir.

Buraya kadar söylediklerimiz, kitabın mantıksal mimarisini anlatıyor. Bunu şöyle özetleyebiliriz:

Bütün kavramlar, çok önemli birçok okullar arasında tekrar bölümlere, onlardan her biri de çeşitlere ay-

rılır, her çeşit, tipik bir yapıt ile temsil edilir.

Günümüz sosyoloji okullarını daha belirli anlamak için, kendi geçmiş zamanına bağlamak için, her okulun başlangıcında, onun öncüleri üzerinde kısaca bilgi veriyoruz. Okulun yada varsayımın ilkelerini bildirdikten sonra, onun yanlışlarını ve elverişli olmadığını gösteren eleştirmeleri de ekliyoruz. Hiç kuşku yoktur ki, bu planın kendisine özgü zararları da vardır, fakat bu zararlar, başka metodların zararları kadar büyük değilmiş gibi görünüyor.

KLASİK SOSYOLOJİ OKULLARI'NIN SINIFLARA AYRILMASI: Sosyoloji okullarını ve onların çeşitlerini ya da dallarını şöylece belirtebiliriz:

I. Mekanist Okul, Sosyal Mekanik, Sosyal Fizik, Sosyal Enerjetik, **Pareto**'nun matematiksel sosyolojisi.

II. Bireşimci Okul.

III. Coğrafya Okulu.

IV. Biyolojik Okul, Organist dal, Irk, soyaçekme ve seçip ayıklama -selection- dalı, Sosyal Darvencilik ve yaşam kavgası kavramları.

V. Biyo-sosyal Okul, Demografik sosyoloji.

VI. Biyolojik-Psikolojik Okul, İçgüdü sosyolojisi.

VII. Sosyolojizm Okulu, Yeni pozivitizm dalı, Durkheim dalı, Gumpłowicz dalı, Formel -biçimci- sosyoloji, Tarihin ekonomik yorumlanması.

VIII. Psikolojik okul, Davranış, içgüdü, çeşitli tiplerin yorumlanması.

IX. Psiko-sosyolojik okul, Sosyal olayların kültür, din, hukuk, kamuoyu -umumi efsar- ile yorumlanması.

Çeşitli psiko-sosyal olaylar arasında özel ilişkilerin deneysel incelenmeleri.

Bu biçimde sınıflara ayırmanın tamamıyla şansa bağlı olduğunu söylemek gerekmez. Bu işin, pek çok sayıdaki malzemeyi nispeten az sayıdaki sınıflara bölmeye

yardım ettiği ölçüde, bir anlamı vardır. Bununla birlikte, bu biçimdeki sınıflara ayırmanın yerine, bir araştırmacının kendi amaçlarına daha iyi görünen başka bir biçimde bir sınıflama yapması olağandır. O halde, bizim yaptığımız bu sınıflama esaslı ve katı bir şey olmaktan çok, adede teknik bir iş gibi göz önüne alınmalıdır.

TAMAMLAYICI BİRKAÇ DÜŞÜNCE: Birçok bireysel kavramların hepsini ayrı ayrı incelemek olağanı yoktur. Sadece temsil edici kavramları almak gerektiği için, onları seçmek oldukça bir sübjektivizm'den kurtulmak mümkün olmaz. Ola ki, yazarın tarafsız kalmak arzusuna rağmen, kitaba bir miktar sübjektivizm girmiştir. Bununla birlikte, yazar, bu miktarın çok olmadığını umar. Filan okulun ya da falan kavramın gerçekten tipik olduklarını ve başka birçok kavramdan çok, kabul edilmek üzere ileri sürülmelerini bütün yetkili sosyoloji bilgileri doğru bulurlar. Yazar spekülâtif ve "filozofik" yapıtlara oranla, özellikle olguların yasalara uygun olarak incelenmesine dikkatini çevirmiştir. Bu işi büyük ölçüde yapmıştır ve yazar bunun tam sorumluluğunu üzerine alarak yapmıştır.

Bir elkitabının özü ve esası ile, monografik çalışmalarla elde edilmiş olan sonuçların vülgarizasyonundan başka bir şey olmayan genel kaynaklarla doldurulmaya yazarı zorlar. Kimi istisnalar vardır ki, onlar kitapta gösterilmemişlerdir. Fakat kural yerini korumuştur.

Öte yandan, sosyal olayların özü ve esası üzerindeki derin bir bilgi getiren "sosyal filozofiler"i; içlerinde basit, tımtıraklı ve anlamsız sözlerden başka bir şey bulunmayan bilgilerden ayırd etmeliyiz. Birinci tipin spekülasyonları çok büyük bir dikkate değer; ikinci tipin spekülasyonları bunlardan ayrılmalı ve bir yana atılmalıdır.

Sonuncu olarak, olguların ve tümevarımlı in-

celemelerin büyük önemi üzerinde durmaya ihtiyaç yoktur. Her şeyden önce onlar, sosyolojinin bilim katına yükselmesine yaramışlardır. Onlar belli bir filozofik genellenenin sağlam ya da doğru olup olmadığı üzerinde karar vermek için, bir tek temeldir. Biz bu incelemeler yardımıyla, görelî olarak doğru olan sosyolojik ilişkiler ve bilimsel formüller çıkarıyoruz. Sosyoloji'nin bilim olarak mükemmelleşmesi başlıca bu incelemelere dayanır. Bunun içindir ki, bütün kitapta dikkatimizi onların üzerine çevirdik. Genel sosyolojik kuramların sağlamlığını hissetmek için, onların sonuçlarından yararlanılır. Bir kuramın eksik olduğunu ispat etmek için onların sonuncu sonuçlarından yararlanılabilir.

Bu kitap, sadece olgular karşısında varlığını ispat etmiş olan, başka bir terimle, sosyal olayların özelliklerini belirtmeyi ve analiz etmeyi deneyen sosyolojik kuramlarla uğraşır. Olması gerekeni salık veren sosyal dünyanın değişmesi ve bu amaç ile yapılması gereken üzerinde öğüt veren bütün teoriler bir yana bırakılmışlardır. Bu teoriler, onlarla uğraşılmadıkları ölçüde, bilimin ötesindeki bir alana girerler.

Bu kitapta hemen bütün sosyolojik kuramlar eleştirilmişlerdir. Yazarın bir teoriyi eleştirmesi, ona hiç değer vermemesi ve onun yazarına da saygı göstermemesi demek değildir. Bunun tersi olan sonuç doğrudur. Burada yaptığımız eleştirme, bilimin gerçek özüne ya da esasına uygundur. Bilim eleştirmeden doğmuştur. O, eleştirme ile büyür ve onunla yaşar. Biz sosyolojinin bilim olduğunu şerefle bildirmek arzusunda isek, o halde, istisnasız bütün sosyoloji bilginleri, her sosyolojik kavram önünde, eleştirici bir davranış kabul etmelidirler. Sosyolojinin bütün yapıcılarına karşı minnetle saygı besleriz. Onlara en iyi biçimde sadık kalmak tarzımız, onların bize bıraktıkları çok büyük fikir mirasında, doğru olan şey ile yanlış olan şeyi bildirmektir. Başka türlü hareket etmek, gerçek bilimin ruhu ile ortak yanı olmayan, karşılıklı bir hayranlık sendikası ruhunu sürdürmektir.

I - B Ö L Ü M

MEKANİST OKUL

Sosyal olayları, fiziksel, kimyasal ve mekanik kavramlar ve terminoloji ile yorumlayan bütün sosyolojik kavramlar bu okulda sınıflara ayrılabilirler. Onlar ayrıntılarda ayrıcalıklar göstermekle birlikte, aşağıda dört kola ya da dala ayrılabilirler:

1. Geometrik yorumlama, -(L'interprétation **modo geometrico**),
2. Mekanist ve fiziksel yorumlama -(**modo mechanico physico**),
3. Enerjetik yorumlama -(**modo energetico**) ve sonuncu olarak,
4. Matematik yorumlama -(**modo mathematico**).

Bu ayrıcalıklar aşağıda bütün ayrıntıları ile anlatılacaktır Fakat onlar, aşağıdaki tartışmada kısaca "**Mekanist okul**" (Ecole mécaniste) adı verilmesini yeğlendiren genel benzerlik gösterirler.

1.OKULUN ÖNCÜLERİ

İnsan davranışının ve sosyal eylemlerin mahiyetinin mekanist yorumlamasının başlıca elemanları, uzun zaman önce ileri sürülmüşlerdi.

Mekanist Okul'un, bütün sosyal fenomenleri, fiziksel fenomenlerin yalın çeşitleri gibi göz önüne aldığı biliniyordu. Onun başlıca karakteri, bütünüyle, her doğal yasanın ya da bütün kendi yasalarının birliği'nin uygulanmasını içine alan, **evrenin tekçi anlayışı**'dır.

Bu anlayış, dünyanın bütün tekçi anlayışlarını ve özellikle materyalist tekçilik'i, mekanist okulun bütün başlıca elemanlarını içine alır.

Genel olarak denilebilir ki, Fizik ve Matematik bilimlerinin dikkate değer ilerlemeleri devrinde, bu bilimlerin sonuçları, sosyal fenomenler alanına da ya-

yılmıştır.

Onlar, sonunda, bu alanda da mekanist bir yorumlamayı cesaretlendirmişler ve desteklemişlerdir. Bu, XVII. yüzyılda sosyal fenomenlerin yorumlanmasında hakim bir tip olan "**Mekanist sosyoloji**"yi açıklar. Bu yüzyıl, Fizikte, Mekanik' te ve Matematik'te mükemmel yaratıcı ürün yüzyılı olmuştur.

Prof. E. Sectorsky'nin doğru olarak işaret ettiği gibi, fiziksel ve matematiksel bilimlerin ilerlemelerinin en çok verimli oldukları devir, yüzyılları ve XVIII. yüzyıl değil, onyedinci yüzyıldır. Onsekizinci yüzyıl bu alanda pek az şey yapmıştır(1). Bu iddiaya dayanarak, **Newton'un, Galile'nin, Descartes'in, Leibniz'in, Pascal'ın, Huygens'in, Kepler'in, Francis Bacon'un. R. Boyle'nin** ve **Leewenhock'un** ve daha birçok kimselerin adlarını söylemek yetişir.

Fiziğin, Mekanğin ve Matematiklerin olağanüstü ilerlemeleri görülen bu yüzyıl, fiziksel fenomenleri, mekanığın çok sevindirici bir tarzda yorumlanması gibi, sosyal fenomenleri yorumlamak için de olağanüstü bir emek sarfedilmesine yaramıştır.

Biz sonunda, XVII. yüzyılın "**Sosyal fizik**"ine sahip oluyoruz ki, bunu, XIX. ve XX. yüzyılların bütün mekanist teorileri, hiç değilse, amacında, eğilim ve aralarında aşamamışlardır.

Dahası var: XVII. yüzyılın fikir adamları, sosyal bir mekanik yaratmak için çoğu tamamı ile sonradan bulunmuş şeyler imişler gibi bugün gözönüne alınan psikoloji'nin, sosyal ve politik bilimlerin prensiplerini ortaya koymuşlardır (2).

XVII. YÜZYILIN SOSYAL FİZİK'İNİN BAŞLICA KARAKTERLERİ ŞÖYLE ÖZETLENEBİLİR:

1) Önce, XVII. yüzyılın sosyal teoricipleri, insanın, onun düşünüşünün, davranışının ve sosyal fenomenleri mahiyeti üzerinde yaptıkları incelemelerin de, ant-

hropomorphisme'i, finalisme'i moralisme'i ve mertebeler dizisini terketmişlerdir. (Bu teorikiler şunlardır: **Hobbes, Spinoza, Descartes, Weigel, Leibniz**, v.b.)

2) Onlar fizikçinin fizik olaylarını rasyonel ve nesnel olarak incelediği gibi, ruhsal ve sosyal olayları rasyonel ve nesnel olarak incelemeye başlamışlardır. Öyle ki, onlar, **"ruhsal süreç'lerin mekanizması'nı ve eylemini"** öne koyuyorlar ve aydınlattıklarını sanıyorlardı. Böylece, mekanik tarafından, astronomik bir sistemdeki gibi insan ruhu içinde ayrıcalı -farklı- süreç'lerin vukubulduklarını, "bir tür astronomik sistem" olarak yorumlanmışır.

İnsan denilen birey, karşılıklı **çekme** ya da **itme** ile birbirine bağlı olan ve duygular ve başka ruhsal elemanlardan oluşan bir çeşit astronomik sistem gibi gözönüne alınmalıdır (3).

Burada bir **"Sosyal mekanik"**, ya da **Toplum'un bir mekanist yorumlanması** yapılmasına geçmek kolaydır.

Toplum'a, karşılıklı çekme ve itme ile birbirine bağlı olan fiziksel cevherlerin atomları gibi, eleman olarak, insan denilen varlıklara malik bulunan, başka bir astronomik sistem gibi, bakıldı.

Biz böylece genişleyen çekme ve itme dizilerine **insan, toplum, toplumlar grubu'**na rastlıyoruz.

Spinoza'ya göre, doğanın imparatorluğu imtiyazlı krallık, hiç bir imtiyazlı hakimiyet, kendi mekanik struktüründe hiç bir kopukluk olmaksızın, kolayca bu imparatorluğa girerler. **-Spektorsky, cilt II, s.422-** Böylece sosyal düzenin planı, aşağıdaki biçimde üç bölümde tasarlanabilir:

SOSYAL DÜZENİN PLANI:

1. İnsan denilen varlık; çabaların **çekme** ve **itme'si** ile meydana gelmiş astronomik bir sistemdir.

2. Toplum bireylerin **itme** ve **çekmesi** ile biçimlenmiş astronomik bir sistemdir.

3. **İnsanlık** grupların **itme** ve **çekmesi** ile biçimlenmiş bir astronomik bir sistemdir.

Bundan önce yapılan açıklamalara göre, her doğaüstü belirsizlik, her cüz'i irade, bu sosyal fizikçilerin sosyoloji kavramlarının dışında kalmıştır.

Onlar bütün olaylarda, doğal nedenlerin doğal oyununun sonucunu görüyorlardı. Onların amacı, olayları **bir ilişkiler sistemi** gibi incelemek, bu ilişkileri ölçmek ve sosyal mekaniğin yasaları olarak bu incelemelerin sonuçlarını vermek idi.

Onların incelemelerinin matematiksel metodu buradan geliyor. Onlar her bilimin, matematiksel tipten bir bilim olmasını, dayatarak istiyorlardı.

Kısaca, Fizikçiler, bilimin birçok başka alanlarında olduğu gibi, sosyal alanda da, hakiki girişkenler oldular (4). Şimdiye değin yapılan açıklamalardan şu çıkar ki, XVII. yüzyılın fikir adamlarınca taslağı yapılan **sosyal mekanik planı** gerçekten çok büyük ve güzel oldu. Onlar bu planı nisbeten doyurucu bir tarzda gerçekleştirmeyi başaramamışlarsa, bu, çaba yokluğundan meydana gelen bir hatadan ileri gelmeyip, incelenmiş problemlerin çok kompleks olmalarından olmuştur.

Başarısızlıkların ve çocuksu bildirilerin çokluğuna rağmen, onların **sosyal bir fizik** yaratmak için sarfettikleri çabaları, bize ikinci derecedeki ürünler gibi ve sosyal psikolojik bilime değerli hizmetler yapmışlar gibi görünüyor.

Bu hizmetlerin, bugün geçmiş zamanın bilmediği tamamiyle yeni bazı şeylermiş gibi buluş ve yardımları olmuştur.

Bundan başka, fenomenlerin bugün değer verilen

mekanist yorumlanması, XVII. yüzyılın büyük fikir adamlarının koydukları ilkelerin hafif değişimleri ile, bir-tekrarından başka bir şey değildir. Böyle oldukları halde, onların adları ve kitapları çok defa söylenmemektedir.

Gerçektir ki, bu birinci fikir adamlarının metodlarından ve elde ettikleri sonuçlardan bazıları, XVII. yüzyılın ve XIX. yüzyılın ilk yarısında biyolojik, psikolojik, istatistik ve sosyolojik yapıtlarında bir gelişme buldular. Buna örnek olarak, XVII. yüzyılda **Petty**'nin sosyal ve ahlaksal fenomenler üzerindeki incelemesi gösterilebilir (5).

Ahlakta ve psikolojide **Jérémme Bentham**'ın "**Arithmétique morale**"ı ile **Herbart**'ın "**Mekanist Psikoloji**"sindeki incelemeleri ile istatistik alanda başkalarının meydana getirilen bu son gelişme pekleştirildi. Fakat sözün dar anlamıyla, XVII. yüzyılın sosyal mekanikliği üzerinde aynı şey söylenemez.

XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın ilk yarısında yapılan bütün teşebbüsler, XVII yüzyılın sosyal fiziğinin çeşitlerinden başka birşey değildirler. Onyedinci yüzyılın sosyal fizik'i arasında **G. Berkeley**'in (1685-1773) **manevi çekim** ve **sosyal durgunluk** teorisi yayınlandı (6).

Onun "**Sosyal Fizik**"ine göre, fiziksel çekimin kendi benzeri vardır. Merkez-kaç kuvvetler, kişileri ayıran bencillik şeklinde görünür; oysa ki, sosyal içgüdüler merkezci kuvvetler'e karşılıktırlar. Çünkü bu kuvvetler onları yaklaşıtırlar. Merkezci kuvvetler, merkez-kaç kuvvetlerden daha büyük oldukları vakit, **toplum d e n g e l i - s t a b l e - d i r**.

Fizik kütlelerin rolü, sosyal mekanikte, **nüfus** aracılığı ile korunmuştur. Fizikteki mesafe'nin rolü, bireylerin aynı cinsten olması -l'homogénéité- ya da aynı cinsten olmaması -l'hétérogénéité- ile muhafaza edilmiştir (7).

Kısaca, **Berkeley**'in moral çekim teorisi, 17. yüzyılın teorilerinin yalın bir çeşididir. Burada, 18. yüzyılın sosyolojisindeki mekanist teorilerin çoğu üzerindeki ve XIX. yüzyılın başlangıcına kadar, sözetmelidir (8).

Burada bazı **Encyclopédistes**'leri anlamalıdır.

Saint-Simon'un sosyal fenomenleri, **Newton'un** yasaasının ve mekanik sistemin ışığında yorumlamak için sarfettikleri çabaları, 17. yüzyılın fiziğine esas itibariyle yeni bir şey katmadılar. Daha sonra, **F. M. Ch. Fourier**, bir çok teoriler arasında tarihin mekanist yorumlanması bir taslağını yaptı; fakat kendisinin öteki birçok teorileri gibi, yorumlama taslağı da, sistemli olarak gelişmedi bir az dikişsiz ve aşırı bir şekilde ortaya kondu.

Sonunda, **Auguste Comte** ve **A. Quetelet**, her ikisi de, 17. yüzyılın sosyal etkisini, kullandıkları başlıca terminoloji de açığa vurdular. **Comte'a** göre, "**sosyal durgunluk-statique sociale**" ve "**sosyal dinamik-dynamique sociale**" sosyolojinin başlıca bölümleridir. Oysa ki, **Quetelet**, kendi yapıtının başlığı olarak "**sosyal fizik-physique sociale**" terimini kullandı.

Bununla birlikte, iyice belirmelidir ki, bir terminolojinin bu kullanılışı aldatıcıdır; çünkü onların sosyal fenomenleri yorumlamaları 18. yüzyılın mekanist yorumlaması olmaktan uzaktı. XIX. yüzyılın ikinci yarısından beri, bu mekanist yorumlama yeniden dirlmenin apaçık belirtilerini göstermeye başladı.

Bu devirden beri birçok yapıt yayınlandı. Her ne kadar sosyal fenomenlerin yeni bir yorumlanması olduğunu iddia eden birçok yapıtlar yayınlanmış ise de, gerçekte, 17. yüzyılın sosyal fiziğinin genel planına göre geliştirilmişlerdir.

O halde biz şimdi bu sonuncu gelişmelerin ve yeniliklerin inceleme ve analizine geçelim.

Bu okulun modern temsilcileri başlıca 4 kola ya da dala ayrılabilirler:

1. Sosyal fizik, (**Carey**);
2. Sosyal mekanik,
3. Sosyal enerjetik, (**L'énergétique sociale**), (**E. Solvay**, **W. Bechtereff**, **W. Oswald**, **T.N. Carver**, **L. Wiener**);
4. Pür sosyoloji ("**Sociologie pur**"), Matematiksel

Fonksiyonel (Mathematico-Fonctionelle) (Carli, Paretto).

2. ÇAĞDAŞ SOSYAL FİZİK

H.C. Carey'in "Sosyal Bilimin Prensipleri" adlı eseri (9) XIX. yüzyılın ilk yarısında sosyal olayların fizik bakımından yorumlanması denemelerinin en çok dikkate değerlerinden biridir.

Bu eserin birinci cildinin başlangıcında, kuvvetle belirtildiğine göre, bu ilkeler, **"maddeyi, bütün şekillerinde idare eden yasalar**, karbunun, kil'in, demirin, taşların, ağaçların, yumurtaların, atların ya da insanların" yasaları, aynı yasalardır. (10).

Carey'in aşağıdaki teorileri, onun genel mekanist davranışları ile armoni teşkil eden sosyal ve ekonomik teorilerini dolduran **mekanist tekçilik'i** buradan çıkar.

İnsan, toplum'un "molécules"üdür (11).

Birleşme ya da **toplum -l'association-**, çekim yasa-sı'nın molekül'e özgü bir çeşidinden başka bir şey değildir, (12) **"İnsan**, kendi hemcinslerine doğru zorunlu olarak çekilir." **Çekim**, insan toplumlarında, başka maddi alemde olduğu gibi, kütle -şehirler- ile doğru, me-safe ile ters orantılıdır (13).

Bir devletin ya da şehirlerdeki bir nüfusun merkeziyet ya da adem-i merkeziyet'i , fiziksel mekanik yasalarına göre etki eden merkezci ve merkezkaç kuvvetlerin çeşitlerinden başka bir şey değildirler (14). Fizikteki iki cismin hareketleri arasında ne kadar çok fark varsa ve bir cisimden ötekine ısı'nın geçmesi süreci, ısı şeklinde o kadar çok şiddetli olduğu gibi, ferdler ve gruplar arasındaki farklar ne kadar çok büyük ise, onların arasında birleşme -l'association- ve ticaret kudreti o kadar çok kuvvetlidir.

Sırf tarım ile uğraşan cemaatlarda, bu birleşme, hemen hemen mevcut değildir, oysa ki, çiftlik sahibi, yasa adamı, satıcı, kerestereci, tekstilci vb. cemaatin yasa yapan bölümleri bulundukları yerde, bu birleşme,

yüksek bir derecede görülür (15).

Carey'e göre, ilderleme, bir harekettir, "**hareket** ısı ile doğar ve ısı, birleşmeden husule gelir" (16).

İşte, Carey'in ileri sürdüğü sosyal ve ekonomik olayların mekanist yorumlanmasının başlıca örnekleri.

"Fizik'in öncüleri olarak maddenin tahrip edilmemesi sözünden, üretim ve tüketim adlarını verdiğimiz şey'in, cevherin yalın basit bir hal değiştirmesinden başka bir şey olmadığı sonucu çıkar. Maden kömürü, ısı, duman ve kül haline geçer. Biricik olay, nicelik olarak ne artma, ne azalma olmadan, maddenin sadece nitelik olarak bir başkalaşmasıdır. Maddenin bir halinden, başka bir hale her geçişinde söylendiği gibi, kuvvet kulanır; veya ondan husule gelir.

Ekonomik değer, bir eylemsizlik'den başka bir şey değildir; **fayda**, mekanist an'ın bir eşdeğeri'dir. Bir **ürün'ün tüketimi**, bir eylemsizlik halinden, bir eylem haline geçişinden başka bir şey değildir (17). **Ticaret**, "maddenin mekanda yer değiştirmesidir"; **Üretim**, maddenin şeklinin, mekanist ve kimyasal değişimleri'dir (18).

Sosyal ve ekonomik olayların yorumlanmaları, bu olayların fizik olaylarıyla, özellikle, insanın muhtelif mekanizmalarla karşılaştırılmasını gerektirdiğinden, **Carey'in** bütün eserlerinde, bu yorumlamalar birbiri ardı-sıra gelirler. Oysa ki organiciste denilen okul, organik ve sosyal olayların arasındaki benzetmelerden türediği halde, mekanist okulu, sosyal süreçlerin, fiziksel mekanizmalarla karşılaştırır. **Carey'in** eserleri, ikinci okulu temsil ediyorlar.

Buraya kadar söylenen sözler, sosyal ve ekonomik gerçekleri - olguları- onun yorumlama metodu üzerinde genel bir fikir verir. Sosyal bilime özgü olan onun kendi ilkelerinin kişisel özeti açık ve kabule değer, onun "**Prensip**ler"inin üçüncü cildinin sonunda kısaltılmış bir şekilde aşağıda verilmiştir (19).

BAŞLICA FİZİK YASALARI

Maddeyi bütün biçimlerinde idare eden, her Fizik bilimi'ne ve sosyal bilimce bilinen yalın -basit- yasalar şöyle belirtilebilir:

BAŞLICA FİZİK YASALARI

1) Maddenin bütün cüzüleri birbirlerini çekerler. Çekme, kütle ile doğru, mesafe ile ters orantılıdır.

2) Her madde, yalnız bir yaya itaat ederek, biri mahalli action merkezlerinin teşekkülüne eğilen, öteki, bu merkezlerin tahrip edilmesine ve büyük bir merkezi kütlenin teşekkülüne eğilim gösteren **merkezcil** ve **merkezkaç** kuvvetlerin etkisine bağlıdır.

3) Bu karşıt kuvvetler, ne kadar mükemmel bir dengede iseler, muhtelif cisimlerin hareketi, o kadar tek şekilli -uniforme-dirler ve onların içinde bulundukları sistemin etkisi (action), o kadar çok harmonie'lidir.

4) Bu kuvvetlerin etkisi, ne kadar çok şiddetli ise, ha-

BU YASALARA KARŞILIK OLAN SOSYAL BİÇİMLER

1) İnsan, molecule'e özgü çekim'in büyük yasasına kütle ile doğru, mesafe ile ters orantılı olarak bağlıdır. (Birleşme veya toplum ve nüfusun yoğunluğu olayları.)

2) Mahalli merkezler, insanı bir doğrultuya doğru çekerler. Oysa ki, dünyanın merkezleri olan büyük şehirler, onu başka bir doğrultuya çekerler.

3) Bu karşıt kuvvetler, ne kadar denge halinde iseler; mahalli bireylerin (ferdiletlerin) gelişme eğilimi o kadar büyüktür. Ve insanın değer ve özgürlüğünde, kapitalin artmasında, servetin hak ve adalete göre dağılmasında, harmonie'ye ve barışa eğilimde nüfus kudretinin sürekli artmasıyla, cemaatların bir ucundan öteki ucuna birleşmenin yayılmasına eğilim büyüktür.

4) Bu hareket ve bu kuvvet ne kadar büyük ise, insan, çekim

reket, o kadar süratli ve kuvvet o kadar büyüktür.

Isı, hareket ve kuvvetin bir denidir.

Isı ve husule getirilen hareket ne kadar çok ise, ha reket ve kuvvetin süratlenmesine eğilim, o kadar büyüktür.

Kütlenin parçalanmasına ve bunları terkip eden molecules'lerin bireyselleşmesine eğilim, o kadar çoktur.

Bireyselleşmeye - l'individualisation- eğilim, ne kadar çok kuvvetli ise, kom-binezonlar o kadar anı (im-mediate)dirler. Ve elde edilen kuvvet o kadar büyüktür. Hareket, ne kadar çok süratli ise, ve maddenin şekiller merdiveninde yükselmek eğilimi - gayr-i uzvi alemden uzvi aleme ve sonunda insana- o kadar büyüktür.

yasasına, o kadar çok -bağlı olur. (Birleşme ya da cemiyet).

Isı, ne kadar çok yoğun ise, sosyal hareket o kadar çok süratlidir ve sarf edilen kuvvet, o kadar çok büyüktür.

Ferdiyet, kullanma tarzlarının farklı olması nedeniyle, insan kudretinin üretiminden yapılmış istekleri farklılık nedeniyle, gelişir.

Fark, ne kadar büyük ise, tabiatın büyük kuvvetlerini kontrol ve idare etmekteki insanın kudreti, o kadar büyüktür. Her hangi verilmiş bir mekanda, dayanak bulabilen kişilerin sayısı ne kadar büyük ise, yerin ve insanın potansiyel enerjisi'nin gelişmesi, o kadar mümkündür.

Başlıca fizik yasaları ve onların sosyal görünüşleri bunlardır. Buraya kadar söylenen şeyler, **Carey**'in Sosyal Fizik'inin ruhunu karakterini gösterir ve onun XVII. yüzyılın Sosyal Fizik'inin ilkeleriyle olan benzerliğini göstermeye yetişir.

3. ÇAĞDAŞ SOSYAL MEKANİK

Voronoff, Haret, A. Lötka, J. Barcelo-Antenio Portuonto'nun eseleri, Fiziksel Mekanik yasalarının, sosyal olayların yorumlanmasında, ola ki, doğrudan doğruya aktarması ve uygulamasıdır (20). Bütün bu yazarlar,

* "İnsan denilen bireylerin bütününün, bütün uzuvları, maddi elemanları ile, başka her maddi sistem gibi sosyal mekaniğin yasalarına bağlı olan bir sistem teşkil ettiği"ni; ve

* "Çekim yasasından ve mekaniğin öteki bütün yasalarının etkilerinden kurtulmak arzusuna rağmen, insanın bu isteğe ulaşamayacağı"nı göstererek, tartışmalarını açıklıyorlar. (**Barcelo**) Bir stürüktür sisteminin, kimya dinamik yasaları...açıkça, canlı organizmaları içine alan bir sistemin evrimini idare eden... yasalar olacaktırlar (21). Bu yazarlar, bu kadar apaçık olan öncüllerden,

* "Eğer sosyal mekanik ilkeleri ve yasaları, kuvvetin bütün şekillerine uygulanabilirlerse, onlar insana ve sosyal denilen ruhsal kuvvetlere de apaçık olarak uygulanabilecekleri" sonucunu çıkarıyorlar.

Bu yazarlar, bu nedenleri gösterdikten sonra, gerçekten mekanist olarak, mekaniğin anlayışlarını ve dilini, sosyal olaylar alanına sokmaya çalışıyorlar, ve bize aşağıdaki mekanist yorumlarını veriyorlar:

* **Voronoff**'a göre, toplum ve birlikte çalışma; kuvvetleri toplama ve çarpmadan ibarettirler; harp ve sosyal savaş:

"kuvvetlerin çıkarılması -tarh edilmesi-"; sosyal organizasyon, "kuvvetlerin dengesi"dir. Soysuzlaşma ve çökme, "kuvvetlerinin bütünün bölünmesi -désintégration-; hukuk ve adalet olayı, "kuvvetlerin karşılaştırılması" (une co-relation de force)'dırlar (22).

Haret ve **Barcelo**'nun mekanist yorumlamaları, yukarıdakilerden her ne kadar daha çok karmaşık iseler de, onlara benzerler. Bu yazarların eserlerinde, sosyal bi-

limin mekanist olmayan dili, mekaniğin diline, aşağıdaki gibi çevrilebilirler:

Birey, maddi nokta'ya, onun sosyal çevresi, kuvvetler alanı'na dönüştürür. Bu yapılnca, mekaniğin formüllerini, sosyal olaylara uygulamakta hiç bir güçlük yoktur; maddi nokta yerine, birey, fiziksel sistem veya kuvvet alanı yerine, sosyal grup kelimesini yazarak, bu formülleri sadece kopye etmek gerekir.

Her iki yazar, böyle hareket ederek, bize aşağıdaki gibi bir dizi mekanik formülleri öneriyorlar:

Bir birey'in hareki -cinétique- enerjisi'nin artması, onun potansiyel enerjisi'nin azalmasına denk'tir. "Bir bireyin bütün enerjisi, kuvvetler alanında, onun bütün değişimleri arasında kendisini sürekli olarak muhafaza eder."

Sosyal bir grubun bütün enerjisi verilmiş bir anda, bir aksiyon'a gelince (T1) bireylere veya grubun elemanlarına etki eden gruba yabancı bütün dış kuvvetler tarafından bu zaman içinde, yapılan işin bütün miktarı (T1-T0) grubun ilk anda (T0) malik olduğu bütün enerjiye denktir ve böyle devam edip gider (23).

Sosyal Mekanik ile Fiziksel Mekanik'in aynı şey olduğunu tamamlamak için, bu düşünürler, özellikle **Barcelo**, mekanik'ten alınmış yalın ve karmaşık pek çok sayıda formüller aktarıyorlar. Sosyoloji'de mekanist okulun bu tipinin esas çizgileri bunlardır.

4. ÇAĞDAŞ SOSYAL ENERJETİK

Mekanist teorinin başka başka çeşitlerini, Belçika'da **Solvay** Enstitüsü'nün kurucusu **E. Solvay**'in enerjetik'in teoricienlerinden ve büyük kimyagerlerden **W. Ostwald**'in; ünlü rus psikoloğu olan **W. Bechtereff**'in kollektif refleksler bilimi adlı eserinde ve tanınmış bir amerikan ekonomisti olan **T. N. Carver**'in (24) "**İnsan enerjisinin ekonomisi**" **The Economy of Human Energy** adlı eserindeki çalışmalarıyla temsil edilmişlerdir. Onların enerjetik yorumlamalarının mimarisi üzerine süratle bir gözgezdirelim.

Bu çalışmaların az ciddi ve az yararlı olan **Bechtereff**'in kollektif refleksler bilimi adlı eseridir. (25) Bechtereff, sonradan her ne kadar değerli birçok araştırmalarını yayınlamış ise de, bu kitabının ikinci bölümü, bilim bakımından kuşkulu bir bilimsel kalite taşımaktadır. Buradaki açıklama, ola ki, rus Révolution'unun anormal koşullarından ileri gelmiştir. Bu eser bu Révolution yönetimi altında meydana gelmiştir.

"**Organik-üstü olayların yasaları**" "**Les lois des phénomènes super-organiques**" yani sosyal yasalar, organik ve inorganik fenomenlerin yasaları, aynıdır.", aynı yasalar olduklarını bildirdikten sonra, o sosyal olayları, kendi yorumlamasına, Fiziğin, mekaniğin, kimyanın ve biyoloji'nin sadece bulabildiği bütün yasalarını, sokuyor. Sosyal fenomenleri yöneten bu yasalardan topu topu yirmi üçünü biliyoruz: Enerjinin sakımı yasası çekim; itme; etki ve tepki eşitliği, aynı cinslilik veya benzerlik yasaları, "**entropie**" yasası, relativité, evrim, farklılaşma yasaları; reproduction, seçip ayıklamalı genelleme yasaları; interection yasası; tarihsel zincirleme yasası; économie, adaptation, interaction, tazmin ve telâfi -compensation-, tâbi olma ilişkisi ve bireysellik ilişkisi yasası.

Bu yasalardan her birinin sosyal fenomenler alanında ne anlama geldiğini göstermek için, iki üç örnek

alınabilir:

Enerjinin sakımı yasasının anlamı şudur:

Her kişi, bir enerji "akkümülatörüdür".

* "İnsanın manevi kişiliği tamamiyle kaybolmaz.",

* "Sosyal bir gurup, kendi kültürünü yaratarak, manevi bakımdan ölmez." (26)

Bu yasanın ruhu budur.

Hareket'in, hareket ettirici kuvvet ile orantılı olması yasası, şudur:

* "Bir orduya, takviye ilavesi, askeri amacın süratle gelişmesine -katılan kuvvetle orantılı olarak- bir olanak verir."; Ya da.

* "Dinsel bir hareketin gelişmesi, dinsel törenin yapılmasıyla kuvvetlenir." v.b. (27)

* "Benzerlik yasası -la loi d'homologie-: "Sosyal organizasyon her yerde aynı plana göre yürür."

* "Bütün kavimlerin uygarlıklarının gelişmesi, aynı genel plana göre olmuştur." (28) anlamına gelir.

Eylemsizlik -atalet-inertie- kanunu, muhafazakarlığın, geleneğin, alışkanlığın, prestijin, otoritenin ve benzer şeylerin varlığında belirir. (29) Relativité yasası, sosyal yaşantıda her şeyin bağıtlı -relatif- olduğu gerçeğinden ibarettir; örneğin,

* meşruti -constitutionel- bir hükümet teorisi, mutlak bir monarşide, radikal görüldüğü halde, aynı teori, demokratik bir memlekette, çok muhafazakar gibi görünür. (30)

Bu örneklerle Bechtereffin "**sosyal enerjetik**" yasasının genel karakterini göstermek için elverişler.

E. Solvay'ın Sosyal enerjetik'i ayrıntılı bir incelemeye ihtiyaç hissettirmez; çünkü onun esas çizgileri, Solvay'ın "Pozitif politika"sı bir yana -müstesna-, **W. Oswald**'ın eserinde iktibas edilmiştir. **Solvay**'a göre, (31) "Sosyal fe-

nomenler"ın üç faktörden oluşan -teşekkül eden- bir kombinedir. Organisme, psychique ve inorganique'dir ki, birincisi özellikle önemli ve hakim bir rol oynar."

Hayat, enerjinin şekil değiştirmesinden başka bir şey değildir. Sosyal hayat da, "enerjetik bir fenomen"den başka bir şey değildir.

Bu nedenle, Enerjetik mekaniğin genel yasaları sosyal fenomenlere uygulanabilir. Sosyoloji bir sosyal fizik ya da bir sosyal enerjetikdir.

Sosyolojinin birinci vazifesi -işi-, "Biyolojik ve sosyal fenomenlerin bütünlüğünü, başlıca fiziksel ve şimik etki ve tepkilere dönüştürmektir. O halde, insan ve toplum "enerjetik cihazlar" dırlar; insanın yaşantısı ve toplumun tarihi, enejinin şekil değiştirmesi gibi enerjetik mekaniğin yasalarına tabidirler. Ve özellikle az çaba ile en çok enerji gerçekleştirmek yasasına tabidirler. Üretim, tüketim, dağıtım ve bir sürü başka fenomenler, aynı tarzda yorumlanırlar. Bütün bunlar onun "Enerjetğin pozitif bilimsel politikası" adlı eserinde en yüksek noktasına varır. Burada yeni birçok toplumsal ve siyasal örgütlenmenin birçok liberal programları önerilmiştir.

W. Ostwald'a göre, 1853 de doğdu, "Enerjetik, sosyal bilimlere -kültür bilimlerine- birçok temel prensipler verebilir; fakat o sosyal bilimler için zorunlu olan bütün prensipleri veremez. (32) Ostwald, bu teze uygun olarak, sosyal fenomenlere kendi enerjetik yorumlamasını öne sürüyor. Bu yorumlama aşağıda şöyle özetlenebilir:

1.) Sosyal ya da tarihsel her vak'a ya da değişme, sonuncu analizde, bir enerji değişmesinden -transformation- başka bir şey değildir. (1. ve 2. ders).

2.) Enerjetik bakımdan kültürün yaratılması, ham enerji'nin yararlı enerji haline gelmesinden başka bir şey değildir. Bu dönüştürülmede -tahavvülde- elde edilen yararlı enerjinin emsali -coefficient- ne kadar büyükse,

kültürün ilerlemesi de o kadar büyük olur. Bunun örneği, kimyasal enerjiyi, ışık enerjisine dönüştüren ilkel bir lamba, aşağı yukarı ancak % 3 faydalı enerji verir. Oysa ki, daha mükemmel bir lamba, % 15 ya da daha çok enerji verir. Bu nedenle, diyebiliriz ki, az mükemmel lambanın yerine, daha iyi lambanın konması bir ilerlemedir (İkinci ders).

3.) İnsan, bütün öteki enerji şekillerinin bir hal değiştirmesidir.

4.) Uymak, ham enerjinin, mümkün olan en iyi kullanılması ve onun yararlı enerji haline gelmesidir, bundan başka bir şey değildir. Böylece elde edilen yararlı enerji, enerji değerine -le taux d'énergie- ne kadar yüksek ise, uymak o kadar iyidir. (5-7. dersler)

5.) Toplum, ne derece ortak bir amaç uğrunda birlikte çalışan ferdlerin bütünlüğü ise, ham enerjinin en iyi bir şekilde kullanılması ve ham enerjinin faydalı enerjiye çok mükemmel dönüşmesi için bir uzlaşmadır.

Nerede, karşılıklı ilişkilerin, ne düzen, ne ayarlanması mevcut değilse, ve düzensiz çatışma varsa, orada faydasız enerji israfı vardır ve bu enerjinin mükemmel bir tarzda dönüşmesi olanağı yoktur. Toplum, düzene girerken, enerjinin en iyi bir şekle dönüşmesi mümkün olur. Toplum, kendi varlığı için, bu amaca göre hareket ettiği yerde, mevcuttur. Tersine, o, bu sonucun elde edilmesine yardım etmedikçe, daha çok engel teşkil eder, onun yaşamasının hikmet-i vücudu kalmaz. (8. ders).

6.) Dilin, hakkın, ticaretin, alış-veriş'in, üretimin, ceza hukukunun, devletin, hükümetin, ve öteki kültür fenomenlerinin fonksiyonları, benzer terimlerle açıklanabilir. Onların hepsi, ham enerjiden, en iyi bir şekilde yararlanmasını kolaylaştırırlar ve yaramayan kayıpları önlerler. Kültürün ilkel aşamalarında, bu amaca varmak için gereken metodlar kaba olduklarından, ona ancak mükemmel olmayan bir tarzda varılır. Düzeni kurmak için kullanılan başlıca araçlar, çok büyük bir enerji kaybına sebep olan şiddet ve cebirden -coercition- iba-

rettirler.

Bununla birlikte, kültürün ilerlemesiyle, sosyal kontrol metodları az pahalı olurlar. (9.-11. dersler).

7.) Bir devletin değeri, ve yasaya uygun olması, bütün üyelerinin yararına enerjinin daime daha iyi bir şekilde kullanılmasından ibarettir. (12. ders).

8.) Zenginlik ve para, yararlı enerjinin, toplanmış - temerküz etmiş- şekillerinden başka şeyler değildirlir. onların biriktirilmesi, aynı amaca yarar. özel mülkiyet'in yasaya uygun olması -meşruluğu-; onu elde etmeğe yardım etmesinden ibarettir; ve ne zaman böyle olmaktan uzaklaşırsa, o zaman onun varlığının hikmeti kalmaz. (13. ders).

9.) Bilim, enerjinin en esaslı yararlanması tarzıdır. Bilim bu nedenle, uygarlığın temelidir; her kültürün en iyi "kanı", en derin köküdür. En büyük mucizeler bilginlerin değerlendirilmeleridir; çünkü bilginler bu amacı güderler. Bilimin birikmesi, zenginleşmesi ve yayılması, için öğrenimin ve okulların ve bütün kurumların değeri ve buradan, düşünce ve araştırma özgürlüğü gibi koşulların zorunluğu meydana çıkar. Bunlar olmaksızın bu amaca başarı ile varılamayacaktı. (14. ders). Oswald'ın sosyal fenomenleri enerjetik yorumlamasının iskeleti ve başlıca elemanları bunlardır.

T. N Caver, İnsan enerjisi üzerindeki ilgi çeken eserinde ileri sürdüğü, sosyal süreçlerin ve uygarlığın yorumlanması mütecannis -homogen-dir. (33).

Caver, bireylerin yaşantısına ve bir grubun tarihine: "Güneş enerjisinin mümkün olan en büyük toplamının, insan enerjisi"ne bir dönüşmesi gibi bakıyor.

Sosyal süreç, enerjinin bir şekil değiştirmesi ve dağılımıdır; uygarlık, bu dönüşmüş olan enerjinin birikmesinden başka bir şey değildir ve ilerleme, onun daima en iyi kullanılmasıdır. **Caver**, "ekonomik fe-

nomenler"in enerjetik yorumlanmasına özel bir dikkat ayırmıştır. O, burada, genel ilkeleri formül ile göstermeyi yeter görmüyor, esas ekonomik fenomenlerin, hatta bazı defa nicelik ile, yukarıdaki bakımdan ayrıntılı analizini yapmayı denemiştir. Kitap, bütünüyle, evvelce sözü edilen birçok eserlerden daha iyidir. **Caver,in** bazı teorileri gerçekten sağlamdır.

Şimdi **L. WINIARSKY**'nin "Mekanik ve enerjetik yorumlamaları"nın büyük çizgilerini sunalım (34). Winiarsky'ye göre,

1.) "Sosyal bir yığın bir noktalar sisteminden, yani sürekli bir hareketle birbirlerine yaklaşan ve birbirlerinden ayrılan ferdler sisteminden başka bir şey değildir".

2.) "Bu hareketlerin ilk nedenleri çekimdir".

3.) Bu çekim, kimyasal ilgi -l'affinité chimique-, seçmeli - electif-dir.

Belli hatlara göre, ve en az belli bir direnme doğrultusunda olduğunu bilerek husule gelir.

Sosyal çekim fenomenlerinin ya da bir toplumda bireylerin arasındaki sosyal etkilerin -interaction sociale-, sonucunda sırf mekanik bir temeli vardır. Her ne kadar çekim, insan denilen yaratıklarda bir çeşit ruhsal fenomenlere bürünmüş ise de, organik olmayan şeylerdekinden çok karmaşık karakteri vardır. Dost ve düşmanlarımız arasından seçme yapmamız, bu ilkenin bir örneğidir. Bununla birlikte;

4.) Ruhsal fenomenler, biyolojik enerjinin bir değiştirilmesinden başka bir şey değildirler. Biyolojik enerji de, fiziksel ve kimyasal enerjinin bir şeklinden başka bir şey değildir. Bu nedenle, bizim kendi seçmemiz, pür ekonomi politikin yasalarına bağlıdır (35).

Erkek ile dişi arasındaki çekim, aynı ilkenin başka bir halidir. Bu çekimin temelinde yahut erkeğin meni

hücresinin ve yumurtanın "kimyasal ilgisi -l'affinité chimique-, bu çekim, genç adamla genç kız arasındaki çok derin olan bu dürtüden çıktıklarını kendileri daima fark etmedikleri karşılıklı arzulara belirir. O, en büyük haz yasasına tabidir. Reel olarak cinsel olan bu çekim, doyurulmadığı vakit, enerjinin thavvülü yasasına göre, -koketlik, süslenmek ve başka seksüel çekim araçları gibi- başka ruhsal olaylara yücelir. Bu vasıtalar da estetik fenomenleri, güzel sanatları ve şiiri doğrururlar (36).

Çekim ya da çekimin besin çekimi gibi öteki başlıca şekilleri için de doğrudur. Bu tarzda, ruhsal fenomenler, biyolojik bir enerji şekli gibi yorumlanır ki, bu enerji de, fiziksel ve kimyasal bir enerji şeklinden başka bir şey değildir.

Böylece, "psişik fenomenler, fiziksel fenomenler", aynı mekanik yasalarına dönüştürülmüşlerdir (37).

5.) Enerjini farklı biçimleri vardır. Enerji, bir biçimden başka bir şekle geçebilir. Buna örnek, potansiyel bir şekliden hareki -cinétique- bir şekle geçmesi ve bunun tersi.

Hayat, fiziksel ve kimyasal bir enerjinin özel bir şeklidir. Genel olarak organizmalar, özellikle insan organizması, enerjinin bir cisimleşmesi ve onun transformation mekanizmalarıdır.

6.) Organizma tarafından enerjinin hal değiştirmesi, beslenme ve nesli üretme süreçlerinin gidişini takip eder. Mekanik çekimin genel yasası, hayat olaylarının alanında, cins ve besin çekimi gibi şekiller altında görülebilir.

Bu bakımdan, aşk ve açlık, genel olarak organizmaların ve özellikle insan denilen yaratıkların karşılıklı bir şekilde birbirlerini çekme ve itmelerine neden olan ilk dürtülerdirler. İnsan denilen bu yaratıklar, her şeyden önce bu ihtiyaçlarını gidermeye çabalarlar. Onlar bu ihtiyaçların etkisiyle, birbirleriyle çeşitli tarzlarda teması gelirler. Bütün sosyal fenomenlerin ve sosyal gruplar tarafından çok karmaşık enerji hal değiştirilmesi şe-

killerinin kaynağı bu temel gerçektir (38).

7.) Top, bir engele rastladığı vakit, kendi hareket enerjisini iç harekete ısı, ışık ve elektrik enerjisine dönüştürür. Bunun gibi, cins -sexe- ya da açlık aracılığıyla husule gelen insan kütlelerinin ham hareketi, naturel bir çevrede ya da bu ihtiyaçların doğrudan doğruya giderilmesine engel olan başka gruplar da bir engele rastladığı vakit, açlık yahut cinsin enerjisi politik, hukuki, ahlaki, estetik, dinsel ya da düşünsel bir şekil altında yer değiştirir.

Bu tarzda hayat enerjisi, ruhsal ve sosyal enerjiye dönüşmüştür (39).

Bu açlık ve aşkın kaynağı ve onların karmaşık ruhsal, sosyal fenomenlere dönüşme tarzı teorisi, uzunluğuna büyük ayrıntılarla **Winiarsky** tarafından geliştirilmiştir.

8.) Bu enerji dönüştürülmesi processus'leri, fazla olarak Thermodynamique'in temel yasalarına göre değişirler. Önce, enerji kantitesi, bu dönüşmeler arasında değişmez -constante- kalır.

İkincisi, Thermodynamique'in aynı yasaları, değişme, farklılaşma, denge, hakimiyet ve genel olarak tarihsel ilerleme sosyal fenomenlerini açıkladı.

Isı enerjisinin şiddeti, her iki fiziksel sistemde eşit değilse, bundan, birinden ötekine enerji aktarılması husule gelir ve fark ne kadar çok ise, süreç o kadar şiddetlidir.

Enerji ışınları daima ısı enerjisine şiddeti en büyük olan sistemden, en aşağı şiddetteki sisteme gider. Bu anlamda, ışınlama süreci geri dönemez -reversible- değildir.

Öte yandan, ışınlama sürdükçe, her iki sistem de, eşit oluncaya değin, her iki sistemin şiddet farkı gittikçe az büyük olur. Orada thermodynamique süreçlerin geri dönme kabiliyeti görünümü vardır.

O halde, onlar, ancak enerji eşitsizliği varolduğu vakit, vukubulurlar, fakat onların gidişi, eşitliği ya da entropie eğilimi gösterirler.

Winiarsky'ye göre, aynı temel yasalar ruhsal - toplumsal olaylar alanında da etki ederler. Ferdlerin ve çeşitli gurupların yüklü oldukları enerjinin kantite ve integral yoğunluğunun eşit olmaması, bütün sosyal ve tarihsel vakaları açıklarlar. Bunlar, bireyden bireye ve guruptan guruba enerji ışınlarının belirmelerinden başka şeyler değildirler. Eğer enerji bütün bireylerde -ferdlerde- eşit olmuş olsaydı, insanlık tarihinin bütün dramı hiç olmayacaktı. Onun yerine, atıl -tembel- bir denge husule gelmiş olacaktı. Nerede kuvvetin şiddetinde bir eşitsizlik varsa, yalnız orada hareket, değişme, hayat ya da tarih vardır (40).

Aynı tarzda, bütün eşitsizlik, farklılaşma, sosyal fenomenlerin nedeni, ferdlerde ve guruplarda enerjinin eşit olmayan bir tarzdaki dağılımıdır. Thermodynamique'de ısı enerjisinin eşitleştirilmesi processus'ü, en yüksek derecesine malik olan cisimden, en aşağı derecesine malik olan cisme gittiği gibi, en büyük ruhsal-sosyal guruplar kendi enerjilerini ışınlama ile, bu enerjiden az malik olan ferdlerin veya gurupların yararına yitirirler.

Bundan şu çıkar ki, enerjinin eşit olmayan dağılımı, eşitsizlik, sömürme, hakimiyet, sınıflar halinde ayrılma ve kastlar şeklinde tabakalaşma gibi bütün sosyal farklılaşma fenomenleri, yüksek enerjili sistemlerin enerjisinin, aşağı enerjili sistemlere doğru ışınlamanın genel fenomeni'nin görünüşlerinden başka bir şey değildirler. Fizikte ısının iletilmesi, gözönüne alınan bütün cisimlerde, onun yavaş yavaş eşit olmasına götürdüğü gibi, sosyal processus'de, buna karşılık olan iletme, sosyal eşitliğin doğmasına ve artmasına götürür.

"Bu, bütün sosyal düzenlerde tekeli'n ve imtiyazın kaybolmasının ve hürriyetin artmasının açıklanmasıdır."

Eşitsizlik ne kadar büyükse, bu eşitleştirme processus'ü, o kadar çok şiddetli olacaktır. Liberal, sosyalist, komünist, eşitlik taraftarı hareketleri hepsi, bu sosyal Thermodynamique'in temel yasasının şekillerindendirler. "Hatta ilkel bir gurupta, düzen, iktidar, yasa ve sosyal kontrol kendiliğinden -spontanément- gö-

r n rler. Bu sadece  undandır ki, bu e itsizlikten h sule gelen enerji, en yüksek noktadan en a a ı noktaya doğru üstünlük şekli alır. Ve katiyen aksi şekli almaz.

Enerjinin ışınlanması -bu doğrultuda etkisini yaptığından farklı yo unlukların eşitlenmesi eğilimi vardır; ve bu eğilim, bu farklardan hiçbiri mevcut olmayıp bir dengeye ulaşıncaya dek, görülür. Bunun  zerine, Thermodynamique yasaları gereğince, bütün transformasyon durur (41).

9.) **Winiarsky**, bundan mantıksal olarak  unu çıkarıyor ki, gelecek zamanda sosyal antropi hali -l' tat d'entropie sociale- bir hareketsizlik ve ölüm dengesi- insanlığın tarihinde, tıpkı evrenin bütününde olduğu gibi, baki kalacaktır. Ferdlerin, sınıfların, kastların, ırkların, v.b. e itle tirme, şimdiden büyük bir yoğunlukla gelişiyor. Biz henüz sosyalist ve e itle tirici hareketlerin etkisinde apaçık olarak görünen uzun sosyal "**entropie**" processus'ünün başlangıcında bulunuyoruz. (keza S.129-133)

10.) Bundan  nceki açıklamalardan  u çıkar: Sosyal bilimin konusu, kendi eylem ve ilişkilerindeki insanların ve şeylerin bu enerjetik sistemini incelemektir. Bu inceleme, reel olarak bilimsel olması için, yalnız kaliteli değil, kantiteli de olmalıdır. Tekabül eden - karşılık gösterilen- fenomenler  l  lmelidirler. Ve bunu yapmak için, sosyal bilimin bir ölçü birliğine, örnek olarak ekonomik enerjinin ölçüsü olan paraya malik olmalıdır. Böylece, para -ya da fiyat ölçüsü-, enerjinin bütün sosyal d n  t r lmelerini ölçmeye yarayabilir. Bunun nedenleri şunlardır:

* "Biyolojik enerji, sosyal fenomenlerin merkezi hareket ettiricisidir. Bu enerji, siyasi, hukuksal, ahlaksal, estetik, fıkri, dinsel fenomen şekli altında bir dizi de i ikliklerden geçerek geçici olarak para -altın- ile ölçülen, ekonomik  ekil alır. Para, biyolojik enerjinin ölçü

çüsü hizmetini görür. Burada ekonomik enerji, mekanikte ısı enerjisinin yaptığı rolü oynar."

Cevherin sosyal faydasını ki, bio-sociale enerjinin genel şekli olan, ya da onun eşit olmayan değerini, sosyal faydası ile karşılaştırırken, biz verilmiş sosyal bir objede enerji şiddet ve miktarının bir müşiresi'ni -indicede edebiliriz; bu indis'i aynı altın değerinde ifade edilmiş olana başka objelerin indice'leri ile karşılaştırarak, kantite olarak bir "**Sosyal Mekanik**" in yaratılması için zorunlu olan kantite olarak verilmiş olan gerçeklerin bazılarını elde edebiliriz.

* "Altın, genel sosyal bir eşdeğerdir. Hayati-sosyal enerjinin cisimleşmesi ve şahıslaşmasıdır. Bu, aynı zamanda genel transformateur'dür. Maddi olan ve olmayan değerlerin büyük bir bölümü, tekabül eden para sarfı ile husule gelebilirler." Bu, onları aynı türden ünite halinde ölçülebilir kılmak olanağını bize verir. Bu kantite olarak sosyal mekanığı gerçekleştirmek, yarınki Enerjiğe düşer (42).

Winiarsky'nin sosyal enerjetik ve mekanik teorisinin ruhu bundan ibarettir. Bundan önce verilen açıklamalar Çağdaş sosyal fizik ve sosyal enerjetik ve mekanik okullarının başlıca çeşitleri üzerinde bir fikir verir. Daha çok dikkate değen **Pareto**'nun eserlerinin analizini, bir an ayırılım ve yukardaki teorilerin bilimsel değerini kısaca inceleyelim.

5. ELEŞTİRME

Sosyal fiziğin ve sosyal enerjetik ve sosyal mekaniğin planları yukarda adları geçen yazarların yaptıkları planlarının aldatıcı olduklarına kuşku yoktur. Her ne kadar, sosyal mekaniğin bir seri matematiksel formüllerle, insanlık tarihinin çok esrarlı dramının bütün sırlarının örtüşünü kaldırmasında, gerçekte daha güzel ne vardır!

İnsan davranışının, sosyal ilişkilerinin ve sosyal processus'lerin bütün karmaşık fenomenlerin aynı yasalara bağlı olan fiziksel fenomenlerin yalın bir çeşidinden başka bir şey olmadıklarını, başarı ile ispat eden bir disiplinden -bilimden- daha güzel bilimsel ne olabilir?

Böylece bir teoriden daha çekici ve aldatıcı ne vardır?

Bununla birlikte, yukardaki teorileri kekrar ele aldığımız ve onların ilişkilerini, objektif olarak analiz etmediği dendiğimiz vakit, biz büyük ölçüde hayal kırıklığına ve umutsuzluğa uğrarız. Yukardaki bütün teorilerin, sosyal fenomenlerin bilimsel zekaya yaptıkları hizmetten, daha az hizmet ettiklerine içtenlikle inanıyorum.

Bu teorilerin, bir yüzeyde kalan bir dizi benzetmelerden başka bir şey vermediklerini; ve sosyal fenomenleri, fizik fenomenlerine dönüştürmeyi denedikleri vakit, onların, sosyal fenomenlerin yalnız şekillerini ve mahiyetlerini değil, keza fiziğin, mekaniğin, enerjetik ve mantığın yasalarını da değiştirdiklerini sanıyorum.

Ben bu eleştirmenin ciddiliğini duyuyorum ve bununla birlikte, o bana tamamiyle meşru -haklı- görünüyor. Benim gösterdiğim nedenler şunlardır:

A.- Önce, bu teoriler mantıksal bir hükümde, konu ile yüklem -mahmul- arasındaki, mantığın başlıca konusu olan zorunlu uygunluk yasası- la convenance nécessaire- nı bozar.

Eğer ben: "İnsan denilen varlık iki gözlü bir hayvandır." dersem, benim hükmüm, bazı bakımlardan doğ-

rudur, çünkü insan denilen yaratıkların iki gözü vardır; fakat mantıksal uygunluk bakımından bu hüküm tamamiyle yanlıştır, çünkü insan denilen yaratıklardan ayrı olarak, başka bir çok hayvanların da iki gözü vardır. "İki gözlü hayvan", mantıksal yüklemi iki gözlü hayvanların reel sınıfından çok daha sınırlı bir sınıf teşkil eden "insan denilen yaratık" sınıfına götürmüştür; hükümün mantık bakımından eksik özelliği buradan meydana çıkıyor.

Öte yandan, eğer ben: "insan denilen bir yaratık, traş olan bir hayvandır dersem, benim bu hükmüm yine eksik olacaktı, çünkü sakalı olmayan ve hiç tıraş olmayan insan denilen yaratıklar -kadınlar- vardır. Buradaki hükümde gösterilen gerçek de pek çok geniş olan mantıksal bir konuya mantıksal bir yüklem verilmiş oluyor.

Bu örnekler, hükümetlerin iki türlü mantıksal eksikliğini somut olarak gösteriyorlar: Birinde, mantıksal yüklem vakıada, gerçekte, çok dar olan mantıksal bir konuya nakledilmiştir; ve ötekinde, yüklem karakteristiklerinin , hükümlerde bağlandıkları sınıflardan -mantıksal mevzulardan- reel olarak çok geniş olan bir sınıf teşkil ettiği bir haldir.

Bütün benzer hükümler bilime aykırıdır ve muhtelif varsayımların ve teorilerin en ortak kusurları, bu iki türlü kusurdan ibarettir. Genellemeleri daha iyi ve çok bilimsel kılmak için sarfedilen bütün çabalar, çok tam ve doğru mantıksal bir önermenin az tam ya da az doğru olan bir önerme yerine çevrilmesinden ibarettir.

Copernic'in teroisi, Ptelémée'ninkinden daha iyidir; çünkü o, daha tam veya daha uygundur. Newton'un mekanik yasaları, Kepler'inkinden, aynı nedenle daha iyidir.

Kavramların ve teorilerin, belli bir bakımdan kınanması, doğru bilimsel bir değeri olmak için, yeter değildir; örnek olarak, "on sentlik sigaralar" ya da "uzun

kuyruklu ve kısa boyunlu köpekler" gibi olay sınıfları üzerinde birçok cilt eser doldurmak için, yeter sayıda "doğru önermeler" yapmak mümkün olacaktı.

"On sentlik sigaraların çekim yasalarına tabi olduklarını, onların mekanığın falan filan yasasına göre düştüklerini, fiziğin falan filan yasasına göre arttığını vb. söylemek mümkündür. Bundan başka, onların kimyasal kompozisyonları üzerinde "doğru önermeler"den bir dizi yapmak mümkün olacaktı. Bizim hayali bilimimizin öteki ciltleri, biyolojik ya da bitkisel mahiyetteki hakikatlerle dolu olabilecekti. Bunlara benzer hacimli "bilimler" reel bilimin bir tasavvurundan başka bir şey olmayacaktı.

Petrajitzy (43) haklı olarak, bunların, kendisiyle bilimsel teoriler yapılamayacak tarzın göze çarpan örnekleri olduklarını söylüyor. Onların bilime aykırı olan karakteri, mantıksal uyumsuzluklarından ve onların hükümlerinde -mantıksal yüklem- uygun olmayan konulara şimdiki örnekte çok dar olan mantıksal "süje"ler sınıfına- bağlı olmalarından ibarettir. Oysa ki, bu hükümler -mantıksal yüklem- vakıada, mantıksal konuların pek çok geniş sınıflarına bağlıdır. Bunun örneği, bizim sözüm ona bilimsel teoriler sadece aldattıcıdır; çünkü, onlar, bir objeler sınıfına verilmiş olan özelliklerin, onların bilimsel çizgilerini temsil ettikleri sanısı yaratılır (44). Böyle sınıfların yaratılmasında sınır mevcut olmadığından ve insan belleginin kabiliyeti sınırlı olduğundan, bu teorilerin ve bu "bilimler"ın bolluğu bizim için onların yokluğundan çok ağır bir yük olacaktı (45).

Bu alanda o kadar denilebilir ki, zorunlu değişiklikler - **Mutatis-mutantis**- mantıksal yüklem karakteristikler reel olarak ilgili olduğu bir obje sınıfından pek çok geniş olan objeler sınıfına ayrılmışlardır. Buna örnek şu hükümlerdir:

* "organlanmış olan bütün yaratıkların iki eli vardır."

* "insan denilen bütün yaratıklar romalı katoliklerdir."

* "bütün amerikalılar sarışındırlar."

"Bütün profesörler dahidirler."

"Bütün müstebitler zalimdirler." Ve bunun gibi hükümler böyledirler.

Bundan önce söylediklerimiz, bir hükmün ya da bir teorenin "mantıksal eksikliği ya da kusuru" sözünden benim ne anladığımı aydınlatırlar.

Yukarıda sözü geçen enerjetik ve mekaniksel teorilerin niçin eksik olduklarını şimdi görmek kolay olacaktır.

Birincisi, onlar "on sentlik sigaralar" üzerinde yukarıda sözü geçen sözüm ona bilimsel teorilerin bir çeşididirler. Fiziksel mekanik yasaları onların insan bedenleri bir yana, bütün maddi cisimlere uygulandıklarını söylemiyorlar. Onlar, insan bedenlerine ve fiziksel mahiyetteki öteki sosyal gerçeklere -vakıalara- uygulanırlar. Bu vakiadan, özel bir "sosyal çekim" ya da "sosyal eylemsizlik -inertie-" teorisi, ya da "Sosyal entropie yasası", ya da fiziksel mekaniğin hiç bir özel yasası üzerinde yaratmak için hiçbir neden yoktur.

Mekanist'ler yeni açık kapı bırakıyorlar. Fiziğin, mekaniğin ve kimyanın yasaları, fiziksel mahiyetteki bütün sosyal vakıalara uygulanırlar ve "insani Fizik - Physique humaine", "insani çekim" - "gravitation humaine", ya da "İnsani bir kimya - Chimie humaine" yaratmaya hiçbir neden yoktur.

Bu girişimler, "uzun kuyruklu ve kısa boyunlu köpekler"e özgü bir fizik, bir kimya, bir mekanik yaratmak çabalarından başka şeyler değildirler." Bu bakımdan, incelenen teoriler yanlışlırlar ve bundan ötürü kusura dururlar.

Fakat adet olduğu üzere, bir teorenin birinci mükemmeldesizlik şeklini, başka bir eksiklik takip eder.

Bu, bizim mekanist teorilerde gördüğümüz şeydir.

İnsani ve sosyal olayları, mekaniğin ya da genel

énergétique'in ilkeleri ışığında yorumlamayı denerken, bu mekanist teoriler, yalnız insani aleme mensup olan sosyal fenomenlerin bütün özel -özgül- -spécifique- bir dizi karakterlerini ihmal ederler.

Başka fiziksel, kimyasal ya da enerjetik fenomenleri ilgilendirmeyen sosyal fenomenlerin spesifik özelliklerini ihmal ediyorlar. Bu okul tarafından sosyal fenomenlerle fiziksel fenomenlerin bir dizi insani özellikler - Antropomorphique- takip ediyorlar. Ve sosyal fenomenlerin bir dizi özel çizgilerini kaldırıyorlar. Bu nedenle, mekanik yasaalarının şekli değiştirilmiş olanların "mahiyeti" "antropomorphique" bir hale getirilmiş ve sosyal fenomenlerin ruhuna dokunulmaksızın sükutla geçilmiştir.

Sosyal içgüdünün, fiziksel bir çekimden başka bir şey olmaması, doğru olabilir, fakat mesela yeryüzünün ve ayın her yer çekimini "sosyal içgüdü" olduğunu söyleyebilir miyiz?

Voronoff'un dediği gibi, toplum ve birlikte toplanma - association- ve birlikte çalışma -coopération- sosyal fenomenlerin, kuvvetlerin toplama ve çarpması fenomenlerinden başka şeyler oldukları" doğru olabilir; fakat bu, mekanik tarafından incelenen kuvvetlerin, her toplama, çarpma halinin bir araya toplama ve birlikte çalışma sosyal fenomen olmaları demek midir?

Apaçiktır ki, hayır. Olumsuz halde, sosyal birleşme ve birlikte çalışma ile mekanik incelediği kuvvetlerin toplanma ve çıkarılması hali arasındaki fark nedir?

Biz bu soruya, yukarıda sözü geçen teorilerde hiç bir cevap bulamıyoruz. Harp ve sosyal mücadelenin "kuvvet çıkarılması" -tarh edilmesi- fenomenleri olmaları doğru olabilir. Fakat bu, mekanik tarafından incelenen bütün kuvvet çıkarılması -tarh edilmesi- hallerinin, bir harp ve sosyal mücadele olması demek midir?

Eğer Hukuk olayları "kuvvetlerin ortak ilişkisi -la Co-rela- tion- ve koordinasyon'u olayları iseler, bu kuvvet koordinasyonu ile bir kaldıraçın -manivela'nın- uçlarındaki A ve B kuvvetlerinin 'coordination'u arasındaki fark nedir? Her ne kadar, ikinci halde bir "kuvvetlerin koordinasyonu" ise de, o, hiç bir suretle bir hak olayı değildir.

Enerjetistler bize diyorlar ki, ısıнын ısınlanma aracılığı ile yapılması, suç olayı iki enerji kaybı olayıdır. bununla birlikte, bu, her ısı yayılması veya sarfı ya da her enerji kaybı, bir suç olması demek midir?

W. Oswald, dilin, hakkın, ticaretin, devletin, kültürün, hükümet veya başka olayların, ham enerjinin, yararlı enerjiye çevrilmesinden başka bir şey olmadıklarını haklı olarak söyleyebilir.

Bununla birlikte, mekanik fiziğinin incelemeleri, bu cinsten her enerji dönüşmesi halinin, dil, hukuk, hükümet, vb. anlamına gelir mi? Apaçıktır ki hayır. Böyle değilse, güneş ısı enerjisinin, rüzgarın mekanik enerjisine dönüşmesi ile bu kültür halleri arasında ne fark vardır?

Zenginlik ve para ancak bir merkezde toplanmış, yoğunlaşmış, yararlı enerji olayları olabilirler. Bu her concentré örnek olarak, volkan enerjisi, para ve zenginlik demek anlamına gelir mi?

Buraya kadar anlattıklarımız, eleştirilen teorilerin mantıksal eksikliğini ispat ediyor. Onlar, sosyal olayları,

sırf fiziksel görünümler gibi incelemişlerdir. Sosyal varlıklarda özel -özüml-spécifique- olan ve onları, organik olmayan cevherlerden ayırd eden her şey, onların incelemelerinin dışında bırakılmıştır.

* İnsan denilen yaratıklar sırf ve sade fiziksel kütle haline dönüştürülmüştür.

* İnsan davranışı, kahramanlık, suç, aşk, kin, çarpışma birlikte çalışma, örgütlenme, ahlak, din, güzel sanatlar, edebiyat, vb. gibi sosyal hayatın olguları, her şey, yalın fizik kütle"ye dönüştürülmüştür.

* Sosyal olaylara özgü olan her şey, sükutla geçirilmiş olarak ve analiz edilmeksizin bırakılarak, bu tarzda, kaybolmuştur.

Bu teoriler, sosyal fenomenleri, "fiziksel kütle"den ve onun "hareket"inden özel olarak farklı gibi incelemedikleri için, sosyal fizik ve sosyal enerjetik, faydasız olduklarını ifade eder. Fizik, kimya ve mekanik tarafından incelenmişlerdir.

Bu teoriler, insan denilen yaratıkların, fiziksel kütle oldukları sürece, fizik, kimya, mekanik tarafından incelendikleri için de lüzumsuzdurlar; ve zahmet edilip kurulmak istenen bir Sosyal Fizik ve Sosyal Mekanik'in varolması için, hiçbir kanıt yoktur. İnsan denilen varlıkların ve onların kendi aralarındaki aksiyonları - interaction- basit elektron kombinezonları oldukları ispat edilmiş olsa bile, bu sonuç, doğru olacaktı.

Hatta bu halde, elektonlardan meydana gelmiş "insani" kombinezon, organik olan ya da organik olmayan cisimlerin kombinezonlarından ayrıcalı ve ayrı bir inceleme isteyen özel -spécifique- bir kombinezon kalacaktı (46).

Böylece tartışılan teorilerin **tekçiliği (monisme)** iki katlı bir yanlışlığa varıyor.

O, sosyal fenomenlerin bütün spécifique karakterlerini ihmal ediyor; ve aynı zamanda, genel fiziksel fenomenlere, kendilerinde bulunmayan, fakat yalnız insana ve sosyal fenomenler alemine özgü olan bazı karakterler, onlara atfediliyor. Bu teorilerin başlıca kusurları işte buradadır.

B.- Bundan önce söylenen şeyler, fizikçilerin, mekanistlerin ve enerjetistlerin verdikleri fiili genellemeler ile -par les généralisations effectives- iyice tesis edilmiştir. Buna örnek olarak **Carey**'in sosyal çekim yasasını alınız. Bu yasa, ilk bakışta sağlam gibi görünüyor, fakat yasanın üstünkörü -sathi- ve basit bir analizi, onun vehmini hemen gösterecektir.

Kent'lerin büyümesinin ve çökmesinin fiili bir incelemesi bunu doğrulamıyor. Kentler, insani moleküller, kütle ile doğru, mesafe iler ters orantılı olarak "çekmez"ler.

Bu yasaya göre, bir kentin hacim olarak büyümesinin ya da hacim olarak küçülmesinin süratini önceden bildirerek, kehanette bulunan her istatikçi, hacimce küçülmesi üzerinde, bir başarısızlığa uğramaya mahkum olacaktı. Yasa, evvelce oturulmayan bazı yerlerin, belli bir devirde süratle büyüyen bir kentin yeri olmasının nedenini hiç açıklamaz; bu kentin büyümesinin durmaksızın ve başka bir devirde çökmesinin nedenini de söylemez.

Kısaca, yasa, nüfusun bir merkezde toplanması, yoğunlaşması ve dağılması, reel vakıaları açıklamak için faydasızdır. Keza tamamıyla apaçıktır ki, **Carey**'in denediği fiziksel sosyal yasaları, öteki "identification"ları, bilimsel değeri sıfır olan garip benzetmelere götürürler. Bu aynı şey saymalar, hiç bir şeyi açıklamazlar. Sosyal süreçlerin reel hareketini hiç açıklamazlar.

Bechtereff'in "yasa"ları, sosyal vakıaların olduğu kadar, fizikin ve kimyanın yasalarının anlamının şekli bozulmuş, bilimsel yasanın bir karikatüründen başka şeyler değildirler.

Bu sonuç, **Solvay**'ın, **Ostwald**'ın, **Haret**'in, **Barcelo**'nun, **Winiarsky** vb.nin teorileri üzerinde de, doğru olması gerekir. Onlar, fiziğin, mekaniğin ve kimyanın önermelerini almaktan başka bir şey yapmadıkları öl-

çüde, faydasızdırlar ve bu bilimsel disiplinlerin hakikatlerini bir az aldatıcı sunarlar.

Onlar, fiziksel mekaniğin yasalarını, sosyal yasalarla aynı şeyler gibi göstermeye -identification- çabaladıkları ölçüde, hiç bir şeyi açıklamayan, "Sosyal mekanik" alanında hiç bir şeyi açıklamayan aldatıcı benzetmelerden başka bir şey vermezler.

Bireylerin hareketinin ilk nedeninin "çekim" olduğunu söylemek, kabul edilebildiği kadar, reddedilebilen bir şeyden söz etmek gibidir.

Evrensel çekim olaylarının sosyal alanda, besinsel ve seksüel çekim şekillerini aldığını söylemek, anlamsız ve aldatıcı bir benzetmedir. Eğer buradaki benzetme iyice temellendirilmiş olsaydı, biz, cinsel ve besinsel çekimin, kütle ile doğru, mesafe ile ters orantılı -besinin ve cinsin- olmasını bekleyecektik.

Apaçıktır ki, bu kadar anlamsız bir önerme yapmak için hiç bir neden yoktur. Ve bundan ötürü, anoloji temelsizdir. Eşitlik hareketini -aslında doğru olmayarak tersim edilen- "entropie" fenomeni ile, ya da sosyal farklılaşma olayını, Thermodynamique fenomeni ile aynı saymak, garip ve yaramayan bir benzetmeden başka bir anlama gelmez;

Onların görünmesine -zuhuruna- ve değişmesine gelince, eşit yapma ya da farklılaşma olaylarını hiç açıklamayan bir benzetmedir ki, gerek bir kast rejiminin kaynağı ve gelişmesi, gerek herhangi bir devirdeki bir memlekette "nüfus hareketi", bu benzetme aracılığı ile "açıklanmış olsun.

Araştırmayı yapan **Winiarski'nin Thermodynamique** prensiplerinin hiç işlemediklerini, bu süreçler ve onların gelişmesinin anlaşılmasına yardım etmediklerini hemen görecektir.

Okulun genellemelerinden her hangi birini alınız. Sonuçlar aynı olacaktır. Çünkü onlar rol oynarlar ve hiç bir şeyi açıklamazlar.

Okulun temsilcilerinin oldukça çok bir sayısı, sosyal olayları nicelik olarak incelenmesi üzerine dayatıyorlar;

fakat onların hiç biri, bir tek nicelik formülü ortaya koymadı; ya da iki yada birçok sosyal süreçler arasında tekabül emsali -Coefficient de corrélation- getirmedi.

Onların birçok fiziksel mekanik formüllerini kopye ettikleri, onları yazılarına soktukları doğrudur. Fakat yazık ki, sosyal olaylar karşısında bunları nasıl uygulayacaklarını ve onlardan nasıl yararlanacaklarını kendileri de bilmiyorlar.

"Sosyal kuvvetler"ın ölçülmesi için hiç bir ölçü bulunmadığından, bütün bu formüllere, mekanik formüllerin yalın bir kopyesi veya egzersizi gibi bakmalı ve onlara bundan başka değer verilmemelidir. Yapma -factice- karakterini, **Winiarsky**'nin kendisi bile açığa vurmuştur. O, o kadar kesin önermeler ve formüllerden sonra, sosyal olayların ölçülmesi sorununa geldiği zaman, öne sürebildiği şeyler, muhtelif sosyal olayların incelenmesi ve istatistiklerle karşılaştırılmasıdır.

Şimdi, A, B, C, D bireylerinin davranışını gözönüne alalım. Onların eylemlerinin sonsuz çeşitlerini, fiziksel mekaniğin prensibi ile, eylemsizlik prensibi ile, çekim prensibi ile ya da birinci ve ikinci mahiyetteki kaldiraçların prensip vb. aracılığı ile açıklayabilir miyiz?

Bu prensipler, dinsel, politik, estetik ve başka sosyal olaylar üzerine ışık serpiyorlar mı?

Onlar, bir kavmin tarihinin niçin bir doğrultuda geliştiğini ve başka bir kavmin tarihinin tamamiyle ayrı bir tarzda geliştiğini açıklayabilirler mi?

Sosyal olayları ve onların mekanizmasını, fiziksel mekaniğin yalın yasalarına dönüştürmekten çok uzakta bulunduğumuzu görmek için, bu soruları basit bir tarzda uzatmak elverir.

Bu nedenle, bu dönüştürmeyi yapmak arzumuzda alçak gönüllü olmalıyız. Cüretli, fakat ham hayalden ibaret olan iddialar ileri sürmemeliyiz. Bu iddialar, bu-

günkü ahvalde, oldukça gülünç ve çocukcadırlar (47).

Bundan önce söylenenler, okulun yanlışlarını göstermeye elverir. Okul aldatıcı karakterine rağmen XVII. yüzyılın sosyal fiziğinden sonra, gerçekten bilimsel olan hiç bir şey meydana koymadı. O, sosyal bilime ancak dolayısıyla hizmet etti ve bu hizmeti özellikle XVII. yüzyılın sosyal fiziği aracılığıyla yaptı. Bu hizmet, sosyal bilime etki etmekten ve sosyal olayların kantiteli ve neden'li incelemelerini kolaylaştırmaktan ibarettir.

P A R E T O ve E L E M A N L A R I
PARETO ve SOSYOLOJİ İLE İLİŞKİSİ OLAN
ÖZEL BİR BİLİM ANLAYIŞI

Winirsky'den ve sosyal mekaniğin başka birçok temsilcilerinden önce, **Cossen**'in, **Walras**'ın, **Javons**'un, **Gournot**'nun, **Edgeworth**'un eserlerine göre, **Pareto**, bir "**économie pure**" teorisi ya da "**mécanique rationnelle**"e karşılık olan başka bir pür sosyal bilim kuramı ileri sürüyor ve onun sosyolojisi ile olan ilişkisini gösteriyor.

"Rasyonel Mekanik"de iki türlü hareket incelenir: gerçek hareketler ve virtüel hareketler.

Birinciler, gerçek olarak vukubulanlardandır; ikinciler, bir varsayımda gösterilmiş olan, gerçek hareketlerin niteliklerini anlamamıza yardım eden, bazı hallerde izlenmesi gereken hareketlerdir. gerçek hareketlerin bir incelenmesi, hemen hemen sadece özelliklerini belirtici -déscriptif- olacaktı; Oysa ki, virtüel hareketlerin bir incelenmesi, esas itibarıyla, kuramsaldır. Birincisi, sentetik -synthétique- ikincisi, analitik olabilir.

İnsan zekası birçok olayları aynı zamanda inceleyemez, biz onları birbiri ardısıra gözönüne almak zorundayız. Bundan şu çıkar ki, bir olayın ayrıcalı -farklı- bölümlerini, az ya da çok indi -arbitrement- olarak, ayırmak ve gerçek olayın sentetik kavramını elde etmek için ilerde bir örgü -sistem- halinde birleşebilecekleri tarzda ayrı olarak incelemek mutlak zorunluluğu ortaya çıkar.

Pür ekonomi politik, rasyonel mekaniğe karşılık olur.

Onun gibi, pür ekonomi politik, karmaşık gerçeği basitleştirmeli ve onların analitik incelenmesine olanak sağlamak için, en yalın koşullarını ve en yalın -basit- ekonomik insanı -l'homo oeconomicus- virtüel ekonomik olayları almalıdır.

Bu incelemede insan denilen yaratıkları, rasyonel mekanikte karmaşık katı cisimler basit maddi noktalar olarak ele alındığı gibi yalın -basit- h donistique m lek ller olarak gözönüne alınmaladırlar.

Bu inceleme yapılınc , sentetik  şama gelir ki, bunda p r ekonominin analitik verilmiş gerçeklerinin ve başka p r bilimlerin verilmiş gerçeklerinin gerçek ve karmaşık sosyal açıklamak için birleştirilmelidirler.

İnsan, daima **ekonomik insan - homo oeconomicus**'dan daha karmaşık olarak kalıyor. Biz onun sevgilerini, içgüdülerini, hurafelerini vb. gözönüne almalyız.

Gerçek karmaşık olayları açıklamak için, " conomie pure"de ihmal ettiğimiz, fakat gerçek varolan p r ekonomik olaylara etki yapan bütün önemli faktörleri gözönüne almak zorundayız.

P r ekonominin başka p r sosyal bilimlerin sonuçlarından yararlanan biricik bilim, onların sentezini yapan Sosyoloji'dir.

Böylece, p r ekonomi, bütün önemli insani çizgileri gittikçe artan bir ilgi ile gözönüne alıyor ve o sentetik çabasını sarfediyor, o, gittikçe sosyolojiye dönüşmeye başlıyor.

Gerçek insanın ve gerçek olayların sentetik bilimi olduğu oranda, sosyolojiye dönüşüyor. Bu, her p r sosyal bilim için böyledir (49).

Pareto, bu tarzdadır ki, " conomiste pur"dan sosyolog oluyor.

Rasyonel mekani in metodları gibi,  conomie pure' n metodları da esa itibariyle, matematikseldirler. Muhtelif sosyal olayların karşılıklı ba lılı ını inceleyen bilim olarak -Bu çok  şa ıda geliştirilecektir.-

Bu, **Pareto**'nun " conomie pure"  zerindeki anlayışını gösteren bir fikir verir ve "başka p r sosyal bi-

limler" üzerinde de bir fikir verir. Bu fikirler, Ekonomi üzerindeki eserlerinde bu fikirler, Pareto tarafından bütün parlaklığı ile gerçekleştirilmişlerdir (50).

Bu fikirler **Pareto**'ya layık olduğu ünlü ve économie mathématique alanında birinci yeri vermişlerdir ve sosyolojide mekanist okulun başka taraftaralarına çok etki yapmışlardır.

Pareto, bu anlamda, çağdaş sosyolojideki bu okulun kurucusu oluyor. Bu bölümde O'nun kuramını inceleyeceğim.

Bu sözümle ben **Pareto**'nun sosyolojisinin yukarıda eleştirdiğim primitiv "Sosyal mekanik"e hiç bir tarzda benzemediğini telkin etmek niyetinde değilim.

Pareto, bundan önce geçen bir parça çocukça "mekanik anoloji"lerle yetinmek hususunda çok orjinal ve çok ciddi bir düşünürdür.

Pür analitik ekonomiden, gerçek karmaşık sosyal olayların gittikçe sentetik bir incelemesine yükselirken, **Pearson**'a göre, incelenen olayların çok exacte ve çok kısa tasvirinden ibaret olan "mekanist metod" ile işaret edildiği kadar bir "mekanist" kalmadı.

Pareto'nun sosyolojisinin, başka bütün bakımlardan, yukarıdaki "mekanist kuram"la çok az ortak yeri vardır. **Pareto**'nun sosyolojik anlayışının özeti, 1915-1916'da yayınlanan **Trattato di sociologia generale** adlı yapıtının iki büyük cildinde bulunur. - Fransızca'ya çevrilmesi 1917-1919'da yapıldı.- Bütün sosyolojik çalışmalarının en önemlileri, onun "**Système socialistes**" adlı eserindedirler.

Trattato, bir elkitabı değildir. Onun "prensipler", "Temeller" "Genel sosyolojiler" in kullanılan tipi ile hiç bir

ortak yanı yoktur. Pareto'nun *traité*'si, ünlü ve orjinal bilimsel bir ruhun ürünüdür. Bu yapıt, **Vico**'nun ve **Mac-hiavel**' in eserleri kadar orjinal ve önemlidir (51).

Eğer bu değerlendirme kabul edilebilirse, Pareto'nun yapıtlarının ünlü değerlerine kuşku yoktur.

Pareto'nun İtalya'daki politik düşünce ve uygulama üzerinde olduğu kadar, italyan ve fransız ekonomik ve sosyal düşüncesi üzerinde de etkisi olduğu da şüphesizdir.

Bilindiği gibi, İtalyan Faşizm ideolojisi, **Pareto**'nun kuramlarından çok şey almıştır. Bu kuramların ünlü karakterini ve "**Burjuva'nın Karl Marks'ı**" adını verdikleri anti-faşist ve sosyalist yazarlar göstermektedirler. Pareto'nun genel nitelikleri üzerinde de böyle olacaktır.

Şimdi onun *Trattato*'suna geçelim. **Pareto**'nun hemen hemen bütün eleştirmelerinden, okuyucuyu haberdar etmeye mecburum. Onun *Trattato*'su kadar fena yazılmış ve maddeler, bölümler, bundan ötürü, o kadar az özenilerek konmuştur ki, kısa bir özetle Pareo'nun yapıtı üzerinde tam bir fikir vermek olnağı yoktur. Onun aslını okumak ve incelemek gerekir. En iyi analiz, yapıtın kendisinin gölgesinden başka bir şey olmayacaktır. Benim burada yapabileceğim her şey, böylece, Pareto'nun kuramının hakim fikirlerinin bir gölgesini aktarmaktır.

PARETO'NUN BİLİMSEL SOSYOLOJİSİ

Pareto, bilimsel sosyoloji ile, sadece gerçeklerin gözlemine ve olgular üzerinde deneyim üzerine kurulmuş bir "**Mantıksal deneyimsel bilim**" -une "**science logico-expperimentale**"- anlıyor. Ne akıl-yürütme -raisonnement-, ne teori -spéculation-, ne ahlaklaştırma değil, olguların ötesine giden hiç bir şey değil, ya da onların biteviyeliklerini ve niteliklerini tasvir etmeyen hiç bir şey, bir **mantıksal- deneyimsel sosyoloji** elemanı ve bir kuramı teşkil edemez. Başka bir terimle, hiç bir önsel -apriori- eleman ya da prensip, sosyolojiye girmemeli,

veya onun tarafından kabul edilmemelidir.

Bu sosyolojinin önermeleri ve tasdikleri olguların ve onların unidormitéslerinin tasvirinden başka bir şey değildir (52).

Onlar, böyle olarak, kesinlikle **mutlak -absolue-** değildirler, **relatif**dirler, yeni olaylar onların kesin olarak doğru olmadıklarını gösterir göstermez, değişmeye uğrarlar. "**nécessité**", "**inévitabilité**", "**vérite absolue**", **ya da determinisme absolue**" kategorileri vb. bu bilimin dışındadırlar.

Onun önermeleri, "**olasılık kuramı -Théorie de probabilité**" üzerine kurulmuş olarak, ve ona göre ölçülebildiklerinden, sadece az ya da çok olası -probable- dırlar.

Gözlemin ve deneyimin -expérimentation- ötesinde kalan hiç bir şey bu bilimin konusu olamaz. Bu problemler üzerinde mantıksal-deneyimsel sosyoloji, hiçbir şey söyleyemez. Hiç bir **cevher** (entite), hiç bir **mutlak prensip**, hiç bir **mutlak değer**, hiç bir **ahlaksal değerlendirme**, gözlem ve deneyimi aşan hiç bir şey. "**Mantıksal-deneyimsel bir sosyolojinin kompozisyonuna giremez.**"

Şimdiye kadar, hemen hemen bütün sosyoloji kuramları, bu türlü mantıksal-deneyimsel önermeleri olmayı unuttular. Bu önermeler "**logico-expérimen-lale**" değildirler, bu dereceye kadar dogmatik, metafiziksel, mutlak ve "ahlaklaştırıcı" - "moralisante-" idiler.

Bu önermeler, adet olduğu üzere, olguların, gözlemin, deneyimin ve hatta mantığın sınırlarını aşıyorlar.

Bu bakımdan, **Auguste Comte**'un, **Herbert Spencer**'in sosyolojileri, hemen hemen, onların eleştirdikleri teolojik ve dinsel teoriler kadar bilime aykırıdırlar.

Bu sosyologlar ve ötekiler, başka adlar altında, kendi teorilerine aynı "olguların ve deneyin üstündeki cev-

herleri" soktular ahlaksal evrim, dogmatizm, "ilerlemenin -terakkinin- ve evrimin dini" ("Religion du Progrogés et de L'évolution"), "Pozitivizm'in dini" ("Religion du-Positivisme"- vb., ki bunlar, gözlemin ve olguların, eleştirilen dinsel doktrinlerin sözlü olarak hemen hemen hiç değişmemiş olan "cevherler", "mutlaklar"dan başka şeyler değildirler. "İnsanlık dini", "Dayanışma dini", ya da "Demokrasi", "ilerleme", "sosyalizm", "evrim-evolution", "kardeşlik", hürriyet", "adalet", "eşitlik" vb. sosyolojik kuramlar, kavramları olmaması ve olması gerekenleri öğüt veren kuramlar iyi olan ve olmayan şeye değer biçen kuramlar ve türlü evrim ve gelişme "yasaları", - sosyal ve sosyolojik düşüncede o kadar çok yayılmış olan bütün bu kuramlar ve önermeler, bir "Theologie" kadar bilime aykırıdır; çünkü onlar, bir hayal etmekten başka bir şey değildirler. Onlar olguların karakterlerini belirtmezler, fakat olması lazım geleni dogmatik olarak buyururlar ya da, gözlem ve deneyin üstünde cevherler -entiés- üzerinde varsayımlar koyarlar (53).

Pareto'nun Sosyoloji'yi, Mantıksal-deneyimsel bilim olarak anlayışı, kısaca bundan ibarettir.

Bilimin bu anlayışının, A. Cournot'un, E. Mach'ın, R. Avenarius'un, H. Poincaré'nin, A. Rey'in, P. Duhem'in, K. Pearson'un, A. Tschuproff'un, F. Enriques'in, kısmen H. Vaihinger'in ve M. Weber'in (54) bilim anlayışına benzediğini, çağdaş bilimin başka bazı ünlü kuramcılarının ve temsilcilerinin bilim anlayışına benzediğini görmek kolaydır.

Bu Pareto'nun, mantıksal-deneyimsel olmayan kuram ve inanışların faydasız olduklarını söylemesi demek değildir, fakat tersine olarak, mantıksal-deneyimsel kuramları, sosyal bakımdan çok defa zararlı olabildikleri halde, bilimsel olmayan şey'in (mantıksal-deneyimsel olmayan kuramlar) toplumun varlığı için çok yararlı ve zorunlu olduğu üzerinde her hangi bir çok dayatıyor.

Pareto, bu tarzda hakikat ve yararlı olmak kategorilerini ayırıyor. O, bununla birlikte, bilimin ala-

nından, mantıksal- deneyimsel olmayan bütün önermeleri dışarda bırakıyorsa, bunu, bilimin, sosyal düşüncenin öteki biçimleriyle karışmasına meydan vermekten başka bir şey için yapmıyor.

KARŞILIKLI İŞLEVSEL BAĞLANMANIN NİCELİKLİ BETİMLENMESİ

Pareto'nun metodolojisinin ikinci önemli bölümü, sosyal olayların incelenmesi ve uygulanmasına ayırdığı eleştirmenin bir tek nedensellik (causalité) anlayışını eleştirmesidir. Bir "neden ve bir sonuç" anlayışı, iki ya da birçok olayların arasında bir tek bağlı olma ilişkisi varsaydırır ve tahmin ettirir.

Gerçekte bu ilişki, türlü sosyal olayların ilişkisinde hemen hemen kesin olarak verilmiş değildir.

Genel olarak, onlar karşılıklı olarak birbirlerine bağlı olma halindedirler. Örneğin, bir toplumun üyelerinin özellikleri, onun sosyal örgütlenmesi üzerine etki ederlerse, bu sonucusu da, keza birinciler üzerine etki eder. Bundan ötürü, bir tek neden-sonuç ilişkisi anlayışı, sosyal olayların incelenmesine uygulanamayacaktı. Bu anlayış onlara uygulandığı vakit, gerek "simpliste" teorisinin, gerek "cinématographique" teorisinin kınanmasına kendisini arzedir.

İşte "simpliste" teorisinin kusurlarından anladığımız şey. Bir toplum alalım. Bu toplumun karakteri ve dengesi karmaşıkdırlar ve şu biçimde bağlı olma halindedirler:

A) Coğrafi çevre, B) Ekonomik durum, C) Politik yapı (constitution politique); D) din E) ahlak ve bilgi vb.

Bütün bu **değişkenler (variables)** birbirlerine bağlıdırlar ve birbirlerine etki ederler. Onlar, kendi aralarındaki bu etkileme ile toplum karakterini ve dengesini sürekli olarak değiştirirler. O halde, biz bu değişkenlerin karşılıklı bağlı olmasına ve sürekli olarak bir halden ötekine geçebilen toplumun dinamik dengesine malik bu-

lunuyoruz:

A, B, C, D, E, bir başkasına

A', B', C', D', E',

A", B", C", D", E", vb.

"simpliste" kuram, neden olarak bağlı bir A elemanı alır ve B,C,D,E'yi onun "sonuçları" olarak gözönüne almayı dener.

Başka simplistler, B ya da C'yi, yada D'yi neden olarak alır ve başka elemanlara sonuçlar gözü ile bakmayı dener.

Bu tarzda, bir olguda hepsi sosyolojik kuramın simplist tipi ya da başka bir faktörle açıklamayı deneyen tek yanlı kuramlar olduğundan, birbirini çeken çok sayıda kuramlar toplanır ve onlara sahip oluruz.

Bu tarz nedeniyle, kuram kaçınılmaz bir biçimde yalnız bir cephelidir; onun genelleştirmeleri tam ve doğru değildirler; onun tanısı -diagnostics- ve formülleri yanlışlıklar, türlü simpliste kuramlar arasında husule gelen bir şeye yaramayan kalem tartışmalarından söz etmemek için, işte "cinématographique" kuram kusurlarından ne demek istendiği görülüyor.

Sosyologlar, A,A',A", v.b. ye geçişi görüyor ve belirtiyorlar.

B den B', B" ne geçişi; ve

C den C', C" ne geçişi,

her şeyi, bir filmde klişe klişe bize gösterildiği gibi, bu geçiş, bu cinématographique kuramlar ile evrim adı altında gösterilmiştir. Onlar bu işi yaparken kendi işlerini sınıflandırır ve bilimsel bir inceleme yolunda, her şeyin son bulduğunu düşünürler. Bu kuramların yapılması, hatta onların evrim taslakları tam ve doğru -exacte- oldukları vakit bile, -bu seyrek- onların yüzey karakterlerinden ibarettir.

Bu kuramlar, sadece deneysel olan "tarihsel tasvir" ("description historique")i aşan hiçbir genelleme vermezler ve veremezler. Onlar "tek biçimli formülleri" veremezler ve fenomenlerin hiçbir analizini yapamazlar (55).

Sosyoloji, birinci ya da ikinci yanlışlıktan kaçınmak için bir **tek nedenli ilişki** yerine, sosyal olaylar arasındaki **işler ilişkisi anlayışı**'nı kullanmalıdır "**neden**" ve "**sonuç**" yerine, "**değişgen**" ve "**işler**" anlayışları geçmelidir.

Sadece metodolojik bakımdan, başlangıçta, sosyal olaylarda teşkil edici olarak daima mevcut olan belli bir "**değişgen**"i izole etmek, sonra, onun başka B,C,D,E ile olan yapma -fiksasyon- ilişkilerini incelemek zorunluğu vardır. Başka B,C,D,E "**değişgenleri**"i **için de aynı şey yapılmalıdır.**

A,B,C,D,E... gibi sosyal işlem karşılığının şekillerinin aşaması işe karışmalıdır (56).

İncelemenin bu sentetik aşamasında, nisbeten sabit -constant- olan bu sosyal ilişkilerin aşamalarına ilk dikkatimiz çevirmeliyiz.

Biz zamanda ve mekanda olanların dalgalanmalarını ve bu sallanmaların birbirlerine bağlı ve karşılıklı bağlantılı *corrélation*'unu görmeliyiz.

Biz onların çeşitlenmelerinde ve karmaşık değişmelerindeki tekrarlanmış olan nitelikli özelliklerini yapılarak ve nitelikli ölçü uygulayarak tekrarlanmış olan tek yönlerini -uniformité-'leri yakalamalıyız.

Biricik olanı, ya da tamamiyle kural-dışı olanı tek tek ya da geçici olan her şeyi, onların ölçülü emsalleri (*coefficients quantitatifs*) ne kadar en önemli bi-teviyeliklere ait formülleri sahip olmamıza kadar, hiç olmazsa, geçici olarak, her şeyi bırakmalıyız.

De minimis non curat practor. Biz bu biçimde, karmaşık gerçeğin, birbiri ardısıra bir tahminler serisi elde edeceğiz. **Simplist** kuramlarının tersine olarak, bu "birbiri ardısıra tahminler aşağı yukarı tam ve doğru olacaklardır (57).

Bu tahminler, olayların işlemsel ilişkilerinin bilgisini bize verecek olan ve uniformités'lerin formüllerinin bilgisini, ve en esaslı sosyal süreçleri tahmini olarak be-

timleyen corr lation emsallerini bize vermekte cin matografique teorilerin tahminlerinden farklıdırlar.

  u halde, **Pareto**'nun metodolojsinin bu noktaları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

A.) Bir tek cepheli tabi olma -bağı olma- yerine, **karşılıklı** anlayışı,

B.) Neden ve sonuç ilişkisi yerine, **fonction -işlev- ilişkisi**,

C.) Sosyal sistemin, biricik mürekkepleri (composantes uniques), arızı -geçici- (accidentelles) ve tamamiyle kural-dışı (irr gulieres) mürekkepleri yerine,

Sosyal sistemin sabit (constantis) elemanları'nın incelenmesi,

D.) Bu sabit elemanlar (mekanda ve zamanda)  al- kantısının karşılıklı bağı olmanın -corr lations'larının ve uniformit s'lerinin incelenmesi,

E.) Sadece niteliklerini belirtmek yerine, bu uniformit s'lerin, onların çalkantılarının (fluctuations) ve onların karşılıklı bağılı ının nitelik olarak  l  lmesi.

F.) Bu metod kullanılarak, son derece karmaşık olan sosyal gerçeğin ve onun dynamique'inin, birbiri ardı sıra sürekli yaklaşımlarının tahminlerinin temsil eden bir dizi formüller elde edilir (58).

Bir defa daha söyleyelim ki, bu metodolojik  ner- meler, **H. Poincar **'nin, **E. March**'ın, **Duhem**'in, **K. Pe- arson**'un ve başlıca metodolojistlerin önermelerinin uy- gulanmasının aynıdırlar.

Bu  nermeler, doğa bilimlerinde nedenli ilişkilerin d terminisminin v.b. yorumlanmasının tamamiyle son bir eğilim keza tam uygunluk halindedirler.

Bu kavramlar, "kaçınılmaz"ın, "zorunluluk"un metafizik tadını gittikçe yitiriyorlar ve onların yerine,

*ihtimallik -probabilité- prensipleri üzerine dayanmış olan fonksiyon ilişkileri teorileri geçiyorlar.

Pareto'nun ilkeleri, keza sosyal olayların en yeni incelemelerinin, matematiksel istatistiklerin, corrélationun, matematiksel teorisinin gelişmesi ile, -buraya bölümlü tekabül- corrélation partielle -girer- değişgenlerin matematiksel teorisini mükemmelleştirmek eğilimi, v.b. keza birbirlerine uygundurlar. Şimdi, bu planın **Pareto** tarafından nasıl uygulandığını kısaca gözden geçirelim.

Onun olgularının uzun ve dikkatli tümevarımlı -inductif- analizi üzerine ve matematiksel formüllere dayanan, birbiri ardısıra önermelerin burada ancak şematik olarak taslağı yapılabilir. **Pareto**'nun doğru diye gösterdiği şeyleri incelemek kaygısında olanlar, onun yaptına başvurmaldırlar. Orada, ikibin sahifeye yakın bir hacimde, bununla ilgili kanıtlar vardır.

PARETO'NUN TOPLUM ANLAYIŞI

Kimi sosyologlar toplum'u bir organizmaya, kimileri de tek tek insanların basit bir toplanması -bir araya gelmesi- olduğunu kabul ediyorlar ve mekanizm terimini kullanıyorlar.

Bu anlayışları temsil edenlere sosyolojide organicisteler, realistler, isimciler -nominalistler- deniyor.

Pareto, bütün bu okulların dışında kalıyor. Ona göre, sosyal bir grup, var oldukça, bir denge -équilibre- halinde olan "Sosyal bir sistem"den başka bir şey değildir; yani sosyal sistemi yıkmaya eğilim gösteren kuvvetlerin bir halinde bütünlük -integration- kuvvetlerinin başarısı ile denge ve karşılıklı -carrélation- halindedirler.

Pareto, incelemeyi yalınlaştırmak -basitleştirmek- için, öteki sosyal fizikçilerin yolundan gidiyor ve toplumu, kendi aralarında karşılıklı karmaşık bir ilişki bu-

lunan insan denilen moleküllerden meydana gelmiş olan bir sistem olarak gözönüne alıyor (59).

PARETO'NUN FAKTÖR'LER KURAMI

Sosyal sistemin somut biçimleri birçoktur ve çeşitlidirler. O halde, filan falan biçimi tayin eden faktörler nelerdir? "Bir toplum kendisine etki eden bütün elemanlar tarafından tayin edilmiştir, toplumun biçimi de, bu elemanlar üzerine tekrar etki eder."

Bütün elemanlar ya da faktörler üç sınıfa bölünebilirler:

1. COĞRAFİ KOŞULLAR: yer, iklim, bitkiler alemi, hayvanlar alemi, jeolojik koşullar, v.b.,

2. TOPLUMUN DIŞ ELEMANLARI: Verilmiş bir zamanda, verilmiş bir toplumun dışında olan başka elemanlar, başka toplumlar, mekanda verilmiş olan toplumun dışında, verilmiş toplumlar önceki aşamaya yabancı olan başka toplumlar gibi;

3. SOSYAL SİSTEMİN İÇ ELEMANLARI: ırk, résidus'ler tortular -ya da kalıntılar- ve duyguların karakteri, ilgiler ya da yararlar -intérets-, ideolojiler ve verilmiş olan bir sosyal sistemi oluşturan insan denilen moleküllerin başka nitelikleri (60).

Pareto'nun, bu bakımdan bir **çokçu -pluraliste-** olduğu görülüyor. Bu elemanlar, genel olarak, birbirlerine karşılıklı bağlı olma halindedirler.

"Verilmiş bir sosyal biçimi tamamiyle açıklamak için, bir çok elemanların hepsini, onların etkilerini, oluşturanları, corrélasyon'larını, nitelik olarak bilmek ihtiyacı vardır."

Ne yazık ki, bugün bunların hepsini bilmek olanağı yoktur. Onu mümkün kılmak -ona olanak sağlamak- için, durumu yalınlaştırmak -basitleştirmek- hiç olmazsa, şimdilik az önemli olan elemanları bir yana bırakarak , en önemli elemanlardan bazılarını ele almak zorunda kalacağız. Bütün bu önemli elemanları ve onların kombinezonlarını ancak esaslı ve nitelikli olarak incelendiği vakit, tam sosyolojik bir sentez mümkün ola-

caktır. Bunu bekleyerek, sosyal sistemin ve onun den-
gesinin en önemli faktörlerinin basitleştirilmiş bir in-
celenmesinin yeter bulmağa mecburuz (61).

PARETO'NUN İNCELEDİĞİ ELEMENLAR YA DA FAKTÖRLER

Pareto, yukarıdaki faktörlerden ya da elemanlardan
birkaç özel faktörü tamamiyle inceledi:

1. "Résidus"ler -tortular- -kalıntılar-
 - a) Allport'un "hakim refleksler"ın uyanması-
réminiscence des "réflexes prédominants" ya da
 - b) Psychiatres'ların "karmaşık duygular"ın belirsiz
hatırlanması;
2. "Derivations"lar -ideolojik sözlü tepkiler, ide-
olojiler-
3. Ekonomik faktörler;
4. İnsan denilen yaratıkların sosyal kümelerin aynı
cinsten olmaması -hétérogénéité'si-;
5. Sosyal hareketlilik ve seçkinlerin akımı;

Pareto, bir sosyal sistemin biçimini tayin eden
bütün önemli faktörlerin bu kadar olduğunu sanmış de-
ğildir. Başka birçok faktörler önemlidirler, fakat onlar
Pareto tarafından incelenmemişlerdir. Çünkü yalnız yu-
karıdaki beş elemanın tam bir incelenmesi son derece
karmaşık ve güçtür.

Başka sosyologlar tamamlayıcı faktörleri nitelik ola-
rak ve özenerek inceleyeceklerdir. Bu, Pareto'nun *Traité*
de sociologie eserinin karakterini açıkça anlatır. Bu, sos-
yal sistemde adları geçen beş elemanın bir çeşit mo-
nographie'sidir. Başak türlü söyleyelim, Pareto, gerçek
sosyal sistemin yalnız beş elemandan meydana gelmiş
olduğunu kabul ederek, bu sistemi metodoloji ba-

kımından yalınlaştırıyor. Böylece, gerçek ve pek çok karmaşık sosyal bir sisteme yaklaşmış olması, başka te-rimle, Pareto'nun, metodoloji bakımından gerçek sosyal sistemi, onun beş elemandan başka bir şeyle oluş-madığını farz ve tahmin ederek; gerçek sosyal sistemi ya-lınlaştırıyor; ve bu tarzda, gerçek sosyal bir sisteme yak-laşmış bir image'i olması çok fazla karmaşık olması gereken kısa yoldan ve özet bir teori kurmağı deniyor.

Forme -şekiller-, corrélations'lar ve kombinezonlar, çalkantılar -fluctuations'lar-, müişreler -indicesler-, ve bu beş elemanın her birinin etkileri üzerinde Pareto'nun yaptığı uzun ve bilinçli analizi burada izlemeğe yer ol-madığından, benim yapabileceğim şey, onun başlıca so-nuçların, yalnız bir parça dogmatik tarzda vermektir.

PARETO'NUN KALINTILARI YA DA TORTULARI ve BAŞKA YÖNE YATAK DEĞİŞMELERİ ÜZERİNDE ELDE ETTİĞİ SONUÇLAR

1. Bir sosyal sistemin dengesi:

Başka elemanlar arasında, bir sosyal sistemin den-gesi onun insan denilen moleküllerinin karakterlerine, onların davranışlarının biçimlerine, ya da onların ac-tion'larının biçimlerine, bağlıdır. İnsanların hareketleri -action-, kendi eğilimlerinin karakterlerine bağlıdır. Bu "eğilimler" arasında çok özel önemli olanları değişmez -constantes- olanlardır. Pareto, onlara "tortular-kalıntılar-résidus-" adını veriyor.

Pareto'nun "résidus"leri, bir "içgüdü" değildir, hatta tamamiyle "duygu" da değildir. Bu, her toplumun üyeleri arasında varolan **nisbeten sabit eğilimlerden** biridir.

Résidus'lerin:

- 1) Allport'un "hakim refleksler";
- 2) L. Petrajitzky'nin "heyecanlar" -émotions- ve
- 3) Psikologların çoğunun -karmaşık aşağılık duy-gular-, ya da,
- 4) A. L. Lowel'in "doğal eğilimler ya da istidadlar" -

"dispositions"lar- dedikleri şeylerle ilişkisi vardır.

Onlar sonuncu analizde, içgüdüler üzerine dayanırlar; fakat görünüşleri ya da belirmeleri "sert-rigide" olmamakla, içgüdülerden ayrılırlar. O, çok türlü ve hatta karşıt biçimler alır ve çok değişir. Buna örnek: cinsel tortu, cinsin içgüdüsüne karşıt olarak, -cinsin içgüdüsünün asıl doyurma- tatmin ve belirme biçimi olan- yalnız çiftleşme eylemlerinde değil, cinsiyet sofuluğunda da, cinsin gereksiniminin ve cinsel yaşantının işlehasının ifadesinde belirebilir.

Başka tortuların içgüdü ile ilişkilerinde de aynı şey söylenebilir.(62)

"Barometrede cıvanın yükselmesi, ısınn değerlendirilmesi demek olduğu gibi, "résidus"lerde içgüdülerin ve duyguların belirtileridirler.(63)

TORTULARIN SINIFLARA AYRILMASI

Tortular altı sınıfa ayrılırlar. Bunlar da ikinci derecedeki sınıflara bölünürler. Başlıca altı "tortu" sınıfı şunlardır:

1.) **Kombinezon'ların tortuları:**

Bunlar genel olarak fiziksel ve mantal kombinezonlar yapma eğilimler karşıtları karşıtlarla, benzerleri benzerlerle, nadir yapmağa eğilimler karşıtları karşıtlarla, benzerlerle, nadir şeyleri müstesna olgularla v.b. kombinezonlar yapmaya eğilimler;

2.) **Yığınların sebatının tortuları;**

İNSANIN BAŞKA İNSANLARLA VE ÇEVRELERLE ilişkilerinin devamını sağlamaya yönelik eğilimler.

3.) **Duyguların dış hareketlerle belirmesinin tortuları:** (ya da ihtiyaçlar). Dinsel coşkunluk, politika dürtüleri - tahrikleri-; v.b.

4.) **Sosyallik kabiliyeti -sociabilité- ne özgü tortular;**

Toplumları ve özel fesad güruhlarını -factions- teşkil

eden eğilimler. Bir yığın -agrégat- üyelerine bir konformizmi zorla kabul ettirerek yenilik ve ilerleme düşmanlığı, acıma, zulüm, sofuluk, halkçılığa eğilim, karmaşık aşağılık ve ütünlük duyguları, v.b.;

5.) **Kişiliğin bütünlüğünün tortuları.** Bir tek insanın kişiliğini, değişmeğe karşı, eşitliğe eğilime, vb. karşı koruyan eğilimler;

6.) **Cinsel kalıntılar -tortular-;(64)**

Bu analiz önce tam ve doğru değilmiş gibi görünebilir. Bununla birlikte, onun nedenleri incelendiği vakit, doğruluğu meydana çıkar.

Bu tortular her toplumda bulunur. Onlar bu anlamda, her sosyal sistemin sabit -constants- elemanlarıdır; bununla birlikte, muhtelif tek insanlar -ferdler- ve gruplar arasında tek bir biçimde değildir. Çok gelişmiş kombinezon tortuları olan tek insanlar -bireyler- ve toplumlar vardır. Fakat zayıf ve az sayılı yığınların -agrégats- devam ve beka tortuları vardır. Bunun tersi olacak biçimde dağılmış bireyler ve gruplar vardır.

Bir toplum içinde, zaman boyunca ve türlü haller nedeni ile, insan denilen moleküller arasında tortuların dağılımı çok değişebilir. Bu hal husule geldiği vakit, sosyal sistem biçim değiştirir.

2.) Tortuların karakterleri, insan hareketlerinin karakterini tayin eder. İnsan hareketleri oldukça belli bir ölçüde, tortuların bir belirtisidirler.

İnsan denilen yaratıklarda, bu belirme başlıca iki biçim alır: Sözlü tepkilerle takip edilmeyen -izlenmeyen-faktörler ya da içgüdüsel ve otomatik hareketler gibi sübjektif bilinçli süreçler (şema: A ("tortu"), B'ye -eyleme fiile- iter; ve sözlü tepkilerin ve ideolojilerin izledikleri hareketler ya da bilinçli psişik süreçler, kuramlar, motivations'lar, doğruluğunu belirtmeler, amaç tasarımların ya da fikirlerin, intentions'lar, güzelleştirmeler, açık ve kapalı sözlü başka tepkiler.

Şema şudur:

A tortu yada kalıntı, aynı zamanda B ye -eyleme-, C ye -sözlü tepkilere- götürür.

Pareto, bütün bu sözlü tepkilere ve ideolojilere "dérivations"lar adını veriyor. Bu, bizi onun "Fikirlerin ve ideolojilerin sosyolojisi"ne götürür.

3.) Bazı yazarlar Pareto'nun bu bakımdan K. Marx'a yakın olduğuna haklı olarak dikkati çekmişlerdir.

Pareto, Marx gibi, "dérivations"lara ya da idéologies'lere çok önem vermiyor. Ona göre bunlar, tortu ya da kalıntıların bir görünüşünden başka bir şey değildirler. Tortular "idéologies"lerin babalarıdır.

"Dérivations"lar, tortular rüzgarının yönüne göre dönen fırıldak türünden şeylerdir. Onların etkisi sıfır değildir, fakat birçoklarının sandıklarından çok azdır.

Dérivations'lar, tortulardan daha çok değişebilirler -değişgen- ve eğilebilirler.

Aynı tortu, ayrıcalık dérivations'ları doğurabilirler ya da onlarla örtülebilir ve bunun tersi olur.

Bazı defa türlü tortular, benzer "dérivations"larda "gelişmiş" olabilirler. Aşağıdaki örnekler bunu gösterebilirler.

"Adam öldürme" korkusu biçimindeki bir tortu, aşağıdaki dérivations'larda görünür:

* "öldürme, çünkü cehenneme gidersin",

* "öldürme, çünkü bu, Tanrı tarafından yasak edilmiştir",

* "öldürme, çünkü bu, ahlaksızlıktır",

* "öldürme , çünkü bu, insanlığa aykırıdır", ya da yasa'ya ilerlemeye aykırıdır."

"Öldürme..."

Bu başka bir yere çekme, ya da yatak, yön-değiştirme'ler, öldürme eylemini, fiilini durduran ve te-kabül eden tortu olan gerçek faktörü gizleyen örtülerden başka şeyler değildirler. Tortu ya da kalıntı duruma göre, bu ideolojileri ve başka ideolojileri doğurabilir. Bütün bu ideolojiler, birçok ayrıcalıklarına -farklarına- rağmen, uy-gulamada, aynı kalıntının çeşitli "giyimleri"nden başka şeyler değildirler.

Dinsel hoşgörü kabul etmeyen ortodoks bir katolik'in sözlü tepkileri ve "hoşgörüsüzlüğe" şiddetle saldıran ateşli bir komünistin sözlü tepkileri tamamiyle fark-lıdır. Bununla birlikte, onların kalıntıları aynıdır; başka bütün kimselere, kendi hareket kurallarını ve kendi inançlarını zorla kabul ettirmeğe bir eğilim.

* Birçok sofuların cins üzerindeki sözlü tepkileri çok düşmancadırlar, fakat onların cinsden o kadar öz et-meleri ve o kadar acı olarak ona saldırmaları olgusu bu dérivations'ların tortusunun, ahlaki bozuk bir kişinin "edebe aykırı sözlü tepkileri"nin tortusunun aynı ol-duğuna bir belirtidir.

4.) Eylem -action- ve dérivation'lar bu noktada tor-tulara bağlı olduklarına göre, bundan tortular ve ide-olojilerin dinamiği üzerinde çok önemli bir sürü sonuçlar çıkar.

1.- Kalıntı ya da tortular, aynı bir insanda çok defa birbirini çelerler.

Sonuç olarak, bizim davranışımızda ve ha-reketlerimizde, büyük bir bölümü itibariyle çelişik ve mantıksızdırlar.

"Mantıksal hareketler"i, kendilerine hedef tutan süb-jektif amacın objektif sonuç ile uygunluğu gibi ta-nımlanarak, Pareto, bizim hareketlerimizin çok büyük bir bölümünün, mantıksal olmadıklarını, herkesten daha kuvvetle isbat ediyor.

Biz **kalıntıların** karmaşık oyunu ile hareket edince, mantıksal olmayan, ya da kendi kendilerinde hareketin -tortu- sübjektif amacı -idéologie-, objektif sonucundan tamamiyle farklı bulunan hareket yaparız. Onlara ancak

mantıksal-deneyimsel hareket alanında bilimsel tortu alanında rastlarız.

Müstesna olarak bu alanda, başka küçük sayıdaki hallerde, insani hat-tı hareket'i - la conduite humaines - esas itibariyle la mantıki a-loguque-dir, ve çelişiktir, çünkü çok defa bizim kalıntılarımız karşılıklı olarak birbirlerini çelerler.

Hareketlerimiz mantıksal bir bakımdan sonuçsuz ve bağlantısızdırlar, çünkü bizim tortularımız hakim tortunun verilmiş bir anda farklı başka kalıntı tarafından süratle takip edildiği dinamik bir haldedirler. Biz, birincinin etkisi altında tamamiyle farklı bir tarzda hareket ederiz.

Kısaca, kalıntının dinamiği ile hareketin -action- dinamiği arasındaki corrélation'un Pareto'nun analizi, ve insan denilen yaratıkların **mantıksız** hareketleri üzerinde elde ettiği sonuçlar, anlaşılmayan insan davranışının bir analizini gösterirler.(65)

5.) Dérivations'ların içeriği hakkında.

Pareto'nun teorisi üzerinde, yukarıda söylediklerimiz ideolojilerin mahiyeti üzerinde de söylenmesi için, daha kuvvetli nedenler vardır:

Madem ki, kalıntıların özü bu kadar karmaşık ve çok defa onlar birbirleriyle çelişiktirler, o halde, ortak ilişkinin, uyumun insansal açıdan yön değiştirmesi ideolojiler ve söylevler logico-expérimentale bakımından seyrek olarak mantıksal ve tam ve doğrudurlar.

Bir yandan, politik, dinsel, sosyolojik, ekonomik ve daha başka birçok "teoriler" buraya girerler. Başka birçokları da mantıksız, sonuçsuz, bağısız -inconsequants-; kendi kendileriyle çelişme halindedirler; ya da sözüm ona - bilimseldir-ler. Onlar incelenen olguların özelliklerini tam ve doğru olarak göstermezler ve tanımlamazlar; fakat kalıntılarımız tarafından itildiğimiz bir davranışımızın, catégories'lerimizin; "motiflendirmenin" - "motivation", - "doğru göstermenin" - "justificationun", "güzelleştirme"nin, "rationalisation"un, "moralisation"undan başka bir şey değildirler.

- * "gerekiren faktörlerini bulup göstermelerden",
- * "doğruluğunu ortaya koymaktan" - "justification", "güzelleştirme"den,
- * "aklileştirmeden" - "rationalisation",
- * "ahlaklaştırmak"dan - "moralisation",
- * "üklüleştirmek"den - "idéalisation" başka şeyler değildirler.

* Eğer kalıntılarımız değişirlerse, "sözüm onabilimsel" kuramlarımız da değişirler.

* Eğer bir kalıntı, karşıt bir kalıntıya yer verirse, bizim "A,B dir." kuramımız, "A,B'den farklıdır," kuramına yer verir.

İnsan akıl yürütmesinin -muhakemesinin- mantığı, birçok hallerde, bir idéologie'yi az kabul ya da reddeder. Çünkü o, doğru, ya da yanlıştır; çünkü o, bizim kalıntılarımızla uygunluk ya da uyumsuzluk halindedir.

* Gazetelerin, ateşli söylevlerin, propaganda etkisini bu bakımdan açıklamam mümkündür. Onlar heyecanlarımıza ve duygularımıza etki ederler. Onlar, bilimsel kanıtlar yerine, sırf sözlü olan ve bizim eğilimlerimize seslenen sözüm ona belgelerin otoritesini kullanırlara, buna rağmen

* Bu dérivation'lar, eğer hakim kalıntılar ya da tutarlara uygun iseler, çok defa bilimsel belgelerde daha inandırıcıdır.

* Eğer bir insanın ya da bir grubun fikirlerini ya da ideolojilerini değiştirmek istersek, en iyi araç, onların kalıntılarını değiştirmektir.

Kalıntılar değiştiklerinden, ya da yok edildiklerinden, onlara karşılık olan dérivationlar da -ideolojiler de- keza değişmiş olacaktırlar. (keza XI. Bölüm).

Kalıntılar değiştiklerinden, ya da yok edildiklerinden, onlara karşılık olan türevler de -ideolojiler de- keza değişmiş olacaktırlar. (Keza XI. Bahis)

Comte'un sosyolojisi, positivisme, ilerleme, da-

yanışma, demokrasi, adalet, sosyalizm, nasyonalizm, yurtseverlik, internationalisme vb. kendi idealleri türeyenleri, en kaba fetişizim inancı kadar, bilime aykırıdır.

İlerleme -terakki-, dayanışma, demokrasi, adalet, sosyalizm, nationalisme, patriotisme internationalisme vb. kuramlar, mantıkdışı -sapmalar- derivasyonlardır.

Ancak saldırdıkları ilkel büyü ve din inançları biçimi altında ayırt edilen benzeri gibi dérivations a-logiques dirler. Hüraselerin, batıl-yanlış- inançların hemen hemen bütün ateşli savunucuları, çarpışıkları dogmatik kalalara benzerler.

Comte, Spencer, H. Summer Maine gibi bütün en ünlü çağdaş sosyal düşünürleri birer birer inceleyen **Pareto**, onların önermelerinin, yargılarının mantık bakımından bağlantılı olmadığını -inconséquence-, onların önermelerinin yanlış ve **mantıksız** olduklarını tespit etti. Bu **güya bilimsel -pseuda- scientifique-** olan tayin edici kalıntıları göstererek, inandırıcı bir tazda ileri sürdü.

"Terakki Tanrıları, -kavramları-", "evrim-evolution-", "demokrasi", "dayanışma", "adalet", "yasa", "doğal hukuk", "ahlak", vb kavramların, "güya bilimsel özünü, içeriğini, **Pareto** herkesten daha kuvvetle gösterdi. Ona göre bu kavramlar ve "bilimsel" kuramlar en kaba hüraseler kadar aldatıcıdır. Bunlar, yalnız günün kıyafetine girmiş, aynı mantık -dışı- a -logique-dérivations'lardır. İşte bütün bu ayrıcalık bundan ibarettir. Keza **Pareto**, "dérivations"ları, bazı davranış kuramcıları gibi, hareketleri "ikinci derecedeki tepkiler" olarak gözönüne alıyor.

O, bir insana, bir gruba, bir devre -époque" değinen hiç bir bilimsel sonucu, tekabül eden yalnız sözlü tepkiler üzerine temellendirmek olanaksızlığını gösteriyor. **Pareto**'ya göre bunlar kendi aralarındaki tortuların çok aldatıcı bir çeşit termometreden başka şeyler değildirler.

Bundan önce söylenenler, Pareto'nun "dérivations"lara niçin çok dikkat ettiğini göstermeye yetiştir. Onun eserini büyük bir bölümü, tortuların dalgalanması ile corrélation halinde bulunan dérivations'ların dalgalanmalarını incelemeye ayrılmıştır. Her ne kadar tortular dahi çeşitli iseler de, onların dalgalanmalarının sürati ve genişliği, dérivations'ların sürat ve genişliğinden pek çok yavaş ve sınırlıdır.

Dérivations'lar özellikle değişebilirler, değışkendirler. **Pareto**, fazla olarak, dérivations'ların başka başka kavimlerde ve başka başka zamanlarda aldıkları somut biçimlerin farkına rağmen, ideolojilerin içindeki başlıca tortular, sınıfların nispeten sabit olduklarını göstermiştir. Üstünkörü bir gözlemci için, kendi putunu -fetişini- ya da kendi kralını, Tanrılaştıran bir vahşi ile, zamanımızın dinsiz bir sosyalisti arasında çok büyük bir fark vardır. Bununla birlikte, biri ve öteki, aynı "**tanrılaştırma kalıntısı**"na -"**résidu de deification**"- sahiptirler. Bir tek ayrıldıkları nokta şudur ki,

*Vahşi, "büyü kanunu"na -"code magique"-uyar.

*Dinsiz, Karl Marx'ın "Sermaye'sini, Rousseau'un "Discours"unu vb. gösterir, **Marx'ı, Lenin'i, Rousseau'yu** Tanrılaştırır.

İtaat kalıntısı, esas itibariyle krallara rahiplere asilere tabi -bağlı- olmakta görünürdü. Onlar şimdi itibar ve nüfuzlarını yitirmişlerdir, fakat aynı kalıntı kalıyor ve bugün, demagoglara, sendikacı şeflere, endüstri başkan ya da sergederlerine vb. bir itaat biçiminde görünüyor. Kıyafetler farklıdır, fakat kalıntı ya da tortu aynıdır.

Bir toplumun üyelerine yeknesaklığı -uniformité- zorla kabul ettiren **kalıntı**, geçmiş zamanda, dinsel hoşgörüsüzlüğe, özel mülkiyete karşı saldırma ve taciz etmede, ilişki kesilmesinde ve boşanmalarda kısa gömleklerde vb. belirdi.

Şimdi, bu alanda hoşgörölüyüz. Fakat buna karşılık, içki içmekte hoşgörüsüz -Amerikan içki yasağı-, keza, "**insanlık dini**"nin, "ilerleme"nin-terakki-reformcuların, mezhep ve meslekdaşların hareket ya da işlerinin her

cleştirilmesinden söz edilince, hoşgörüsüz.

Dérivations'lar değişmişlerdir, fakat kalıntılar-résidu'lar sabit kalmışlardır.

Bununla birlikte, **Pareto**'nun adı geçen anlayışı, bütün dérivations'ların mutlak olarak etkisiz ve sosyal bakımdan zararlı olmaları anlamına gelmez. Dérivations'lar etkisiz olurlar, fakat bu etkisizlik, birçoklarının sandıklarından çok az büyüktür, esasen, her gerçeğin faydalı ve her batıl -yanlış- düşüncenin zararlı olduğuna inananlar karşısında, **Pareto**, doğru durumun farklı olduğu noktasında dayatıyor. Hürâfelerin, -préjugés- çoğu dérivations'lar, sosyal sistemin bütünlüğünü kurarken, faydalı bulunurlar; oysa ki, birçok gerçekler sosyal sistemin bütünlüğünün parçalanmasını -déintegration- kolaylaştırırlar. Başka bir terimle, bir dérivation coşku heyecan -enthousiasme- ilham ederek gerçeği güzelleştiren -efsane- mythe, masal, ateşli inanç ya da yanlış inanç bir gruba yararlı olabilir. Öte yandan, çiplak bir gerçek, bu gruba çok defa zararlı olabilir.

Pareto, bu noktada **Maciavel'in**, **Frazer'in**, **G. Le Bon'un**, **G. Sörel'in** (66) ve başka düşünürlerin var-dıkları sonuçlara benzer sonuçlara varıyor: Yanlış inanç-lar -les superstitions- ve vehimler -illusions- bir toplum için **mantıksal -deneyimsel hakikatler-** kadar yaşamaktadırlar.

Buraya kadar söylenmiş olan sözler, **Pareto**'nun bu konu üzerindeki hakim fikirlerinin en genel bir taslağını veriyorlar. Özet olarak, kitabın içindekiler, kalıntıların -résiduslerin- dérivations'lar üzerindeki etkisinin bilinçli analizinden ibarettir.

- a) Tortuların, tortular üzerindeki etkisinin,
- b) Bir çevrenin, tortular üzerindeki etkisinin,
- c) Dérivations'ların dérivations'lar üzerindeki etkisinin,

d) Dérivations'ların tortular üzerindeki etkisinin,

e) Tortuların ve dérivations'ların topunun dalgalanmasının - fluctuatio- ve yayılmasının -diffusion- etkisinin bilinçli analizinden ibarettir.

Yer darlığından ötürü bu maddeleri bir yana bırakmak zorundayım.

6) **Pareto**'nun tortular üzerindeki kuramının başka noktaları arasında, tortuların yukarıda belirtilen altı sınıfının başka başka tek tek insanlarda, sosyal sınıflarda ve başka başka sosyal gruplar arasında eşit olmayarak yayıldıkları önermesini katmak gerekecektir.

Bir çok tortulu ve birinci sınıfı kuvvetli olan ferdler ve gruplar vardır.

-Kombinezon tortuları; birçok tortular ve ikinci sınıfı kuvvetli olan başka bireyler ve gruplar vardır. Yığınların devam ve bekası vardır.

Başka tortu sınıfları için de böyledir.

Bu hakim tortuların karakterinin, bir bireyin ya da bir grubun insani kişiliğini büyük bir ölçüde işlemesi anlamında önemlidir. Bu kişilik kendi damgasını onların üzerinde kayda değer bir biçimde basar ya da bireyin davranışını -canduite-, ya da grubun sosyal örgütünün karakterini büyük ölçüde tayin eder. Özellikle önemli olan, bu sınıflardaki kalıntı ya da tortularda birinci ve ikinci sınıfların kalıntıları yerleşirler.

Pareto, bu kalıntılar üzerine bireylerin başlıca sosyal tip üzerindeki varsayımının taslağını yapıyor:

1. **Speculateur**'ler, - 2. **Gelir sahipleri-Rentier**'ler.

1. **Speculateur**'ler Çok ve kuvvetli kombinezon ve kalıntılara sahip olanlar birinci tiptendirler. Bunlar, daima bazı yeni kombinezonlar düşünürler, makinecidirler -mali ve ticari planlar icadlar, politik ve diplomatik tertipler yada başka şeyler.-

Onların kombinezon alanı ne olursa olsun, daima yeni kombinezonları vardır. Onlar bu hususta reformcu ve yapıcıdır, psikolojik bakımdan tutucu değildir; her şey üzerinde kaypak olduklarından, çok defa ahlak-dışı -a moral- dırlar.

2. Gelir Sahipleri:

Bunlar, hakim kalıntıları yığının devam ve bekası olanlardır. Onlar, bu nedenle, psikolojik bakımdan tutucu tipi temsil ederler, ki, yeniliklere ve yeni kombinezonlara ilgilenmeyenlerin, fakat öteden beri varolan şeyi kurtarmaya ve elde tutmaya çabalayanların tipini temsil ederler. Bunlar, kuvvetli ödev duygusu olan, dar fakat belli iradeli ve eylemlerinde karar sahibi kimselerdirler, "dar düşünceli" ve bütün hareketlerde bellidirler, davranışlarında sıkı-rigide- dirler, çok defa, müteassıp -fanatique-dirler.

İşte her toplumda bulunan **ebedi tipler** bu doğrultudadırlar.

Birinci tipi teşkil eden ve spéculateur'ler sözüm ona kuramcılar denilen tipe gelince, bu tip bir hükümette hakimdir, demokratik ve ploutocratque hükümetlerde ortak yada genel birşeydir.

Yüksek sınıflar kombinezon hüneri, kanıtını gösterirler. Onlar, iktidar sayesinde, toplumun refahını geçici olarak geliştirirler, insansal ve demokratik çalışmalarda vb. ile idare ettikleri kütleleri başarı ile aldatırlar.

Bu yüksek sınıflar tabiatıyla bozulmuşlardır, fesad ve hile er-geç yıkıcı sonuçlara götürürler ve bunlar,muhalefet teşkil eden yada irad, gelir sahipleri -rentiers- tarafından geçici olarak yenilmek için neden oluştururlar.

Başka başka memleketlerin tarihinde birçok defa bu tipler bu tarzda nöbet değiştirirler ve nöbetleşme bu anda devam ediyor. Yazara inanılırsa **harpten önceki bütün demokratik memleketlerde çoğunluk plutocratique parlamento hilecilerinden yada spéculateurs'lerden bozulmuş ihtikarcılardan oluşmuştur**. Onların kombinezon işinde becerilikleri vardır, fakat onlar aynı zamanda o kadar bozulmuşlar ve o derece gösterişçi ve "insancıl"dırlar ki, gelir sahipleri tipi tarafından yenilmişlerdir. Bu yerine koymanın - substitution- iyi yada fena olduğu gözönüne alınmaksızın (67) olgular bazı hallerde Pareto'nun bu iddialarını haklı göstermiş gibi görünüyor.

PARETO'NUN BAŞKA SOSYAL ELEMANLAR ÜZERİNDE ELDE ETTİĞİ SONUÇLAR

Pareto, Sosyal dengenin faktörlerinin öteki elemanlarını, yani ekonomik faktörleri, yada ilgi ve yararları, insan denilen yaratıkların aynı cinsten olmaması -hétérogénéité-, sosyal tabakalaşmayı ve seçkinlerin akımını, keza az ayrıntılı bir tarzda inceliyor.

EKONOMİK İLGİLER YA DA YARARLAR

Biz "tek tek insanların -ferdlerin- ve grupların maddi değerleri içgüdü ve akıl ile yararlı ve latif kılmaya, şerefler ve değerler aramaya itildiklerinden" şüphe edemeyiz.

Sosyal dengenin tayininde, bu ilgiler ya da yararların bütünü çok büyük bir rol oynarlar. Onların karmaşık gerçeği - réalité complexe- ekonomi bilimi tarafından tamamiyle açıklanamaz. Bunu incelemek, sentetik bir sosyolojinin bir incelemesini gerektirir.

Öte yandan, pür ekonominin önermelerini, onları ba-
mıleştirilmiş koşullarında yalnız başına inceleyen bir
bılım olarak, pür ekonomiyi gözönüne almazsak, komp-
leks sosyal realiteyi sosyoloji inceleyemez.

Tarihin ekonomi bakımından yorumlanması, sosyal
fenomenlerde ekonomik faktörlerin önemli rolü üzerinde
dayattıkça haklıdır. Fakat o, bu sosyal fenomenleri, sa-
dece bu faktör ile açıklamaya ve bu faktörü, neden öteki
faktörleri basit sonuç olarak göstermeyi denediği zaman,
haksızdır.

Teoriyi bu ölçüde, yukarıda sözü geçen basit teorinin
basit bir çeşididir. -İkinci cildimizin Ekonomist okul bö-
lümüne bakılabilir. M.R.Ö.-

Sosyal Hétérogénéité

Bir sosyal sistemde gözönüne alınacak önemli ve
yalın eleman ya da faktör tek tek insanların aynı cinsten
olmaması **-hétérogénéité-**dir. Bu, ezeli reddedilemeyen
bir gerçek -olay-dır. Tek tek insanlar, bedence, ahlakça
ve zihince aynı cinsten değildirler. Sosyal tabakalaşma
ve sosyal eşitsizlik olaylarının kaynağı, bu aynı cinsten
olmamaktır. Bunlar keza her sosyal sistemin ebedi ve
değişmeyen elemanlarıdır.

Pareto, kuramının bu bölümü ile, eşitlik ve de-
mokrasi, kendi kendini idare...vb. kuramlarını eleş-
tiriyor. Bunlara karşılık olan bütün ideolojiler, gerçeklere
-olgulara- hiç bir biçimde karşılık teşkil etmeyen basit
dérivations'lardır. Eşitlik ya da hakiki demokrasinin ger-
çekleştiği hiç bir sosyal sistem varolmamıştır. Demokrasi
denilen şey, daha çok **zenginlerin hakimiyeti -**
Ploutocratie-plutokrasi-dir.

Esas itibariyle fazla dostluk, hile, kombinezon ara-
cılığı ile ve demagoglar, kapitalistler, alaycılar -
hypocrites-, cymique'ler yardımıyla uygulanan otoritedir.

Hükümetin başka önemli bir tipi, bedeni baskı uygulamakla yapılan **vahşi cebir -la coercion brutale-** tipidir.

Bir biçim, başka bir biçim kadar iyi ya da fena kötü olabilir. Kullanılan **strategémes'ler** ne olursa olsunlar, tek tek insanların aynı cinsten olmaması olgusu eşitsizliği ve sosyal tabakalaşmayı doğuracaktır. İdeolojilerde, demokrasi ve eşitlik gibi terimler ve başka belirsiz ve karanlık sözler kullanılabilir. Bununla birlikte onlar, bütün toplumların tabakalaşması gerçeklerini yok edemezler.

SEÇKİNLERİN AKIMI

Sosyal tabakalaşmanın varlığı, her toplumda -kısaca söyleyelim- iki esas tipin varolmasından başka bir anlama gelmez.

1.- Aşağı sınıflar, 2.- Yüksek sınıflar. Onların arasında **résidus**'lar farklı bir biçimde dağılmışlardır. Onlar başka birçok yönden farklıdır.

Varolan bu tabakalaşmada, aşağı sınıflardaki tek tek insanların yüksek sınıflara ya da yüksek sınıflarda aşağı sınıflara doğru yer değiştirdikleri ve aktıkları olur.

Bu akımın şiddeti, bir toplumdan ötekine ve bir devirden öteki devire değişir. Fakat o, belli bir derecede, hatta kastlı -caste- toplumda vardır. Onun sürekli nedenlerinden biri, varolan her aristokrasi'nin, er-geç kaybolmaya mahkum olmasıdır. "**Tarih, aristokrasilerin mezarıdır.**" Bir aristokrasinin kaybolmasıyla husule gelen boşluk dolmalıdır. Bunu gerçekleştiren şey, yüksek pozisyonlu aşağı sınıfların en yetenekli üyelerinin yetiştirilmesidir. Bu tarzda, her toplumun içinde seçkinlerin -élites- akımı sürekli bir yol ve gidiş meydana getirir.

Pareto, onların bazı ayrıntılarını incelerken, aris-

lokrafinin ve zenginler devletinin -ploutocratie'nin-kendi durumunu korumayı denediği başlıca metodları gösteriyor. Bu metoslar şunlardır:

1. Yoketme -imha-; 2. Hapsetmek; 3. Fesat ıkarma; 4. Mümkün ve tehlikeli elebaşlarını yüksek sınıflara yk-seltme. Burada da bu "orta sınıfın Karl Marx'ı" ihtilalci sendikacıların ve en radikal anarşistlerin kuramcılarına benzer kuramlar ileri sürüyor.

Öte yandan, "liberal hümanizm'in gösterişçi ide-ologları karşısında imtiyazlı aristokratik durumlarının muhafaza edilmesi için fiziksel ve zalimce önlemlerin et-kisini zararsız kılmak bakımından ileri sürülen liberal" fikri yanlış diye ilan ediyor.

Pareto, Sorel ile birlikte, şiddetli bir kuvvetin ve za-limce bir baskının uygun bir biçimde uygulanması ile, aristokrasinin kendi varlığını koruyabildiğini tasdik edi-yor; ve popüler fikre karşıt olarak, zalim aristokrasilerin "insaniyeti aristokrasiler"den daha çok zaman sr-dklerini işaret ediyor.

Pareto, demokratik memleketlerin, parlamenter, gs-terişi ve aktüel barışçı zenginler hakimiyetinin -ploutocratie'nin-; aşağı sınıflardan ıkmaş yeni askeri, kuvvetli, sert aristokrasinin inişi hakkında kehanette bulunuyor.(68)

Bu devir -cycle- çok defa husule geliyor ve gelecek zamanda da husule gelecektir.

Pareto, sosyal sistemin bu sürekli elemanların tas-

lağını yapmadan önce, onları tortular, türevler, -
dérivations'lar- ile ve başka birçok olaylarda olduğu gibi,
birbirlerine bağlamaya çalışıyor.(69)

PARETO'DA SOSYAL DEĞİŞMENİN DEVREVİ ANLAYIŞI

Pareto, türlü fenomenlerin sallantılarını incelerken, türlü toplumsal süreçlerin bir sürü devrevi -cylrique- kuramlarını aktarıyor.

* Sosyal değişimin "**düz çizgi doğrultusu**" ona yabancıdır.

* Pareto, bütün "**tarihsel eğilimler**"i, "**Tarihsel evrim yasaları**" ve "ilerleme aşamalarının düz çizgi doğrultusunda aşamalar biçiminde vukubulduğunu anlatamaya çalışan teoriler"i'n yanlışlığını gösteriyor. Tarihte olgu -gerçek- olarak verilmiş olan şey, yalnız türlü süre -müddet- ve süratli dalgalanmalar, sallanmalardır.

* Pareto'nun sosyolojinin başlıca fikirlerinin basitleştirilmiş iskeleti böyledir. Bu iskelet, **Pareto**'nun kitabı üzerinde de ancak uzak bir fikir verebilir. Onun değeri, belki genel orta derecede hazırlanmasından başka, matematiksel formüllerin, diyagramların bolluğu, tarihsel ve eylemsel -fiili- tasdiklerin -justifications- eserin kısaltılmış bir biçimdeki sadık özetini son derecede güçleştiriyorlar. Bununla birlikte, buraya kadar verilen açıklamalarda, ola ki, bir az fikir verilmiştir.

7. ELEŞTİRME

Yazarın fikrine göre, **Pareto**'nun sosyolojinin hakim fikirleri sağlam ve umut vericidirler. Hemen hemen bütün bu fikirler, daha önce ileri sürülmüş olsalar bile, onları geliştirmeyi ve sistemleştirmeyi başaran **Pareto**'dur. **Pareto**'nun sosyoloji anlayışı, özel sosyal bilimlerle ilişkisinde, onlara karşılık olan öteki ku-

ramlardan çok iyidir. Türlü sosyal anlayışların karşılıklı olarak birbirlerine bağlı olması üzerindeki kuramı ve onların incelenmesinin fonksiyonel ve nitelikli metodları, doğal sosyal bilimlerin bugünkü eğilimleriyle uygunluk halindedir. **Pareto**'nun insan davranışını, tortuların ve türevlerin -dérivations'ların- rollerini analizi, insan hareketlerinin "mantıksız-illogique-" mantığının analizi, ola ki, doğrudur.

Sosyoloji "teorileri"nin büyük bir sayısının bilime aykırı karakteri üzerindeki bir az canlı ve "alaylı-ironique-" ifadelerini temellendirmiş olduğu kabul edilmelidir. Bir-biri ardından gelen olasılıklar sosyal sistemin nispeten sabit elemanları üzerine dikkati toplamak zorunluğu, keza değer verilmelidir gibi geliyor bana. Nihayet, insan denilen tek tek varlıkların aynı cinsten olmamaları -hétérogénéité'si- teorisi, sosyal tabakalaşma, seçkinlerin akımı teorisi ve ilerleme, demokrasi, dayanışma, vb... gibi ideolojileri eleştirmesi, başka birçok yazarlarca da desteklenmiş ve geliştirilmişlerdir. Bu yazarlar bu işi kısmen bağımsız tarzda, kısmen Pareto'nun etkisiyle yapmışlardır.(70)

Pareto'nun teorilerinin bu değerli özellikleri yanında, bazı ciddi noksanları da vardır.

1- **Kalıntı** kavramı, oldukça belirsiz tarzda tanımlanmıştır.

Ve esasında objektif olarak incelenmeyen ve ölçülemeyen bir çeşit iç "**eğilimler**" ve duygu, içgüdü uygulanması anlamında, "**sübjektif**"dirler.

Pareto, -başka birçok psikologlar gibi- bu kalıntıları insana sokuyor ve sonra, istediği her şeyi onlardan çıkarıyor, türetiyor. Bundan ötürü, benzer birçok psikoloji teorilerine yapılan itirazlar, **Pareto**'nun metod ve teorisine de -**ruhçuluk anlayışı**- "**animiste**" anlayışlarının çeşidi oldukça uygulanmalıdırlar.

Pareto'nun bu incelemesinde, psikologların çoğundan epeyce uzak olduğu doğrudur, fakat o, bu metodların yetersizliğinden sakınamazdı. Bundan **Pareto'nun** bu iç "**egilimler**"i, objektif ve nicelikli olarak incelemesinin hemen hemen olanaksız olduğu sonucu çıkar.

Pareto, nicelikli olarak incelemek eğilimine rağmen, kendi tortuları üzerinde fiili olarak nicelikli bir anket yapmamıştır. Bu, onun nicelikleri sınıflara ayırmasının son derece keyfi -arbitraire- ve itiraz edilebilir bir şey olduğunu gösterir ve onun tümdengelimli -déductif- ve aynı tazda elde ettiği sonuçların doğal olarak çok olan etkisini açıklar.

2- **Pareto'nun** tortuları, onun ekonomik faktör olarak "İlgiler ya da yararlar"ından ayırt etmek benim için güçtür. Onların arasındaki sınır, çok belirsiz ve çok zayıf çizilmiştir. Bu nedenle, sosyal dengenin belirtilmesinde bu faktörlerin her biri tarafından yapılan etkinin derecesini tam ve doğru olarak değerlendirmek güç oluyor.

3- **Pareto'nun** kendisi, aynı kalıntıların çok farklı türevlerde içerilmiş olabileceğini söylüyor. Bundan ötürü belli bir türev -dérivation- kaynağı olan kalıntı'yı tamamiyle doğru olarak tespit etmekte çok büyük güçlük olacağı gerçeği üzerinde duruyor. Hatta bu olgu **Pareto** tarafından belli kalıntılara yapılan birçok dönüştürmeleri çok itiraz edilebilir kılıyor. Bu nedenle, biz çok defa zor bir durumda bulunuyoruz ve résidus'lerin dérivations'larla olan gerçek ilişkilerini bilmiyoruz.

4- **Pareto'nun sosyal akım -circulation sociale-** üzerindeki kuramı çok geneldir, tam değildir. Bu kuram çok düzeltilmeye ve çok geliştirilmeye muhtaçtır.

Pareto'nun kuramının en önemli noktalarını bu işaretler göstermeye elverir, bununla birlikte bu zayıf ve kusurlu yanları, **Pareto'nun**;

* Sosyal bilimin metodolojisine, sözlü ve tepkiler ve insani ideolojiler sosyolojisine ya da genel olarak sosyal fenomenler kavramına yaptığı değerli hizmetleri değerlendirmeye engel teşkil etmezler.

* **Pareto**'nun eseri, XVII. yüzyılın düşünürleri tarafından geliştirilen sosyal fizik planının belli en iyi bir devamıdır.

* **Pareto**, kendi zayıf yanlarını atarak ve bu güzel projede iyi olan şeyden yararlanarak, bu planı izlemeği deniyor. Yukarıda adları geçen mekanist ve enerjetist öteki kuramlar, gerçekte çok az şey katmışlardı. **Pareto**'nun eserinde onlar bütün parlaklığıyla ve çecikiliğiyle tekrar görünürler.

Pareto'nun incelemeleri, XVII. yüzyılın sosyal fiziği iyice alınınca. onun çok cesur, küstah eğitimsiz bir insan zihninin rüyası olmayıp, o insan davranışının bütün "sırlar"ını meydana çıkaramayan, fakat onların önemlilerini aydınlatabilen bir sosyoloji biçiminde gelişebileceğini gösteriyorlar. **Pareto**'nun prensipleri anlamında birbirini izleyen ve evvelce bazı değerli sonuçlar veren adları geçen başka incelemelerin bütünü, bu umudu güven altına alır ve Pareto'nun taslağını yaptığı gibi, "sosyal sistemler üzerinde araştırmalar" yapanları cesaretlendirir gibi görünüyor.

1- FREDERIC LE PLAY OKULU

Frédéric Le Play adı **Science sociale** okulunun bazı çok ünlü üstadlarının yanında sayılmağa değer. O, öğrencileriyle sosyal fenomenlerin gerçekten bilimsel bir inceleme ve analiz metodunu yaratmıştır; onlar **Science sociale**'ın en iyi sistemlerinden birini hazırlamışlardır ve sonunda önemli birçok sosyolojik faktörleri formüllemişlerdir.

Bütün bu hizmetlerde **Le Play** ve onun yolundan gidenler, dikkate değer bilimsel bir nüfuz kazanmışlardır; bilimsel analiz ve sentez için parlak bir beceriklilik göstermiş ve orjinal bir düşünüş ortaya koymuşlardır. Onlar böylece, sosyolojide çok belli metod ve prensip ile hakiki bir okul meydana getirmişlerdir.

1.- OKULUN BİYOGRAFİK VE TARİHSEL
VERİLMİŞ GERÇEKLERİ

Pierre-Frédéric-Guillaume Le Play 11.4.1806'da Homfleur köprüsü ile Brotonne ormanı arasındaki bir Fransız köyünde doğdu.

Yabancıya karşı durumları ona bütün Avrupa ve bazı Asya milletlerini ziyaret ve tamamiyle incelemek fırsatını verdiler. Le Play, 1855 de, 20 yıldan fazla bir zamandan beri bilimsel bir incelemenin sonucu olarak,

* "**Avrupa işçileri**" = "**Les ouvriers europeens**" adındaki ünlü eserini yayınladı.

* "**Sosyal ekonomi üzerinde milletler-arası pratik incelemeler Derneği**"ni 1856 da kurdu. Birçok memleketlerde bu derneğin şubeleri açıldı. Le Play'in çalışmalarını,

* "**Her iki dünyanın işçileri**" = "**Les ouvriers des Deux Mondes**" adlı eserini teşkil eden birçok aile mo-

nografileri yayınlamak şeklinde görüldü. Le Play 1864 de "**Fransa'da sosyal reform**" - "**La Réforme sociale en France**" adlı-iki cild- eserini bastırdı. Bu eser, ay-nızamanda bilimsel ve pratik ilgi çeken iki aylık degi idi.

* 1870 de "**Sosyal organizasyon**" = "**L'organisation sociale**"u yayınladı.

* 1867 de Fransız parlamentosunda üye idi.

* 1872 de Tabiat -doğa- biliminin metodlarına göre sosyal sorunları incelemek için, "**Sosyal BarışBirliği**" = "**Union pour la paix sociale**"ını kurdu.

* 1881 de hem bilimsel, hem pratik bir ilgi ile, 15 günlük bir dergi olan "**Sosyal Reform**" = "**La Réforme sociale**"ı yayınlamağa başladı.

Aynıyıl "**Constitution essentielle**"ıyayınladı. 1882 de öldü. (71)

LE PLAY'İN ÇEVRESİNİN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Alçak gönüllü bir ailedendir, köylüler arasındaki ha-yatı, büyük Fransız revolüsyonunun olayları ve 1830, 1840 ve 1870- 1871 revolüsyonları; sonunda Avrupa ve Asya'ya kadar uzanan gezileri; sosyal ayaklanmalar ve onların yıkıcı sonuçları, **Le Play**'in sosyal fenomenleri in-celemek konusunda ilgisini uyandırdılar. Ve keza sosyal koşulları islah etmek için bilimsel metod bulmak arzusu, onun tabiat bilimlerindeki yeteneği ve bu alandaki mü-kemmel yetiştirilmiş olması, sosyal gerçeklerin - vakıaların- incelenmesindeki buluşunu ve bilimsel me-todların kullanılmasını kolaylaştırdılar.

Le Play'in başladığı iş, kendisine birçok öğrenciler ve iş arkadaşları çekti. Onlar, **Le Play**'in ölümünden sonra, onun eserine devam ettiler. Onun metodlarına olduğu kadar, ileri sürdüğü şeylere ve teorilerine cevheri mü-kemmellikler kattılar.

Henri de Tourville 1843-1907, - **Edmond Demolins** 1852-1907, - **Robert Pinot**, **Paul de Rousiers**, - **Vidal de la Blanche**.

Her ne kadar **V. de la Blanche**, Le Play okulundan değilse de, eserleri okulun sosyolojik sisteminin coğrafya bölümü üzerinde sayılmaya değer bir derecede etki yapmışlardır - ve başka birçokları vardı ki, onlar "**Milletlerarası sosyal bilim derneği**"ni = La "**Société internationale de Science sociale**"ni ve "**La Science sociale**" dergisini kurmuşlardır.

Bu değerli bilimsel yayın, önemli birçok sosyolojik monografi ve incelemelere yol açtı. Çok sonra, bu incelemelerin bir bölümü cildler şeklinde yayınlandı. Bu yayınlar arasında en önemlileri, ola ki şunlardır:

H. de Tourville, L'Origine des grands peuples actuels,

E. Demolins, Comment la route crée le type sociale, deux vol,

E. Demolins, A quoi tient la supériorité des Anglo-Saksons?

"Anglo-Saksonların üstünlüğünün nedenleri-Türkçe de eski harflerle şu başlık altında yayınlanmıştı: "Anglo-Saksonların esbab-ı faikiyeti",

E. Demolins, "Les Français D'aujourd'hui, "- Bu günün Fransızları",

E. Demolins, L'éducation nouvelle - "Yeni eğitim";

P. de Pousiers, "La vie americaine" - "Amerikan hayatı",

P. de Rousiers, "La question ouvrière en Angletere" - "İngiltere'de işçi hayatı",

J. B. N. Vignes, "La science sociale d'après les principes de Le Play", deux vol., Paris, 1897.

Okulun prensiplerinin ve metodlarının pek kısa bir biçimdeki bu açıklanması özel bir propaganda broşüründe verilmiştir:

Uluslararası **Science sociale** derneği; kaynağı, amacı ve derneğin organizasyonu, Paris -

Société intern. de Science sociale; L'origine, le but et l'organisation de la société, Paris.

Sonradan, **İngiliz Sosyoloji Derneği**, Le Play Okulu'nun prensiplerini incelemeğe ve geliştirmeye başladı.(72) Bundan bu okul için ve bu mahiyetteki yeni incelemeler için büyük bir ilgi husule gelmiş olduğu sonucu çıkar. Her ne kadar Le Play ölmüşse de, bir yarım yüzyıl var ki, onun etkisi hiçbir zayıflama, sönme belirtisi göstermemiştir. Le Play'in bu etkisi bugün bile çok canlıdır ve böyle olmakta ola ki, devam edecektir. Biz şimdilik bu okulun niteliklerini incelemeğe geçelim.

LE PLAY OKULU'NUN METODLARI

Le Play okulunun sosyal bilime hizmetleri, önce sosyal gerçeklerin analizinin belli bir metodunu yaratmasından; ikincisi, belli bir sosyal sistemin kurulmasından; üçüncüsü, sosyal koşulların ıslahı için birçok pratik önerilerin açıklanmasından = Uygulamalı sosyoloji, sociologie appliquée'den ibarettir.

Le Play, sosyal incelemelerinin başlangıcında, sosyal fenomenlerin analizi için bilimsel incelemesinde başlıca engelin, uygun bir biçimde yaratılabilen gerçekten bilimsel bir metodun yokluğundan meydana geldiğini anladı. **Le Play**'in devrinden önce, sosyal gerçeklerin -olguların- gözlemi ve onların tümevarım -induction- metodu ile analizi üzerine sosyal bilimin kurulması gerektiği kabul edilmmişti.

Fakat sosyal fenomenler üzerinde nasıl gözlem yapılması gerektiğini meteryallerin geniş yığnında hangi gerçeklerin -olguların- çok önemli oldukları kesin bilgi biçiminde bilinmiyordu.

La Play, sosyal gerçeklerin birçoğunu ve çok büyük

çeşidini, bilimsel olarak gözlem yapabilmek konusunda, sosyal fenomenler için, fizik ve kimyada atomun, ya da biyolojide yalın hücrenin incelenmesi gibi araştıracının, çok karmaşık olan sosyal gerçeklerin -olguların- bütün ruhunu veren basit ve belli bir ölçüsüne sahip olmak gerektiğini tamamiyle gözönüne aldı. Böylece, **çözümlenecek ilk sorun, ilkel ve sosyal bir ölçü sorunu idi.**

İkinci sorun, ölçünün muhtelif terekükplerinin -composantes- ya da elemanlarını nicelik -kantite- olarak ölçülmesi için **bir metod bulmaktır.** Le Play'in matematiksel kafası, kantite olmaksızın incelemenin belirsiz ve sonuçların değerlerinin kuşkulu olacağını anladı.

Bu sorunların birincisi, ilkel ve başlıca sosyal ölçü olarak, aileyi alarak;

İkincisi, aile hayatının kantite olarak ifadesi için **aile bütçesini** incelemek,

Bundan ötürü, sosyal gerçeklerin -olguların- nicelikli bir analizinin temeli olarak almak suretiyle, **çözümledi.** Bu seçimin bir çok nedenleri vardır.

Aile, en yalın -basit- ve en elemanter bir toplum biçimidir. Aile, muhtelif biçimleriyle bütün toplumlarda ve bütün devirlerde, yeni doğmuşların zayıf olmaları nedeniyle vardır. Aile, onlara bakan gruptur. O, kendi üyelerine yaşamak araçları hazırlayan bir kurumdur; bu yeni doğmuş olan çocukları kucaklayan, onları sevk ve idare eden, eğiten birinci sosyal çevredir; bu çevre yardımıyla, toplumun üyeleri olmak üzere onlara biçim verir. Bütün sosyal ilişkiler ailede vardır. Bu, bütün halklarda varolan biricik kümedir. Gerçekte, birçok halk daha karmaşık örgüte sahip değildir.

Kısaca, aile, toplumun en yalın ve evrensel bir modelidir. Onun bütün esas özelliklerini içinde toplar.(73).

Öte yandan, **aile bütçesi**, ailenin bütün hayatını ör-

güçlünü ve fonksiyonlarını yansıtır. Ailenin gelir-giderlerinin bütün maddelerini özenerek analiz ederken, ailenin organizasyon ve fonksiyonlarının bütün hayatının kantite ile bir ifadesini elde ediyoruz.

İşte sosyal sistemlerin **Le Play** tarafından vücuda getirilmiş olan analiz metodunun hareket noktaları bunlardır.

Bununla birlikte, bu bir hareket noktasından başka bir şey değildir. Le Play, her ailenin organizasyon ve fonksiyonları birçok faktörlere bağlı olduğunu iyice anlamıştır.

Önce, aile fonksiyonlarından biri, kendi üyeleri için yiyecek araçları elde etmektir. Bundan ötürü, aile organizasyonu, yiyecek araçları elde etmek metodları ile belli edilmiştir: iş.

Fakat bu metodlar da, ailenin yaşadığı çevre tarafından ve önce coğrafi çevre ile belli edilmiştir; çünkü çevrenin karakteri, yiyecek araçları elde edilen işi belli eder.

Biz böylece, Le Play'in şu ünlü formülüne sahip oluyoruz:

Çevre -muhit-, iş ve halk ve aile.

Böylece, sosyal birlik aileye, coğrafi çevreye ve işe bağlanmıştır. Fakat hepsi bu kadar değildir. Güya kompoze denilen toplumlarda birçok sosyal gruplar, aileden daha geniş ve daha karmaşık kurumlar vardır.

Eğer aile tipi, onların karakterlerini belli tayin ediyorsa, onlar da aile tipine etki ediyorlar. O halde, aile kurumunun ötesindeki sosyal sistemin analizine devam etmek, çevrenin - entourage-, kontluğun, taşranın devletin içinde aile mevcut olduğu için daha geniş sosyal grupların analizine başlamak zorunluluğu vardır.

Le Play, böylece aileyi verilmiş bir toplumun sistemini teşkil ettiği bütün esas koşullara tekrar bağlamıştır. Onun analiz sistemi, aile ile başlarken, ailenin ve onun içinde bulunduğu toplumun yerini almıştır. - ihtiva etmiştir-.

Ailenin ve ona tekabül eden -karşılık olan- toplumun işi ya da ekonomik organizasyonu; ve verilmiş olan bir toplumun bütün sosyal ve politik kurumları, başka bir terimle, sosyal bir kümenin bütün esas elemanları ve faktörleri, tekabül eden -onlara karşılık olan- fenomenlerin kantiteli analiz ve çok yakın olan metodunu buldu.

La Play, böylece uzun ve sistemli bir çalışma ile, yazdığı "**Avrupa işçileri**" adlı eserinde değerlendirdiği sosyal sistemlerin incelenmesi üzerindeki kendi metodunu işledi ve onun bu başlıca eserinde yayınlanmış olan ünlü **aile monografilerinde** uyguladı.

Bir öncü olan Le Play'in yaptığı bu işin çok sayıda taraftarları bulunduğunu söylemeye ihtiyaç yoktur. Onun aile bütçelerini analiz sistemi, hafif çeşitlerle, bugünkü devrin ekonomistlerince uygulandı.

Sosyal sistemlerin birçok parlak analizini yapmak için bu metodu **Le Play**'in kendisi kullanmıştır.

Le Play'in kendisinin yaptığı ve birbirlerine karşılık olarak gösterdiği birçok aile ve toplum tiplerinin monografileri hala sosyal fenomenlerin ve sosyal tiplerin incelenmesinin en doğru ve eşit olmayan örnekleridir.

Bununla birlikte, **Le Play**'in ardısıra gidenler, onun metodunun kusurları ya da eksikleri olduğunu fark etmişlerdir:

1) Önce, **Le Play**'in sosyal sistemlerin analiz planı, aileyi aşan organizasyon ve kurumlara gözgü bölümde nisbeten eksik bir tarzda, ya da aileden daha geniş, daha karmaşık gelişmişti.

Le Play'in monografi metodu, "**toplumu bir bütün**" olarak kavramıyordu; bu metod, büyük önemi olan gerçekleri -olguyu- ihmal ediyordu. Öyle ki, bilinçli bir öğrenci, onun işini doğru olarak yapabilirdi. Bununla birlikte, onun gözlemlerinin yapıldığı memleketlerin refah

ya da sefaletinin başlıca nedenlerini anlayamazdı.

2) Aile bütçesi metodu, "yalnız frank ve santim olarak- para ile- ifade edilebilen fenomenlerle uğraşıyordu."

Burada ailenin incelenmesine özgü olan bölümünde de noksanlar vardır; gerçekte, bir ailenin hayatını teşkil eden bütün eylemlerde hatta dolaylı olarak, gelir-gider olarak, sonuçlandığı doğru değildir; buna örnek, ailenin esas işi olan çocukların eğitimi, sayılarla ifade edilemez.

Ailenin tarihi ve kaynağı üzerinde de böyledir. Bundan başka, "Bütçe tam ve doğru -exacte- bir değer biçmek, değerini para olarak bilmek gereken elemanlardan biri olmaktan başka hiçbir şey vermez, ötekiler ihmal edilmişlerdir.(74)

Bundan başka, **Le Play**, bu aynı kantiteli metoda bağlı kalarak, ailenin birinci işi olarak, yiyecek araçları elde etmeği şişirmiştir ve çocukların öğretim ve eğitim işini bir parça azaltmıştır. Bu ailede **mülkiye**'in babadan çocuklara aktarılması metodunu fazla değerlendirmeye, bu temel üzerine, ailenin başlıca tiplerinin az tatmin eden bir sınıflanmasına onu götürmüştür.(75)

Bu eksikler, **Le Play**'in ardından gidenleri, onun metodunu tekrar gözden geçirmeğe, değiştirmeğe ve mükemmelleştirmeğe, kendisini zorlamıştır. Bu iş, **Henri de Tourville, Demolins, de Rousiers, Pinot** ve başkaları tarafından yapılmıştır. Böylece, **Le Play**'in metodunun değiştirilmiş ve islah edilmiş bir biçimde bütün esas özelliklerini koruyan ve bilimin terim listesi ya da planı-La Nomenclature- denilen metod ortaya çıkar. Sosyal organizasyon ve sistemlerin çok bilinçli ve sistemli bir analiz ve inceleme planı sunan bu terim cetveli üzerine bir göz gezdirelim.

E. Demolin'e göre, "Bu plan son derece doğru ve uygun bir sosyal bölümlere ayrılma aleti"dir. O, yirmibeş bölümlü bir dizide, kendi özelliklerine -vasıflarına- göre sosyal bir tipin bütün elemanlarını ayırmaya ve onları sınıflara bölmeye yarayan bir çeşit süzgeç veriyor(76).

Bu planda aile, henüz analizin hareket noktası- sosyal birlik -tir.fakat onun karakterleri, total çevresi ile ilişkileri ve bu çevrenin kendisi de keza o kadar sistematik olarak ve yüksek bir tarzda anlaşılmıştır; o derecede ki, anketi yapan bir kimse, yirmibeş bölümün to-puna göre bir aile tipi yada bir aile grubu inceleyerek, bir toplumun her tipini, onun organizasyonunu, koşullarını, teşekkülünü -compositionunu- ve faktörlerini kolayca kavrar.

Bu plan, araştırmacıyı, en yalın fenomenlerden en karmaşık fenomenlere götürür.

Bu yirmibeş başlıca bölüm ve onların her birinin ayrıldığı ikinci derecedeki bir çok bölümleri şunlardır:

İNCELEME PLANI

I- Ailenin yeri:

Ailnenin yada toplumun tabii -doğal- coğrafyası:

Yer, yerin altı, yeryüzünün; nehirler, çaylar, su-bölümü, iklim, bitkisel çevre, bozkırlar, ormanlar, v.b.; kara ve su hayvanı çevresi.

II- Ailenin uğraştığı şey yada işi:

1) Memleketin zenginlik kaynaklarının basit bir toplanması. (Balık avı, kara avı, doğal ürünlerin toplanması).

2) İhtiyaç duyulan ürünlerin çıkarılması-kültür ve tarım- ziraat, maden v.b.

3) El ile yapılan işler, hayvan enerjisi yardımıyla,

rüzgar enerjisi yardımıyla,uçarsu, ateş, kömür, esans - benzin, petrol- enerjisi yardımıyla.

4) Ulaştırma ve taşıma: Araba ile, gemilerle, buhar, elektrik; v.b. ile

III- Ailenin mülkiyeti:

Kompozisyonu, sahip olma biçimleri, rıza, muvafakat ve intikal; arazi ve emlakta sahip olma ve bunun karakteri, cemaatta taşınmaz kurumlar ve biçimler -formes et institutions immobiléres-.

IV- Taşınabilen mülkiyet:

Evcil hayvan ve hayvan; çalışma aleti ve araçları; taşınabilen ve çalıştırılan kimseler tutisaklar v.b.

V- Ücret ve hibe:

Onların konuları, hesap toplamı, v.b.

VI- Tutum:

Konuları, karakteri, hesap toplamı, biçimleri...

VII- Aile:

Ataerkil - pederşahi- patriarchal, sözüm ona ataerkil aile. Kişisel yarardan yana aile -**panticularist**-. Bir yerde oturamayan yerleşemeyen -installe- aile;

Baba, anne, çocuklar onların sayıları, yetenekleri - istidatları-, evlenmiş çocuklar; aileden çıkmış olan göçmenler, bekarlar, hizmetçiler, yaşlı aile üyeleri; hasta ya da sakat üyeler.

VIII- Ailenin yaşama seviyesi -düzeyi- ya da maddi yaşama tarzları:

Beslenme; mesken-konut-; giyinme, sağlık, eğlence.

IX- Aile hayatının aşamaları:

Babanın ve ananın nereden geldiği-menşei; önemli vakalar: doğumlar, öğrenim ve eğitim, tören ve bayramlar, girişilen işler, birleşme ve evlenmeler, veraset kurumu, yer değiştirmeler, geziler, aileye evlad kabul edilmeler, cihazlar ve miras, v.b.,

Kaza ve hastalıklar, tamirler ve ölümler, işsizlikler, borçlanmalar, fena davranış tarzları, mahkum olmalar ve cezalar, genel hizmet, sosyal felaket ve başka bo-

zukluklar.

X- Koruma -partonage- himaye ve patronlar:

Loncalar -corporation-; patronlar.

XI- Ticaret:

Dükkan sahipleri, tüccarlar, ticaret vekilleri.

XII- Fikir kültürü -culture intellectuelle-:

Hayat koşullarından meydana gelen fikir kültürü; serbest meslekler ve onların temsilcileri: profesör, öğretmen, bilgin, artist ve edebiyat adamı, avukat; meslekler ve güzel sanatlar loncası.

XIII- Din:

Özel ibadet -paroisse-; genel dinsel ibadet, dinsel lonca; fikir çatışmaları.

XIV- Komşuluk:

En yakın komşu aileler; geniş anlamda komşuluk, komşuluk ile benzerlik ve benzersizlik.

XV- Loncalar:

Ortak çıkar - menfaat- loncalar, sosyal refah loncaları.

XVI- Dinin ruhani idaresi:

Kilisenin ruhani dairesine özgü bölümler; Kilisenin ruhani dairesine özgü mülkiyet, yükümlülükler, şefler, ruhani dairede hükümet -idare-.

XVII- Ruhani dairelerin ya da mahallerin birleşmeleri:

Les unions de paroisses. Onların ayrıcalıkları; mülkiyetleri ve kaynakları, servisler ve yükümlülükler, şefler, hükümet ve federasyon.

XVIII- Kendler:

Coğrafya ve Ecologie; mülkiyetleri, çıkarları, hizmetleri, yükümlülükleri, araçlar, şefler, eylem ve hükümet.

XIX- Taşra bölümleri:

-Divisions provinciales-.

XX- Taşra -La provinci-.

XXI- Devlet:

XXII- Toplumun yayılması:

Göç, istila; sömürge kurmak.

XXIII- Yabancı toplumlar:

Temas yolları ve araçları; göçmenlik; yarışma.

XXIV- Toplumun tarihi:

Bugünkü durumun tarihsel kaynağı; toplumun tarihsel evrimi; evvelki mahalli toplumlarla karşılaştırma.

XXV- Toplumun sırası:

Toplumun dünyadaki bugünkü rolü; reformlar; toplumun yarını.(77)

İşte toplumun -cemiyetin- analiz ve sentez metodu olarak inceleme planı-la Nomenclature- kısaca böyledir.

Metod, esasında sosyal organizasyon ve hayata etki eden bütün olağan faktörleri, mantıksal, sistemli ve nedensel - causale- bir tarzda birleştiriyor.

Yer -mahal- bölümü, coğrafi çevre ve faktörleri olarak bilinen şeyleri gözönüne alır.

II., III., IV., ve VI. bölümler "**ekonomik faktörler**" olarak bilinen şeyleri içine alırlar. Böylece, yer -lieu- ve iş- travail-, bir ailenin tipini belli ederler.

VII., VIII., IX., bölümler ailenin organizasyonunun ve işleyişinin bütün esas çizgilerini gösterirler.

X. bölümden sonra aileyi aşıyoruz ve onun daha geniş sosyal bedenlerle - corps sociaux- sosyal organizasyonlarla- olan ilişkilerinde, aileden yüksek olan sosyal çevre, onların kurumlarına, gruplarına giriyoruz. Yalın -basit- gruplardan, adım adım, çok karmaşık giderken, sonunda sonuncu sosyal bedene ulaşıyoruz: **insanlık**.

Araştırma planının insan davranışının ve sosyal organizasyon ve processus'lerin bütün esas faktörlerini gözönüne aldığına dikkat etmeliyiz. Bu inceleme planının

sosyolojideki sistemlerin çoğundan ayıran farkı, bunun tek yanlılıktan uzak olmasıdır. O, sosyolojideki coğrafya okulunun önermelerinde - hükümlerinde- sağlam olan her şeye sahiptir. Bu plan, bütün dikkatini ekonomik düşüncelere veriyor; ailenin kendisine, sosyal bir faktör olarak, son derece büyük bir dikkat sarf ediyor; din, hukuk, güzel sanatlar ve bilim gibi değinme - temas- ve interaction rolünü doğru olarak değerlendiriyor.

Bütün sosyal grupların teşekküllerinin ve karakterlerinin etkisi; ırkın ve soya-çekimin rolü.

Planın bölümleri, rastgele bir biçimde mekanik olarak kombine edilmiş değildirler; fakat tersine olarak, bu bölümler dikkate değer derecede mantıksal ve **nedenli - causale-** bir zincirlenme gösterirler. Bu zincirlenme, faktörlerin nasıl ve hangi tarzda birbirlerinin birer koşulu olduklarını gösterirler. **Yer**, özellikle basit toplumlarda, yiyecek araçları elde etmek metodlarını belli eder.

İş, ailenin mülkiyet biçimleri ve başka gelirler; bu koşullar aileye özgü organizasyonun işlemesi tipini belli eder. Bu tip, böyle bir aileden çıkan halk tipini tayin eder, o da aile -üstü- süper **-familiale-** kurumların ve organizasyonun koşuludur.

Ailenin bir ölçü olduğu toplumun tarihini göz önüne alan değiştirilmiş bir şekilde, aynı zincirleme, karmaşık bir topluma uygulanabilir.

Sonra, bitki bilimindeki sınıflara ayırma gibi bu plan, aynı zamanda, genetik bir prensip üzerine kurulmuş olan sosyal grupların bir sistemleşmesidir.(78)

Kısaca, bu araştırma planı, sosyal bilimin -science sociale'-in- metoduna gerçekten önemli bir hizmettir.

Le Play'in ardısıra girenlerin birçoğu, bu metodu kullanarak, muhtelif kavimlerin sosyal sistemlerinin birçok monografik analizlerini yapmışlardır. Verilmiş olan her toplumun sosyal organizasyonunun karakterinin ve tarihsel alinyazısının hakim faktörlerini meydana çıkarırken, bu analizler birçok önemli sosyolojik genellemeler yapılmasına yaramışlardır.

3. LE PLAY OKULUNUN SOSYAL BİLİME HİZMETLERİ

Biz şimdi **Sosyal bilime -Science sociale-** yaptığı hizmetleri kısaca sayabiliriz:

1. **Okulun birinci hizmeti**, bir **metod** ortaya koymasındır. Bu metod, aileyi sosyal ölçü olarak alır; sosyal fenomenleri **nicelik**'le -kantite olarak- inceler; klavuz olarak, bir **araştırma ve inceleme planı**-la Nomenclature- vücuda getirir.

2. **Okulun ikinci hizmeti**, Le Play ve onun yolundan gidenler tarafından, başlıca **aile monografilerinin** ve **aile bütçelerinin** incelenmesidir.

3. **Okulun üçüncü hizmeti**, sosyal hayatın görünüşleri ve sosyal kurumlar üzerindeki **cografi çevrenin etkisini** genellemeleriyle göstermesidir.

Bu etki, kuşku yok ki, Le Play'den ve onun okulundan uzun zaman önce incelenmiştir. (Bundan sonraki "Coğrafya okulu" bölümüne bakılabilir.)

Bu alandaki bilgilerimizi, Le Play okulu da artırmıştır. Ve **yerin** sosyal processuslar ve sosyal organizasyonlar üzerindeki etkisinin, tekabülünün -corrélasyon'unun- ve aldıkları yönleri çok açık olarak göstermiştir. Okulun bu konudaki genel görüşü, aşağıdaki parçada anlatılıyor.

"Bu dünya üzerinde sonsuz çeşitte halklar vardır. Bu çeşitleri yaratan neden nedir?

Bilinen cevap şudur: Irk. Fakat ırk faktörü hiçbir şeyi açıklamıyor; çünkü böyle olunca, bir ırk çeşitlerinin hüsule getirdiği şeyi açıklamak zorunda oluruz. **Irk neden** değil, **sonuçtur**.

Halkların ve ırkların ayrıcalı olmalarının birinci ve kesin nedeni, halkların koyuldukları **yol** -la route, milieu- dur. Irk ve sosyal tipi yaratan **yoldur**. Bir halkın geçtiği yol, kendisinin kaldığı bir şey değildir.

Asyanın büyük bozkırlarının ya da sibiryâ **tundura**'larının, ya da Amerika **savan**'larının -savanes- ya da Afrika ormanlarının yolu ya da Arabistan çölleri, v.b.

Bu yollar bilinçsiz alın yazısı olarak ya Mogol-Tatar tipini, Eskimo-La Laponları, kızılderiilileri, ya da zencileri meydana getirmişlerdir.

Avrupa, anglo-saxon, Fransız, Alman grec, İtalyan ve İspanyol tipi, onların ataları bugün oturdukları yere gelmeden önce geçtikleri yolların neticesidirler. Bu yollardan birini ya da ötekini değiştiriniz, böylece sosyal tipi ve ırkı değiştireceksiniz.(79)

A) Bu, **yer -lieu- ile işin ilişkileri arasındaki karşılıklı bağılıklar -corrélations'lar:-**

Bozkır -steppe- ile hayvan yetiştirmek arasındaki,
Tundralar ile deniz ve kara avı arasındaki,
Kıyı ile balık avı arasındaki,
Orman ile kara avı arasındaki,
Ova ile tarım arasındaki.

B) **Yer ile mülkiyet biçimleri arasındaki karşılıklı bağılıklar:**

Bozkır ile kolektif aile mülkiyeti, tundra ile kolektif aile mülkiyeti, **fijords'lar** ile bireysel -ferdi- mülkiyeti.

C) **Yer ile aile tipleri arasındaki corrélations:**

Bozkır ile ataerkil -patriarcale- aile, Tundra ile hafifleşmiş ataerkil aile, orman ile istikrarsız -instable- aile, Fijords'lar ile particularist aile.

D) **Yer ile aile -üstü kurumlar ve birleşmeler- toplumlar arasındaki corrélations'lar:**

Bozkır ile kervanlar ve istilalar, Fijords'lar ile anlaşmalı birleşmeler -associations contractuelles- v.b.

E) **Yer ile birçok parecessus'ler ve sosyal fenomenler:**

Göç, güzel sanat -Art-, din ve harp biçimleri, v.b.

Bu okul, genel olarak coğrafi çevrenin sosyal tip üzerindeki etkisinin araştırılmasına, sosyal çevrenin başka herhangi bir uzmanlar grubunun yaptığı hizmetlerden,

ola ki, daha az hizmet etmemiştir.

4. **Okulun dördüncü hizmeti**, araştırma ve inceleme planının gösterdiğine göre, bir sosyal tipin ayrıcalı-farklı- görünüşlerinin birbirlerine tabi olduklarını aydınlatmasıdır.

İş şekilleri ile **aile tipleri**, aile tipleri ile aile üstü organizasyon tipleri, v.b. arasındaki kurulmuş olan corrélasyon'lar buna örneklerdir(80).

5. **Okulun beşinci hizmeti** ve ola ki, **en önemli hizmeti**, ailenin temel tiplerini sınıflara ayırmasından, onların geldikleri kaynağı aydınlatmasından, ailenin sosyal fonksiyonlarının özelliklerini belirtmesinden ve sonunda, ailenin bütün sosyal organizasyon için ve grubun tarihsel alinyazısı için çok büyük önemini açıklamasından ibarettir.

Alinenin başlıca fonksiyonları:

Çocuk meydana getirmek, kendi üyeleri için yaşama araçları elde etmek, özellikle genç kuşağın sosyal ve ekonomik eğitimi.

Aile, bu anlamda en önemli ve en etkili sosyal kurum idi ve hala öyle kalıyor(81)

* **Aile**, insan denilen yaratıkların sosyal bireyler - ferdler- haline getirildikleri birinci ve en önemli atelye - usine- dir.

* **Aile**, "insan denilen kil'e" ırkın çiziglerine biçim veren ve bu **kil'e** en kesin ve en arzu edilmeye değen karakterler kazandıran **heykeltraş'tır**.

* **Aile eğitimi**, sosyal organizasyonun **tipini** tayin eder.(82).

* **Her aile, yerin** koşullarına, ihtiyaçlarına ve içinde yaşadığı gruba göre, kendi çocuklarını yetiştirir.

* Ailenin kendi genç kuşağına verdiği eğitimin karakterine göre, başlıca üç yada dört aile tipi ayırd etmek mümkündür, bu tipler şunlardır.

1. Ataerkil aile.

"Bu aile, genç kuşağa şu tarzda bir biçim verir: çocuklar aile şefinin otoritesi altında barış içinde ya-

şarlar.Bu aile onların, bütün bireysel -ferdi- enerjilerini, aile cemaatına feda etmeye, tamamıyla bu aile örgütüne bağlı olmaya onları iter.

* Bu ailede birey -ferd- yok olmuştur ve cemaat tarafından tamamıyla massedilmiştir.(83).

* Bu aile, doğunun az evrimleşmiş kavimlerinde ortaktır. Bu kavimlerde çocuklar, kendi kendilerine değil, fakat aile cemaatının yardımlarına güvenirler: Onlar kazara evden uzaklaşmış ve başarısızlığa uğramış oldukları zaman, kendilerine yardım eden ve onları koruyan aile cemaatıdır.

* Bu koşullar altında kişisel öğrenime -eğitim- hemen hemen hiç ihtiyaç yoktur. Bu en az öğrenimi vermek işini, bazı defa bir ruhani reisin yardımına da başvurarak, aile verir.(84)

* Bu aile tipine sahip olan toplumlar, geri kalmış ve hareketsizdirler.

2. Hafifleşmiş biçimdeki ataerkil aile:

Üyeleri kimi vakit uzaklaşabilen, fakat baba ailesi -famille paternelle- sürekli olarak temas halinde kalırlar. Ona bütün parasını yollayan ve herşeyi feda eden bu tip ailenin bir değişmesidir.

* Bu ailede üyeler, ihtiyaç varsa hatta bekar kalırlar ve aileye, adet olduğu üzere, er yada geç dönerler.

* Bu aile de bireysel girişim -ferdi teşebbüs-, esas ataerkil ailedekinden biraz daha gelişmiştir. Bununla birlikte, bu ailede esasında ataerkil tipinin bütün karakterleri vardır.(85)

3. Sabit olmayan -istikrarsız-instable- aile:

İkinci başlıca tip instable ailedir.

* "**Bu aile**, kendi genç kuşağını hiçbir özel şeye hazırlamaz;hatta bu aile onu genel olarak, hiçbir şeyden alıkoymaz." * Aile, kendi çocuklarını, otorite ve geleneklere saygı göstermeksizin, ataerkil, ailenin yaptığı gibi ve hatta **özel menfaat ailesi tipinin -particularist aile tipinin-** yaptığı gibi çocukları orjinaliteye, yada yeni fikirlerin bağımsız olarak meydana getirilmesine ha-

zırlamaz.

* Bu ailede tabi olmak kalitesi ve **girişim -intiative-** de yokturlar. Ve gerçekte hiç bir öğrenim ve eğitim kazanmayan ve hiçbir şeye kabiliyetli olmayan ferd, devletlerin ve hükümetlerin avı olur.(86)

* Bu aile tipine sahip olan toplumlar "**cemaat devleti = Etat communautaire**" yapısı gösterirler.

* Burada büyük halk cemaatı, dağılmış olan aile cemaatinin yerini alır.

* Burada delikanlılar, hayatta iştutmak için, esas itibariyle, devlete güvenirler. Bunun örneği: ordunun birçok memurluklarına, yada devletin sağladığı farklı hizmetlere güvenirler.

Avrupanın batısındaki milletlerin çoğu, özellikle Fransa, Almanya bu tiptendirler. Bu memurlukları elde etmek için imtihan -sınav- vermek gerekir. Çok sayıdaki isteklileri bir yana itmek için, imtihanlar çok sıkı ve güçtürler. Bu toplumda, resmi bürokrasi hakim olur.

Hükümetin işe karışması sürekli ve onun mekanizması merkeze bağlanmış **-centralisé-**dir.

* **Militarist ve bürokratik** prusya toplumu, kendi doğal gelişmesi ile, devletin sosyalist organizasyonu, bu aile tipine sahip olan bir toplumun doğal bir biçimidir. (87)

4. Kişisel menfaat ailesi tipi -la famille particulariste:-

Bu aile tipi, "Kendi gençlerini, kendi ticaretini ya da kendi işlerini kendi başlarına yürütmeğe ve belli bir eylem - faaliyet- kolunda kendi kendilerine karar vermeğe hazırlar.

* **Partikülarist aile**, kişinin girişimini -ferdi teşebbüsü- büyük ölçüde değerlendirir. Bu kişisel girişim sayesinde insan yüksek derecede değerlendirilir. Birey, organizatördür, bu toplumun özel ve resmi gruplarının şefidir. Biz burada, ferdin devlet üzerindeki zaferini görüyoruz.(88)

* İskandinav milletleri ve İngiliz dili konuşan mil-

letler bu aile ve toplum tipinin en güzel örnekleridirler. Orada "birey, cemaattan ve özel hayat resmi hayattan ve bundan ötürü, faydalı ve serbest meslekler, idari mesleklerden daha değerlidir."

* Orada birey, bir iş bulmak için, ne aileye, ne de devlete güvenir.

* Devletin çok az memuru vardır; çünkü genel hizmetler merkezleşmemişler -centralisé olmamışlar- dır.

* Orada birey, bağımsız bir meslekte başarı elde etmek için, başlıca kendi enerjisine, kişisel kaynaklarına güvenir.

* O halde, toplumun bu devlet biçiminde, **eğitimin başlıca amacı**, -ailede ve onun dışında- **bu kişisel kaliteleri geliştirmek ve iş-action- adamı** yetiştirmek olmalıdır.(89)

Demolins ve Rousiers'e göre, Alman ve Fransız okullarında gençlerin yetiştirilmesi ve eğitilmesi tarzları, esasında, istikrarsız -instable- aile ile **cemaatçı devlet strüktürü'nün** örneği olarak alınabildiği gibi, İngiliz ve Amerikan okullarındaki eğitim, esasında **particularist aile tipine** sahip olan toplum örneği olarak gösterilebilir.(90)

Şu sonuca varılıyor:

Ne istediğini bilen, bu isteği karşılayan bilgi ve deney ile hazırlanmış olan, kendi haklarını savunmaya, kendi sorumluluklarını üzerlerine almaya alışmış, güçlü ve enerjili ferdler bu aileden çıkarlar.(91)

* Kişisel çıkar ailesi -şahsi menfaat ailesi- üzerine kurulmuş olan bir toplumda, ailenin dışındaki eğitim sistemi, yalnız eğitimin prensiplerinin devamıdır. Aynı karakterlere işaret edilmişti ve;

* **"Cemaata özgü devlet tipi"** -Fransız ve Almanya-okul sisteminden tamamiyle ayrıdır.(92) Bu organizasyonun sonucu şudur ki,

" **Vücutçe kuvvetlendirilmiş, maddi gerçeklere -olgulara- alıştırılmış, kendi kendilerine güvenmeye ve hayatı bir çatışma -mücadele- gibi gözönüne almaya**

inandırılmış olan delikanlıdır, hayatın güçlüklerini hakir görmek için taşkın bir taze kuvvet taşırlar. Onlar bu güçlüklerden yararlanırlar. Böylece güçlükleri gözlerler ve onları yenerler."

Anglo-Saxonların üstünlüklerinin sırrı ve enerjisi, bu kavim tarafından yapılan mucizelerin kaynağı burada, bu özelliklerdedir.

Buraya kadar söylediklerimiz, bir yandan, aile tipi ile, öte yandan, toplumun organizasyonu ve tarihsel alın-yazısı arasında karşılıklı ilişki -corrélation- vardır.

Le Play okulu, gördüğümüz gibi, bu aile tiplerinden her birinin, hangi çeşit çevrede ve hangi koşullarda meydana geldiğini göstermiştir. Buraya kadar anlatılan şeyler, ailenin bütün sosyal organizasyonu ve kurumları üzerindeki çok büyük etkisi üzerinde de bir fikir veriyor. Bu okulun muhtelif şefleri (**) burada söylenemeyen başka bir çok corrélasyonlar, ortaya koymuşlardır ve onları formül biçiminde belirtmişlerdir.

Ailenin fonksiyonlarını, sınıflara ayrılmasını ve sosyal önemini La Play okulu kadar açık bir şekilde göstermiş olan - Çin'deki **Confucius ve konfüçiyüscü okul** bir yana bırakılırsa- başka bir sosyoloji okulu yoktur. Bu okul, aile kurumunun belli etkisini idrak etmekte Le Play'in okuluna yaklaşabilir. Fakat "**Confucianisme**" ataerkil aileyi, patriarcale-aile tipini, savunduğu halde, La Play **particularist** aile tipini savunuyor.

6. **Le Play okulunun altıncı hizmeti**, bir sürü pratik bilim incelemelerinden ibarettir.

'Okul, bu incelemelerde, toplumun pratik olarak yeniden kurulması için bir çok önermeler göstermeyi deniyor. Bu tedbirler içinde, bazılarının özel -spécifique- bir karakteri vardır; bazıları geneldirler; bütün devirlerde ve bütün toplumlarda uygulanabilir. Ailenin yukarda geçen **partikülarist** tipinin teorisi, okulun barışçı telkinlerine örnek olabilirler. okul, bu örnekte olduğu gibi, aile ve toplum organizasyonun zirvesini görüyor. Bundan ötürü, bu şekli bütün dünyaya ve özellikle Fransa'ya yaymayı deniyor. Okul bu amaca ulaşmak için, istikrarsız -

instable- yada sabit olmayan Fransız ailesini **partikularist** aile şeklinde yeniden kurmaya ve Fransız eğitim sistemini değiştirmeye girişmiştir.

Demolins ve başka kimseler özel bir okul olan **L'école des Roche'u** açtılar. Burada **particularist** prensiplere göre program vücade getirdiler.(93) Öte yandan, onlar "Fransa'da ve Almanya'da" okul eğitim sistemini ciddi ve haklı olarak eleştirdiler; aynı **particularist** ülkeye uygun olarak, sosyalizmi, ataerkil aile tipinin bütün ölümsüz çizgilerine sahip olan, fakat olumlu karakterlerine sahip olmayan, ataerkil sosyal tipin bir değişmesi olarak yorumladılar.(94)

Onlar aynı nedenle, özel irade eyleminin - faaliyetinin- zararına olarak, devletin işe karışmasının artmasına, bireysel girişim ve bağımsızlığın bir azalmasına götüren bütün tedbirlere karşı durdular. Bu konuda onların durumu **Spencer**'inkine benzer.

Öte yandan, onlar aynı **partikularist** ülkeye uygun olarak, bütün yapma yada irsi aristokrasiye kesin olarak karşı geldiler;

Bütün iş ve durumların serbest yarışmaya açık bulundurulmasını istediler.

Le Play'in, insanlığın evrensel bir biçimde kurulması, okulun genel uygulamalı sosyolojisinin örneğidir.

Le Play, bu eserinde, her toplumun refah içinde yaşaması için zorunlu koşullarını, örneklerden kurallara doğru giderek - tümevarımlı- inductif- olarak keşfetmeye koyuldu. O, eserlerinde daha önce geliştirilmiş olan prensipleri şöyle özetliyor:

* "**Fransa'da sosyal reform ve iş organizasyonu**" adlı eserinde Le Play, hala **Confucius**'u bize hatırlatıyor.

* Her ikisi de, tutucu idiler; ne biri, ne de öteki, yeni prensipler bulduklarını iddia etmemişlerdir: fakat kavimlerin ve kuşakların geçmiş deneylerinden meydana gelen, uygun prensiplerin evvelce keşfedildiğini kabul ediyorlardı.

* Her toplumun refah içinde yaşaması için başlıca zorunlu koşullar arasında şunlar vardır:

* Dinde Tanrıya içtenlikle inanma; * ana babanın otoritesinin varolması; * özel mülkiyetin sağlam bir biçimde korunması; * ferdlerin ve sınıfların karşılıklı ilişkilerinde dayanışma ve namuslu olmanın uygulanması; * karşılıklı yardım ve işbirliğinin, dinsel ve ahlaksal sistemlerin çoğunda bulunmuş olan başka prensiplerin uygulanması.

La Play'in ve onun ardından gidenlerin bize önerdikleri metod, prensipler, ilişkiler ve reformlar kısaca bunlardır.

4. ELEŞTİRME VE DEĞERLENDİRME

Bu okul üzerindeki değerlendirmemi evvelce belirtmiştim.

Le Play de, Comte, Spencer gibi, Science sociale'in öteki üstadlarının bulundukları aynı düzeyde gösterilmeye ve öyle tanıtmaya layıktır. **Le Play** okulunun sosyolojiye yaptığı bütün hizmetleri bakımından, başka her hangi çağdaş sosyoloji okulunun payından daha çoktur. Bununla birlikte, okulun bu olumlu nitelikleri yanında, ciddi eksikleri de vardır:

1. İnceleme planı ve okulun prensipleri, sosyolojinin bütün problemlerini hiç bir biçimde içine almıyor. Buna örnek olarak, savaşlar, zenginleşme ve fakirleşme, dinin meydana gelmesi ve bütünlüğün bozulması - déintegrationu-, nüfusun artması ve azalması ve sosyal düşmanlıklar gibi, esaslı sosyoloji süreçlerine, ne dokunuyor, ne de onları içine alıyor. Okulun terimleri ve prensipleri, sosyal organizasyonunun birçok problemlerine, ne dokunuyor, ne de onları incelemelerinin planı içine alıyor ve açıklıyor.

Kısaca, **Le Play** okulunun sistemi, sosyoloji alanının bütününe değil, ancak bir bölümünü içine alıyor.

2. Okul, her ne kadar dar bir doğmatizmden uzak ise de, onun bazı önermeleri biraz taraf tutar gibi görünüyor. Bunun örneği, **Demolins'in** coğrafya çevresi ve ırk faktörleri üzerindeki önermelerini alınız.

Eğer kavimlerin sosyal tiplerin çeşitlerini, yalnız ırk faktörü ile açıklamayı denemek, boş ve değersiz bir şey ise, **Le Play** okulunun tek yanlı olarak yaptığı gibi, aksi yanlışlığı yapmakda keza boş ve değersiz bir şeydir.

* **İrk ve soyaçekim faktörü**, okul tarafından hemen hemen tamamiyle inkar edilmiştir. Biz, bu faktör olmaksızın, bozkırların bazı bireylerin orta Asyanın bozkırlarının başka bir doğrultusunda, niçin uzaklaştıklarını ve ötekilerin, orada niçin kalmış olduklarını açıklayamayız. Böyle ayrıcalıkları **yalnız yer** ile nasıl gözüne alabiliriz? Bundan başka,

* Kervan şeflerinin görünmesini, sosyal ayrıcalıklaşma - farklılaşma- ve tabakalaşma biçimlerinin meydana çıkmasına kadar, yönetenler ve yönetilenler, etki altında bulunan bireyler, bulunmayan bireyler, aynı çevrede bulundukları için, **keza yalnız çevre faktörü** ile açıklanamazlar.

Bununla birlikte, okuldan yana şu denilebilir ki, bir çok sosyal coğrafyacılar farklı olarak, **Le Play okulu**, coğrafya çevresi faktörünün her şeye gücü yettiğini iddia etmiyor. * **Le Play okulu**, daha karmaşık toplumlarda coğrafya çevresinin doğrudan doğruya etkisinin azalmaya eğilim gösterdiğini ve onun yerine, başka faktörlerin geçtiğini değerlendiriyor.(95)

Okulun aşağıdaki eksikleri, çeşitli aile tiplerinin kaynağının eksik coğrafi açıklamadan ibaret gibi görünüyor. onun teorisi, gerçeğin çok büyük bir parçasını içine alıyor; fakat ataerkil ailenin bozkırlar ile, istikrarsız - instable- ailenin, ormanlar ile, partikularist ailenin, Batı İskandinavya'nın **Fijords**'ları ile meydana geldiklerini söylemek elverir mi? * İskandinavya **Fijords**'larında **particularist** ailenin kaynağını gösteren teoriyi örnek olarak alalım.

Le Play okuluna göre, orada ve **yalnız orada particularist aile tipi doğmuştur**. Bu ailenin ortaya çıkmasının nedeni olan **coğrafya faktörleri**, İskandinavyalı insanları, dağınık küçük aileler biçiminde yaşamaya ve çocuklarını, ruhsal olgunluğa gelir gelmez, uzaklaşmaya zorlayan nedenler olmuşlardır.

* Bununla birlikte, bu aynı coğrafya nedenleri, başka bir çok yerlerde mevcut olmuşlardır. Fazla olarak, okula göre, istikrarsız aileyi husule getiren ormanlara özgü koşullar, bazı hallerde benzer idiler. Bu koşullar, insanları, dağınık küçük aileler biçiminde yaşamaya ve yeniyetme çocukları, ana babalarının evlerini terk etmeye zorlamışlardır.

Bu koşullar, **particularist** aile tipini niçin meydana getirmemişlerdir? Bu nedenle **particularist** aile tipinin kaynağını **fjords**'ların coğrafya koşulları ile açıklamak el-

vermez ve tamamıyla inandırıcı olmamıştır. Bu tipin yalnız "**fjords**'lar" sayesinde husule geldiğini bildiren yargı hariç bırakan -exelu-sive- bir önermeye benziyor ve yerince desteklenmiş değildir.

Yetersizlik, keza çok büyüktür, bize, aynı ormanlarda yaşayan **Odin**'in torunlarının esrarlı tarzdan **particularist tipe** geçmeleri. Fakat savaşçıların savaşçı tipini muhafaza etmedikleri bir çok yüzyıllar boyunca, Danimarkalılar, Normanlar, Franklar, Saksonlar, Gothlar v.b. askeri şeflerini yetiştirmeye devam etmişlerdir.

* **Fjords**'ların coğrafya koşulları, ataerkil aile tipinin **particularist tipe** dönüşmelerine sebep olmuşlarsa, **Odin**'in torunlarının aynı dönüşmeye tabi olmaya mecbur olmuş olurlardı. **Fjords**'lara varmadan önce ne işeler, onu değiştirmeyip, öyle kalmaları gerçeğinden coğrafi faktörlerin değişmesini açıklamakta elverişli olmadıkları apaçıktır.

* Olabilir ki, particularist tipin kaynağı, yalnız **Fjords**'larda değildir; fakat başka faktörlere borçludur. Bu konuda söylenebilen şey, başka aile tiplerinde ve toplumların kaynakları üzerinde de söylenebilir. Okulun bu teorisinin iş varsayımından başka bir şey olmadığı açık olarak söylenebilir.

Le Play okulunun teorisinin, aile ve birey tiplerinin kaynağı konusunda doyurucu olduğunu kabul etsek bile, biz her tipin alinyazısını ilgilendiren yeni bir problem ile karşılaşırız.(96)

* Her insan tipinin kazanılmış karakterleri, biyolojik bakımdan, aktarılabilirler mi, aktarılamazlar mı?

Okul, bu noktada sesini çıkarmıyor ve bununla birlikte, biz bu karakterlerin soya çekme teorisini, ya da soydan gelmediği teorisini kabul edelim ya da etmeyelim.

Birinci halde, ya da öteki halde, okulun teorileri bizi doyurmuyorlar. Eğer her tipe mensup olan insanların kazanılmış çizgileri soya bağlı değillerse, böyle olunca, İngiltere'de çevrenin aynı olmasına rağmen, örnek olarak Anglo-Saksonlar'ın torunlarının yüzyıllar boyunca **partikularist**, karakterleri muhafaza ettikleri, oysa ki aynı

çevrede yaşayan "celtes"lerin, Danimarkalıların, Normanların, aynı partikülarist karakterleri kazanmadıkları anlaşılabilir bir şey olur.(97)

* Eğer kesin faktör çevre -milieu- ise. ve ona karşılık olan kazanılmış çizgiler, soydan gelmiyorlarsa, bir çok kuşakların, aynı coğrafi çevrede kalanların, **ırk** farkı gözetmeksizin, benzer karakterlere malik olmaları gerekirdi. Bununla birlikte, **De Tourville, Demolins**, gibi şimdiye değin İngiltere'de **partikularist** tipin yalnız Anglo-saksonların torunları tarafından temsil edildikleri ve İngiliz nüfusunun "**celtes**" ve başka elemanlarının katıyyen bu tipten olmadıklarına dikkati çekmişlerdir.

Bu gerçeğin, "**yol, sosyal tipi yaratır**" önermesini açıklamamızı ve nede bağdaştıramayacağı açıkça görülür.

* Eğer çevreye karşılık olan çizgiler, soyaçekim **iseler, "soyaçekmiş ataerkil tip"**in partikülarist tipe dönüşmüş - transformé- olduğunu nasıl açıklamalıdır?

* "**Devletçi cemaat tip**"ine dönüştüğünü nasıl açıklayabilmelidir?

Oysa ki, anglo-saksonların torunları bu değişmeye tabi oldukları halde, bunu açıklamak nasıl kabil olabilir?

Biz okulun eserlerinde bu sorulara cevap bulamıyoruz. Bunlar bu soruların içinden sıyrılıp çıkmışlardır. Bu nedenle, onların teorisi, aşağıdaki zayıf nokta, farklı tiplerin ve onların rollerinin değerlendirilmesidir:

Gördük ki, partikülarist tipin hakim ve kuvvetli olması, alınyazısıdır ve onda İngiliz üstünlüğünün sırrı vardır.

Eğer öyle ise, bu tip Avrupa'da niçin yenildi? Okula göre, IX. ve X. yüzyıllarda, malik olduğu hakim durumunu, niçin koruyamadı?

* **Devletçi cemaat tipi** tarafından niçin tabi bir hale getirildi?

Bu sorular, Avrupa'da ya da İskandinavya'daki ya da İngiltere'deki **particularist** tipi zorunlu ve sürekli olarak

galip ve muzaffer olmadığı sonucuna bizi götürüyor. Olan ki, okul, bu tipin kuvvet ve gücünü başka tiplerin olumlu kalitelerinden biraz farklı değerlendiriyor.

Böyle olunca, çok ihtimalli olarak, tarih bize gösteriyor ki, büyük ve devam eden imparatorluklar ve parlak uygarlıklar, eski Mısır, Babilliler, Asuriler, Yunanistan ve Roma, Çin, Hind ve Aski Peron tarafından vücuda getirilmiş ve bunların ataerki tipten ya da, **devletçi cemaat tipinden** kavimlerdir ve **devletçi cemaat tipi**'nden olan milletlerin, ne uygarlığın en yüksek biçimlerini yaratmaktan, ne de hayat kavgasında güç - kudret- göstermekten aciz olmadıklarını son yüzyıl içindeki fransız ya da alman tarihi göstermiştir.

Keza Musevi kavmini örnek olarak alınız. Onun aile teşkilatı hala ataerki aile tipinin birçok karakterlerine sahiptir. Böyle olduğu halde, bu kavim olağanüstü bir canlılık ve enerji göstermektedir.

Bundan başka, bütün bu nedenlerden ötürü, insan tipleri, sosyal kurumlar ve toplumun tarihsel alinyazıları aile organizasyonunun etkisini abartıp abartmadığını insan kendi kendisine sorabilir.

Okulun önermeleri kendi iddialarının kesin vesikalarını, okulun önermelerde bazı aşırılıklar bulunması ihtimali var gibi görünüyor.

Bu tiplerin her birinin insanları, zorunlu olarak yalnız aile eğitiminin ürünleri oldukları ve **ırk'a** ve **soyacekim'e** özgü faktörlere borçlu olmadıklarını okul ispat etmemiştir.

Okulun önermeleri, bu iddiaların kesin dökümanını getirmiyorlar ve ispat edilmemiş ihtimalli varsayım düzeyinde kalıyorlar.

Eğer böyle ise, anglo-saxonların üstünlüğünün, onların ailesinin **particularist** tipine borçlu olduğundan ibaret olan, okulun teorisinin merkezi fikri, sorun olarak ortaya konuşabilir.

Angli-saxonlar'ın bu üstünlüğünün, ırk faktörüne borçlu olduğu, partikülarist tipin kendisi, bireylerin ya da grupların tekabül eden doğuştan gelen niteliklerinin

bir belirmesinden başka bir şey olmadığı, eşit bir olasılık ile iddia edilebilir.

Okulun başlıca eksikleri, kusurları kısaca bunlardır. Bunlar şöylece özetlenebilir:

1) Önce, okulun sistemi ve programı, sosyal olayların ve problemlerin hepsini, bütün alanını içine almıyor.

2) Irk ve soyaçekme faktörüne az değer veriyor ve coğrafi çevre faktörüne çok değer veriyor.

3) Okul tarafından analiz edilen, birçok problemler, ezcümle aile tipinin kaynağı ve tipin sosyal sistem ve ona karşılık olan toplumun tarihsel alinyazıları arasındaki corrélation, elverecek kadar açıklanmamıştır. Nihayet, uygulanan program etkili değildir.

Okulun bu eksikleri, onun önemli hizmetlerini, bilimsel karakterini, orjinalitesini ve canlandırıcı etkisini fark etmekten ve değerlendirmekten kendimizi alıkoymamalıyız. Partikülerist aile ve toplum tipinin bir bunalım geçirdiği ve başka bir tip tarafından tehdit edildiği bugünkü günde, okulun çalışmaları teorik bakımdan olduğu kadar, pratik bakımdan da özellikle yararlıdır.

COĞRAFYA OKULU

1. OKULUN ÖNCÜLERİ

Herkes bilir ki, insan tarihinin hemen hemen başlangıcından beri, karakterler, davranış, sosyal organizasyon, sosyal süreçler ve bir toplumun alinyazısı, coğrafya çevresi'ne bağlıdır.

Coğrafya okulunun tarihini yazmayı denerken, karışılan zorluk, coğrafyaya çevresinin etkisi olduğuna işaret etmiş olan düşünürleri bildirmek değildir. Fakat bu etkiyi işaret etmemiş olanları kaydetmektir.

Bize kadar gelmiş olan doğu düşüncesinin en eski dökümanları, bu çeşit birçok iddiaları içermektedirler. Eski astrolojik inanışlar, esasında insanın alinyazılarının, yıldızlar ve başka coğrafi koşullar tarafından yönetildiği üzerinde elle tutulur fikirler vermesinden başka şeyler değildirler.

Ata sözleri ve eski "**zaman bilimi**" = "**science du temps**" aynı fikirlerle doludur. Onlar insanın beden ve ruh çizgileri, sosyal ve tarihsel olaylar üzerinde çeşitli koşulların etkisi olduğ-u üzerinde birçok iddialar içine alıyordular. Adları ve fikirleri tarih tarafından korunmuş olan tek tek kalmış yüzlerce fikir adamları, coğrafi faktörlerin şu ya da bu etkisini bazı biçimleriyle göstermişlerdir.

Eski Hint ve İran fikir adamları; eski Mısır'ın rahipleri ve doktorları çeşitli memleketlerin astroloque'ları; yahudi peygamberleri; eski Yunanistan ve Roma'nın hemen hemen bütün filozofları, tarihçileri, şairleri ve ünlü yazarları; birçok kilise babaları, ortaçağın birçok fikir adamları bu alanda uğraşmışlardır.

Daha sonra, **Richard Mead, John Arbutnod; Bernhardus Varenius, Şövaliye Chardin, J. B. Vico, W. Tempele, Lord Kame, Lenglet du Frensoy, Turgot, Cuvier, Herder ve Montesquieu** coğrafi etkilerin so-

nuçlarını göstermişlerdir.

IX. ve XX. yüzyıllarda, tarih filozofisi ile ve sosyal filozofi ile uğraşmış olan birçok filozoflar, coğrafyacı olanlar, politika bilimlerinde uzman olanlar, sosyologlar, antropologlar ve etnograflar, biyoloji bilginleri ve tıp bilimlerinde uzman olanlar bu inceleme alanına birçok hizmetler yapmışlardır.

Lamrak, Karl Ritter, Arnold H. Guyot, John G. Kohl, A.v. Humblodt, E.v. Baer, Oskar Peschel, H. T. Buckle, F. Le Play, H. de Tourville, E. Demolins, L. Mentschikoff, P. Lavrov, M. A. Kirchoff, F. Ratzal, Ch. Comte, P. Mougeol, A. Mattenzi, E. Reclus; ve sonunda, P. Vidal de la Blache, J. Brunhes, C. Vallaux, E. Huntington, E. Ch. Sipmle, Morelli, Lehmann, H. L. Moore ve Breveridge adları birçok kimseler, insanın psikolojisi üzerinde durmuşlardır. Sosyal organizasyon ve sosyal süreçler ve grubun tarihsel alınıyazıları üzerinde coğrafi şartların türlü etkileri olduğunda da durmuş ve dayatmışlardır.(98)

Birçok yazarların çeşitli çalışmalarından sonra, bu okuldan yana olanlar artmışlardır. Bunlara göre, **Cografî faktörlerle yorumlanmayan insanlar da hiç bir fiziksel ya da ruhsal çizgi, grubun sosyal organizasyonunda hiç bir karakter, sosyal süreç ya da tarihsel olay yoktur.**

Nüfusun yeryüzünde dağılması, yoğunluğu, ırk farkı, ekonomik, politik ve sosyal organizasyonun karakteri, milletlerin ilerlemesi ya da çökmesi, dinsel inançların ve fikirlerin karakterleri, aile ve evlenme biçimleri, sağlık ve doğurganlık, zeka, cinayetler, intiharlar ve kültür eserleri, deha adamları sayısız edebiyatın çizgileri, şiir, uygarlık, ekonomik ve sosyal hayatın hareketi, **kısaca hemen hemen bütün sosyal olaylar, coğrafi etkilere bağlanmışlardır.**

Bu kuramları incelemeye koyulmadan önce, onlar parlak ve orjinal iddiaları ile insanın dikkatini çekerler. Bununla birlikte, onları incelemeye girişince birbirlerine uygun olmadıkları ve **kesin olmayan bilgilerden başka**

bir şey içermedikleri görülür.

Bu hal insanı şaşırtır ve sonunda neyin sağlam, neyin yanlış ve şüpheli olduğunu bilmediği için bu kuram okyanusunda insan kaybolur.

Zamanımızda yeni bir coğrafya kuramı ya da coğrafi faktörlerle sosyal olaylar arasında yeni bir tekabül - corrélation- formüllemekten ziyade, bir analiz yapmak ve birçok varsayınlarda sağlam olan şeyi, oldukça çocukça olan şeyden ayırmak gereksinimi duyulur.

Bu bölümün konusu bunu incelemektir. Yer darlığı yüzünden, konuyu tamamen inceleyemeyeceğiz. Bu nedenle, sırf kuramlar -spékülatif- olan bütün "coğrafya kuramları"nı ihmal etmeye ve yalnız deneye vurulabilen ve bilimsel bakımdan çok olgunlaşmış olan kuramlar üzerinde dikkatimizi toplamak zorundayız. Bununla birlikte, onların incelenmesinin sonuçları, keza daha birçok metafizik bütün "conjectures'lere, varsayımlara, genellemelere" uygulanabilir.

2.- Coğrafi Faktörlerin Tanımı:

Coğrafi çevrenin etkilerinin analizini yaparken, belirsizliklerden kaçınıyoruz ve bu kavram ile, **insan tarafından yaratılmamış olan, insanın varlığından ve eyleminden bağımsız olarak, kendiliğinden değişen ve çeşitler gösteren bütün cosmique olaylarını anlıyoruz.**

Eğer biz insanın, ya da bir sosyal grubun bütün çevresini alır ve bu çevreden, insanın eylem ve varlığı ile doğrudan doğruya değişmiş ya da yaratılmış olan bütün etkileri bir yana ayırırsak, geriye coğrafya çevresi adı altında bilinen şey kalır:

* Doğal iklim, ısı, yer, engebeler, su dağılımı ve su akımları, hayvanlar evreni, bitkiler evreni, doğal mevsim değişiklikleri, jeo-fizik süreçler, çekim olayları, fırtınalar, depremler, deniz akıntıları v.b.

Onlar, insanın varlığından ve eyleminden bağımsız olarak varoldukları ve değiştikleri ölçüde, kelimenin gösterilen anlamında, coğrafi faktörler olarak gösterilebilir.

* Öte yandan, varlığı ve çeşitleri, insanın varlık ve eyleminin doğrudan doğruya ya da dolayısıyla, sonuçları olan bütün olaylar ve bütün koşullar, kesinkes coğrafi değildirler; onlar **insani-sosyal olan -anthropo-social-** bir çevrenin faktörlerini oluşturlar.

Köyler, ormanlar, ekilmiş bahçeler, yapma kanallar, yeryüzünün doğal engebelerinin yapma değişiklikleri ve iklimin yapma değişiklikleri yapma yer ve yer-altı bütün benzer olaylar, coğrafi çevrenin ya da "doğal" çevreyi kelimelerin asıl anlamında hariç bırakırlar. Şimdi coğrafi faktörler ile sosyal olaylar arasında kurulmuş olan *corrélation*'ların analizine geçelim

3.-Sosyal Olayların Coğrafi Faktörlerle Olan Şartlanmasını İlgilendiren Temel Önlemler:

Kuşku yoktur ki, coğrafi koşulların topu, belli bir ölçüde, sosyal organizasyon ve sosyal süreçlere neden olur. Fakat bu bağılılığın özü, esası nedir? O, doğrudan doğruya mıdır? Yoksa dolaylı mıdır? Emredici ve kesin midir? Coğrafi koşullar ile olaylar arasındaki kesin ve genel *corrélation*'ları formülle anlatmak mümkün müdür? Karmaşık coğrafi koşullar okyanusunda kaybolmamamız için, bu etkilerin şemasını yapalım ve analizimizde kılavuzluk edecek olan birkaç önermeyi hemen formülleyelim. Bu önermeler şunlardır:

1. Coğrafya faktörlerinin tayin edici "sebeplurolü (B) Doğrudan doğruya ya da dolaylı olabilir:

Coğrafya faktörleri, doğrudan doğruya bir dizi belli sosyal olaylara (A) neden oldukları vakit, doğrudan doğruya bir formüle göre $A=f(B)$;

Coğrafya faktörleri, bir dizi belli sosyal olaylara neden oldukları vakit, sosyal olaylara doğrudan doğruya etki yaptıkları için değil, fakat başka (C) ya da (D) olaylarına etki yaptıkları ve onlar da, (A) dizisinin koşulu oldukları vakit, **dolaylı** olurlar.

Böyle olunca, doğrudan doğruya neden olma'nın formülü: $C=f(B)$; o halde $A=f(C)$ olur.

Eğer C.A'ya bağlı değilse, coğrafya faktörleri kesin olarak A'nın nedeni olamazlar.

Açıkça görülüyor ki, dolayısıyla neden kimi kez uzun bir fonksiyon ilişkileri zincirinden ibaret olabilir: B, C'nin; D, C'nin; D, E olayları D'nin nedenleri olabilirler ve yalnız A, E'ye neden olabilir.

Açıkça görülüyor ki, esas itibarıyla bütün şeyler eşit oldukları halde, bu dolaylı ilişkiler dizisi uzun oldukça, aracı faktörler -C,D,E,F- birçokdurlar. Onların bağlantıları ya da ilişkileri uzun oldukça, coğrafya faktörleri bir etki yapabilirler. fakat bu etki, A ile B arasındaki aracı faktörler aracılığı ile, o kadar kuvvetle değiştirilmiştir ki, onların arasında karşılıklı bağıllık, anlaşılabilir ya da tamamiyle tanılamaz olurlar. Bu etkiler algılanamaz ve belli bir formülde özelliklerinin belirtilmesi olanaksız olur olmaz, o pratik olarak, her ilişkinin yok olmasına eşdeğerdir.

Biz coğrafya faktörlerinin tayin edici -déterminat- rolünü analiz ederken, daima bu doğrudan doğruya şekiller ile, dolaylı şekilleri ayırt etmek zorundayız.

2.- Coğrafya faktörlerinin tayin edici etkisini, bundan önce söylediklerimize göre, **toplumsal olayların türlü kategoriler** karşısında, keza emredici sınıfları ve doğrudan doğruya değildir. Toplumsal olaylar ile coğrafya faktörleri sıkı ve apaçık bir karşılıklı bağlantı -corrélation- gösterdikleri halde, başka bazıları, bu türlü bir bağlantı göstermezler.

Bu konuda, esasında **Le Play** okulunun inceleme planı dizisinin aynı olan **J. Bruhes**'in varsayımı, bana nispeten sağlam gibi görünüyor. Ona göre, insan eyleminin biçimleri -insanın faaliyet biçimleri ve onlarla bağlantılı olan, beslenme, yatak takımı, giyim v.b. gibi insanın ilk ihtiyaçlarının giderilmesi ile ilgili olan toplumsal olayların, başka insan eylemlerinin ve ayrıcalıklı toplumsal olaylardan çok coğrafya koşullarıyla daha doğrudan doğruya bir ilişkisi vardır. O gösteriyor ki, toplumsal gerçeklerin başka alanlarda, coğrafya faktörleri olan corrélation'dan çok sık olan altı dizi toplumsal olaylar vardı;

* İnsan konutu, evlerin ve yapı yapmanın karakteri,

* Yolların doğrultusu ve karakteri,

*Bitkilerin kültürü ve hayvan yetiştirilmesi, maddenlerin işletilmesi, bitki ve hayvanın yokedilmesi.

Bu altı olgunun ötesinde bulunan her şey, aile, politika ve toplumun organizasyon biçimleri, dinlerin karakteri, yasaların karakterleri, edebiyatın ve bilimin vb.nin karakteri gibi, az ilişkileri vardır. Onların bir ilişkisi varsa, coğrafya faktörleri ile olan ilişkileridir.(98)

3.-Corrélation'ların görülebildiği sosyal olaylar alanında, bu ilişkilerin seyrek olarak emredici -impératif- bir karakteri vardır.

Coğrafya faktörlerinin **gerekirciliği** -**déterminisme'i-**, onları idrak edebildiğimiz ölçüde, hemen hemen daima relatif'dir.

J. Brunhes aynı fikri şöyle belirtiyor:

"Fiziksel mahiyetteki olgular arasında kimi kez, nedensellik -causalité- ilişkileri; beşeri coğrafya olguları arasında coğrafya koşulları ve toplumsal olaylar, adet olduğu üzere, ancak ortak bağlılık -connexion- ilişkileri vardır.

Olayları kendi aralarında birleştiren zinciri yeniden zorlamak bilimsel olarak yanlıştır; ve bu bağlantı -connexion- rastgeledir. Nedenli değildir.(99) Coğrafi determinizm'i ihtimalli ve göreceli-relatif olması karakteri, birçok hallerde beliriyor.

1.- Birincisi, her ne kadar, coğrafya faktörleri, toplumsal olayları, birçok hallerde tayin ediyorsa da, maden endüstrisi, ya da belli bir atmosferde -aire-oturması, belli bir yerleşmede meydana gelebilir, ya da gelemmez.

Bununla birlikte, coğrafi olanağın, gerçekten bu yerleşmede husule geldikleri anlamına gelmez Bu örnek, yerin doğal zengin kaynaklarına rağmen, maden endüstrisi, coğrafi olmayan faktörlerin bulunmaması halinde, orada mevcut olamaz. bu tarzda, kesin coğrafi determinizm etkisizdir ve hiç bir şeydir. O, emredici değildir.

Coğrafi determinizmin aynı nispileği, bir çölde ya da olağanüstü kuru bir yerde birtkilerin yetiştirilmesi gibi, "Fılan olayın verilmiş olan filan yerde -aire- husule gelmesi"ne neden olan coğrafi koşulların bulunduğu hallerde görülür. Biliyoruz ki, yapma -sun'i- sulama ile o şeyleri yetiştirmek olanağı vardır.

Bu, bir olayın olmasında coğrafi olanaksızlığın engel teşkil etmediğini gösterir. Bu, coğrafi determinizmin olasılıklı - contingent- karakterinin başka bir örneğidir.

Sadece coğrafi koşullar üzerine kurulmuş öngörüler'in -kehanetler-prévisions'ların- birçok hallerde, doğrulukları kontrol edilemezler.

2.- İkincisi, coğrafi determinizm'in mündemiç - contingency- olması, aynı bir bölgede -aire- çeşitli birçok toplumsal biçimlerin mümkün olması ile belirir.

Eğer bir yer insanın oturmasına ya da yapı yapmasına elverişli ise, buna, coğrafi koşullar, orantılı bir derecede, neden olabilir. Fakat bu coğrafi koşullar karşısında, bulunan toplum, ilkel bir öz -aşiret- ya da karmaşık uygar bir toplum biçimlerine sahip olacaksa, eğer yapı, ilkel bir kulübe, bir ehram -piramit-, bir şato, bir saray, parlamento ya da ticaret için bir gökdelen ise, bunlar, coğrafi faktörler tarafından tayin edilmiş şeyler değildirler. Hemen hemen daima geniş bir alan seçmeye bırakılmıştır. Gerçekleşen şey, coğrafya faktörlerinden çok, coğrafi olmayan faktörlere bağlıdır.

Aynı fikir, **C. Vallaux** tarafından şöyle belirtilmiştir:

"Coğrafi faktörlerin etkisi olumlu değil, olumsuzdur. Onlar çok kez olaya engel olabilirler, fakat olacağı tayin etmezler.(100)

4.- Dördüncüsü, bundan önceki açıklamalardan şu çıkar ki, coğrafi olaylar ile sosyal olaylar arasında kesin ve genel karşılıklı bağılıklar -corrélation'lar- formüllemek, coğrafi determinizm'in ihtimalli ve aracı karakteri dolayısıyla büyük ölçüde güçleştirilmiştir.

O, coğrafi faktörlerin etkilerinin birbirlerini değiştirmeleri -neutralisation- nedeni ile de, daha fazla en-

gele uğramıştır. Ve uygarlığın biçimleri ne kadar çok karmaşık iseler, coğrafya koşulları ile toplumsal olaylar arasındaki karşılıklı bağıllık -tekabül-corrélation- o kadar az apaçıktır, belli ve elle tutulabilir olur. Bu demek değildir ki, toplumlarda coğrafi faktörlerin etkileri vukubulmaz, onların etkilerinin gittikçe başka faktörlerle tadil edilmesi -neuralisé olması-dır. Onlar, bu nedenle, az elle tutulabilir ve az apaçıktır, onların gözlemi, idrak edilmesi ve genelleştirilmesi çok güçtür. Bu nedenlerden ötürü, bu corrélation'ların kurulması için yapılan girişimlerin, bazı toplumlara ve zamanlara uygulanabilen, fakat bütün toplumlarda ve zamanlarda seyrek olarak geçerli olan ampirik -deneysel- ve çok yaklaşık bir varsayımdan başka bir şey vermediklerini bilmeliyiz.

Coğrafya kuramlarını ilgilendiren idare edici prensipler ve genel sonuçlar bunlardır.

4.- COĞRAFYA KOŞULLARI VE EKONOMİK HAYAT VE ÖRGÜTLENME

A.- Coğrafya koşulları ve zenginlik.

Biz ekonomik olayların coğrafya koşuluna bağlanması üzerinde birçok kuramlara sahip bulunuyoruz. Bunların birinci grubu, bir toplumun, özellikle sosyal hayatın ilk aşamasında, husule getirdiği ve sahip olduğu hemen hemen bütün zenginlik derecesini, coğrafya koşulları tayin ettiklerini ispat etmeyi deniyor. İklim, beslenme ve yer, zenginliğin toplanıp biriktirilmesi ile bir kavimde husule getirilmiş olan bütün sonuçlardan zenginliğin biriktirilmesi birinci gelir ve birçok defalar en önemlisidir. Bu ilk aşamalardaki zenginliğin tarihi tamamile toprağa ve iklime bağlı görünecektir.(101)

Buckle'de bu kuramların esası budur. Bu önermede, hükümde, bir parça gerçek payı olduğuna kuşku yoktur. Fakat bu pay, yalnız bir parçadır. Yukarıdaki önerme karmaşık toplumlar üzerinde yanlıştır. O, hatta birçok

ilkel aşiretler hakkında da yanlıştır.

1.- Hatta zengin olmak olayı durgun bir şey değildir. Onun içeriği sosyal hallere göre değişir. Çevrenin ürünleri ekonomi bakımından değerlendirilebilmek için, toplumun yalnız içeriklerine göre değil, karakterine de bağlıdır. Petrol, neft yağı, hatta kömür ve demir madenleri, ya da bol uçarsular, yararlarını bilmeyen ve kullanamayan bir toplum için bunların ekonomik değeri yoktur. Bu ürünler bakımından zengin olan bir memleket, kara avcılığı ve tarım yapan ilkel bir aşiret için, zengin olmak hususunda çok elverişli değildir. Ve aynı ülke, çağdaş bir endüstri toplumunun zengin olması için, çok elverişlidir. Aynı coğrafya çevresinin, onun nasıl işletileceğini bilen bir halk için, büyük bir ekonomik değeri vardır; bu bilgiye sahip olmayan biri için onun hiç bir değeri yoktur. Ve tersine, tamamiyle farklı coğrafya bölgeleri, türlü kavimler için, aynı ekonomik değerde olabilirler.

Bunun anlamı şudur: bütün hallerde, bütün toplumlar için, onların karakterlerine bakılmaksızın, kendi kendine değerli olan coğrafya çevresi yoktur. **Buckie**'nin iddiası, bu nedenle, ciddi olarak sınırlandırılmaya muhtaçtır.

2.- İlk zamanlarının bütün parlak ve zengin uygarlıklarının sadece "**uygun**" doğal bir çevrede meydana geldikleri iddiası, üzerinde inceleme yapmaya muhtaç bir sorun olabilir. Isparta'nın ya da Atina'nın, ya da hatta eski Mısır'ın coğrafya koşulları, ancak çok görelî bir anlamda zengin ve bolluk olarak nitelendirilebilirler. Oturanların yaptıkları işler olmamış olsaydı, bu toplumların doğal çevresi, daha çok "**fakir**" olarak tanınması gerekirdi. Bununla birlikte, bu hal, büyük bir zenginlikteki üretim ve biriktirmeye engel olmamıştır.

Öte yandan, Amerika'nın doğal kaynaklarının zenginliğine rağmen, bu memlekette avrupalıların yerleşmelerinden önce oturanlar büyük bir zenginlik elde edememişlerdi.

3.- Aynı coğrafya çevresinde yaşayan ilkel aşiretlerin de zengin oldukları, tamamiyle doğru değildir. Başka te-

rimle, **R. H. Lowice** ve **Thurnwald**, **Navajos** ve **Hopis** yerlilrei ve başka bir seri aşiretler üzerindeki incelemeleri bunu ispat etmişlerdir.(102)

4.- Çağdaş toplumlarda adam başına düşen zenginlik ve buna karşılık teşkil eden farklar bu varsayım ile açıklanamazlar. Bu; aynı coğrafya çevresinde yaşayan bir halkta zaman boyunca fakirleşmenin ve refahın dalgalanmaları üzerinde de doğrudur.

Rusya'nın doğal kaynakları başka memleketlerinkinden hemen hemen daha fakir değildirlir; bununla birlikte, kendi nüfusunun adam başına düşen zenginlik, en aşağı derecedeki bir zenginliktir. Hintliler ve Amerikalılar aynı yerde otururlar, bununla birlikte, birinciler fakir idiler; ikinciler zengin oldular ve bugün de zengindirler.

Brunhes, doğal çevresi düşmanca olan halklarda zenginliğin ve çok büyük bir ekonomik servetin biriktirildiğini ispat eden bir sürü olgular gösteriyor.(103)

Bu nedenler tartışılan teorilerin darlığını göstermeye elverişli. Bu teoriler de bazı gerçekler vardır; çünkü bir toplumun belli koşulları altında doğal kaynakların karakterini zenginliğin toplanmasını kolaylaştırabilir, ya da buna engel olabilir; fakat bu, birçok faktörlerden biridir ve coğrafi olmayan başka birçok faktörlerden daha önemli değildir.(104)

B.- Coğrafi koşullar ve bir toplumun endüstrilerinin karakteri.

İkinci serinin coğrafi teorileri, coğrafi koşullarla verilen bir toplumun ekonomisi ve endüstrisi ile ilgili eylemleri - faaliyetleri- arasındaki dar ya da sıkı bir *corrélation*'un varolduğunu göstermeyi deniyor.

Uygulamada, bütün ekonomi ya da endüstri el-

kitapları ve hemen hemen bütün tarih elkitabları, bu konuda coğrafya faktörlerinin tayin edici -neden olucurölü üzerinde çok duruyorlar.(105)

Yer, bir toplumun yiyecek araçları elde etmek metodunu ya da onun ekonomik eylemini tayin eder. Biz coğrafya koşullarının tayin edici rolünü **Le Play**'in nasıl gösterdiğini biliyoruz. Bu, benzer bir tarzda birçok tarihçiler ve ekonomik coğrafyacılar tarafından tekrar belirtilmiştir.

Toprağında ne kömür, ne de başka yararlı maddeler bulunmayan bir toplumun bir maden endüstrisi geliştiremeyeceği apaçık bir gerçektir. Keza, bereketsiz bir toprağa sahip olan bir memleketin başlıca endüstrisi tarım olan bir toplumu meydana getirmesini beklememelidir. Bu, bütün teorilerde hakikat varolduğu anlamına gelir. Fakat bir defa daha söyleyelim ki, coğrafya çevresi ile bir toplumun endüstri eylemi arasındaki corrélation'a çok defa fazla değer verilmiştir. Bu corrélation her ne kadar birçok hallerde elle tutulabilecek kadar açık bir şekilde var ise de, başka birçok hallerde, çok zayıf bir corrélation görülür ve hatta böyle bir karşılıklı ilişkinin bulunduğu söylenemez.

Demolins'in ve başka coğrafyacıların belli bir memleketin coğrafya koşulları üzerindeki basit bilgileri, bu memleketin nüfusunun endüstrilerinin ya da başlıca ekonomik eylemlerinin karakteri üzerindeki kehanette bulunmaya müsaade etmek için yetiştir. Rusya bozkırlarının ve Amerika çayırlarının koşulları, birçok halde birbirlerine benzerler. Bununla birlikte rus bozkırlarının göçebe ya da yarı göçebe nüfusunun endüstri eylemi ve Amerika çayırlarının ahalisinininkinden başkadırlar.

İsviçre dağlarının nüfusu, Prene'lerin, Basques'lerin ve Tibet'lilerin, benzer dağlık koşullar altında yaşarlar; Bununla birlikte, onların yaşama araçları elde ettikleri endüstrileri başkadır. Boschimans'lar ve Herros'lar, aynı

Çölde otururlar, fakat kara avcılığı, birincilerin; hayvan besleme, ikincilerin başlıca endüstrisidir.(106) Birçok hind aşiretleri, toprağı elverişli ve verimli olan iklimlerde yaşarlardı; bununla birlikte, onlarda tarım hemen hemen mevcut değildi. Öte yandan, tarımın gelişmesine çok az elverişli olan batı karpatlarda, tarım çok gelişmiştir ve toprağın % 88'i ekilmiştir.Oysa ki, toprağı çok verimli olan doğu karpatlarda tarım az gelişmiştir ve toprağın yalnız % 13'ü işlenmiştir.(107)

Mayorka adasında, özellikle adanın batısındaki büyük dağlarda, çok defa kötü koşullara rağmen halk "kendi huertas'karı tarafından sulanmış olan bahçelerini geliştirmekte harika yapmış ve böyle yapmaya devam etmiştir."(108)

Bundan başka, "fenikeliler tarafından denizciliğın geliştirilmesi uygun kıyı çevresine borçlu olduğı"nu söyleyen tarihçilere inanmaya eğilim gösteriyoruz. Gerçekte, bu açıklama ve başka benzer açıklamalara aldatıcıdırlar. Fenikeliler örneğinde, gerçek durum aşağıda gösterildiğı gibidir.

"Akdenizde ilkçağda ünlü olan **Tur** ve **Sayda** limanlarının bulunduğı Suriye kıyısının küçük körfezlerinden daha iyi barınacak bir bölge bulmak zordur. Durumlar, kendi başlarına uygunsuzdurlar ve çok defa bu uzun ve kuvvetli bir **med**, limana girmeyi ya da limandan çıkmayı güçleştirir. Bununla birlikte, Fenikeliler gemici ve sömürgeci bir kavim olmuşlardır. Niçin? Çünkü onların ticaretteki becerilikleri doğanın düşmanlığını yenmiştir.(109)

Başka başka kavimlerin tarih boyunca sınai faaliyetleri sonunda yapılmış olan çok sayıdaki yorumlar da keza doğrudur. Yunanlıların ve Fenikelilerin denizci olmaları ve büyük bir deniz ticareti geliştirmeleri gerçeğinden, coğrafiya durumunun buna sebep olduğı sonucuna varılıyor.(110) Gerçekte, bu hallerde ve başka birçok hallerde coğrafiya çevreleri uygun olmaktan uzak idiler. Esasen birçok kavimler denizciliğın gelişmesine pek çok uygun birer çevrede yaşamışlardır; fakat hiç de-

nizcilik yapmamışlardır.(111)

Coğrafi koşullarda halkın endüstri eylemlerinin karakteri arasındaki bu inhiraflar o kadar çoktur ki, coğrafyacılara yukardaki iddiaları kendi genellik vasfını yitirir ve belirsiz bir coğrafi determinizmden başka anlama gelmez. Bizi sonuca götüren kanıtlar -deliller- bir halkın çok defa kısa bir zaman mesafesinde meydana gelen endüstri faaliyetindeki bu gelişmelerdir: Örnek olarak, Amerika Birleşik Devletlerinde son otuz yılda, tarım işçilerinin oranı, bütün ücretli işçilerinin % 50 den 35'e düşmüştür. Bu, nüfusun endüstri faaliyetinde çok ciddi bir değişimdir. Bu hal, coğrafi koşullarla hesaplanamaz. Onlar kendi mahiyetlerinde otuz yıl önceki koşulların ayıdırılar. Aşağıdaki tablo Amerika Birleşik Devletlerinde, belli özel iş kollarındaki işçilerin sayısını gösteriyor.(112)

Tablo altmış yıllık bir devirde nüfusun faaliyet tarzlarında çok ciddi değişimleri gösteriyor. Bu değişimler coğrafya koşullarıyla açıklanamazlar.

Birleşik Amerika Devletlerinde milyon nüfusta işçi miktarı

Meşguliyet	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910	1920
Çiftçi	103.097	79.809	77.320	84.318	83.904	74.606	64.231	57.550
Arabacı	1.323	1.040	543	311	204	178	41	35
Tuğla, taş ve alçı duvarcısı	2.733							1.676
Doktorlar ve operatörler	1.757	1.751	1.618	1.708	1.665	1.737	1.643	1.372
Rahipler	1.157	1.194	1.138	1.290	1.401	1.469	1.283	1.204
Kurşuncular	81							1.956
Memurlar	4.369							41.246
Şoförler	-						498	2.697

Petrenz'e göre, Leipzig'de, 1751-1800 arasındaki devirde 349 yeni iş meydana gelmiştir ve bunlardan önce mevcut olan 115'i kaybolmuştur.(113)

Bu değişimleri coğrafi faktörlerin etkisi ile açıklamak güçtür. Bu örnekler ve onlara benzeyen binlerce örnekler, bir toplumun endüstri faaliyetinin değiştiğini ve çok kez aynı coğrafi çevrede, radikal bir biçimde de-

ğıştığını gösteriyorlar. Bu, **Demolins**'in iddialarının abartıldığına ve buna tekabül eden coğrafi teorilerin şişirilmiş olduklarına başka bir kanıttır.

Amekika'nın ya da Rusya'nın coğrafi koşulları gelecek iki yüz yılda ola ki, çok az değişeceklerdir; bununla birlikte, bu memleketlerin başlıca endüstrilerinin bu zaman içinde nelerden ibaret olacaklarını kim önceden görebilir ya da önceden söyleyebilir?

Eğer biz bu başlıca endüstrilerin bugünkü endüstrilerinden çok farklı olacaklarını söylersek, ola ki, gerçekten uzaklaşmamış oluruz. Her yeni icad, nüfusun ırki oluşumundaki -terekkübündeki- ya da sosyal örgütündeki her büyük değişme ve bir toplumun başka toplumlarla olan ilişkileri, kendi endüstri faaliyetinin ciddi ve cevheri değişmelerini davet eder.(114) Özel halinde karmaşık olan bir toplumda, doğal çevre ile endüstri faaliyeti arasındaki sıkı bir ilişki mümkün değildir.

C.- Coğrafya koşulları, iş devreleri -les cycles d'affaires- ve endüstri hayatının rytme'i.

Coğrafya teorilerinin üçüncü grubu, coğrafya koşullarıyla refah ve fakirleşme dalgaları ve **işlerin yeneden doğması** ile **azalması** arasında tekabül kurmayı deneyen teorileri içerir. Bu teoriler, bir toplumun ekonomi hayatının, sonuncu amaçta, coğrafi faktörlerle tayin edildiklerini iddia ederler.

Eflatun, depremler ya da su taşkınları gibi büyük coğrafi olayların çok defa birçok toplumların zengin uygarlıklarının çökmesine neden olduklarını söylemiştir. Başka birçok yazarlar, başka başka toplumların hayatlarının ekonomik devreleri -cycles- ile iklimin dinamizmi arasındaki paralellik üzerinde çok durmuşlardır.

Bugünkü devirde elimizde bu türlü birçok incelemeler vardır. Örnek olarak, **W. Stanley Jevons**'un 1875 de yayınlanan(115) **güneş lekeleri ve iş devirleri** teorisini söyleyebiliriz. Bu teori **H. Stanley Jevons** ta-

rafından hissedilebilecek kadar değiştirilmiştir.(116) Buğday randıman devriliği ile iklim değişimleri arasındaki karşılıklı bağı olma üzerinde **W. H. Shaw**'ın teorisi, iklim değişimleriyle bir toplumun ekonomi hayatının dalgalanmaları arasındaki tekabül(117) üzerinde Brüchner'in teorisi,(118) Amerika Birleşik Devletlerinde ticari paniklerle onların Ohio vadisindeki yağmur yetersizliği devirleri arasındaki tekabül üzerindeki **H. H. Clayton**'un teorisi,(119) **W. Beveridge**'in benzer teorisi (120) ve nihayet **Hungtington** ve özellikle **H. L. Moore** tarafından geliştirilmiş olan işlerin devirlerinin meteorolojik teorisi(121)ni söyleyebiliriz. Bu cinsten başka birçok eserler vardır. Her ne kadar onlar yukarıda gösterilen eserlerin verilmiş gerçeklerine ve önerilerine bir şey katıyorlarsa da, onlar çok az şey kattıkları için, burada onların sözünü etmek zorunlu değildir. **W. S. Jevons**'un teorisi ve kısmen **H. S. Jevons**'un teorisi, kendi somut biçimleri ile bugün savunulamazlar.(122)

Beveridge'in ve **Moore**'nin teorileri hiç olmazsa çok bilimsel gibi göründükleri için, benim analizim bu iki yazarın tartışmasına ve **Hungtington**'un oldukça ayrı olan varsayımına süratli bir analizine inhisar edecektir.

Dr. H. L. Moore'nin teorisi:

Bu teori şöyle özetlenebilir: "Amerika Birleşik Devletleri'nin merkezi bölümünde ve ola ki, başka kara bölgelerinde yağmur aracılığı ile temsil edilmiş olan meteorolojik koşullar, 8 yıl süren aşağı yukarı otuz üç yıllık devirlerden geçerler. Ürünlerin bir dönüm -900m2- başına veriminde benzer devrelere sebep olarak; bu ürün devirleri yüzeye, ekonomistin doğrudan doğruya işi olan ritmik olarak çeşitlenebilen ve değişmiş olan değerlere ve fiyatlara götüren tabii maddi cereyan teşkil eder."(124)

Ohio vadisindeki ürünlerin dalgalanması ile, yağmur düşmesinin ortalama **müşiresi** arasındaki ilişki, matematiksel analize göre, ürünleri kritik devirlerinde -

Temmuz-Ağustos- 584=r dır. **Moore** bu ilişkiyi göstererek, ürünlerin dalgalanması ile iş devreleri arasındaki tamamlayıcı bir ilişkiyi araştırmıştır.

Moore'nin teorisi şudur:

"Ritmik olarak değişebilen dönüm başına ürünün verimi, ekonomik devrelerin nedenidir; randıman arttığı vakit, ticaretin hacmi, endüstrinin faaliyet ve kullanılan kimselerin sayısı artarlar; üretilen emtia istemi -talebi- yükselir, keza tarım ürünlerinin isteminin eğrisini de yükselir. Bunun sonucu olarak, genel fiyatlar da yükselir..."

Beveredge'nin teorisi:

Beveredge'nin işlerin devreleri teorisi, **Moore'nin** teorisine benzer. Ayrıcalıklar, verilmiş gerçeklerde ve metodlardadır. Sonuçlarda da başkalıklar vardır. Onun teorisinin ve kanıtlanmasının esası şudur:

1500-1869 arasındaki devirde orta ve batı Avrupa'da buğdayın fiyatı, fiyatların dalgalanmasında, 30,6 yıllık ya da bir anlamda 15 yıllık başlıca devrilik -periodicité principle- ve 15,2 yıllık ya da 15,4 yıllık ikinci derecedeki bir dalgalanma olduğunu ortaya koyuyor.

Bu devrilik, bir yıllık bir gecikme ile, onun fikrine göre, zamanın dalgalanmasına borçlu bulunan hasat devriliğine tekabül eder.

Fiyatların dalgalanmasına başka faktörler etki ederler; fakat en esaslısı **zamandır**. "Fiyatların grafiğini, esas itibariyle, ürünün bereketliliğinin ya da bereketsizliğinin yansıması olarak kabul etmelidir."

O, fiyatların dalgalanmasında 15,2 ya da 15,4 yıllık devriliğinin, **güneşin lekelerine** borçlu olunan atmosfer koşullarının bir benzer devriliğine tekabül ettiğini iddia etmiştir.

Beveridge, ikinci bir yazısında, Krallık Meteoroloji Derneği Sekreteri **W. W. Bruyant**'nın bazı karşı koy-

malarına cevap olarak karmaşık bir yorumlama yaptı. O, güneşin lekelerinin devriliğini 15 yılda değil, 11 yılda bir husule geldiğini ileri sürüyor ve "Hiçbir meteorolojik kanıtta 15,3 senelik devreler -cycle- bulunmadığını" kabul ediyordu.

Bununla birlikte, o zamanın dalgalanmaları 4, 38 ya da 4, 77, 15, 3 ya da 30, 6 senelik devir, meteorolojik olayların dalgalanmalarına benzeyen 4, 38, 4, 77, 8, 34, 4, 37 yıllık devirlere uygun olarak bulunabilirler.

Bundan başka, yağmur yağmasında, 4. 37 senelik devrilik vardı. 8, 34 senelik devrilikleri gösterdiğini iddia etti.

O, son analizde, fiyat hareketlerinde 15 ve 30 yıllık devriliklerden çok 4, 38, 5, 11, 2, 74, 3, 71, 34, 992, 48, 74-75 ve 271 senelik devirler mevcut olduğunu gösterdi. (125) **Beveridge**'nin teorisinin esası budur.

Meteorolojik teoriler, **Moore**'un ve **Beveridge**'nin teorilerine benzerler; fakat az sayıdaki verilmiş gerçekler üzerinde az incelenmiş ve temellendirilmişlerdir.

Hungtington'un teorisi:

Hungtington'un teorisi oldukça başkadır. **Hungtington, iklim koşullarının ekonomik hayat üzerindeki etkisi**'ni tespit etmeyi deniyor. Fakat, o zaman ile şartlanmış olan ürün ortalaması yardımıyla değil, iklim faktörlerinin etkisinde kalan nüfusun **sağlık durumu** ile bu denemeyi yapıyor. Onun başlıca tezi, iklimin ve iklim dalgalanmalarının sağlıkta, el ve zihin işinin etkilenmesinde dalgalanmalar husule getirmesinden ibarettir.

Sağlığın ve işin etkili olmasının dalgalanmaları, toplumun ekonomik koşullarına ve tekabül eden dalgalanmalara götürürler. O, 1870'den 1910'a kadar New York, Massachussetes ve Chicago'da ölüm oranı ile işlerin düşmesi ve yeniden canlanmaları arasındaki paralelliği tekrar meydana çıkartan verilmiş gerçekler olan birçok veriler yardımıyla bu tartışmayı kuvvetlendirmeyi denedi.

Yüksek bir ölüm oranından -sağlık durumunun bir

işareti- indice- olarak alınınca önce muntazam güç zamanlar geçer; oysa ki, aşağı bir ölüm oranından önce bir refah devri vardır. Sağlık bir sonuç olmaktan çok, bir neden -iş refahının nedeni-dir. Sağlık da zaman ile tayin edilir.

Hungtington'un teorisinin esası kısaca budur.(126)

Biz şimdi yukarıdaki teorilerin ne dereceye kadar sağlam olduklarını inceleyelim.

Bir toplumun coğrafi çevresinde bir çok dinamik süreçlerin ekonomik hayatın dinamizmi üzerinde bazı defa çok ciddi olarak etki ettiklerini toptan kabul edelim. Depremler, Japonya'nın ve birçok yerlerin son sarsıntıları gibi, ya da bir bölgenin kuruması ya da onun su taşkını bunlara benzer doğal olaylar, bir toplumun ekonomik hayatının örgütlerini bozabilir; ya da tehlikeye koyabilir.

Bununla birlikte, coğrafi çevrenin keza felaketli olan bu değişimleri nispeten çok seyrek olur, çok defa kısa sürerler. Keza bir toplumun uzun hayatında ekonomik olayların felaketli olmayan dalgalanmalarında çok bir şey değildirler.

2.- Ürünün nicelik ve niteliğinin saptanmasında iklim ve coğrafya faktörlerinin nedenli -causal- bir rolü olduğunu reddetmek, hemen hemen mümkün değildir.

Bununla birlikte, her ne kadar bu alanda **insan iradesi**'nin rolü henüz sınırlı ise de, tarım bilimi, insan enerjisi, bakım, v.b. coğrafi olmayan başka faktörlerin işe karışması, şimdi ve geçmiş zamanda, coğrafi etkilerin sonuçlarını, büyük ölçüde sınırlandırmış ve değiştirmiştir.

Bundan başka, bütün geniş coğrafi bölgede, coğrafi faktörler seyrek olarak ayırdırlar. Onlar bir noktada elverişli iseler, başka bir noktada elverişli değildirler ve bu

anlamda, onlar bir toplumun ekonomik hayatının topu üzerinde asıl kendi etkilerini ciddi olarak yapmaya el-verişsiz kılacak derecede değıştirebilirler. Bununla bir-likte, biz coğrafi faktörlerin ekonomik hayatın dinamizmi üzerindeki etkisini belli bir ölçüde tanımalıyız.

Bu etkinin iş devreleri gibi ve ölüm hareketleri gibi olayların bu etkisi yukarıda sözü geçen teorilerin iddia ettikleri kadar büyük ve kesin olması demek midir? Bu tekabülün, endüstrileşmiş bir toplumun iş devrelerinde -les cycles d'affaires- keşfedilebilecek kadar dar olduğu söylenebilir mi?

Bu soruya kesin bir yanıt vermek güçtür. Bununla birlikte, olumsuz bir yanıt için olduğu kadar, olumlu bir yanıt için de hemen hemen kuvetli nedenler vardır.

Beveridge'nin teorileri gibi teorilerin en zayıf noktaları şunlardır: Önce, bu teoriler, atmosfer koşullarının belli bir devriliği -ya da güneş lekelerinin- mevcut olduğu iddia ediliyor ve bunu, işlerin tekabül eden dal-galanmalarını tekrar bağlamayı deniyorlar. Hatta bu dev-riliğin varolduğunda uyusurlarken, bu okulun türlü ya-zarlarının ona yönelttikleri biçimlerin ayrı oluşları nedeni ile, biraz güç durumda bulunuyoruz.

Moore'a göre, bu devirler 8 ve 33 yıl sürerler. **Be-veridge**'e göre, 4, 37, 5, 1, 11, 12, 8, 34, 15, 3, 30, 6 v.b. yıl sürerler.

W. S. H. S. Javon'lara göre, bu devirler 10, 44, 3, 7, 7 ve 11 yıl sürerler. **Brückner**'e göre, 35 yıl v.b. devam ederler.

Bu ekonomik devreler teorisini savunanlar da me-teorolojik devirlerin uzunluğu üzerinde uyusmazlık at-mosfer koşulların belli ve az ya da çok genel devriliğini, biraz belirsiz kılar.

Yukarıdaki devirlerin gerçekten var olup olmadığını, ya da onların yazarlarının aritmetik ve matematik hi-

lelerinin sonucu olup olmadığı sorusunu ortaya koyar.

Onlardan kimileri, **Prof. Moore** gibi, kendi yaptıkları devirleri Ohio Vadisi'ne yağan yağmurların gerçek miktarının hesabından çıkarmışlardır. Fakat başkaları, **Beveridge** gibi, zamanın dalgalanmalarındaki devriliği, buğday fiyatlarının dalgalanmalarında mevcut olan devrilikten türetmişlerdir. Bundan başka, **Beveridge**'in teorisinde, devirlerin uzunlukları farklıdır ki, onların mevcudiyeti vakıası, hemen hemen belli devriliğin varolmadığı sonucuna dönüştürülür: 2, 3, 4, 5, 7, 11, 15 v.b. senelik devirlerin mevcut olduğunu söylemek, pratik olarak devirlerin bulunmadığı anlamına gelir.

Böylece, bütün bu teorilerin birinci yanlışı, kendi hareket noktalarını yanlış seçmeleridir ve kendilerinin de-neysel ve belirsiz karakterlerinden şüphe ettirir.

* **Onların ikinci yanlışı, güneş lekelerinin ya da zamanın dalgalanmalarının -fluctuation du temps- devriliğinin de keza belirsiz olduğu sonucundan çıkar.** Her ne kadar güneş lekelerinin 11 yıllık devirleri üzerinde **Sir Arthur Shunter**'in teorisi popüler ise de, bu devir, 1750'den 1906'ya kadar güneş lekelerinin en büyük devirleri arasında 16'dan 6'ya kadar giden değişik sayıların yalnız ihtimali -yaklaşık- ortalamasını gösterir. (127)

Her sayı dizisi bir ortalama verebildiği gibi, 11 yıllık bu devre daha çok varsayımlı -fictif- ve katiyen güneş lekelerinin en büyük devriliğini göstermez. Kaldı ki, başka birçok meteorolojistler, güneş lekelerinin ve zamanın dalgalanmalarının farklı devriliklerinin mevcut olduğunu göstermişlerdir.

Meteorolojistlerin anlaşmamaları, bu alandaki her devriliğin hatta varolması olgusunun kesin olmadığını gösteriyor ve meteorolojide ünlü uzmanlar, güneş lekelerinin ya da atmosfer koşullarının dalgalanmalarında her belli devriliğin varlığını kesin olarak inkar ettikleri vakit, ola ki, gerçekten uzak değildirlir.

Krallık Meteoroloji Derneği'nin onurlu katibi, **Walter W. Bruyant**'ın "**Zaman ve devri dalgalanmalar**" başlıklı

yazısı buna bir örnektir. O, **Beveridge**'nin teorisini eleştirmesinde, ne güneşin lekelerinde, ne ayın gel-gitler üzerindeki etkisinin sonuçlarında, ne zamanın dalgalanmalarında, belli devriliğin mevcut olmadığını göstermiştir.

"Barometrenin verilmiş gerçeklerini -verilerini- kabul ederek 1873'den 1904'e kadarki verileri -Hindistan ve başka yerler için- inceledim ve 1873'den 1903'e kadar Kuzey Amerika için her seri mütecanis olarak inceledim.

Barometrenin rakamları 15, 73 yıl gibi hiç bir devrin apaçıklığını göstermediler. -**Beveridge**'nin ilk yazısında kesin olarak doğruladığı devir.-

Bruyant diyor ki, güneşin lekelerinin devriliğine gelince, Profesör **Kimura** onları 1750'den 1911'e kadar analiz etti. O, bir eğri buldu ve 1950'ye kadar onların hareketlerinin bir kehanetini yaptı. "Fakat gerçek rakamlar, birinci seneden başlayarak yapılan kehanetle uyumsuzluğa götürüyorlar." Yazarın vardığı sonuç, bu meteorolojik koşullarda her belli devriliğin varolmadığıdır. "Uzun süreli bir kehanetin, dünyanın beslenmesinin düzenlenmesinde pratik bir faktör olması için zamanın gelişine ihtimal verilemez".(128)

• \

Beveridge, ikinci yazısında, itirazların kuvvetli olduğunu, kısmen açık, kısmen kapalı olarak kabul etti. O, iddiasında çok az kesin -catégorique-dir ve meteoroloji koşullarının dalgalanmasında 15 yıllık devrilik bulunduğuna hakkındaki teorisini pratik olarak terk ediyor; bunun yerine, fiyatların dalgalanmasındaki birçok türlü devrilikleri gösteriyor. **Beveridge** sonunda şuna varıyor:

"Meteorolojik devreler araştırmaktan daha aldatıcı ya da umut kırıcı girişim yok gibidir. Yerden çıkarılan altın,

fasılasız cüruf halinde değişiyor, fakat 15, 3 yıllık devre hakiki madenin sesine malikmiş gibi görünüyor."(129)

Burada asıl kendi teorisinin nazik ve zayıf olduğunun pratik olarak itirafı vardır. 1923, 1924, 1925 cüruflarında müstesna olarak fakir olan bir hasad hakkındaki kehaneti gerçekleşmiş görünmüyor.

Bu iş devrelerinin meteorolojik devrelerinin kilit taşı, güneş lekelerinde ya da zamanın dalgalanmalarında belli bir devriliğin mevcut olduğu zerre kadar kesin gibi olmaması demektir.

Doğaldır ki, bu kadar kesin olmayan bir kuruluş - foundation- üzerinde yüksek teorik bir hareket heyecanlanma henüz az sağlamdır ve devirlerin uzunluğu üzerindeki teorilerin uyumsuzluğu bu kesin bilgisizliğin başka bir kanıtıdır. İş devreleri ile meteoroloji koşullarının iddia edilen devreleri arasında tekabül bulunmaması, bütün bu teorilerin sonucu olmayan karakterinin başka bir apaçıklığını gösterir.

Bu türlü çelişmelerden sakınmak için yazarlar, devirleri bölerek ve ikinci derecede bölerek, kendi teorilerini yeniden uygun bir hale getirmeye çalışıyorlar. Fakat bu çabalar başarı elde etmekten uzaktırlar. Bazıları, birbirleriyle henüz uyuşmuş olmadıkları halde, teorisinin ihtiyacına göre, 1, 2, 3, 4 ya da 5 yıl gibi farklı zaman mesafeleri aracılığı ile işlerin ve zamanın dalgalanmalarının iddia edilen paralellliğini gerçekleştirmek denemesi yapıyorlar. Apaçıktır ki, iddia edilen devirlerin ikinci derecede bölünmesi gibi matematik hileleriyle ve sebebin ihtiyacına göre, uzalıp kısalabilen esnek, "**zaman mesafeleri**"nin kullanılması ile tekabüllerin - corrélation'ların- katıyen bulunmadıkları yerde, corrélation'lar kuruyorlar, kurabilirler. Öte yandan, bilinçli ve vicdanlı olarak analiz edilen Profesör **Moore**'nin verilmiş gerçekleri gibi veriler, evrensel genellemelere temel hizmeti görmek için, çok yerelleştirilmiştir, localisé edilmiştir; ve şu iddia ile ki, ürünlerin dönüm başına veriminin ritmik değişmesi, ekonomi devirlerinin nedenidir. Bu, nedenlerden biridir fakat neden değildir. Sonunda,

işlerin yeniden canlanması ve azalması yılları ile iyi ve kötü arasında karşılıklı bir ilişki fikrinin aynı değildir.

"Birçok haller vardır ki, bu hallerde artmış olan ve-rimlere, artmış bir refah eşlik eder, ya da fakir ürünler ve çökmeler birlikte yürürler. Fakat üretimin hacmi ile iş-lerin koşulları arasındaki tekabül, buğday için ma-dencilik -font ve kömür- daha az mükemmeldir. Amerika için 1899, Büyük Britanya için 1895, Fransa için 1897 ve Almanya için 1907 yılları, fakir ürün yıllarıdır ve aynı zamanda bu memleketlerin her biri için refah yıl-larıdır. Amerika için 1908, Büyük Britanya için 1902, Fransa için 1903, Almanya için 1902 iyi ürün yıllarıdır. Ve aynı zamanda işleri azaldığı senelerdir. İyi ürünler refah getirmeye eğilim gösterirler -bir tarım mem-leketinde- ve fakir ürünler, takip ettikleri mevsimler de, çöküntü husule getirirler. Fakat bu kurala birçok istisnalar teşkil eden birçok haller gösteriyorlar, başka fak-törler onu çok kez ürünlerin sonuçları üzerine gö-türürler.(130) Öte yandan, buğday, font ve kömür elde edilmesindeki artma paralel olmaktan uzaktır. Bu dü-şünceler(131), zamanın hali - l'état du temps- ekonomik dalgalanmalar arasında hiç bir sıkı corrélation'un henüz ispat edilmediği; zaman mesafeleri olmayan paralel dev-riliklerin hakkındaki teorilerinin hala ispat edilmek ih-tiyacında olduklarını; ve paralelizmin bulunduğu yerde, bu paralelizmin tesadüfi ya da geçici olmadığını da ispat etmek ihtiyacı olduğu sonucunu çıkarmak için ye-termişler gibi görünüyorlar. Coğrafi faktörlerin ekonomi olayları alanında belli bir etkisi kabul edilmelidir. Fakat bu etki o kadar karmaşıktır ki, başka faktörlerle o derece kuvvetle değiştirilmiştir ki, o -bu etki- çok "**gevşek**"tir denilebilir. Katastroflar bir yana ve belli bir matematiksel formülde hapsedilmiş olduğu hemen hemen kabul edi-lemz.

İşlerin dalgalanmasının meteorolojik teorilerinin **Huntington** tarafından temsil edilmiş olan **tenevvüü**, çok aşağıda göreceğimiz gibi, iklimin sağlık ve eylem üze-rindeki etkisini çok fazla abartıyor.

Bu nedenle, onun kilit taşı, kendi metoduna ve kendi verilmiş gerçeklerine yapılması mümkün olan bir çok itirazlardan söz açmaksızın, sağlam değildir. Onun teorisinin topu, yukarıdaki teorilerden henüz daha çok tartışılabilir. Onun iklim ile sağlık arasındaki *corrélation*'nın eleştirilmesi, teorisini burada tartışılmayacak, çok ilerde bu tartışma yapılacaktır. Şu halde, coğrafi koşulların çok büyük ve çok doğrudan doğruya bir etki beklenebilen hatta ekonomik olaylar alanında, bu etki, teki faktörlerin karşın -mukabil- bas-kısı için ne yeterince kuvvetli -omnipotente- mutlak surette güçlü ve emredici tekabüller -*corrélations impératives*- tezahür etmek için ne derece yeterince kesin -decisive- değilmiş, ne de türlü toplumsal gruplarda ve aynı grup içinde değişik zamanlarda ekonomik devirlerin ve örgütün farklarını gözönüne almak için yeterince genel değilermiş gibi görünüyor. Bu alanda coğrafi faktöre her rolü reddetmek yanlıştır. Birçok coğrafyacılardan ve başka birçok faktörlerin yaptıkları gibi, bu role fazla değer vermek de az yanlıştır.

5.- COĞRAFYA KOŞULLARI VE SAĞLIK

Geçen paragrafta, coğrafya koşullarına bağlı oldukları çok apaçık olan olayları inceledim. Ben bu tabii ya da bağlı olmayı inkar etmedim; fakat tekabülün çok gevşek ve çok orantılı olduğunu, toplumun az karmaşık biçimlerine kadar gidildiği vakit, silinmeye eğilim göstereceğini belirttim. Şimdi insan sağlığının çok karmaşık olaylarına, enerji, davranış ve psikolojiye dönelim.

Bu alanda coğrafya faktörleri karşısında sıkı bir tabii olmayı ispata çalışan yüzlerce coğrafya teorilerine sahip bulunuyoruz. Bu alanda formüllemiş olan binlerce "**corrélation**"lar taslağı yapmak ve onları incelemek için yüzlerce sahifeye gereksinimi olacaktır. Yer darlığından başka bir biçimde hareket edeceğim: Bu alanda en çok işlenmiş olan "coğrafi teoriler"i analiz edeceğim, onların ne dereceye kadar sağlam olduklarını göstermeyi de-

neyeceğim. Bu analizin sonuçları, henüz birçok nedenerle az işlenmiş olan "Coğrafi genelleme"lere uygulanabileceklerdir. Bu analiz için hareket noktası olarak Prof. **E. Huntington**'un(*) bu alanda en iyi eserlerden olan eserlerini ele alacağım. Onun başlıca fikirleri, çok eski olsalar bile, kanıtları ve tartışmaları yenedirler ve birçok kendinden öncekilerden daha çok tümevarımlı ve deneyseldirler.

Bu çalışmaların analizi, usulüne uygun olarak **Huntington**'un işlediği bu alandaki daha birçok sonuçları söylemek ve tartışmak fırsatını bize verecektir.

Dr. Huntington, başlıca sosyolojik eserlerinde(**), iklimin uygarlık üzerine etki eden en önemli faktörlerden biri olduğunu göstermeği denedi. O, bunun iklim ile sağlık arasında, iklim ile enerji ve ışın etkenliği -müessirliği- arasında; zeka, deha ve irade gücü gibi manevi processus'lar -oluşlar- arasında; ve sonunda, iklim ile karakter, uygarlıkların ilerlemeleri ve çökmeleri arasında bir dizi corrélasyon'lar kurmayı denerken, ispat etmeyi deniyor.

Onun başlıca fikri olan **uygarlığın koşulu olarak iklim** fikrinin ne dereceye kadar doğru olduğunu belirtmek için, hiç olmazsa kısaca, iklim ile sağlık, enerji ve öteki fikri ya da manevi süreçler arasındaki az önemli olan corrélasyon'ların değerini incelemeliyiz.

İKLİM VE SAĞLIK :

İklimin insan sağlığı üzerine etki ettiği fikri, çok eskidir. Bu fikrin kendi başına değeri, özellikle ekstrem iklimler alanlarında hemen hemen inkar edilemez. Fakat o, bu genel şeklinde belirsiz ve anlamsızdır. Bu teorisinin çok açık olması için, hiç olmazsa aşağıdaki sorulara cevap vermelidir:

İklim, insan sağlığı üzerine, ısı ile etki eder mi? Ya da nem ile, başka elemanlarla etki eder mi? En uygun insan sağlığı için, her hususta iklimin uygun noktası hangisidir? Bu **kıvam noktası** -point optimum- insan de-

nilen bütün yaratıklar için aynı mıdır? Ya da insandan insana, gruptan gruba değişir mi?

Huntington'un çalışmalarından uzun zaman önce, deneysel ve istatistik araştırmalara dayanılarak, bu sorunlara karşılık vermediği deneyen uzun bir eser dizisi yayınlandı.(132) Bu yazarlardan kimileri hatta yasalar formüllemeyi denediler. **Huntington**'un sağlık indici'i olarak aldığı ölüm oranı ve miktarları -le taux de la mortalité- hakkında bir yüzyıl kadar önce **Moseri** şu üç yasaı tesbit etmişti:

ÜÇ YASA

- 1.- Aylık ölüm ve ısı eğrileri. Her iki olay, ortalama ve ekstrem noktaları paralel olduğundan, birlikte olurlar.
- 2.- En aşağı ortalama ısılarda, en yüksek ölüm oranları eşlik ederler. Bunun tersi de olur.
- 3.- Isının, normalin üstüne yükselmesi, ölüm oranını kışın arttırır, yazın düşürür.(133)

Huntington, kendisinden önceki araştırmacıların fikirlerine, esas itibariyle, yeni bir fikir katmıyor; yalnız sağlık üzerine iklim etkilerine dayanan yeni verilmiş gerçekler - veriler- getiriyor ve bütün devirlerde insan denilen bütün yaratıklar için en uygun "**ideal iklimi**" göstermeyi deniyor.

Bu "**ideal iklim**" ortalama sıcaklık aşağı yukarı F.64 derece nemi aşağı yukarı 80 derece ve nisbeten değişebilir.(134) O, ısı hususunda **Dexter**'in teorisini izliyor.(135) **Huntington**'un aktardığı istatistiklere gelince, kabul etmelidir ki, bunlarda bir sürü izlenim bırakan rakamlar ve çok inandırıcı görünen eğriler vardır. Bununla birlikte, verilmiş gerçeklerin çok ayrıntılı analizi onları çok az açıklar. Ben onları küçük noktalarına kadar birer birer incelemeye mecbur kalsaydım, amacımdan çok uzağa sürüklenmiş olacaktım. Bunun yerine, ben ancak **Huntington**'un elde ettiği sonuçlara yapılan başlıca itirazları kısaca gösterebilirim.

1.- **Birinci**, ölüm oranı ya da sayısı, sağlığın önemli critère'lerinden biri olsa bile, özellikle muhtelif karakterli memleketlere uygulandığı vakit, biricik ve tam kriter değildir. Örnek olarak **Huntington**'un muhtelif memleketlerin muhtelif ölüm oranı ya da sayılarına dayanarak, çekinmeksizin şu sonuca varıyor ki, Rusya ve Sırbistan -Yugoslavya- gibi memleketlerin sağlık durumları, bir çok Avrupa memleketlerinkinden daha zayıftır.(136) Bununla birlikte, sorun oldukça karmaşıktır. Doğum oranı ya da sayısı yüksek olan memleketler, genel kural olarak, yüksek bir ölüm oranı ya da sayısı gösterirler. Aşağı doğum oranı ya da sayısı gösteren memleketler, aşağı ölüm oranı ya da sayısı gösterirler. (137) Yüksek doğum oranı, bir memleketin ölüm oranından az önemli olmayan diriliğinin bir kriteridir. Roma ve Yunanistan gibi, çökme devrinde aşağı doğum oranı, aşağı bir doğum oranı bir halkın azalan diriliğinin ola ki, bir belirtisi gibi olduğuna tanıklık eden tarihsel örneklerdir.

Bu nedenle, ölüm oranı bakımından çok sağlam olan memleketler, kendi doğum oranları bakımından karşıt bir sıra işgal ederler.

2.- **İkincisi**, muhtelif yaş gruplarının ölüm oranlarının, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi aşağı ölüm oranı gösteren memleketlerde ve ölüm oranı yüksek olan Rusya, Macaristan ve Bulgaristan ya da Yugoslavya'da 30 ve 32 yaşından üstün yaş grupları, İngiltere'de bu memleketin çok sağlık koşullarına rağmen, aynı yaştaki gruplardakinden daha çok ölüm oranı gösterirler.(138)

Bu şu demektir ki, hatta **Huntington**'un kişisel kriterlerine göre, yüksek ölüm oranlı memleketlerde bu en olgun yaşların grupları, -başlıca bol bir çocuk sayısına borçludur-. Aşağı ölüm oranlı memleketlerdeki aynı yaş-takilerin gruplarından - aşağı bir doğum oranlı- daha sağlam gibi kabul edilmelidirler.

Bu keza şu demektir ki, en genç yaştakilerin gruplarının ölüm oranını, sağlık kriteri olarak alırsak, muhtelif memleketler, bir düzende sıralanacaklar ve eğer

30'dan yukarı yaşdakilerin gruplarının ölüm oranını alırsak, onların sırası tamamiyle farklı, hatta karşıt olacaktır.

3.- **Üçüncüsü,** Rusya'nın ölüm oranı, Almanya'nınkinden ya da Fransa'nınkinden her ne kadar pek çok yüksek ise de, son ihtilalden önceki istatistiklere dayanılarak ispat edilmiştir ki, Rusya halkının sağık durumu, pek çok aşağı bir ölüm gösteren başka bütün Avrupa memleketlerinkinden, çok daha sağılam idi:

1890'dan 1894'e kadar 772.000 Rus kur'a eri oranı % 1,8'i oysa ki Almanya'da bu yüzde oranı 6,2 idi. Rusya'da hizmete elverişli kur'a erinin oranı % 35 idi ki, bu oran Almanya'dan çok yüksek idi.(139) Öteki Avrupa memleketlerinin çoğunda her ne kadar sağık oranında Rus nizamları, Avrupanın öteki memleketlerinden bir az yüksek ise de, bu bir defa daha gösteriyor ki, genel ölüm oranı(140) kriteriyum olarak tam uygun değildir.

Eğer biz Almanya'da -ve aynı olay başka Avrupa memleketlerinde görüldü- XIX.yüzyılın sonu ile birinci dünya harbi devri sırasında, ölüm oranının düşmekte olduğunu, oysa ki, nüfus arasında biyolojik bakımdan kuvvetsiz olan bireylerin ve kur'a erlerinin yüzdesinin daha çok yükselmekte olduğunu, gözönüne alırsak, genel ölüm oranının kriter olmasının yetersizliğı keza çok büyük olur.

Bir sürü benzer olgular dizisi gösterilebilirdi; fakat bundan önce sözü geçen şey, **Huntington** tarafından seçilmiş olan sağık kriteriyumunun ne kadar koşula bağılı orantılı -relatif-, eksik -inadéquat- olduğunu gösteriyor. (140) Bu nedenlerden ötürü, **Huntington**'un verdiği gerçekler yalnız ve hiç olmazsa, ölüm oranının sağığa değil, iklime bağılı olduğunu tesbit ederler.

B.- **Bundan başka, Huntington'un ölüm oranının dalgalanmaları üzerindeki verilmiş gerçeklerinin birçokları, genel ölüm oranı ile değil, fakat influenza'dan ve pneumonie'den husule gelen orantı ile ilişkisi vardır.(141)**

Apaçktır ki, influenza'dan ve pneumonie'den vu-

kubulan ölümler, başka ölüm şekillerinden çok zamana tabidirler; o halde, pneumonie ile vukubulan ölüm oranının hareketini genel ölüm oranının temsil edici gibi gözönüne almak, daha çok yanlıştır.

C.- Fazla olarak, Huntington, ölüm oranının mevsime ve yıla özgü hareketini daha çok özet olarak gözden geçiriyor.

Ölüm oranının dalgalanmaları ile ısı ve nem arasında, hatta uzak bir paralellik görünse bile o, ölüm oranının dalgalanmasının, iklimin dalgalanmasının sonucu olduğunu iddia ediyor. Bununla birlikte, biz bu metodun ne kadar şüpheli olduğunu biliyoruz.

* **E. Durkheim**, intiharın faktörlerinin analizinde, inandırıcı bir tarzda göstermiştir ki, bu sonuçlar ne kadar az emindirler; hatta iklimin dalgalanmaları ile intihar arasındaki paralelizmin çok fazla göze çarpan alanında bile.(142)

* **Alfred Binet**, öğrencilerin iştehasının, -sarfedilen emek ile- mevsimi bir ritme göre değiştiğini bulmuştur. **Binet, Huntington'un** metodunu kullanmış olsaydı, bu dalgalanmayı, iklim faktörleriyle açıklamış olacaktı. Bereket versin ki, **Binet** "muhtasar -sommaire-" metodu kullanmamıştır. O, öğrenim sürecini tayin eden faktörün, iklim olmadığını, okuldaki zihin çalışması olduğunu göstermiştir.(143)

Biz ciddi nedenlerden dolayı ölüm oranı üzerinde yapılan birçok eğrilerle **Huntington'un** (muhtasar) metodu araçlığıyla denediği iklim faktörleri arasında **nedenli bağlilik - connexion causale-** bulunduğunu, sorun olarak ortaya koyabiliriz.

Seçilmiş olan hallerde iki eğrinin paralel oldukları gerçeği, onların karşılıklı ilişkilerinin nedenli ya da fonksiyonel bir surette bağlı olduklarını ispata yeter değildir.

Bu **Huntington'un** kendisi tarafından verilen veriler ile biraz karşılaştırılmıştır.

Önce, ölüm oranının dalgalanmaları, ile, iklim nedenleri -örnek olarak **-World Power and Climate-** de s.67 de 7. şekil olduğu gibi- arasında olumlu ya da olum-

suz paralelizm olduğunu ispata ayrılmış olan eğrilerden birçokları o kadar "gevşek" bir paralelizmi gösteriyorlar ki, bu eğrilerin bazı şey ispat ettiklerini insan, ancak büyük latife -şaka- ile söyleyebilir.

D.- Huntington'un teorisinin temelinde, ölümün kısa süreli dalgalanmalara mevsim dalgalanmalarına, mevsim ve iklim faktörlerine borçlu oldukları şüpheli iddiası vardır.

Bu iddia, yukarda gösterildiği gibi, zorunlu olarak tam ve doğru -exacte- değildir. "Mevsim" dalgalanmaları, yıldan yıla, iklim faktörlerine eşlik ettikleri ve ısıнын bi-teviye -monoton- dalgalanmaları, ölümün aynı hareketleri ile takip ettikleri -izledikleri- vakit; ölümün bu "mevsim" dalgalanmalarını, meteorolojik faktörlerle açıklamak mümkündür.

Bu özellikler bulunmayınca, meteorolojik faktörlerin bu "mevsim" dalgalanmalarına neden olduklarını farz ve tahmin etmemiz için hiçbir hakkımız yoktur. Şimdilik ölümün "mevsim" dalgalanmaları üzerinde verilmiş gerçekler bu özellikleri göstermiyorlar. Onların gösterdikleri bütün şeyler, kısa süreli dalgalanmaların mevcut olduğundan ibarettir; fakat bu dalgalanmaların faktörleri henüz açıklanmaya muhtaçtır.

Yalnız meteorolojik faktörler, bu dalgalanmalarda, ancak çok az şey verebilirler: Buna örnek, bir yıldaki ya da birkaç yıl içindeki maksimum ölüm aylarını alınız. Bu aylar aynı bölgede, yazarlara göre değişirler ve farklı meteorolojik koşullarla değişen tamamıyla farklı mevsimlere düşerler: Örnek olarak, **Huntington'a** göre, bu aylar Şubat ya da Massachutts için Marttır; fakat Hexter'e göre, Aralık ve Mart aylarıdır.(144)

Profesör **Whipple**'ye göre, 1910 da New-York'da en çok ölüm ayları, Mart, Nisan ve Temmuzdur, fakat 1920 de en çok ölüm Şubat ve Martta idi.(145)

Dr. Falk'a göre, Amerika Birleşik Devletlerinde 1919 da kaydedilen bölgede en çok ölüm ayı Ocak ayı idi.(146)

En çok ölüm aylarının bu düzensizliği, yalnız şunu telkin eder ki, ölüm, bir yılın sınırları içinde değişir,

fakat ölüm dalgalanmasının "**mevsim**" faktörüne ve "**meteorolojik faktör**"e borçlu olduğu sonucuna varmamıza müsaade etmez. Bu olasılık değişik memleketlerde, ölümün "**mevsim**" dalgalanmalarının verilmiş gerçekleriyle doğrulanmıştır; eğer bu dalgalanmalar, meteorolojik koşullara borçlu olsaydı, mumasil -similaire- iklimden olan memleketlerde maksimum ölüm aylarının aynı olmalarını bekleyecektik; ve tamamiyle farklı iklimli memleketlerde bu maksimum ölüm aylarının son derece farklı olduklarını görecektik.

Bunu gerçekten doğrularlar mı? Örnek olarak 1889-93 yıllarındaki maksimum ölüm ayı, Belçika'da, Prusya'da, Würtemberg'de, Avusturya'da, İsviçre'de, Buenos-Ayers'de, İskoçya'da bu ayın tamamiyle farklı olan iklim koşulları için aynı olduğuna dikkat ediniz.

Öte yandan bu, Prusya Avrupasında Ağustos; Fransa'da Mart; İtalya'da Şubat; Saksonya'da Ağustos; Bulgaristan'da Aralık ayı; Macaristan'da Aralık ayı; Yugoslavya'da Mart'tır.

Bunun gibi, İsveç'in, Bueno-Ayers'in coğrafi koşullarından çok yakın komşu olan ya da Bavyera ile Saksonya arasındaki **ölüm ayları** arasındaki farka dikkat ediniz.

Bu verilmiş gerçekler, meteorolojik kuram lehine konulabilecek gibi görünüyorlar. Aynı karakterler bu memleketlerdeki en az ölüm aylarından da çıkarlar.

En az ölüm olan aylar:

İtalya, Bulgaristan ve Massachussetts için Haziran;

Fransa, Romanya, Yugoslavya için Temmuz;

Avusturya, İskoçya, Norveç, İsveç ve Finlandiya için Eylül; Belçika, Prusya, Bavyera, Wurtemberg, Rusya Avrupası, Danimarka ve Bueno-Ayers için Ekim; Saksonya için Kasım; Rohde izland ve Uruguay için Mayıs'dır.(147)

Bu, mesela Ekim, en çok farklı iklim olan memleketlerin en az ölüm ayının aynı olduğunu gösteriyor;

keza bunun tersi, oldukça birbirine benzeyen bir iklime sahip olan memleketlerin en az ölüm aylarının farklı olduğunu da gösteriyor. Bu sorun bu kadarla açıklanmış olmuyor. Aynı memleket için muhtelif yıllardaki aylık ölümlere ait eğrileri bir yıldan öteki yıla farklı olduklarını gösteriyorlar. En çok ölüm ayları, en az ölüm ayları kadar değişiklik gösteriyorlar: Bir yıl bu ay, Ocak ayıdır, bir başka yıl bu ay, Şubat ya da Marttır, Temmuz ya da Eylülüdür.(148)

Bu değişikliği iklim faktörleriyle açıklamak güçtür. Bu "**mevsim**" dalgalanmalarının çok düzensiz olduğunu ve burada belki başka birçok faktörleri gözönüne almak gerektiğini gösteriyor. Fazla olarak, eğer ölüm dalgalanmasında iklim, bu kadar kesin bir faktör olsaydı, iklim bakımından benzeyen ayların, ölüm durumlarının oldukça benzemelerini bekleyecektik ve tamamiyle farklı iklim koşulları gösteren ayların farklı olduklarını görecektik. Bunun birlikte, sayılar bu beklemeyi doğrulamıyorlar.

Kuşku yok ki, İtalya'da Ağustos ve Aralık ayı iklimi, Kasım ve Aralık arasındaki farktan, çok farklıdır ve bununla birlikte, Ağustos ve Aralık aylarının hemen hemen aynıdır; oysa ki, Kasım ayının ve Aralık ayının ölümleri son derece başkadırlar.

Württemberg'de Aralık ayındaki ve Nisandaki ölüm, - iklimdeki büyük bir kontrast olmasına rağmen- hemen hemen birbirinin aynı -1056 - 1058- dir; oysa ki, Aralık ayında ve Kasımda ve Aralıkla Ocak arasındaki ölümler son derece farklıdır:

Aralık ayında 1058, Kasım da 902, Ocak ayında 1141 dir.

Bununla birlikte, bu ayların iklim koşulları, Aralık ile Nisan arasındakinden çok yakındırlar.(149)

Her memleketteki ölümün "**mevsim**"e özgü dalgalanmasının istatistiki bu "mucize" gibi eğrilerinin farklı yaş grupları için farklıdır:

0-1 yaş, 1-10 yaş, 30-40 yaş, v.b. aynı halkın yaş gruplarından her birinin en çok ve en az ölüm ayları var-

dır.(150)

Bundan başka, farklı corporatives'ler, ekonomik, seksüel ve dinsel sınıfların ölümlerinin "**mevsim**"lere göre dalgalanmasının, mevsim iklimine bağlı olduğu anlamında hiç "**mevsimsel**" değildir, fakat faktörlerin hatta bilinmesi gereken düzensiz bir dalgalanmadan başka bir şey olmadığını gösterirler.

Bu kısa tartışma göstermeye elverir ki, **Dr. Huntington** durumu çok yalınlaştırmıştır; onun varsayımı, bu "**mevsimsel**" dalgalanmaların gerçek karakterinden büyük bir şey açıklayamaz; ve o, bu düzensiz dalgalanmalardan çok cüretli olarak iklim faktörlerinin en çok tayin edici **-neden olucu-** oldukları sonucunu çıkarıyor.(151)

E.- Huntington, "nemin sağlık üzerinde büyük bir önemi vardır." diyor.

* Bununla birlikte, ekonomik ve deneysel incelemeler(152) yapan başka bir çok yazarlar, ya nemin sağlık, ya da ölüm üzerinde işaret edilmeye değer etkileri olduğunu görmemişler, ya da, tersine, **Huntington**'un vardığı sonuçlar, -en uygun olanları bile-, bize gerçeğe götürmemişlerdir.

F.- Eğer biz, **Huntington**'un "**Zamanın sağlık üzerindeki genel etkilerinin en çok sonuca götürenlerin bir incelenmesi**" adını verdiği şeyin sonuçlarını alırsak, onlar daha çok güçlükler gösteren bir tekabül gösterirler. Yazar, Amerika Birleşik Devletlerinin 100.000 nüfustan fazla bir nüfusu olan 32 şehrinde 1900 - 1915 yıllarında aylık ölümleri almış ve bunun 16 ayı, sıcaklıklarına göre iki gruba bölmüştür: O, 8 çok sıcak ay ve 8 çok soğuk ay ve bu iki grup arasındaki farkı hesaplamış ve şu sonuçları çıkarmıştır:

New-York'da en sıcak 8 Ocak ayı ortalama F. 6 derece, 8 çok soğuk aydan çok sıcak idiler ve % 6 aşağı bir oranda ölüm gösterdiler.

* **Şubat**, en sıcak 8 ayda ısıнын fazlası 6,5 derece oldu ve onların ölüm oranı, en serin ayların ölüm oranından % 4,1 aşağı oldu.

* Martta, tekabül eden rakamlar % 6 ve 9,7 oldular;

* Nisanda, % 3 ve 4,5;

* Mayısta, tersine olarak, ısıdaki 3⁰⁵ fazlalığı serin aylarından sıcak aylarından fazla olan % 1,5 oranında bir ölüm tekabül ediyor.(153)

Ben bu verilmiş gerçeklerin -verilerin- çok ya da çok az şey ispat ettiklerine inanmağa eğilim gösteriyorum. Bir yandan, bu % 30 ya da % 14,2 bir ölüm oranı artması F. 7 derece ya da F. 2 derece ısı farkları çoktur; öte yandan, bazı aylarda -ocak ayında- F. 6 derece farkının ölüm oranında yalnız % 06 bir fark husule getirmesi çok azdır. Matematik metodların uzmanı olmayan bir kimşenin bu uygunsuzlukları, **tekabül -corrélation-** anlamına dönüştürmesine benziyor...(154)

6.- İKLİM, ENERJİ VE İNSAN VERİMİ

Huntington'un ispat etmeyi denediği ikinci başlıca ilişki, ısı, fırtınalı havalar, nem ve ışık gibi iklim faktörlerinin insan enerjisi üzerinde kuvvetli etkileri olduğu sorunudur.

Etkili el çalışması için iyi dış sıcaklığın aşağı yukarı F.64 derece -aşağı yukarı 70 derece, gece 55 derece- olduğunu; fikir ya da zihin çalışması için ısı, aşağı yukarı F. 40 derecedir, nem de, keza çalışmanın etkili olmasına etki eder; fazla kurallık ve nem zararlı olduğu halde, aşağı yukarı % 80 nisbi nemin uygun bir koşul olduğunu iklimin tadil edilmeleri, fırtınalar, rüzgar, ısı, çok büyük olmadıkları vakit uygun, çok büyük değişmeler ya da sabit iklim koşullarının uygun olmayanlarıdır.

Yalnız ışık, verim üzerinde önemli bir etki yapmıyormuş gibi görünüyor. İşte **Huntington**'un elde ettiği başlıca sonuçlar bunlardır.(155) Bunların hepsi, birçok verilmiş gerçekler üzerine dayanırlar.(156) **Huntington**'un ilişkilerinin geçerini inceleyelim. Onun birinci kanıtı, Birleşik Devletlerin güney bölümünün çift-

çisinin işlenmiş olan toprak miktarıyla, ölçülmüş olan verim ile çiftlik ürünlerinin değerini, kuzey bölümünün çiftçilerinininkinden azdır. Bu kanıta itiraz edilebilmiştir; işlenmiş olan toprağın miktarına, o çiftlik ürünlerinin değerine birçok faktörler etki ederler. **Huntington** gibi bilinçli bir araştırmacının, iklimin randıman üzerindeki etkilerinin varlığı için kanıt olarak böyle verilmiş gerçeklerden -verilerden- yararlanmasını görmek oldukça gariptir. O, birçok ilişkileri olan bir problemi **basitleştirici -simpliste-** bir ilişkinin eksik metodları ile çözmeyi denerken, esaslı bir istatistik yanlışlığı yapmıştır. O, üretimin, geçer fiyatın, taşınmazın -gayri menkulün- değerinin faktörlerinin kombinezonlarından söz eden ekonomi politiğin birçok ilkelerini bilmediğini göstermiş oldu.

Bir başka faktör, yeryüzünün -arazinin- kimyasal tiplerine bağlı olan işletilmesi tipi faktörüdür.

Kuzeyin büyük bir doğu bölgesi bölümü şehirler için süt ve yağ ihtiyacını sağlar. Toprak ağır ve kuvvetli -compacte-dir ve toprağın, otlaklar için oldukça kireci vardır. Çiftlik sahipleri onu otlak için kullanırlar ve toprağın tarım bakımından sınıflanmasında sürülmüş toprak olarak geçer.

Güney doğu bölümlerinde toprağın büyük bir bölümünde asit vardır ve kalkerli topraklar alışılmış olan -mutad- topraklara müsaade etmez. Esasen otlak için buna ihtiyaç yoktur. Onun bu karşılaştırılması bir yandan, özellikle büyük buğday bölgesinin bir bölümü ile göller devletlerinin ormanlık bölgeleri arasında; öte yandan, dağlarla güneyin kıyı ovaları devletleri arasında yapılmıştır. İklim farkları ve işletme sistemlerindeki farklar çiftlikte konstrüksiyonlar ve makineler ihtiyacına etki ederler.

Bütün bu farkları, iklimin enerji üzerinde yaptığı etkilerle açıklamak son derece aldatıcı olur.

Huntington, iklimin değişimleri gözönüne alınmaksızın güney insanların bütün çiftçi özelliğinin değeri 1900 ile 1920 arasında kuzey çiftçilerinin de-

ğerinden % 28'den % 64'e kadar arttığını gösteren rakamlar veriyor. Bu, şimdiki halde iklim faktörünün değerini red ve cerh etmez mi? 1900 ile 1920 arasında, güney zencilerinin çiftliklerinin ortalama değeri hemen hemen iki kat -% 11'den % 20'ye kadar- arttı; oysa ki, kuzey zencilerinininki ancak 59'dan 74'e kadar arttı. İklim bunu açıklayabilir mi?

Bu halde ben taşınmazın -gayr-i menkul'ün- basit bir simsarın, bize kuzey ve güney çiftliklerinin değerini ve onların değişmelerinin ve dalgalanmalarının farkı üzerinde, Dr. **Huntington**'un varsayımından daha bilimsel bir açıklama yapacağını düşünüyorum.

Yazarın kitabının II., III. bölümünde aktardığı başlıca iddialar bana çok sağlam görünmüyorlar. Bunlar ya tamamiyle geçici -arızı-, bölümlü -cüz'i- ve itiraz edilebilen gözlemler üzerine dayanmış iddialardır; ya da yazarın varsayımına karşı konacak verilmiş gerçeklerdir. Panama'daki ve başka illerdeki ölüm, beyaz insanlarla **tropiques**'lerin yerlileri, v.b. arasındaki seksüel rezaketler ve taşkınlıklar -**licence sexuelle**-, **Huntington**'un Uygarlık ve iklim adlı eserinde IV., V., VI. bölümlerde fabrika işçilerinin ya da öğrencilerinin v.b.'nin veriminin mevsim mevsim dalgalanmaları üzerindeki verilmiş gerçeklerin karşılaştırılması kabil olmayacak kadar büyük bilimsel anlamı vardır. Bununla birlikte, bunların anlamı inandırıcı ve sonuca vardırıcı olmaktan uzaktırlar. Bu konuda göstereceğim başlıca nedenler şunlardır:

1. **Huntington**'un "**tümevarımlı -inductif-**" metodu çok "**kısaltılmış**" dır. O. yüzlerce işçinin veriminin Aralık ve Ocak aylarında aşağı olduğuna, bu verimin, Şubat'tan Hazirana kadar yükseldiğine, Temmuz ve Ağustosta aşağı düştüğüne ve en yüksek -maksimum- noktasına Ekimde ve Kasımda yükseldiğine dikkati çekiyor.

O, bundan tamamiyle bu faktörlere borçlu olunması gerektiği sonucunu çıkarıyor. -IV. Bölüme bkz.- Bu tarz tümevarımlı -inductif- olmaktan uzaktır.

2. Ben muhtelif yılların ve fabrikaların eğrilerini in-

celerken, -84, 93, 94, sahifelerde I. ve II. numaralı şekiller- onlar arasında ancak uzak bir paralellik görüyorum; ve bazı hallerde zerre kadar paralellik yoktur; örneğin 124, sahifedeki 8. şekildeki G ve H eğrileri.

3. **Huntington**'un eğrileri, elışı için uygun ısı noktası aşağı yukarı F. 64 derece olduğu hakkındaki başlıca iddiaya karşı konmuşlardır. Onun birinci şekli, işçilerin **veriminin maksimumu**, bütün yıllar, Ekim ve Kasım aylarında olduğunu gösteriyor, bu aylarda ısı F. 40 derece ve 55 derece idi, Haziran ya da Eylül de degildir. Bu aylarda ise ortalama ısı, aşağı yukarı F. 64 derecedir.

4. **Huntington**, bu türlü anketlerden ancak az miktarda gösteriyor. Bununla birlikte, bu incelemeler pek çok miktarda vardır. Bunlar çok mükemmel bir özenme ile idare edilmişlerdir.(157) Bu incelemelerle elde edilmiş olan sonuçların **Huntington**'un verdiği sonuçlarla karşılaştırılması şunu gösteriyor:

* İşçilerin verimi üzerinde mevsimlerin etkisi biteviye - yeknesak- degildir. Bazı endüstri ve işyerlerinde yazın verim düşer; ve aynı iklim koşullarında bulunan başka endüstri ve iş yerlerinde verim artar. Örneğin:

Dr. Vernon'un incelediği beş teneke imalathanesinde, randımanın mevsime mahsus **eğrisi**, **Huntington**'un eğrisinin tersinedir; fazla olarak, beş imalathanenin eğrileri pek çok farklıdır,(158) Başka mevsimler için de böyledir.

Huntington'un yaptığı gibi ısıнын ya da mevsimlerin her yaştaki, her iki cinsten, v.b. bütün işçiler üzerinde tek şekildeki bir etkisini bulmayı denemek oldukça yanlışır.

Bernay'ın, **Weber**'in, **Bienskowsky**'nin, **Schmitz**'in, **Vernon**'un, **May**'ın, **Smith**'in, endüstri işçilerinin yorgunluğu üzerinde araştırmalar derneğinin özenerek yaptığı analizler değişik işçi kategorilerinin aynı işyerinde ıkime karşı farklı tepki yaptıklarını gösteriyorlar. Örnek olarak, **Bernays**'ın incelemesinde, 40 yaşından aşağı olan erkek işçilerin çalışmasının verimi, ilkbaharda azalıyor. Oysa ki, bu yaşıın üstündeki işçilerin verimi artıyor.

Bununla birlikte, genel olarak değişik mevsimlerin verimleri arasındaki farklar zayıftırlar. Buna benzer tarzda, erkek ve kadın işçilerin randımanları, kalifiye olan işçiler ve kalifiye olmayan işçiler, bekar işçiler, evli işçiler, aslında köylü olan ya da şehirli olan işçiler, ilkbahardan farklı biçimde etkili olurlar. Başka mevsimler için de böyledir.(159)

Esasen bu çalışmalar, bir iş gününün saatleri sınırlarında ve haftanın günleri sınırlarında iş veriminin çok dikkate değer ve çok düzgün bir dalgalanmasının varlığını meydana koymuşlardır. Bunlarda "**mevsimsel**" dalgalanmalardaki kadar az iklimin doğrudan doğruya etkilerini görmek, ya da onları esas itibariyle iklim faktörleriyle açıklamak, ya da iklime özgü olmayan faktörleri tanımamak mümkün değildir.

Bu sonuçların ışığında **Huntington** tarafından bu verilmiş gerçeklerden çıkarılmış olan radikal sonuçların, hiçbir biçimde inandırıcı olduklarını iddia edemezler.

Bu sonuçlar, değişik iklim faktörlerinin fizyolojik süreçlerinin ve insanın fizik eyleminden çoğu üzerine değinen birçok deneysel incelemelerin sonuçları tarafından doğrulanmıştır.

Bu muhtelif incelemelerin net sonuçları bağdaşmaz ve çelişiktirler; bunun örneği, **Uygarlık ve İklim = Civilization and Climate**'de verilmiş bilgiye göre -şekil 2 a, A eğrisi- Lac Sarano'da tedavide bulunan 1200 veremlinin ağırlıklarının artması **Milling-Hansen(160)** tarafından incelenen Kopenhag'daki 130 gencin ağırlığının artmasının mevsim eğrisine ve **Boston**'un binlerce çoçuğunkine karşıttır.

Aynı sonuç üzerinde **Dr. Winifred Hall** ve **G. Stanley Hall** taraflarından elde edilen sonuçlar, önceki iki in-

celemeden biraz farklıdır.(161) Aynı uyumsuzluk kas kuvvetinin dalgalanmalarının iklimi faktörlerin dalgalanması ile ilişkisi üzerindeki incelemelerin sonuçlarından çıkar. **Schytem**'in iki deneysel incelemesi çok büyük farklar vermişlerdir.(162)

Bu sonuçlardan biri ve öteki, **Porter**'inkilerden ve **Lehmann**'ın ve **Petersen**'in elde ettikleri sonuçlardan farklıdır: (1-ğ) (163) ve fazla olarak, onların hepsi - aylara göre- **A. H. Peaks**'ın ve **L. L. Kuhnes**'in incelemesiyle verilen sonuçlardan biraz farklıdır.(164)

* Bundan başka, **Peaks**'in incelemesinde, incelenen çocuk gruplarının ikisi, tamamiyle aynı olmayan mevsimsel kuvvet dalgalanmaları göstermişlerdir.(165)

* **L. J. Stecher**'in muhtelif kas -adele- egzersizleri üzerinde nemin etkisi üzerindeki deneysel çalışması belli sonuçlar vermiştir.

Ortalama bir egzersizin elin hareketini durdurmak, gözü bir hedefe dikmek, el ile vurmak gibi kuruluk ile karşıt teşkil ettiğini gösterecek hiçbir apaçıklık bulamıyoruz.(166)

New-York Devlet Hava Komisyonu'nun deneylerinde kuvvet üzerine ısı 68 derece, 75 derece, 85 derece,- etkileri de görülmemiştir.

Farklı iklim faktörlerinin etkilerinin karekterine gelince, yazarların kuramları henüz çok uyumsuzluklar gösteriyorlar. Fazla olarak, incelemeler gösteriyorlar ki, değişik yaş ve değişik cinsten olan kişilerin kuvvetinin dalgalanmaları farklı bir özelliği vardır. Ve aynı iklim değişmesinin etkisi altında ve aynı mevsim için çok defa birbirine karşıttırlar. Sonunda, muhtelif aylardaki kuvvet dalgalanmalarının bütün bu eğrileri, aynı aylardaki işleri işçilerinin randımanının dalgalanmasının değişik eğrileri ile karşılaştırıldığı vakit, onlar paralel ya da uygun olmaktan uzaktırlar.

* Biz değişik mevsimlerde boyun büyümesi ya da kanın **hémoglobine**'nin miktarını solunum dalgalanmaları üzerindeki incelemelerin sonuçlarını tartışmayacağız. Sonuçların karakteri, kuvvetin ve ağırlığın

dalgalanmaları için olan karakterin aynıdır.

Biz, **Huntington**'un enerjinin "**mevsim**" eğrileri sorununu kesin olarak çözümlemediği ve onun "**ideal iklim**" kuramına, fiziksel verim için de itiraz edilebileceği sonucuna varıyoruz.

7.- İKLİM VE ZİHİN YA DA FİKİR VERİMİ

Şimdi **Huntington**'un ve ondan sonra gelenlerin zihin ya da fikir çalışması üzerinde iklim faktörlerinin etkisi olduğu hakkındaki teorilerinin ne dereceye kadar sağlam olduklarını inceleyelim. **Huntington**'un bu konudaki teorisinin esası şudur:

"Zihin ya da fikir çalışması -ilginç farklarla- el çalışmasına benzer: Zihin ya da fikir çalışması için en iyi dış ısı F. 64 derece olacak yerde F. 35 derecedir; fazla olarak, ısı düştüğü vakit, zihin ya da fikir çalışması, el çalışmasından daha çok etkileniyormuş gibi görünüyor. Ve değişme olmadığı vakit, o oranda azalıyor. Havanın hafifçe ısınmasıyla hafif surette uyarılmıştır. Fakat hava süratle ısındığı vakit, sonuç bunun tersine olur."

Bu kuram başlıca şu bilgilere dayanıyor:

* 1909 - 1912 de WestPoint'da matematikteki 240 öğrenciden,

* 1912 - 1913 Annapolis'de İngilizce'den 220 öğrenciden,

* 1907 den 1913 de Annapolis'deki Matematikteki 1300 öğrenciden elde edilen notlar üzerine dayanan zihin ya da fikir veriminin eğrisinden ibarettir. Üç çocuğun daktilografik verimi öteki araştırmalardan elde edilen bazı verilmiş gerçekler keza muhafaza edilmişlerdir.

Kuramın kanıtı şu gerçektir:

Öğrencilerin veriminin eğrileri mevsimlerle ve oldukça benzer bir tarzda değişirler: Onlar Eylül'den Kasıma kadar alçalıyorlar, Ocaktan ya da Şubat'tan Mart'a ya da Nisana kadar yeniden yükseliyorlar, sonra yeniden

alçalıyorlar. Bu verilmiş gerçeklerden ve en yüksek notların, ısının aşağı yukarı F. 40 derece olduğu günlerde olduklarını gösteren eğriden başka yazarlarca elde edilen bazı sonuçlara başvurarak **Huntington** kendi kuramının ispat edilmiş olduğunu ve -yukarıda sözü geçen farklar bir yana bırakılmak üzere- el ve zihin verimlerinin aynı mahiyette oldukları sonucunu çıkarıyor. Bu kanıt inandırıcı olmaktan uzaktır. Biz notlarla özellikle notlar muhtelif tarzlarda uygun ya da bir az değiştirilmiş oldukları vakit, notlar aracılığı ile zihin ya da fikir veriminin değerlendirilmesi işindeki- metodunun değeri sorununu bir yana bırakarak - verilmiş gerçeklerin kendilerinin üzerinde bir aşağıdaki ilk eleştirmelerimizi yapıyoruz:

1. Önce, 3. ve 8. şekillerde verilmiş olan el ve zihin çalışmasının mevsime özgü veriminin eğrileri, her iki verimin mevsim dalgalanmalarının paralel oldukları iddiasına müsaade etmezler.

Eğer F. 39 derece ısıdan hareket edilirse, zihin ya da fikir verimi azalmaya başlar. Oysa ki, el çalışmasının verimi, F.60 derece ve F. 65 dereceye kadar artar: Burada az bir paralellik vardır.

2. 8. şekilde verilen öğrencilerin ve üç çocuğun çalışmasının veriminin eğrileri 9. eğri veriminin **kıvam noktasını -point optimum-** 39 derece olmayıp F. 67 derece olduğunu gösteriyor.

3. Bu, dalgalanmanın nedenlerinin hiçbir ciddi fonksiyonel analizi yapılmaksızın, verimin basit bir dalgalanmasının iklim nedenlerine bağlı olduğu başka bir güya **tümevarım -pseudo- induction** gibi görünüyor. Öğrencilerin notları, iklimle ilgili olmayan birçok faktörlere bağlı oldukları ve hiç olmazsa, bu faktörlerin bazı analizlerini yapmak zorunluluğu olduğu apaçık bir gerçektir.

Biz şimdi **Huntington**'un kitabının verilmiş gerçeklerini gözönüne alalım.

* Bu verilmiş gerçekler, kendi sonuçlarıyla uygun mudurlar? Onlar birbirlerine benzerler mi?

* Zihin ya da fikir oluşları -süreçleri- üzerinde iklim

faktörünün etkilerini ilgilendiren belli sonuçlar için bazı esaslar var mıdır? Sorunu süratle inceleyelim.

G. E. Dekter'in hesap yapmadaki yanlışlar ve **temyiz etmek melekesi -la faculte de discernement-** üzerinde yaptığı inceleme, **Huntington**'un elde ettiği sonuçlardan başka sonuçlar vermişlerdir:

Hesap yapmadaki yanlışların eğrisi, bu yanlışların 39 derecede değil, F. 58 derece daha az sayıdadırlar; ve yalnız F. 77 dereceden daha fazla bir ısı, yanlışların artması izler gibi görünüyor.

* **Temyiz etme eğrisi**, ısının dalgalanmaları ile hissedilebilen hiçbir karşılıklı bağlantı göstermiyor. Her iki zihin oluşları ya da yolu da barometrik koşullara oranla, tamamiyle aksi bir çeşitlilik gösteriyorlar. Aşağı barometrik okunmalarını, az hesap yanlışları izler. Fakat öte yandan, temyiz etme sürati **-la rapidité de discernement-** yüksek barometrik koşullar altında yükselmiştir.

Nemin, rüzgarın, güzel ya da bulutlu havaların hesap yapmadaki yanlışların eğrisi ve **temyiz etme** üzerindeki etkisini ilgilendiren- onun verilmiş gerçekleri, **Hantington**' unkinden farklıdırlar ve onlar kendi aralarında farklıdırlar.(167)

Zihin ya da fikir süreçlerinin iklim faktörlerine bağlılığı üzerindeki başka incelemelerin sonuçları farklıdırlar, çok defa çelişiktirler. **Schuyten**'in mevsimlerin dikkat üzerindeki etkisini ilgilendiren iki inceleme, bağdaşmaz sonuçlar vermişlerdir ki, onlar keza **Huntington**'un eğrilerinden farklıdırlar.(168)

Lobsien'in ilkokul çocuklarının belleğinin mevsim dalgalanmaları üzerindeki incelemeleri, yukarıdaki eğrilerden başka mahiyette olan muhtelif mevsimlerde bir dalgalanma göstermişlerdir.(169) Isının, ışığın, atmosfer basıncının ve mevsimlerin zihnin toplama işi ve bellek üzerindeki etkisi hakkındaki inceleme şunu göstermiştir ki,

1. Bu faktörlerden her biri, bu muhtelif psişik - süreçlerin- verimi üzerine muhtelif biçimde etki eder.

2. Toplama ve uygun ısı, incelenen iki kimse için farklıdır;

3. Biri için uygun -optimum- noktası F. 7 derece, 44 derece ve bir başkası için F. 50 derece (10 derece) dir. Her iki noktada, **Huntington**'un incelemesinin uygun F. 39 dereceden farklıdır;

4. Toplama ve ısı eğrilerinin hareketleri, **Huntington**'un intellektüel -zihin ya da fikire özgü- veriminin eğrisinin, mevsim dalgalanmalarıyla hiçbir benzerlik göstermezler. Bu inceleme, zihin çalışması için uygun ısı üzerinde **Huntington**'un elde ettiği sonuçlardan tamamiyle farklı sonuçlar bulmuştur.(170)

Bundan başka, **Peaks**'ın yaptığı **bellegin deneysel incelemesi**, mevsim dalgalanmasının, incelenen iki grupta farklı olduğunu göstermiştir. Her iki grubun dalgalanmaları **Huntington**'un eğrilerinin aynı olmaktan uzaktırlar.(171)

Öte yandan, ısı koşulları altında, öğrencilerin verimi üzerinde **Hines**'in yaptığı inceleme, zihin ya da fikir çalışması için sınıfın ısısının uygun noktası; F. 65 derece ile 70 derece olduğunu ve 60 derecelik ısının ve bunun altındaki ısının aynı çalışmaya zararlı olduğunu göstermişlerdir.(173) Fzala olarak, **Huntington**'un kuarının tersine olarak, zihin ya da fikir çalışmasının verimi üzerinde nemin etkisini **Stecher** deneysel bir biçimde incelemiş ve hissedilebilen hiçbir etki görmemiştir.

Thorndik'ın ve **Mac Call**'ın, **Bass**'ın ve New-York Devlet Hava Komisyonunun(174) deneyleri şu sonuca varıyorlar ki, ısının, nemin ve karbondioksit muhteviyatı -içeriği- ile ilgili muhtelif koşullar, zihin ya da fikir çalışması entellektüel fonksiyonların ilerlemesi, yargıda kesinlik -exactitude- üzerinde ya da nöbetleşme halinde seçme üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Buna benzer başka deneysel ve istatistiksel incelemelerin sonuçlarını yaymaya, devam etmek yararsızdır.

Huntington'un önerisinin başka bazı kanıtlarını daha ileride tartışacağım. Şimdilik, bundan önce söylenen

şeyler aşağıdaki koşullara yetecek bir temel veriyor:

1. Zihin ya da fikir çalışması üzerinde iklim faktörlerinin etkisi üzerindeki muhtelif incelemeler ya hiçbir etki olmadığını, ya da çok zayıf ve çelişik olan etkiler bulunduğunu göstermişlerdir.

2. Bu sonuçlar, **Huntington**'un başlıca önerilerinin hiçbir tarzda birbirinin aynı ya da benzeri olmadıklarını gösteriyorlar.

3. Onun asıl kendi verilmiş gerçekleri bir az çelişiktirler.

4. Sonuçların bu uyumsuzluğu -yetersizliği- zihin ya da fikir çalışması üzerinde iklimin etkisi olduğu konusunda belli genellemeler yapmak için hiçbir sağlam temel vermez.

5. Uygarlıkların kaynakları, ilerlemesi ya da çökmesi üzerinde ve onların karakterleri üzerinde iklimlerin kesin etkisi olduğu konusunda radikal genellemelere de az elverişlidir.

6. Entellektüel fonksiyonlar üzerine iklim faktörünün etkisi olduğu konusundaki varılan sonuç, yılın muhtelif devirlerinde bu fonksiyonların bir dalgalanmasının basit varlığından çıkarılmıştır.

* İklim faktörlerinde dalgalanmalar gerçeğinden nedenler olarak bu akıl yürütme değersizdir. Zihin ve düşünce veriminin aylık, haftalık, günlük düzgün ve dikkate değer dalgalanmaları olur ve bunların iklim faktörleriyle çok az ilişkisi vardır.(175)

* Bunun gibi, "**mevsim**" dalgalanmalarının varlığı, zorunlu olarak iklim faktörlerine borçlu değildir ve onların tayin edici -neden olucu- rolü üzerinde apaçık bir gerçek hizmetini göremez.

* Bu, **Huntington**'un radikal sosyolojik genellemelerinin ikinci başlıca öncülerinin -prémisse- ispat edilmediğini göstermeye yetişir. Gördüğümüz gibi, iklim ile sağlık ve el çalışmasının verimi arasındaki karşılıklı bağlantı ile ilgili olan onun birinci başlıca öncülü üzerinde bu kadar söylenecektir.

8.- COĞRAFYA KOŞULLARI VE TOPLUMUN TOPLUMSAL VE POLİTİK ÖRGÜTÜ

Görmüştük ki, **Le Play Okulu**, başlıca aile tiplerini, halkların çevre farkları ile açıklamayı denemişti. **Montesquieu**'den beri birçok yazarlar, benzer tarzda ailenin kimi özelliklerini coğrafya çevresi ile açıklamışlardır. **Ritter** ve **Ratzel** ve onların yolundan giden bir çok yazarlar **politik beden**in -**corps politique**-, hacmini, onun organizasyon biçimini, barışçı ya da askeri karakterini, halkın iyimserliğini ya da kötümserliğini, ilericiğini ya da geri düşüncesini, özgürlük aşkını, ya da bağlı -tabi- olma isteğini ve başka bazı niteliklerini -vasıflarını- coğrafya etkileri ile açıklamayı denemişlerdir. Bu ve başka birçok önermeler sağlam mıdır?

Le Play Okulu tarafından ileri sürülen muhtelif aile tiplerinin kaynağı teorisinin yetersizliğini evvelce göstermiştim. Bu teori büyük bir şey değil ancak her tipin evriminin bir bölümünü açıklayabilir.

* Evlenme biçimlerini ve aile çeşitlerini coğrafya çevresine bağlamak için yapılan girişimler iyi sonuç vermemişlerdir. Tek kadınla evlenmeyi, çok kadınla evlenmeyi, kadınların erkeklerle evlenmesini -**polyandrie**- içeriden evlenmeyi, dışarıdan evlenmeyi, ya da evlenmenin süresini iklim, yükseklik, enlem ve boylam dereceleri ile ya da coğrafya çevresinin bütün başka mürekkepleri -composant- ile tekrar bağlamayı deneyiniz. Derhal apaçık olarak görülür ki, böyle bir karşılıklı bağlantı mevcut değildir. Bütün bu şeylere, son derece farklı coğrafya koşullarında rastlanır.(176)

Önerme -yargı- ailenin keza başka birçok niteliklerine de uygulanır. Ailenin evrimi alanında en iyi otoritelerden biri olan **J. Mazarella**, maderşahı ailenin -ananın hakim olduğu ailenin- yayılma bölgesini ve nedenlerini inceledikten sonra şu sonuca varıyor:

" Bu aile tipleri doğrudan doğruya ve elle tutulur bir tarzda coğrafya nedenlerine bağlı değildirler; çünkü onlara tamamiyle farklı coğrafya koşullarında

bulunan halklarda rastlanır."

Kuzey bölgelerinden tropique'lere, adalardan dağlara, bozkırlardan ve ovalardan ormanlık bölgelere kadar.(177)

Bu, aynı bölgede, bazı defa coğrafya çevresinin ciddi bir değişmesi için çok kısa bir devirde, aile kuruluşunun radikal değişmelere uğradığı görüldüğü vakit, bu çok apaçıktır.

Biz aynı bir coğrafya bölgesinde halka göre çok defa farklı tipten aileler görüyoruz. Aynı aile, ya da aynı evlenme tipi **-polygamie** ya da **monogamie**- büyük coğrafya tezadları gösteren bölgelerde karşılaşılıyor. Birçok coğrafyacılara, coğrafya olaylarıyla sosyal olaylar arasında başka karşılıklı bağlantılar kurmayı denemişlerdir. İşte tipik birçok örnekler:

1 NO'LU CORRELATION : (Karşılıklı Bağlantı)

Coğrafya koşulları, politik ve sosyal birliğin hacmini, ırkı,ulusal ve kültürel sınırları belli ederler. Dağlar ya da denizler ile ayrılmış olan bölgelerin -aires- aynı politik, ırkı, milli ve kültürel grupları vardır. Oysa ki, büyük ovalara sahip bölgelerde oturan halklar, büyük politik birlik oluştururlar. Aynı karşılıklı bağlantılar, ırk, dil ve kültür hususunda tasdik edilmiştir. Seçilmiş örneklerin önermelerin -yargıların- dayanakları verilmişlerdir.(178) Biz gerek geçmiş zamanın ve gerek bugünün birbiriyle çelişen gerçeklerini incelerken, onları kanıtlara bırakacağız. Ne Ural, ne Altay, ne Himalaya ne de başka dağlar, Rusları, Çinlileri, Avusturyalıları, İsveçlileri, Amerikalıları ya da Britanya İmparatorluğunun politik birliklerini, dağların **versanları** üzerinde ya da denizlerin ötesinde yayılmaktan alıkoymamışlardır.

Geçmiş zamanda Roma, Mısır, Asuri, Çin, Türk ve İran İmparatorlukları ve keza Büyük İskender'in ve Cengiz Han'ın İmparatorlukları gibi, aynı tarzda yayılmışlardır. Öte yandan,

" **Ayrılmış milletler politik birlik için doğal mahiyetle işaret edilmiş gibi görünen bölgeler, varyolabilir.**" ve "Avrupa dışında doğal bir biçimde sınırlanmış birliklerden çok az arz ediyor."

Bazı haller bir yana bırakılırsa, "Avrupada, kelimenin özel anlamında doğal olan yani ırk ve dil bakımından ayrı olan halkların arasındaki iyice işaret edilmiş bir doğal engel oluşturan politik bir ulusal sınır yoktur.(179)

Bin yıl içinde ya da bir yüzyıl boyunca, coğrafya koşulları, hemen hemen aynı kalmışlardır. Oysa ki, politik birlikler ve kültür bölgeleri adet olduğu -mutad- üzere çok büyük bir biçimde ve hatta radikal bir şekilde değişmişlerdir. Başlıca ırkların çevreleriyle coğrafya çevresi arasındaki bir karşılıklı bağlantı bulunmadığını gösteriyorlar. Bu başlıca olgular dizisi, yargının yanlışlığını gösteriyorlar.

Eğer bir ilişki var ise, o emredici ve sürekli olmadığı gibi, evrensel de değildir. Bunun elle dokunulabilen bir karşılıklı bağlantı olmadığından emin olunabilir; fakat belirsiz bir bağlılığın -vague connexion- açık olmayan bir gölgesi olabilir.

2 NO'LU CORRELATION:(Karşılıklı Bağlantı)

Ratzel'in, coğrafya çevresi ile küçük büyük politik birliklerin birçok, sosyal özellikleri arasındaki ünlü *corrélation'u* benzer mahiyettedir. Bu kuramın esası şudur:(180)

Geniş topraklı devletlerin halkı, kendi çevresinin -habitat- büyüklüğü nedeniyle, yayılmak, militarizm, iyimserlik ve gençlik ruhuna ve bir büyüme psikolojisine sahiptir.

Bu birliklerde, dar topraklı politik birliklerde vukubulan *ethnique* ve sosyal ihtilaflardan az vardır. Sınırlı bir mekandaki -çevredeki- politik birliklerdeki halklar çok kötümserdiler, onlarda **kişisel yarar -menfaat-ruhu esprit particulariste-** olgunlaşır, bu halklar yer-

lerinde sayarlar - stasionnaire- dirler ve onlarda **canlılık** **dirilik-virilité** eksiktir.

*Burada **Ratzel**'in mekan -Raum-l'espace- hakkındaki kuramının bir bölümüdür.(181)

Biraz tarih bilen herkes, bu kuramın yanlış karakterini kolayca görebilir. Rusya ya da Çin halkları,İsviçre ya da Hollanda halkları ile karşılaştırılırsa,Rus ve Çin halklarında çok iyimserlik bulmak güçtür.Çin, eski Avusturya- Macaristan, ya da Türkiye kadar çok geniş politik birliklerde, Danimarkadakinden, İsviçredekinden ya da Norveçdekenden daha az **ethnique**, ulusal ve sosyal ihtilaflar varolduğuna inanmak keza çok güçtür. Balkanların çok küçük devletlerinin büyük politik birlikler kadar yayılmaya ve militarizme yönelmiş arzuları vardır.

Kısaca, gerçekler bu ünlü kurama tamamıyla karşıttırlar.

3 NOLU CORRELATION:(Karşılıklı Bağlantı)

Mattenzi, eski Mısır'ın, Aşuriler'in, İran'ın, Yunanistan'ın Roma'nın, v.b.organizasyonunun coğrafya koşullarına bağlı olduklarını, başka bütün coğrafyacılardan ola ki, daha iyi göstermeye çalışmıştır: İşte onun "açıklamalarından" bir örnek: Mısır da merkezleşmiş politik bir despotizm, Nil ovasına ve nehrin düzensiz taşkınlıklarına borçlu olmuştur. Her ilçenin suya ihtiyacı vardı ve kendi toprağı üzerine suyu iletmek istiyordu. Bu yüzden bir çok ilçeler arasında anlaşmazlıklar oluyordu, bundan en zayıflar acı çekiyorlardı.

"En zayıf ilçelerin halklarını güven altına almak ve **Nil'in** suyunu ilçeler arasında dağıtmak sistemini bir düzene koymak için, eski Mısır, orada düzeni koyabilecek politik bir güç - iktidar- yaratmıştır.

* Böylece, Nil, Mısır'ın yalnız fiziksel yapısını değil, fakat pollitik yapısını da tayin etmiştir.

O, aynı faktör ile Mısır da **kastların** meydana gelmesini de açıklamıştır. Aynı tarzda, **Dicle ve Fırat'ın** düzensiz su taşkınlıkları Asurilerde ve Geldanilerde yalnız bir despotun ellerinde gücün -iktidarın- merkezleşmesine neden oldular.

* İran da **satrap** -vilayet- sistemi ile birleşmiş -combined- olmuş- olan mutlak monarşisini açıklamaya olanak veren nehirler yoktur.

Şu halde, **Mattenzi**, İran dağlarını, İran'ın politik sisteminden sorumlu tutuyor.

* Fenikeliler'de cumhuriyet sistemi, başka bölümlerden ayrı kalmasını kolaylaştıran **kıyı** ve dağların karakterine borçlu idi.

* Yunanistan'da, politika örgütü denize, toprağa ve dağlara boçlu olmalıdır. Bununla birlikte, bu kombinasyon ve önceki coğrafya faktörlerinin basit bir tekrarı olduğundan, yazar Yunanistan'da kültürel taklidin etkisini kabul ediyor.

Mattenzi'nin açıklamalarının listesini izlemek ihtiyacı yoktur.(182) Bu teorileri eleştirmeye hemen hemen ihtiyaç yoktur. **Mattenzi'nin** verdiği politik rejimlerin karakterleri bir çok memleketler için tam ve doğru değildirler. Örnek olarak, İran'ın politik organizasyonu üzerindeki tasviri yanlıştır.

Bir çok tarihçiler, özellikle **Pizzi**, İran'ın politik kurumlarının bir tablosunu **Mattenzi'nin**kinden tamamıyla ayrıcalı -farklı- yapmışlardır.(183) Bu, başka bir çok memleketler için de doğrudur. Yalnız bu gerçek, **Mattenzi'nin** verdiği sonuçları tartışılabilir kılmıştır. Fazla olarak, benzer sonuçların -Mısır'da, Asuriler'de, Geldaniler'de ve İran'da despotik politik rejimlerin- tamamıyla farklı olan coğrafya faktörlerine bağlanmaları olgusundan teorinin zayıflığı meydana çıkar.

Mısır'da ve Geldaniler'de, politik rejimleri, bereketli ovalara ve nehirlerin taşmalarına; İran'da dağlara ve çöllerle yormuşlardır. Aynı eleştiri Fenikelilerde, Yunanistan'da, Roma'da cumhuriyet rejimlerine uygulanabilir. Tümevarımlı - inductif- bir metod

kullanmadığına kuşku yoktur.

Bundan başka, Tarihin ve coğrafyanın hızlı bir incelenmesi, benzer politik rejimlerin, örneğin, mutlak monarşilerin ve cumhuriyetlerin, farklı coğrafya koşullarında varolduklarını gösterir ve keza bunun aksi olur.

Aynı coğrafya çevresinde, aristokratik ve feodal bir sistemli olan **Samoas**'ları ve **Muaries**'leri ve hemen hemen şefsiz olan ve bir komünal birleşmeler sistemi olan **papons**'ları buluyoruz.(184)

Aynı coğrafya bölgesinde politik bir rejimin evrimi gözönüne alındığı vakit, her iki şey arasında karşılıklı bağlantı bulunmaması özellikle işaret edilmeye değer.

Atina'nın, Roma'nın ya da bütün Avrupa memleketlerinin tarihi boyunca politik sistem birçok kez değişmiştir, oysa ki, coğrafya çevresi pratikte değişmemiştir.(185)

Bu değişmeler, her iki olay dizisi arasında hiçbir önemli karşılıklı bağlantının varolmadığına zengin bir kanıt verirler. Böylece, **Mattenzi**'nin varsayımı ve ona benzer yüzlerce teoriler şüphelidirler.

4 VE 5 NOLU CORRELATIONLAR:(Karşılıklı Bağlantılar)

Moda olan başka coğrafya kuramları arasında iki varsayım söylenmelidir:

Bunlardan biri:

* **Uygarlığın güya ekvator doğrultusuna, Öteki:**

* **Uygarlığın kuzeye doğru eğilimi olduğunu iddia ediyor.**

Uygarlığın Ekvator doğrultusuna eğilim gösterdiğini iddia eden teorinin esası, sıcak ovalarda rahat yaşayan kavimler, ekstrem kuzeyi ya da yüksek paralel derecelerinin -arz derecelerinin- çok sert iklimlerinde doğmuş olan çok sertleşmiş olan ırklar tarafından ezilmiştir.(186)

Devamlı ve sürekli doğrultu olarak bu eğilimin

hatta varlığının bir olgu olduğu şüphelidir. Bu var sayımın tek kuvvetli yönü, Hindistan'ın **ariler** ve Çin'in **Mongollar** ve **Mandchou**'lar tarafından feth edilmesi gibi bir sürü olgulardır.

* Yunanistan'ın ve Roma'nın barbarlar tarafından, ya da Meksika'da **Toltèques**'leri ve **Azthèques**'lerin güneye doğru yürümesi, ve **Cafres**'lerin ve **Patagons**'ların kuzeye doğru baskısıdır.

* Bu kadar bölüm bölüm ve az sayıda verilmiş gerçeklere dayanan eğilimin varolmadığını iddia etmek hemen hemen mümkün değildir. Bu olgulara, güney bölgelerde yerleşmiş olan kavimlerin çok sayıdaki halleri kuzey kavimlerin yendiklerini gösteren çok sayıdaki halleri karşı gösterilebilir.

* **Sümer ve Akkad İmparatorlukları'nın birleştirilmesi** güneyden hareket etmişlerdir. -**Ouruk, Sır, Lagash**- kuzeye doğru, Akdenize kadar uzanmıştır.

* Mısır'ın ilk birleşmesi, merkez olarak **Hieropolis** ile güneyden başlamış ve kuzeye doğru fetihler ile büyümüştür. Kuzey Mısır ya da aşağı Mısır, ikinci hükümdar sülalesi zamanında üstün gelmiştir. Fakat güney Mısır üçüncü hükümdar sülalesi zamanında yeniden muzaffer olmuştur. Daha sonra, güney ve kuzey Mısırın bu zaferiyle kuzeyin kavimlerinin Mısırlılar tarafından zapt edilmeksizin, devlet merkezi edinilerek, -**Thebes, Hieropolis, Memphis'e**- tekabül ederek değişmiştir. Kuzeyden gelen barbarların Yunanistan'ı ve Roma'yı feth etmesi bir çok kez vesika hizmetini görür. Olguların -vakıaların- yıldan yıla hikaye edildiği tarih kitapları -yıllıklar-annales- bize Yunanlılar ve Romalılar tarafından bu kuzey kavimlerinin yüzlerce fetihlerinden ve hakimiyetlerinden söz ederler. Atina'nın ve Roma'nın fetihleri, yalnız kuzeye doğru değil, güneye doğru da uzandıkları doğru değil midir?

* Araplar, Mekke ve Medine'nin epeyce kuzeyinde oturan bir çok kavimleri yenmediler mi? Güney ve kuzey Çin, bazı defa güneyin kuzeye hakimiyetine sevk etmediler mi?

* **Cengiz Han**'ın ya da **Timurlenk**'in ya da Türklerin fetihleri kuzeye doğru çok büyük -muazzam- bir mekana yayılmadılar mı?

* Ortaçağın başlangıcında geçtikleri yollar üzerinde bulunan her şeyi zapt ve tahrip ederek güneyden kuzeye doğru bir Asyalı kavimler göç dalgası üzerinde de aynı şey doğru değildir?

* Orta Avrupa tarihinde İspanyollar kuzey avrupalılar tarafından daima yenilmemişlerdir. Askerlik ve kültür başarıları daima kuzeyde oturan avrupalı kavimlere ait olmamıştır.

Arzu edildiği kadar çoğaltılabilecek olan bu iptidai olguların küçük bir miktarını hatırlatmıyorum, ancak Ekvator doğrultusu kuramından yana olanlarca unutuldukları için işaret ediyorum. Bunlar onun yanlış olduğunu gösterirler.

UYGARLIĞIN KUZEYE DOĞRU YER DEĞİŞTİRDİĞİ TEORİSİ-KURAMI:

Bu kuramın iddiası şudur:

Dünya uygarlığında birinci rol, ayrılmaz surette **iklim'e** bağlıdır; Kültürün ilerlemesi ile bu rol çok soğuk yerlere kaymıştır. Mevcut olan kültür bozulduğu vakit, adet olduğu üzere, güneye doğru geri dönmüştür. Ve **"uygarlığın bayrağı, kültür ilerledikçe, kuzeye doğru sürekli olarak yön alır ve bunun tersi."**(187)

Bu kuramın kanıtı şu tarihsel bilgilerdir:

Uygarlık, sıcak bölgeler olan Mısır'da, Sümer'de başladı. Daha sonra, daima kuzeye eğilim göstererek "Yunanistan, Fenike, Asuri, v.b. doğrultusunu aldı. Güneye doğru dört hareketin, uygarlığın çökmeleri ile bağlı oldukları kaydedilebilir.

* Böylece Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinde, uygarlık, Kartaca'da, İskenderiye'de, keza İstanbul'da ve az zaman sonra Şam'da ve Bağdat'da merkezleşti. Daha sonra, Ortaçağ'da uygarlık, 1350'ye doğru en yüksek dü-

zeyini aşarak, bütün önceki devirlerden daha soğuk olan bölgelere vararak, derece derece kuzeye dönmüştür.

Diyagram, uygarlığın merkezlerinin daha sonra yurtdaki kentlerden, Venedik'e, Milano'ya, Anvers'e, Londra'ya, Paris'e, Berlin'e, New-York'a, Chigago'ya, Winnipeg'e ve Petrograd'a doğru nasıl yer değiştirdiklerini gösteriyor." Daha sonra,

* İskandinavya, sanki dünya'yı yönetmeye hazırlanmış gibi, büyük bir kültür faaliyeti gösterdi. Rusya yüzyıllık uykusundan uyandı. Belki Berlin'de 2.000 canlı mimari eser yoktur, fakat Detroit'de bulunacaktır." Yazar fazla olarak iddia ediyor ki:

* Keza aynı bir millette uygarlık, ilerlerken soğuk bölgeye doğru yer değiştirmiştir. Yunan uygarlığı Girit'de başladı ve İstanbul'da sona erdi.

* İtalya'nın doğrultusu, Sicilya'dan Roma aracılığı ile Milano'ya, İspanyanın, Cadix'den Madrid'e ve Barcelona'ya geçti. Müstesnalar vardı, fakat yazara göre, onlar kuralı kuvvetlendirirler. Maksadı açık olan bu teorenin esası budur. **Bunların nedeni iklimdir.**

Kuşku yoktur ki, bu teori, özellikle kuzeyde yaşayan ve henüz dünyanın yönetimini ellerine almamış olan halklar için çok ilginçtir. Bununla birlikte, **Lapon**'ların, **Eskimo**'ların dünyayı yönetecekleri zamanın geldiğinden şüphe edilebilir.

* Ciddi konuşmak gerekirse, bu kurum bir yanlış ve yanlış olarak seçilmiş olan birçok tarihsel gerçeklerce desteklenmiş **saf bir teori -pure spéculation-** gösterir.

Bu teoride doğru olan yalnız şu önerme -yargı-dır. Uygarlığın ilerlemesiyle nüfusun artmasıyla, insanların oturdukları mekan kuzeye ve güneye doğru yayılmıştır ve az kültüre olan kavimlerce kabul edilmeyen elverişli olmayan birçok bölgelerde insanlar oturur olmuşlardır. Bundan sonra kuramın üç iddiasına itiraz edilebilir.

Uygarlıkların ve onların ilerlemesinin ve gelişmesinin sırası üzerinde belli ve açık kriterler yoktur ve tabiatıyla bu belirsizlik bir yazara hangi şekilde ve arzu edilen mertebeler silsilesinde bölgeleri ve devirleri

sıralamak olanağını veriyor. Fazla olarak, hakim sitelerin boyutlarının -dimensions- uygarlığın tam kriteri olarak kullanılmasına itiraz edilebilir.

Bunun esası üzerinde, Sümer, Akkad, eski Mısır, ya da hatta Yunanistan ve Roma üzerinde bir şey söyleyemeyiz; çünkü ya veriler -verilmiş gerçekler- yoktur, ya da onlar belli değildirler. Kuramı reddetmek için yetişen bu düşüncelerin yanında, bu üç iddia ya da tasdikin yanlış olduğunu ispat etmek kolaydır. Uygarlığın çökmesi devrinde güneye doğru yer değiştirdiğini gösteriyor. Bunun yerine, eski Mısır'ın tarihçileri diyorlar ki, Orta Mısır devri, Thebes merkezi ile özellikle XVIII. ve XIX. hükümdar sülaleleri yöntemi altında Mısır uygarlığının çökmesi olmaktan çok, yükselmesi olmuştur.

Öte yandan eski Mısır'ın çökmesi devrinde, onun merkezi güneye doğru değil, fakat kuzeye doğru -Sais ve İskenderiye'ye- doğru yer değiştirmişti. Yazarın Sümer, Akkad, Babil, Chaldée ve Bağdad'ı, ısıları, görelî -nisbî- kültür düzeyleri ve uygarlıklarının ilerlemesi ve çökmesi bakımından, yazarın yaptığı sınıflama da keza hayalidir. -395. sahifedeki diyagramına bakınız.-

" **Roma İmparatorluğunun Tarihi üzerin**"deki iddiası doğrultu yeniden güneye doğru **Kartaca**'ya İskenderiye'ye ve İstanbul'a doğru yer değiştirdiği iddiası, keza hemen hemen fenadır.

1. Önce, İstanbul Roma ile aynı enlem dairesi üzerindedir ve onun ortalama ısısı F. 4 dereceden soğuktur.

2. İkincisi, eğer **Kartaca** ve başka birçok Afrika ve Asya kentleri, Roma İmparatorluğunun çökmesi devrinde bazı ilerlemeler gösteriyorlarsa da, benzer kazanç, Milano, Lyon, Trévers, Ravenne, Taragon v.b. gibi kuzey sitelerinde belirmiştir. Bu siteler keza çoğalmışlar ve boyut -dimension-, nüfus, zenginlik, mutluluk ve kültür bakımından önem ve anlam kazanmışlardır. Yunanistan tarihinde görüyoruz ki, Yunan kültürünün çökmesi, Yunanistan politika merkezinin güneye doğru değil, fakat daha çok kuzeye doğru yer değiştirmesini izlemiştir. Bu merkez İsparta ve Atina'dan Béotie'ye ve Makedonya'ya

geçmiştir.

Bu hallerde ve benzer birçok hallerde, biz kültür merkezinin ya da politika etkisinin, mevcut bir merkez çökmeye başladığı zaman; başka bir şehirde bir yer değiştirmesinden başka bir şey görmüyoruz. Bundan başka tamamiyle yeni bir kültürün meydana çıkması gibi haller, mesela arap kültürü -tamamiyle aynı cinsten olmadıkları- hétérogenes oldukları gibi Roma kültürünün karşılaştırılmasından ilerleme gibi ya da çökme gözönüne alınmamalıdır.

Yazarın ikinci iddiası şudur:

Tarih boyunca uygarlık sürekli olarak kuzeye doğru yönelmiştir.

Bu kuram, esas itibariyle XIX. ve XX. yüzyıllara dayanmıştır. Herkes bilir ki, hatta bu son devirde İspanya, Avustralya, Latin Amerika gibi bir sürü yeni devletler meydana gelmişlerdir. Keza herkes bilir ki, Amerika'da son üç on yıl içinde, Kaliforniya kuzey devletlerinin çoğundan daha hızla yükselmiştir. Nihayet, yüzyıllarca uyuduktan sonra, Asya toplumlarının ve eski Afrika toplumlarının -Çin'in, Hindistan'ın, Arabistan'ın hatta Türkiye'nin- uyandıklarına tanık olmadık mı?

Bu gerçekler ve bunlara benzer olaylar, yalnız şunu gösteriyorlar ki, uygarlık merkezleri zaman boyunca yer değiştirmişlerdir ve kültür bölgeleri -Les aires de culture- insanın fetihleri ile yayılmıştır ve hepsi bu kadar.

İnsan, her iki kutbu aşmaya, uçmaya, tropikal ormanlarını, çölleri ve evvelce insan bulunmayan ya da insanların az oturdukları yerleri fethetmeye ve onları sömürgeler biçimine sokmaya başlamışlardır.

Bunun yanında, genel olarak, uygarlık yönlerinin -doğrultularının-, bu kavramın belirsizliği nedeniyle, söz etmek keza yararsızdır. Eğer biz **maddi tekniğin doğrultusunu** alırsak, son iki yüzyılda bu tekniğin merkezi ya da kuzey Avrupa halklarına ait olduğuna kuşku yok-

tur; fakat bundan önce o, Araplara, Asyalılara, Afrikalılara ya da belki hatta bazı Amerikan kavimlerine aittir.

Din alanında, Avrupa yön vermemiştir; hatta Hristiyanlık ve Müslümanlık Konfüçyanizm'den, Budizm'den, Hinduizm'den, Taoizm'den ya da Yudaizm'den söz etmesek bile Avrupanın dışında doğmuştur.

* **Filozofi ve Ahlak,** hatta **sanat'lar alanında,** Avrupa, Asya'yı Mısır'ı hemen hemen geçmemiştir. Ben bu tartışmaya katılmayacağım. Bu teorisinin eksik özelliğini göstermeye elverir. Kanıt olarak verilmiş olan bütün gerçekler, karşıt özellikli olgularla paralel olarak kolayca ortaya konulabilirler.

Coğrafya koşullarıyla politika ve toplum örgütlerinin muhtelif aşamalar arasındaki en çok temsil edici karşılıklı bağlantıların -corrélation'ların- analizi onların aralarında oldukça bir bağlılık olabileceğini; fakat ilişkinin çok belirsiz olması nedeni ile onun varlığının ciddi surette sorun olarak ortaya konulabileceğini göstermişlerdir. Bu radikal coğrafya varsayımının dikkatli incelenmesini, bilimsel olarak incelenmiş olan önermelerden -yargılardan- çok yanlışlarını gösteriyor.

9. İKLİM, DEHA VE UYGARLIĞIN VERİMİ:

Bu sorun ile uğraşan farklı teoriler arasında en iyisinin **Dr. Huntington**'unkinin olması olasılığı vardır. Ben bundan ötürü başlıca onun varsayımını tanıtacağım. Bu teoriye yapılan itirazlar az işlenmiş olan başka genellemelere daha kuvvetle uygulanırlar.

İklim, deha ve uygarlıkların ilerlemesi ya da çökmesi arasındaki ilişki üzerinde **Huntington**'un teorisi, onun başlıca üç küçük varsayımının mantıksal bir sonucudur. İklim, sağlığın kesin faktörüdür; iklim bedence ve zihince verimi belli eder; ve iklim durmaksızın değişir. O, bu öncüllerden - mukaddemlerden- premisselerden şu sonucu çıkarıyor:

İklim, uygarlığın gelişme ve çökmesinin nedeni olur. İklimlerin yeryüzündeki dağılışı ve ulusların tarihsel alınıyazılarını tayin eder.

Bir uygarlık, nüfusun ve dehasının, enerjisinin, veriminin, zekanın ve nüfusun dehasının sonucu verilerek ve bu kalitelerin iklim ile tayin edildiği verilerek... ergo:

İklim, uygarlıkların ilerlemesinin ya da çökmesinin nedenidir. Eğer bu üç öncülden mukaddemden -premise-den tam ve doğru iseler, sonuç doğrudur, keza tersi.

Ben bu bahsin birinci bölümünde, birinci ve ikinci öncüllerden -sözlüğe bak- tam ve doğru -exacte- olmaktan uzak olduklarını göstermeyi denemiştım. Yazar, "bu kitabın kanıtlarının büyük bir bölümü, tarihsel zamanlarda iklim sallanmalarının varsayımının tutunması ya da düşmesine göre tutunur ya da düşer." (188) diyerek üçüncü öncüle müstesna önem veriyor. Bununla birlikte, bu varsayım henüz ilk iki öncül kadar itiraza uğrayabilir.

Meteorolojik arşivlerin incelenmesi, iklimin tarihsel zamanlarda büyük bir ölçüde değişmediğini gösteriyor. (189) Birçok ünlü iklim uzmanları, "**iklim değişmelerinde** -popüler inanışın ve **Huntington'** un inanışının- iklimin sallanmaları üzerindeki kuramının, Kaliforniya'daki "**Büyük ağaçlar**"ın merkezleri bir olan daireleri üzerindeki incelemeye dayanmıştır.

Bu metod ve iklim sallanmaları üzerinde bu metodla yaptığı tümünden gelimli akıl yürütme -dédution- o zamanlarca ciddi olarak reddedilmişlerdir. (190)

3. Eğer biz Kaliforniya'da iklim sallanmasının "**Büyük ağaçlar**"ın dairelerinde -kesitlerindeki- tam ve doğru olarak yansıdığında uyuşmuş olsak, bundan dünyanın başka yerlerinde iklimin Kaliforniya'daki tarzda sallandığı sonucu çıkmaz.

4. İklim değişmelerinin karakterinin ve onların tam ve doğru devirlerini eski Yunanistan'da ve Roma'da ya da başka bütün tarihsel memleketlerde hesap etmek için **Huntington'** un kullandığı metod temelsiz olan sırf bir te-

oridir. Fzla olarak, onun -spéculation'un- kendi var-sayımı çok esnektir ve bunu duruma göre de-ğiştirmişdir.(191) Bu, üçüncü öncünün ne kadar büyük ölçüde itiraz edilebilir ve belirsiz olduğunu göstermek için elverir. Böylece, **Huntington**'un kendisinin radikal genellemelerinin ağır yapısı üzerlerine inşa ettiği üç temel de sağlam değildirler. Bu gerçek, **Huntington**'un vardığı sonuçları kusurlu göstermek ve onları son derece şüpheli kılmak için elverir.

Bununla birlikte, topluma ait kanıtlara delillere ve onun filozofisinin ayrıntılarının bir bölümüne bir göz gezdirelim. Kanıtlar iklimlerin yeryüzündeki ve Avrupa'daki dağılışını; Avrupa sağlığının dağılışını uygarlığın yer-yüzündeki ve Avrupadaki dağılışını gösteren haritalar biçiminde verilmişlerdir. Bütün bu haritalar, **Huntington**'a göre, "**dikkate değer bir benzeyiş**" gösteriyorlar.

* **Sağlık**, **Huntington**'un telkin ettiği ideal iklime yaklaşan memleketlerde yükselmiştir;

* **Uygarlık**, aynı memleketlerde yükselmiş ve orta -médiocre- iklim ve sağlığa malik olan memleketlerde al-calmıştır ve;

* **Ünlü adamların sayısı**, iklimlerin ve sağlığın dağılışını izler. Bundan başka, geçmiş zamanda Roma'da ve muhtelif memleketlerde **Huntington**'un "**ideal**"ine yaklaşmış oldukları devirlerde büyümüşler ve ilerlemişlerdir ve onların iklimi uygun olmayacak biçimde değiştiği zaman çökmüşlerdir.

* **Uygarlık merkezlerinin tarih boyunca yer de-ğiştirmeleri, uygun iklim bölgelerinin hareketini izlemiştir.** Böylece, her şey **Huntington**'un varsayımının dikkate değer bir biçimde doğruluğunu göstermiştir.

* "Açıkça, iklim, sağlık ve enerji üzerine etki eder, bunlar da uygarlık üzerine etki yaparlar."(192) Yazar, hatta muhtelif halkların çok miktardaki başka büyük özelliklerin ve onların tarihsel alınıyazılarını kendi varsayımının açıkladığı fikrindedir.

Huntington, Yunanistan'ın, Roma'nın, Türkiye'nin,

Almanya'nın ve başka birçok memleketlerin tarihini bu esasa göre yorumluyor. Bu haritalar ve bu genellemeler her ne kadar çok ilginç iseler de, onlara itirazın çok mümkün olmalarından korkarım. Biz onların esas öncüllerinin değerini evvelce tartışmıştık. "İdeal" iklim ile sağlık ve verim arasındaki karşılıklı bağılıklar - corrélation'lar- ispat edilmedikçe, bu temel üzerine meydana getirilecek haritalar henüz daha çok itiraza uğrayabilirler. Henüz çok itiraza uğrayabilen haritalardan çıkarılmış olan varsayımların, en çok itiraza uğrayabilenleridir.

Fazla olarak, Avrupa'nın yarısı ve Asya'nın dörtte birinin yanı gibi gösterilmesi 25 dereceden 70 derece ve 30 dereceden 180 derece boylam dairesine uzanan bir kıtada -l'aire- uygun olan ya da uygun olmayan iklim bölgelerine ayrılan -"Uygarlık ve iklim" adlı eserinin 44,22 şekillerine bak.- Bir haritanın bilimsel değeri nedir?

Gerçekten bu geniş -vasi- mekanda pek çok farklı iklimler bulunuyor; ve birçok bölümleri müsait bölge ikliminden çok müsait olmayan bölgelerin iklimine pek çok yakındırlar. Bu, **Huntington**'nu yeryüzünü böldüğü beş iklim bölgesinden her birine uygulanır. Bu metod olarak kullanılarak, her hangi şeyler arasında her hangi tasdikler arasında **"dikkate değer bir benzerlik ve uygunluk"** kurmak mümkündür.

Sağlığın, iklimin ve dehanın dağılışını gösteren başka haritalar daha iyi değildirler. Muhtelif memleketlerin sağlığının kriteri olarak ölümün noksanını evvelce göstermiştim. Ben ölümün hatta "mevsime göre" dalgalanmaları ile iklim arasında karşılıklı bağlantı bulunduğunun henüz ispat edilmediğini de göstermiştim. Bununla birlikte, **Dr. Huntington**, bütün bu complications'lardan kurtulamıyor. O, muhtelif memleketlerin ölüm indice'lerini aldığını göstermiştim. O, bunları ölüm **indice**'lerini çok farklı olan geniş -vasi- mekanların birbirlerinin aynı gibi görünecek tarzda harita üzerine koyuyor ve bunun tersi. Tartışılabilen bu tarza dayanarak o, "başka haritalarla dikkate değen bir uygunluk" gösteriyor. **"Irkların karakterleri - The Cha-**

racter of Races" adlı eserinde 10,11,12 ve 13 numaralı haritalar.

Yazarın Japonya'nın, Coré'nin iklimlerinin benzerliği - similitude- sağlık indice'leri ve uygarlıkların sırasına çelişik olan kurala bazı "istisnalar"ı ya da uygun iklimle uygarlık haritası üzerindeki yeri çelişik olan Belçika'da ünlü adamların nisbeten sınırlandırılmış olan miktarını kabul etmesi de keza daha çok dikkate değer. Üzerinde ingiltere'nin ve İskoçya'nın uygarlıkları 100 ve 98 olarak gösterilen uygarlık haritası, üzerinde kesin olarak ters bir ilişki bulunan **deha** miktarı haritası karşılaştırılırsa. başka bir çelişiklik görülür. Bütün Rusya -karaların altında biri- yalnız bir iklim bölgesine, yalnız bir ölüm ya da uygarlık bölgesine konursa, küçük "istisnalar"a nasıl dikkat edilir? İlişkinin mutlak görüldüğü tarzın aynı olacak haritalar niçin yapmamalıdır? Eğer büyük farklar bir yana bırakılırsa, niçin bütün değerleri olmasın? Ve bununla birlikte, dahası var.

Hatta haritaların tam ve doğru -exacte- olduklarında uyuşmuş olsak bile, sağlık, uygarlık ve deha ürününün farklarının, iklim dağılışlarına borçlu oldukları üzerindeki **Dr. Huntington**'un iddiasının kanıtlarının neler olduklarını sorabilir.(193) İtiraz edilebilen bir esas üzerine eksik bir tarzda yapılmış iklim haritası müstesna olmak üzere hiçbir kanıt yoktur. Eğer bu harita tam ve doğru olsaydı, karşılıklı bağlantı -corrélation-, ilişkinin nedenli -causal- olduğundan başka bir şey ispat etmeyecekti. Başka birçok faktörler bu ilişkiyi ya da -rastlantıyı- ya da uygunluğu -coincidence- açıklayabilecekti.

Daha uzağa gidelim. Önce işaret ettiğimiz teorinin bütün kusurlarının varolmadığını kabul edelim. Onun yerine muhtelif memleketlerde uygarlığın sağlığın ve dehanın dağılışı haritasının eğer **Dr. Huntington**, 1600 yılını izleyen tarihi alacak yerde, İsa'nın doğumundan önceki 100 ya da 200 tarihini almış olsaydı, muhtelif memleketlerde uygarlığın, sağlığın, dehanın dağılışı haritasının nasıl bir harita olacağın kendi kendimize sorarız. Biz kesin bilgi - exactitude- ile diyebiliriz ki, bu de-

virde uygarlık **indice**'i ve en yüksek deha adamı sayısının Akdeniz dolaylarında ve Asya'daki memleketlerde olmuş olacaktır.

Bugün bu memleketler çok aşağı bir **indice**'e maliktirler. Şimdi en yüksek **indice'lere** olan Baltık denizi dolaylarındaki memleketler, İngiltere ve kuzey Avrupa, o zamanın en aşağı **indice**'lerine sahip olmuştu. Bunun nedeni basittir. O zaman merkezi -orta- ve kuzey Avrupa'da oturanlar barbar oldukları halde, Roma'nın, Yunanistan'ın, Kuzey Afrika'nın, Çin'in, Hindistan'ın ve başka Asya bölgelerinde oturanların parlak uygarlıkları vardı. Hatta haritalar 1820 tarihinde yapılmış olsalardı, Japonya gibi memleketlerin **indice**'leri tamamiyle farklı olurlardı. **Hungtington**'un kendi iklim varsayımı ile açıklamayı denediği bu sorunda başka birçok olayların etkisi olduğu söylenebilir. Bunun örneği, aynı coğrafya çevresinde kalan muhtelif memleketler, niçin hızlı bir ilerleme yapmışlardır ve vaktiyle kendilerinden üstün olan halklarla aralarında mesafeler açmışlardır ve bunun sonucu olarak çökmüşlerdir?

Bu değişmeler bazı defa bir ya da iki yüzyıl gibi nisbeten kısa devirlerde olurlar. **Dr.Hungtington**, bu ilişkilere, iklim bölgelerinin yer değiştirmeleri ve iklimin sallanmaları -l'occillation du climat- varsayımı ile cevap veriyor. Bu teoriye, işaret ettiğimiz gibi, **Climatologistes**'lerce işaret edilmiş olarak kabul edilmiştir.

Ben son 1400 içinde İngiltere, kuzey ve güney Avrupa'da güney halklarının artan rolünü açıklamaya elverişli olan iklim değişmelerini bulmayı denedim. Do-yurucu hiç bir cevap bulamadım. Bundan başka, Japonya'da 1845'den 1890'a kadar geçen devir boyunca hissedilebilen hiç bir iklim değişmesi olmamıştır; bununla birlikte, bu devir boyunca memleket, az tanınmış, geri ve barbar toplumdaki, dünya imparatorluğu biçimini almıştır. Japon sağlık, uygarlık ve deha **indice**'leri 1845'den beri çok fazla bir surette değişmişlerdir.

Hungtington'un eserlerinde **-Fischer** ile birlikte

meydana getirdikleri **Climatic Changes**, 1922, New Haven eserleri dahil olduğu halde- bu **indice**'e cevap bulmayı deneyecek bir okuyucu, bunu boş yere arayacaktır. İklim bölgelerinin tarihsel devirler boyunca değıştığını kabul ediniz. Böyle olunca, onların yer değışmeleri ve uygarlığın doğrultusunda yer değışmeleri ve değışmelerinin paralel olduklarını; **Hungtington**'un idealinden uzaklaşan iklime sahip olan her memleketin çöktüğünü; bütün bu gidişlerin ya da süreçlerin aynı devirlerde tam ve doğru olarak vukubulduklarını ispat etmek zorunluluğu vardır. Bu, ancak bütün bu paralelizmler kurulacağı vakit, varsayım kesin bilgiye yaklaşır.

Bu kanıt **Hungtington**'un eserlerinde bulunmaz. İşte onun, Roma'nın çökmesinin, iklim bakımından yorumlanmasına bir örnek.

İsa'nın doğumundan önce 450'den 250'ye kadar, ola ki, iklim -Roma'nın iklimi- bugünkü İtalya'nın hiçbir yerinde olmadığından daha uyarıcı olsun. Bu devir büyük bir çökme ile yağmur ve fırtına ile sona erer. 220'ye ya da 210'a doğru açıkça bugünkü düzeye -seviyeye- düşer.

Yüzyıla yakın bir zaman boyunca, aynı koşullar bulunduğu tahmin edilebilir ve bir çok yüzyıl, İsa'nın doğumundan 240 yıl öncekine kadar elverişli bir hale döndü.(194)

Dr.Hungtington'un elinde eski Roma'nın Meteoroloji Bürosu'nun ayrıntılı dökümanları bulunduğunu; ya da hiç olmazsa, iklim değışmelerinin açık bir tanımlamasını -tarifini- yapmaya elverişli olan bazı tarihsel dökümanlara sahip olduğunu bu satırların okuyucusu düşünebilir. Ne yazık ki, okuyucu haksızdır. **Dr.Hungtington** bu meteorolojik dökümanlara sahip değildir; çünkü bunlar yoktu; çağdaşların tarihsel tanıklığından alınmış kanıt olacak bir tek satır bile yoktur; hatta güvenilebilecek bazı Roma tarihçilerinin bir pasajı bile yoktur. Onun söylediğı parçalar, **Dr. W. Simk-hovich**'in yalnız yerin karakteri ile ilgili ve fazla olarak,

Simkhovich toprağın tükenmesi üzerinde ki teorisi çok etkili Roma tarihçilerince eleştirilmişlerdir.(195)

Dr.Hungitngton'un sahip olduğu şeyler, Kaliforniya'da "**büyük ağaçlar**"ın odunlarının kesitlerinin halkalarının büyümesi üzerindeki verilmiş gerçeklerdir. O, bunlar üzerine, tarihsel zamanlarda iklim sallanmalarının bir diyagramını yapıyor. Bu iş ve onun üzerinde kurulmuş olan iklim **déduction**'ları, **Climatologist**'lerin saldırılarına uğramışlardır.

Yalnız Kaliforniya için, yağmurun tahmini yüksekliğini, ısının ve fırtınanın dalgalanmalarını bile veremeyen varsayımlı olan -hypothetique- bu diyagramın temeli hakkında, **Dr.Hungtington**, diyagramı pek çok değiştirdikten sonra, on yıl kadar kısa devirler için açık bir kesin bilgi ile Roma iklimi üzerinde ayrıntılı sonuçlar formülledi.

Onun üzerindeki kehanetlerinin inceliğine -dakikliğine- aktüel zamanın değişmelerini önceden haber vermeyi deneyen birçok meterolojistler imrenebilirler.

Apaçktır ki, Roma'da iklimin sallanmaları üzerindeki **Dr.Hungtington**'un teorisi, esasında, Roma tarihinin gelişmesine uygulanmış olan basit bir teoriden başka bir şey değildir. Roma'nın büyümesi devirleri iyi iklim devirleri olarak nitelendirilebilir ve bunun tersi olur. O, tarihsel olayların karakterini, iklim üzerindeki verilmiş gerçeklerden muhakeme -akıl yürütmek- yoluyla çıkarmıyor; tersine olarak, karakterlerin iklime özgü verilmiş gerçeklerini, tarihsel olaylardan çıkarıyor. İklimin sallanmaları ve tarihsel sallanmalar arasında "dikkate değer bir paralelliğin" varolduğu sonucuna varıyor. Fazla olarak, iklim değişmeleri olmuş ise, bu değişmelerin, Roma'nın çökmesine neden olmak için, oldukça büyük olduklarını ve bunların İngiltere, İspanya ve İskandinavya'nın iklimleri arasındaki farklardan pek çok büyük olduklarını göstermek gerekecekti.

Hungtington, bu bölgelerin iklimini, uygarlığın ilerlemesini kuvvetlendirici ve kolaylaştırıcı gibi kabul ediyor. Fakat o türden hiç bir kontrol yapmamıştır, esasen

böyle bir deneyi yapamazdı. Eğer bu kanıtlar el vermiyorsa, başka kanıtlara başvurabilirdi; örnek olarak **Ellis'in Odin'in** ya da **E.L.Clarke'nin J.Mac Cattel'in, J.Philipstchenko'nun, F.Maas'ın, C.Castle'nin, Charles H. Colley'in, S.Neairng'in S.Fisher'in** ve benim kendimin ya da başkalarının yaptıklarımız incelemelerle verilmiş olan deha adamlarının doğum yerlerini doğru olarak tayin ve tespit ederek deha ile iklim karşılıklı bağlantılarını ispat etmek çok daha açık olurdu.

Bütün bu incelemelerde bu adamları doğum tarihleri ile doğum yerleri üzerindeki gereken verilmiş gerçekler verilmişlerdir. Gereken iklime özgü verilmiş gerçekleri toplarken, iklim varsayımını kolayca kontrol edecek olan **corrélation**'lar yapılmış olurdu. Ben fazla olarak kanıt vereceğim.

İyice biliyoruz ki, aynı iklimde yaşayan muhtelif sosyal sınıflar, muhtelif oranlarda deha adamları yetiştiriyorlar.(196) Keza biliyoruz ki, aynı bir memleketteki ünlü adamların sayısı, yüzyıldan yüzyıla, ya da bölgeden bölgeye çökme halinde on yıllık dalgalanmalara tabi olur. Örnek olarak, son iki ya da üç on yılda, **Middle West**'den ve **Far-West**'den gelen başlıca Amerikan bilimlerinin ve endüstri kaptanlarının sayısında dikkate değer bir biçimde bir artma vardır: Bu gerçekler ve bunlara benzeyen yüzlerce gerçekler, **Hungtington**'un kuramı ile güç bağdaşabilirler.

Biz çok uzağa gitmeyeceğiz. Orada deha ile iklim ve uygarlık arasında bir **corrélation** bulunabilir, fakat büyük bir bölümü keşfedilmek ihtiyacındadırlar. **Dr.Hungtington**'un eseri onun sarfettiği beceriklik - mehareet- ve enerjiye rağmen bir sonuca götürücü olarak kabul edilemez.

Aynı sonuçlar, bu türden olan başka bir çok teorilere uygulanabilir. Biz onları analiz etmeksizin bir yana bırakacağız.(197)

Bundan önceki sayfalarda **Dr.Hungtington** için çok ciddi olmama rağmen, ben onun için ve sağlam objektif temel üzerine sosyolojik bir teori kurmak bakımından, onun değerli girişimlerine büyük saygım olduğunu da sözüme katabilir miyim? Biz bu okulun ve ilgi çekici ve telkin edici birçok teorilerine minnettarız; ve hiç olmazsa bir bölümü doğru olan bir çok **corrélation**'larından ötürü teşekkür etmeliyiz. Coğrafya faktörlerini gözönüne almaksızın sosyal olayları analiz etmeye koyulmakla eksik bir iş yapmış oluruz. Biz değerli hizmetlerinden dolayı bu okula minnettarız. Bununla birlikte, bu, onun yanlış teorilerini, varsaydığı -yapma- **corrélation**'ları ya da sonunda, onun coğrafi çevrenin rolünü şişirmesini kabul etmeye bizi zorlayamaz.Biz iyi buğdayı, karamuktan ayırmalıyız. Bu yapıldıktan sonra, ambarda kalan şey, sosyolojik prensiplerdir.

SOSYAL OLAYLARIN BİYOLOJİK YORUMLANMASI
ORGANİSİST OKUL

1. Sosyolojide Biyolojik Kuramların Başlıca Tipleri:

İnsan denilen varlık bir organizmadır. O, böyle olduğu için, biyoloji yasaları adı verilen yasalara bağlıdır. Bu nedenle, geçmiş zamanın ve bugünün bir çok teorileri, sosyal olayları yaşam olaylarının bir çeşidi gibi yorumlamayı denemişlerdir.

Biyolojinin son 70 yılı içindeki son derece ilerlemesi, sosyolojide biyolojik yorumlamalara yeni bir kuvvet vermiştir. Böylece , sosyal bilimde çağdaş biyolojik teoriler yer almışlardır. Bu teoriler somut biçimlerinde pek çok ve çeşitlidirler; fakat böyle olduğu halde, onları başlıca sınıflara ayırmakla nispeten küçük sayıda gruplara bölmek mümkündür. **Darwin**'den sonraki biyolojinin başlıca kavramları şunlardır:

Organizma, soyaçekim, sélection, farklılaşmak, uymak, yaşam kavgası ve bu organizmanın soydan gelme eğilimleri - refleksler, içgüdüler, şartsız tepkiler.

Bu kavramlara paralel olarak şu okullara sahip bulunuyoruz:

1. Sosyal olayların organisist yorumlanması.

2. Anthro-po-raciste okul.

Bu okul sosyal olayları, soyaçekim, sélection ve sélection ile variation dilinde yorumlar.

3. Darwin'in yaşam kavgası okulu.

Bu faktörü meydana koyar.

4. İçgüdü -instinctiviste- okulu.

Bu okul insan davranışını ve sosyal oluş ya da süreçleri, farklı soyaçekim ya da içgüdüsel eğilimlerin be-

lirmesi gibi gözönüne alır.

Bunlardan başka, farklı birçok kavramlar vardır ki, onlar sosyal olguların analizinde, biyolojik faktörlerle biyolojik olmayan faktörleri birleştiriyorlar. Onlar, biyoloji okulunda sosyolojinin bölümlerine olduğu kadar, biyoloji bölümüne ayrılarak sınıflara bölünebilirler. Kolaylık olamsı için biz bu bölümde ancak ilk üç okul üzerinde tartışacağız. İlgüdücü sosyolojik kavramları, özellikle psikologlarca tartışıldıkları ve başka psikolojik yorumlamalara içtenlikle karışmış oldukları için , psikolojik sosyoloji okulunda onlar analiz edileceklerdir.

"**Mixte**" teorilere gelince, onlar kitabın öteki bölümlerine dağılmışlardır. Bu "**Mixte**" teorilerden yalnız biri - **démographique** okul teorisi- biyolojik kesime konacaktır.

Bununla birlikte, anlaşıyor ki, bu durum, sırf itibari - purement conventionoelle-dir ve bir çok sosyolojik kavramlar alanında yer göstermek bakımından basit bir kolaylık sunuyoruz. Önemli olan şey, kavramların falan ya da fşlan itibari bölümde yeralmalarından çok, bu teorilerin analizindedir. Şimdi çağdaş sosyolojinin başlıca biyolojik kavramlarına doğru dönelim.

2. Bio-Organique Okul ve Onun Başlıca Organik Teorilerle İlişkileri

Biyolojik sosyolojinin başlıca okullarından birincisi, **uzviyetçi -organiciste-** teorilerle temsil edilmiş olanıdır. **Organiciste** terimi, bio **-organismic-** bazı açıklamalar ister. Toplum başlıca dört tipte anlaşılır ve ayırd edilebilir:

1. Toplumun mecanist anlaşılması. -bir çeşit mekanist sistem gibi-

2. Nominalist ya da atomistique anlaşılması

Bu toplum anlayışında bireylerden başka bir şey görmez ve bireyin üstünde hiçbir gerçek tanımaz;

3. Organik bir anlayış.

Bu anlayış, topluma, canlı bir birlik gibi bakar, bireyin üstünde bir gerçek -réalité sur - individuelle- tanır, onun kaynağı "doğal-nanurelle"dir ve varlığı kendiliğinden - spontané-dir.

4. Fonctionnelle anlayış

Bu görüş, toplumun bir mekanizma ya da organizma olmasına aldırış etmez; toplumun doğal ya da yapma - artificielle- olup olmadığına bir önem vermez; fakat toplumu bireylerin kendi aralarında **ilişkileri** -interrelation- gibi gözönüne almayı dener. -Sosyoloji realizm ile nominalizmin sentezi.-

Bu sistem üyelerin gerçeği dışında, güçbir gerçek tanımıyor; fakat aynı zamanda, ayrılmış haldeki aynı bireylerin karşılıklı gerçeğinden farklı olan bir realite kabul ediyor. **Fonctionelle** anlayış, sosyal bir sistem teşkil eden, sistemin grupları arasında ilişkiler, bir sosyal sistemle başka sistemler arasındaki ilişkilerin evriminde, çeşitlenmesinde dalgalanmasındaki biçimleri, karakteri, biteviyelikleri fonksiyonel analiz tayin etmek ister.

* Bu dört anlayıştan, **organik anlayış**, en çok yayılmış olan anlayıştır. Onun karakterleri uygulamada, toplumun organik teorisinin bütün teorilerini kaplar. Bu çeşitler ikinci derecedeki başlıca üç sınıfa ayrılabilirler:

1. Filozofik örgütlenme -L'organisation philosophique- ki, yalnız toplumun **yaşayan bir birlik olduğunu**, toplumun bireyin **üstünde bir gerçek olduğunu** "doğal" yasalara göre yaşadığını ve onun kendiliğinden doğduğunu kabul eder.

Filozofik organizma'nın çok defa toplumun biyolojik bir organizma ile karşılaştırılması olanağı yoktur; ya da "**kamusal ruh**" -L'ame collective-, "**kamu oyu**" -**Umumi efkar**-, "**sosyal ruh**" -esprit social- ya da buna benzer "**psikolojik kavramlar**" -entité psychologique- karşılaştırılmaz. Onun, toplumun **atomistique** ya da **nominalist** anlayışına ve **mekanist** anlayışına karşıt bir anlamı vardır. O, birincinin tersine olarak, toplumun **birey-üstü sur-individuelle** ya da **transindividuelle** re-

alitesini tanıır ve ikinciye karşıt olarak, toplumu, sadece dış yasalarla yöneltlen cansız bir mekanizma gibi ve özellikle sosyal sözleşme, **amaçlı istek - volition intentionelle-** anlamında insan tarafından yaratılmış yapma bir mekanizma **-un mécanisme artificiel-** gibi gö-zönüne almayı reddediyor.

2. Toplumun Organique anlayışının ikinci şekli, Psiko-Sosyal Organizma ile Temsil Edilmiştir.

Psiko sosyal organizmalar teorileri, filozofik organizmanın yukardaki genel karakterlerine sahiptirler. Onları ayıran çizgi, kimi kez hemen hemen farkedilemez ve filozofik organizma seçilemez bir surette psiko-sosyal organizmaya dönüşür.(1) Fakat organizmanın sosyal-ruhsal teorilerinin az saf "raffiné" olanları çok uzağa giderler. Filozofik organizmanın karakterlerine şunları katarlar:

* **Toplum, bireyin üzerindeki fikirler,** tasavvurlar, zekalar ve istekler -volition-dır.

* **Sosyal zeka -l'intelligence sociale-ya ad sosyal irade - volenté sociale** ya da **sosyal kimlik** ya da **ay-nılık- l'identité (social self)** ya da **"sosyal fikir ve kanı"** - **l'opinion sociale-** üyelerin ruhlarının, iradelerinin, fikirlerinin -opinion- tasavvurlarının ötesinde türü kendine özgü gerçekler **-réalite sui generis-** olarak mevcuttur ve bu anlamda toplum, bir çeşit **ruhsal bir kişiliğin -personnalité sprituelle-** grubun ya da hakiki toplumsal bir ruhudur.

* Bu kuram, pratik olarak sosyal grubun psikolojik kişilik kazanması katılıyor.

* Bu teoriler, sosyolojik meknizmasının yorumlanmasının bir tipini temsil ediyorlar. Onlar sosyalizm okulu tarafından temsil edilmişlerdir. -Bak." Sos-yoloji Kuramları, cilt 2, -

3. Toplumun Organik Yorumlanmasının Üçüncü Bir Esas Çeşidi, Toplumun Bio-Organique Teorileri Tarafından Verilmiştir.

* Filozofik organizmanın bütün prensiplerine katılarak, toplumun, biyolojik organizmanın özel bir çeşidinden başka bir şey olmadığını iddia ediyor.

Toplum, kendi mahiyetinde, kendi fonksiyonunu yapmada, kendi kaynağı -origine- kendi gelişmesi, kendi çeşidi kısaca yaşamının gidişi ve yolları hangi organizma olursa olsun, organizmanın karakterlerine benzer özellikler gösterir.

Toplum, aynı biyolojik yasalara bağlıdır; onun, organizma olarak, yalnız psikolojik değil, fakat fiziksel bir gerçeği vardır.

Bu teoriler, kendi esaslarında, sosyolojik realizmin ekstremlerini gösterirler.

* **Bio-organique** teorileri, toplumun filozofik ve psiko-sosyal organik anlayışlarıyla karıştırılmamalıdır. Onlar birbirlerinden büyük ölçüde ayırdırılır. Bundan önceki açıklamalar da gösteriyor ki, bio-organik teoriler, organik anlayışın başka dallarına ait olmayıp sosyolojideki biyoloji okuluna girerler. Ben bu bölümde yalnız **bio-organique** teorileri tartışmak istiyorum. Psycho-social organizma, sosyolojizm okulu üzerindeki bölümde tartışılacaktır. Filozofik organizma, sosyolojide özel bir tartışmayı gerektirmez: Onun yeri filozofi eserleridir.

3. BU OKULUN ÖNCÜLERİ

Toplumun organik anlayışının yukardaki üç tipinin bazı örnekleri, en eski sosyal düşüncenin bilinen kaynakları kadar eskidir.

* Bir toplumun, özellikle bir devletin kendi sosyal sınıflarında, sosyal kurumlarında ve oluş yolunda bir organizma ile, özellikle bir insan ile ya da onun beden ve ruhu ile, ya da beden bölümleri ile, eski Hint, Çin, Yunan ve Roma filozofik düşüncesinde de bulunabilir.

* Orta zamanın düşüncesinin tarihi gösteriyor ki, "**İncil**"in ve remizleri'nin, Yunan ve Roma yazarlarınca ileri sürülen örneklerin altında hakim olan kendi **no-**

minalisme'ine rağmen, insanlığın ve sosyal grupların, canlı beden ile karşılaştırılması, genel olarak, kabul edilmiş ve yayılmıştır.(2) Bir tarikata ya da bir manastıra bağlı olmayan ve kiliseye mensup olan kuvvetler arasındaki çatışma yazarlar tarafından kullanılan organik analogiler: **John Salisboury**'nin **The Policraticus** adlı eserini, **Nicolas de Cusé**'nin eserlerini ve **St. Thomas d'augin** gibi daha ziyade nominalist olan filozoflar için de olmak üzere,ortaçağın başka düşünürlerini hatırlatıyor.

* **Maciavel**'in, **Campanella**'nın, **Guichrdin**'nin ve başkalarının öteki teorileri, devletin, bir insan gibi, olgunluk ve ihtiyarlık devrelerinden geçtiğini ve bir organizma gibi, sağlık ve hastalık devirlerine uğradığını iddia ediyorlardı.

* Daha sonra, XVII.yüzyılın teorilerinin sosyal fizikçiliğine XVIII.yüzyılın teorilerinin **atomistique** ve **bi-reyci -ferdci-** karakterine rağmen, organik benzetmeler ve muhtelif organik anlayışlar, hatta sosyal fizikçiler ve bireyciler tarafından kullanılmaya devam edilmişlerdir.

* Bu kuramlarla, gerçek bir organizma arasındaki başlıca ayrıcalık şudur ki, XVII.yüzyılın **mecanist**'leri, toplumu ve devleti bir "**yapma insan**"= "**homme artificiel**" ile karşılaştırıyorlardı.

* XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başlangıcı, daha önceki devrin **atomcu**, **bireyci** ve **mekanist inanışları**'na karşı, sosyal düşüncenin dikkate değer bir tepkisinin damgasını taşır.

* Bu tepki muhtelif organik yorumlamaların bir rönesansı biçimini alır. Toplumun karşılaştırmalı kavramları, onun yapma mahiyetindeki teorileri ve sosyolojik atomizm teorileri bütün krediyi yitirdiler. Onların yeri, **Bonald**'ın, **J.de Maistre**'in, **E. Burke**'ün, **Adam Müller**, **Herder**, **Lessing**, **Fichte**, **E.Kant**, **Schelling**, **Hegel**, **H.Leo** ve başkalarının teorileri tarafından işgal edilmişlerdir. Bu teorilerde organik anlayışın muhtelif özellikleri yer almıştır.

O zamandan beri, organik anlayışın yukardaki üç tip, **filozofik**, **socio -psychologique** ve **biyolojik**- büyük bir sayıdaki yazarlarca birçok kez meydana getirilmişlerdir.

K.C.Krause, H.Ahrens, F.J.Schmittthenner, G.Waitz, F.A.Trendelenbourg, Saint-Simon, Auguste Comte, I.V.Gorres, C.Th.Welker, F.de Th.Rohmer, K.Volgraf, F.G.Stahl ve belli bir ölçüye kadar Lorenz V.Stein, A.Lasson, Otto Gierke, K.S.Zacharia, C.Franz, J.K.Blutschli, ve sonunda H.Spencer, devletin ve toplumun sosyal olayların şu ya da bu biçimde farklı organik yorumlamalarını geliştirmişlerdir.

XIX.yüzyılın ikinci yarısında **evrim teorisi** ve biyolojinin büyük ilerlemeleri, sosyolojide **bio-organik** teorilerin gelişmesine ve özellikle kuvvetli bir hız vermişlerdir. Biz böylece sosyal olayların çağdaş bio-organique yorumlarına varıyoruz. Onlara doğru yönelim.

4. SOSYOLOJİDE ÇAĞDAŞ BIO-ORGANIQUE TEORİLER

Sosyal düşüncenin bu akımının en ünlü temsilcileri şunlardır:

- 1.- **P.Liellenfeld**- Alman ırkından Rus, 1829-1903 (3),
- 2.- **A.Schaeffle**- profesör ve Alman devlet adamı, 1831-1903(4),
- 3.- **R.Worms**- Fransız profesörü,Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü sürekli sekreteri ve Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin "**Revue internationale de sociologie**" müdürü, 1869-1926,(5),
- 4.- J.Novicow- Rus, 1849-1912,(6).

Bu bilginlere aynı **bio-organique** prensipleri öğreten ve yayan daha hafif bir biçimde başka bilginlerden bir dizi katılabilir. **A.Fouillé**- ünlü Fransız filozofu, psikolog ve sosyologu 1838- 1912, **organistes** ve **contractuelles**

teorileri, toplumun "**organisme cotractuel**" bir yorumlanması şekli altında bağdaştırmayı denemiştir(7).

Daha sonra **bio-organik** yorumlamanın bir dizi temel prensiplerini korumaya devam eden birçok eserler yayınlanmıştır. Örnek olarak, **La Ferrière**'in(8), **Kjeller**'in(9), **M.Roberts**'in(10) ve başka birçoklarının eserleri bunlardır.

Bütün bu yazarların, teorilerinin iyice bilinen karakterinin temel prensiplerinin büyük bir benzerliği, mümasillliği - similitude- ni görünce ve sosyoloji bilimi için ortaya koydukları sonuçların itiraz edilebilir değerini görünce, bu teorilerin hepsini kısaca inceleyebiliriz. Böyle olunca onlardan herbirini özel yorumlamalarını analiz etmek gerekmez.

Bu tarzda hareket ederek, onların temel prensiplerini aşağıdaki biçimde özetleyebiliriz:

1.- Toplum yada sosyal grup, kelimenin biyolojik anlamında **organizma**'nın özel bir türüdür.

2.- Toplum, bir organizma olarak, kendi temel karakterinde, biyolojik organizmanın yapısına - constitution- ve fonksiyonlarına akrabadır.

3.- Toplum, organizma olduğundan, biyolojik organizmanın fonksiyonu ve hayatını yöneten aynı biyolojik yasalara bağlıdır.

4.- Sosyoloji, her şeyden önce biyoloji üzerine kurulması gereken bir bilimdir.

İşte toplumun bio-organique anlaşmasının temel karakterleri bunlardır.

SPENCER'in görüşü

Spencer, "bir toplum -société - nedir?" sorusunu soruyor ve şu karşılığı varıyor:

* "**Toplum, bir organizmadır**".

* **Spencer**, daha sonra, sosyal organizma ile biyolojik organizmanın aşağıdaki önemli görüşleri ile, birbirlerine benzediklerini gösteriyordu.: Her ikisinin de büyüme olayları vardır; büyüme süreci her ikisi de yapıda - structure- ve fonksiyonlarında bir farklılaşma gösterirler; her

İkisinin de bölümler arasında birbirlerine bağıllık vardır; her ikisi de -unites-lerden birliklerden oluşmuşlardır, hücreler ve bireyler -cellules et individus-.

* Bir organizmanın ya da bir toplumun tahrip edilmesi -destruction- daima onları oluşturan birliklerin daima tahribi demek değildir.

* Her ikisi de ayrı bir beslenme ilişkisi sistemine, ayrı bir yayılma sistemine ve ayrı bir düzenleyici sisteme -un système de regulateur- organizmada sinir sistemi ve toplumda yöneltme -idare etme sistemi- sahiptirler. Bununla birlikte, bu benzetmelerin yanında, üç önemli ayrılık benzemezlilik vardır:

1. Organizma **symétrique** olduğu halde, toplum **asymétrique**'dir;

2. Organizma, **somut bir yığın** -agrégat concret- olduğu halde, toplum gizli bir yığın -agrégat discret- dir;

3. Organizmada **bilinç -şuur-** sinir sisteminde temerküz ettiği halde, toplumda **bilinç, bütün yığında yaygın**'dir. Öyle ki, toplumun ayrılmış sosyal bir merkezi **sensorium social** yoktur.(11)

* **Spencer**, bu plana göre, toplumun karakterlerini, fonksiyonlarını, sistemlerini ve gidişlerini ya da yollarını -süreçlerini ayrıntılarıyla analiz ediyor.

P.LİLİENFELD'in görüşü:

* "İnsan toplumu" doğal organizmalar gibi, gerçek bir varlık **-ein reales Wesern- -une entité réelle-** dir. BU doğanın bir uzaması, bütün sosyal olayların temelinde bulunan kuvvetlerin hatta yüksek bir görünüşüdür.

* "İnsan denilen varlıkların arasındaki karşılıklı ilişkilerin ve arasındaki aksiyonların bir sistemini temsil ederek, o nesli üretme, büyüme, farklılaşma, hastalık, ölüm, tamir -régénération- bölümlerinin bütünlüğü tamamlığı -inégration'u- irade ,- cohésion-, spritualité, perfectibilité, enerjinin birikmesi ya da sermayeleşmesi, biyolojik ve sosyolojik organizmalar, bu karakterleriyle birbirlerine benzerdirler(12).

Her ikisi de inorganique cisimlerden farklıdır.

Biyolojik organizma, bazı dış koşullarda kendisini muhafaza etmeye kabiliyetli olan bir kütle, canlı bir cevher - substance- dır."

Bir karınca yuvası ve insan toplumu için böyledir.

Lilienfield, M.Werworn'un organizmaları sınıflara ayırmasından yararlanarak, başlıca beş sınıflama mevcut olduğunu gösterdi: Hücre, doku -hücrelerin birleşmesi-, organ - dokuların birleşmesi-, kişi -organların birleşmesi-, devlet ya da toplum kişilerin birleşmesi.

Toplum, böylece, organizmanın yüksek biçimidir. Bu organizma gibi, kendi komşusundan besinler emen metabolizma sürecine sahip olan, canlı bir birlikdir.

* Toplumun bireyleri bir organizmada bir hücrenin organizmaya bağlı olması gibi, bütün topluma tabiidirler; ve bunun gibi toplumun, kendi sinir ve refleks sistemi vardır. Onun göğsünde kendi üyelerinden fazla olarak, organizmanın hücreler arası cevheri ya da karşılıklı bağlı olan maddi bir cevher vardır.(13)

Fakat bir kez daha söyleyelim ki, bu hususta üç derece organizma vardır:

1. **Bitkiler**;ki, kendi bölümlerinde ve bütününde hareket etmek meleke ya da gücüne sahip değildirler.

2. **Hayvan organizmaları**;ki, bütününde hareket etme kabiliyetine ve gücüne maliktirler.

3. **Sosyal organizmalar**;ki, kendi bölümlerinde - bireylerinde, ferdlerinde- olduğu kadar, bütününde de hareket edebilirler.

Böylece, bu fark yalnız sosyal organizmanın en yüksek organizma sınıfı olduğu ve bundan başka bir şey olmadığı anlamına gelir.(14)

Yapılan İtirazlar:

Kimileri şu itirazları yapmışlardır:

Bir organizmada hücreler serbest hareket edemezler;

ya da aynı zamanda birçok organizmalara mensup olamazlar; ya da hatta bir organizmadan ötekine geçemezler; oysa ki, toplumda bireyler hareket edebilirler; birçok toplumlara mensup olabilirler ve bir toplumdan ötekine geçebilirler.

Lilienfeld buna, organizmada bireyin çok büyük hareket kabiliyetleri organizmanın çok yüksek bir sınıftan olmasından başka anlama gelmediğini, karşılık olarak söyledi.

Başiboş -serseri- dolaşan hücreler keza organizmada da bulunurlar, onlardan kimileri hatta bir organizmadan ötekine **-spermatozoides'**ler- geçerler.

Başka bir itiraz da şu biçimdedir:

Toplum organizmaya karşıt olarak doğum ve ölüm aşamaları göstermezler.

Lilienfeld, bir toplumun, bir organizma gibi, çok defa başka bir toplumu doğurduğunu ve toplumların öldüklerini göstererek, bu itiraza karşılık veriyor.

* Toplumun **asymétrique** olması ile organizmadan farklı olduğu itirazına yazar, bedenin özel symétrique bir tarzı olduğunu doğrulayarak cevap veriyor.

Birey'in bir "**Ben**"i ve nispeten bir özel **-özgül- bütünleşmiş bir bilinc'i -une conscience intégrée spécifique-** olduğu halde, toplumun buna malik olmadığı itirazını, bireysel **ben** ya da **bilinç**'in keza bir **mo-saique** olduğu ve toplumun "**kamu ruhu**" -l'esprit publique- ve yönetim çalışmalarına benzer sürekli değişme halinde bulunan bir gidiş -süreç-processus- gösterdiği belirtilerek, reddedilmiştir.

Organik teorilere karşı başka itirazlar benzetmeler Lilienfeld tarafından çocukça olarak nitelendirilmiştir. Çocukça olan şey, organik teori değil, onlara yapılan eleştirmelerdir. Bu eleştirmeleri yapanlar teoriyi yanlış benzetmelerle gülünç biçime sokmak istemişlerdir.(15)
Lilienfeld'in vardığı genel sonuç:

Nihil est in societate quod non prius fuerit-in natura.

* Sosyoloji, biyoloji üzerine kurulmalı ve onun yasalrı, sosyal olayların bilimsel yorumlanmasında uygulanmalıdır.

* Organik prensipler olmaksızın, bilimsel sosyolojiye olanak yoktur ve **sociologus, nmo, nisi biyologus**.(16)

SCHAEFFLE'nin teorisi:

Schaeffle'nin teorisi ılımlıdır. Özellikle kendi eserinin, toplum ile organizma teorisi arasındaki fark üzerinde hatta kuvvetler -vurgu ile- durduğu baskısında, Schaeffle'nin teorisi ılımlıdır; fakat bu teori kendi kuruluşunda **bio- organique**'dir.

Schaeffle'nin sosyolojisinin hakim prensipleri önceliklere benzerler; çünkü onun "morphologie sociale"i, organizmanın tekabül eden dokularına aynı fonksiyonları olan "sosyal dokular" -tissus sociaux- beş sınıfı kendi görüşünü belirtmişlerdir. Ordu, polis, giyim-elbise-; çatılar, demir kasalar ve koruganlar -istihkamlar- gibi sosyal fenomenler; hayvanların beşere dokusuna -tissus epidermique- tekabül eden "sosyal koruyucu dokudan" -tissus producteur social- başka şeyler değildirler. Türlü teknik pratik sosyal uzlaşmalara, organizmanın gerek **iradeli -strié-** kaslarına, gerek **iradesiz -lisses-** kaslarına tekabül eden sosyal kas -adale- dokuları -tissus musculaires sociaux- toplumun pedagojik ve entellektüel kurumları, sinir sistemine tekabül ederler.(17)

Toplumun pedagojik ve entellektüel kurumları, sinir sistemine karşılık olurlar. Dokuları -nesicleri-tissus- inceledikten sonra,

* Schaeffle, bu sosyal dokulardan oluşmuş olan sosyal organların incelenmesine geçiyor.

* Schaeffle, devleti, bu organik görüş açısından inceliyor.

NOVICOW'un teorisi:

J. Novicow'un teorisinde biyolojik organizma çok dikkate değer. Lilienfeld gibi sosyologların uluslararası konferansında teoriye karşı yapılan ezici eleştirmeye rağmen, o, eleştirmenin bio-organisme'e karşı hiç bir yıkıcı

İtiraz getirmediği gerçeği üzerinde durmaktadır.

Biyoloji yasalarının "hücrelere, hücre yığınlarına, bitkilere ya da hayvanlara olduğu gibi, toplum adı verilen bireylerin yığınlarına da uygulanabildiklerini teori iddia ettikçe, bio- organizme'e karşı hiç bir yıkıcı itiraza meydan vermedi." "Çünkü toplum, canlı yaratıkların birleşmesinden meydana gelmiştir. O, canlı bir yaratıktan başka bir şey olamazdı."

O, zaten -esasen- organik teorilere karşı ileri sürülen başlıca itirazlara cevap verdi. Organizma da, tıpkı toplumda olduğu gibi mücadele sürüp gider. Organizmanın somut karakterleri ile, toplumunki arasındaki fark çok nispi - relatif-dir; Çünkü mekan anlayışımız çok sübjektiftir. İnsandan birçok milyon kere küçük olan bir yaratığa, insanın bedeni, **osean'lara**, denizlere, dağlara, v.b. sahip bulunan bütün bir kıta gibi görünecekti, yani ona tamamıyla esrarlı bir şey gibi görünecekti.

Öte yandan, insandan birçok milyon kere büyük olan bir yaratıcıya göre, birçok toplumlar tamamıyla somut bir beden gibi görüneceklerdi. Sonunda, gizli ya da somut mekan ya da **spatial** karakter organizma için önemli değildir. Önemli olan şey, bu bölümlerin mekanca yaklaşmaksızın -sans rapprochement spatial - **kendi aralarındaki fonksiyon etkileri -interaction functionnele-** dir.

Bu bakımdan, İngiltere ile Yeni Zelanda'nın kendi aralarındaki bağlılık, organizmanın bölümleri arasındaki bağlılıktan az değildir. O, ayrılmak ve yalnız yaşamak için ayak mevcut olmadığı halde, bir toplumun üyelerinin özerk -muhtar- bir tarzda yaşayabilecekleri itirazı gülünç olur: "Bir bitki çeliği başka bir yere aktarılabilir, fakat bir insan başı, başka bir vucuda aşılanamaz."

Novicow soruyor: Bu, insanın bir organizması olmaması demek midir?(18)

O, bireysel bilinç -ferdi şuur- ve iradeden ayrı olarak mevcut gibi, **sosyal bilinç ve irade** teorisinin gelişmesini izler.

Novicow, bu **sosyal sensorium'un** organı olarak hü-

kümeti koyan başka organizmacılara yakın bu organı, toplumun seçkin -elit- kümesine, kendi entellektüel aristokrasisinde koyuyor. Bu **seçkin** kümenin üyeleri gerçekten duyarlı hücreleridirler.

* **Onlar bütün sosyal aksiyonların gerçekten dürtücüleridirler; bunlar fikirler ve duygular öğretmeleri sayesinde,** sinir sisteminin alıcıları gibi, uyarım - stimulus- yaparlar; aktarırlar ve bu tarzda sosyal sinir sistemi rolünü yaparlar.

"**Her sosyal aksiyon, kandırma ile yönetilir.** Bu kandırma - ikna etme- seçkinin dimağında doğan ve başka dimağlara aktarılan ve devredilen bir istek - volition-dir.

Kısaca, sosyal bilinç ve iradenin organı ve mekanizması bunlardır.(19)

WORMS'un teorisi:

R. Worms, toplum ve organizma adlı monografisinde son derece bio-organist görünüyor. Bununla birlikte, bütün ömrünce bio-organique başlıca fikirlerini savunmuşsa da, daha sonra, extrem organik teorilerde birçok eksikler bulunduğunu farketmiştir.(20)

Toplumun kaynağında, yapısında ve foksasyonlarında organizmaya benzediğini doğruluyor. Toplum ile organizma arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar üzerinde yaptığı analiz, kendisince aşağıdaki biçimde özetlenmiştir:

WORMS diyor ki:

"Her ne kadar toplumlarla organizmalar arasında itiraz edilemeyen farklar olduğu sonucuna varmak zorunda isek de, bu ayrıcalıklar, onları radikal olarak birbirlerinden ayırmak için yeteri kadar önemli değildirler.(21)

* Öteki birçok **bio-organique** eserlerin karakterlerinin ve **içerik**lerinin ayrıntılarına varıncaya dek incelenmesini izlemek genel bakımdan yararsızdır.

* Benzerlik husunda, farklı sosyal organizmaların **erkekliği**'ne, ya da **dişiliği**'ne varıncaya kadar tanımlamayı

deneyerek, örneğin **Blutschli** devleti erkek bir organizma, oysa ki, kilisenin, dişi bir organizma olduğunu düşünüyordu.

Tartışmalar icat etmek için ve kalbin, kanın dolaşımının, midenin, ciğerlerin, kolların, saçların, başın ve birçok şeylerin aynı sosyal fonksiyonları gören şeyler olduklarını bulmak için gerçekten hüner gösterildiğini söylemek elverir.(22)

Aynı zamanda, bio-organisme ile ilgili teoriler, ekstrem bir **biologisme**'den ılımlı toplumun -société modéré- bir yorumlanmasına kadar, hatta **Fouillée**'nin "sözleşmeli organizma" -l'organisme contractuelle- gibi anlayışları içererek -ihtiva ederek- çeşitlidirler. Biz şimdi bu teorilerin bilimsel bakımdan ne oranda haklı olarak tanılabileceklerini kısaca araştıralım.(23)

5.- ELEŞTİRME

Biz **bio-organique** kavramlarda, iki ayrı sınıf öneriyi açıkça ayırmalıyız.

Birinci anlayış:

Sosyolojinin biyoloji üzerine kurulması gerektiğini; sosyal olayların yorumlanmasında, biyolojinin prensiplerinin gözönünde bulundurulması gerektiğini; insan toplumunun, sadece yapma bir yaratma -une création artificielle- olmadığını; onun ayrı bireylerin basit bir toplamından ayrı - farklı- olan bir tür canlı birlik gösterdiğini doğrulamaktan oluşur.

Bu prensipler hemen hemen reddedilemezler ve itiraza uğrayamazlar. Aslında onlara sadece **bio-organique** okul değil, birçok sosyoloji okulları da katılırlar. Onlar, bu anlamda, ne **bio-organique** teorilerin, ne de onların özel karakterlerinden biri değildirler.

İkinci anlayış:

Bizim vardığımız sonuçların, **bio-organique** anlayışların ikinci dizisi üzerinde tamamıyla farklı olması gerekir. Bu dizi yukarıdaki genel prensiplerden çı-

karılmış sonuçlardan oluşur.

Biyolojik yasalar, insan denilen yaratıklara uygulanabildikleri için, her insan toplumunun bir organizma olduğu sonucuna varılır.

* İnsan toplumu, organizma gibi, canlı bireylerden oluştuğu için toplumun kendi yapısında kendi organlarında ve kendi fonksiyonlarında bir organizma olması gerektiği sonucu çıkarılır.

Buradan, okulun analogileri meydana geliyor. Okul, bu benzetmelerle -analogilerle- dir ki, yukarıdaki birinci kategorinin -birinci anlayışın- sonuçlarını kabul etmeyi reddeden başka bir çok okullardan ayrılır.

Gerçektir ki, **bio-organist** sosyologlar ciddi bir eleştirme önünde, kendi yaşamsal organik analogilerinin, kendi teorilerinin önemli bir bölümü olmadıklarına, gerçekte, kendi prensiplerinin tersiminden -resmedilmesinden- basit bir konuşma tarzından fazla bir şey olmadıklarına birçok kez işaret ettiler ve bununla birlikte, onlar bu bildiriyle karşılaşınca, her dakika bu gözlemleri kullanmaya eserlerinin yüzlerce sayfalarını bu gözlemlerle doldururken ve onları kendi tasdiklerinin ya da iddialarının başlıca kanıtı gibi kullanmaya devam ettiler.

Fazla olarak, eğer biz bu kuramlardan bu benzetmeleri ve toplumun organizma ile olan aynılığını ayırıp çıkarırsak, orada ancak çok az şey kalır. Onların orijinalitesi ve özgül -spécifique- mahiyeti ortadan kaybolurlar; ve böylece, okulun kendisi ortadan kalkardı Bu nedenlerle, ikinci dizi anlayışın önermeleri -hükümleri- **bio-organique** teorilerin özgül farkı gibi alınmalıdırlar. Onlar bu prensiplerle tutunurlar, ya da düşerler. Eğer onlar doğru iseler, okul kalır, yanlış iseler okul yıkılır.

Bu prensiplerin yanlışlığını göstermek kolaydır; çünkü insan bir organizmadır. Biyolojinin yasaları ona uygulanabilir; fakat bundan, insan toplumunun, kesin olarak biyolojik bir organizma olduğu sonucu çıkmaz.

Aritmetik toplama ve çarpma kuralları, insanların, hayvanların, taşların, v.b. aritmetik hesabına keza uygulanabilir. İnsanın bir öküz, ya da bir öküzün bir taş olduğu, ya da bütün bu şeylerin birbirlerinin aynı oldukları sonucu çıkarılabilir mi? Mekanığın ya da kimyanın yasaları keza insana, taş ve bitkiye uygulanabilirler. Bundan insanın, bitkinin, taşın aynı şey oldukları sonucu çıkar mı?

Aynı tarzda, biyoloji yasalarının insana uygulanabildiklerini varsaymaktan, insan toplumunun, bir öküz ya da bir bitki olduğu sonucu zerre kadar çıkmaz ve insan toplumunun, bir organizma olduğuna hüküm vermek keza az mümkündür. Başka terimle, tek kişiliğin bazı kurallarının, ya da formüllerinin -yasaların- muhtelif şeylere uygulanmak kabiliyeti bu şeyler arasında öz bakımından aynı oldukları anlamına gelmez.

Biz insan toplumunun canlı cevherlerden, ya da yaratıklardan oluştuğunu kabul edebiliriz. Fakat bundan, insan toplumlarının biyolojik organizmalar olmadıkları yargısını çıkarmalıdır.

Sonuncu analizde, taş, hayvan, ya da bitki ya da insan atomardan ya da elektronlardan oluşur. Bu, taşların, bitkilerin, hayvanların ve insanların aynı şey oldukları ve yapılarında, organlarında ya da fonksiyonlarında birbirlerinin aynı imişler gibi gösterilebildikleri demek midir?

* Biz insan toplumunun, üyeleri birbirlerinden bağımsız olan bir çeşit birlik olduğunu kabul edebiliriz. Bununla birlikte, bundan, insan toplumunun bir organizmanın da bir tür birlik olduğu için insan toplumunun da bir organizma olduğu sonucunu çıkarmak yanlışır.

* Güneş sistemi, bir otomobil, bir bitki, bir hayvan, bir ırmak ya da bir insan, hepsi, bölümleri birbirlerine bağlı olan birlik türleri gösterirler. Bundan, insan toplumunun da güneş sistemi, bir araba, bir bitki, bir ırmak olduğu ya da bütün bu şeylerin birbirinin aynı oldukları sonucu çıkarılabilir mi?

İnsan toplumu, birlik olarak, bütünlüğü parçalanabilir; insan denilen yaratık ölebilir. Taş parçalara ayrılabilir, ya da ırmak kuruyabilir. Bütün bu hallerde bu birliklerden her biri kaybolabilir. Bundan, bu birliklerin muhtelif kaybolma yollarının birbirinin aynı oldukları ve bu nedenle tekabül eden olayların -objelerin de- birbirlerinin aynı oldukları sonucunu çıkarmak mümkün müdür? Apaçıktır ki, hayır. Bununla birlikte;

* Organik ve sosyal süreçlerin uyuşmasını ya da karşılaştırılmasını ilgilendiren yaşamsal organik benzetmeler, her ne kadar her ikisi de büyüme, hastalık, çoğalma, farklılaşma, vb. olayları gösteriyorlarsa da, tamamıyla doğru olarak bu akıl yürütmeyi ve sonucu göstermezler.

* Eğer mantıkçı, anolojik akıl yürütme yapmaktaki parlak bir yanlışlık göstermek ihtiyacında ise, **bio-organique analogi metodları**'ndan daha iyi örnek bulamaz.

* Bundan önce söylenen şeyler, onların "**organik**" yanlışlığını açıkça göstermek için elverir. Onların organik anolojilerinin ayrıntılı bir eleştirmesini yapmak yarsızdır. Onların zayıflığı gerekenden çok eleştirildi, ve gülünç gösterildi. Çok esaslı olan bu itirazları tekarrulamaya ihtiyaç yoktur.

Bununla birlikte, bir noktaya işaret etmelidir. Bu muhtelif **bio-organacist**'ler tarafından kendi **bio-organique** öncüllerinden -premise- çıkarılan pratik akıl yürütmeleri işaret etmelidir. Onların bazıları, kendi analogilerini monarşi, idari merkeziyetçilik, despotizm ya da sosyalizm, sosyal organizmanın en büyük bütünlük hali olarak, örneğin; **Bluntschli**, başka bazıları, örneğin, **Spencer**, adem-i merkeziyet, endividüalizm, liberalizm ve hükümetin işe karışmasının sınırlandırılmasını iddia etmek için, kendi analogilerini kullanmışlardır.

* Bu, önce, bu **bio-organique** prensiplerinin man-

tıksal içeriliğinin belirsizliğini gösteriyor. İnsanların, tamamıyla karşıt öncüller yütümelerine müsaade eden bu prensiplerin mantıksal içeriliğinin belirsizliğini gösteriyor. Onlar esasında realiteyi olduğu gibi tasvir etmeye elverişli olmayan türevler -dérivations'lardan- den ve **Parreto** tarzında "**benzetmeler**"den başka şeyler değildirler. Onlar, kendi yazarlarının **kalıntısı-résidus'sü** olan muhtelif "işteharlar"a "istek" ve "arzular"a "doğru gösterme" ya da "güzelleştirmeler" ya da "gereken nedeni gösterme" katmaktan başka şeyler değildirler. Onlar, böyle olarak ne bilimsel, ne de bilim dışı olmayıp, bilimin yolları dışında bulunan ekstra bilimseldirler.

Bio-organique analogilerin bilimsel değeri'ne gelince, onların, sosyal sistemin soyut ve karmaşık olan "**yapısı**"nı anımsatmaya yardım eden "**soyut hayaller**" göstererek, bazı "**pedagojik**" yararları olabilir; fakat bu değer sınırlıdır, fazla olarak, analogilerin kötü kullanmasıyla, bilimsel bakımdan doğrulukları büyük ölçüde gerçeğe bütün bu analogiler ve karşılaştırmalar, onlar sosyal olayların idrak edilmesine bazı şeyler kat-salar bile, yararlı çok az şey katmış olurlar. Onlar, sosyal sistemin muhtelif elemanları arasındaki gerçek ilişkileri -olgu ilişkilerini- yeni hiç bir tekabülün, hiç bir bi-teviyeliği -uniformité'yi- hiç bir formülü açık-lamamışlardır. Bu nedenlerle biz, bio-organique okulu bu hususta izlemeyi redetmeliyiz. * **Bio-organique'nin** bu bölümünü, tamamıyla bırakarak, yukarıda gösterilen birinci tipteki örneklerden, bir sonuç çıkarıyoruz. Onlar denildiği gibi, **ihтимalli olarak** sağlamdırlar; fakat bu okulun tekeli değildirler.

* Diyebiliriz ki, toplum bir tür sistem, ya da bir tür birlik gösterir; fakat bu birlik, organizmanın birliğinin aynı değildir.(24)

Sosyal grubun, karşılıklı bir ayrılık halinde alınmış olan üyelerinin realitesinden farklı olan türü kendine özgü - sui generis- bir realite olduğunu söyleyebiliriz. Fakat toplum bağımsız bir tarzda mevcut değildir ve biz verilmiş olan sosyal bir sistemi oluşturan bireylerin ara-larında ilişkiye bağlı olan bireyler gerçeğini unut-

mamalıyız.

* Diyebiliriz ki, **biyolojinin yasaları, sosyal olayların yorumlanmasında gözönüne alınmalıdır fakat bu, sosyal bir sistemin, biyolojik bir organizma olması demek değildir.**

* Sosyal sistemin, kendi dışında bulunan kuvvetler tarafından tamamıyla biçim almadığında ve yönetilmediğine uyusabiliriz. Fakat bu, mekanik olsun, organik olsun veya sosyal olsun, her birlik için doğrudur. İnsanın yapma ve amaçlı bir yaratmasını olmadığını, fakat hayata kendiliğinden gelmiş olan "**organik**", "**mekanik**" ve "**ruhsal**" birçok birliklerin büyük bir bölümünün, organizmalar, güneş sistemi hakkında doğru olduğunda uyuşmuş olabilir.

* Sosyal kurumlar çok sayıdaki kuvvetlerden ve uzun bir denemeler ve yanlışlar sonucu meydana gelmiş bir ürün olduğu ve bütün bunların derhal değiştirilmesi kolay olan sırf "ratgele" -tesadüfi- bazı şeyler olmadıkları, fakat bunların keza sosyal olmayan birçok birliklerden meydana gelmiş bir gerçek olduğu doğrudur.

Bio-organist okul'un bu karakterlerini inceledikten sonra, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak onunla ilişkisi olan ve başlıca prensiplerini önemli sosyal olayların yorumlanmasına uygulamayı deneyen özel teorilere dönelim. Bunların en önemlileri sosyal farklılaşmayı, sosyal uymayı ve sosyal yaşam kavgası olaylarını yorumlamayı deneyen teorilerdir. Bunlara bir göz atalım.

6.- BİYOLOJİK VE SOSYOLOJİK FARKLILAŞMA

Herbert Spencer, Karl Boer, E. Haeckel ve başka biyolojistler, organizmanın mükemmelleşmesinin, doğrudan doğruya kendi karmaşıklığının **farklılaşma - differentiation- ve bütünlüğünün -integration-** derecesi nedeniyle değiştiğini göstermişlerdir.

* Bir organizmanın morfolojik organlarıyla yapısı - dokusu- arasındaki farklılaşma ne kadar büyük ise,

kendi bölümlerini o kadar sıkıca bütünleşmeye götürürken, bu organlar arasındaki fonksiyonların bölünmesi o kadar çok büyüktür.

* Kendi **özerklik**'lerine **-autonomie-** tekabül eden bir kayıp ile bir organizma ne kadar mükemmel ise, o evrimin "**hayat merdiveni**"nde ne kadar yüksek bir yer alırsa, o evrim yolunda ya da gidişinde **-süreç-** o kadar çok ilerlemiştir.

* **Baer**'in ve **Haeckel**'in organizmaları sınıflara ayırmalarında tekrar karşılaşacağımız gibi, **Spencer**'in evrim ya da ilerleme **-progrés-** formülünde organizmanın mükemmelliğinin biyolojik kriteri böyledir. (25)

* Formül, toplumlarda uygulanıp uygulanmadığını bilmek sorununa cevap vermeye elverişli bir sürü sosyolojik kuramları doğal olarak teşvik ediyordu.

Eğer toplum, biyolojik bir organizma ise, formülün ona uygulanma kabiliyeti olması gerekirdi. Böyle olunca, bir toplum ne kadar farklılaşmış, bütünleşmiş ise, o kadar çok merkezileşmiştir; üyelerinin özgürlüğü o kadar az olur; sosyal işbölümü o oranda büyüktür ve bu toplum çok mükemmel, ilerlemiş ve evrimleşmiştir ve keza bunun tersi olacaktı.

* Bu sonuçlar, gizli ya da açık, vahşi brutal ya da ılımlı bir şekli ile özellikle sosyal farklılaşma ve bütünlük sosyal ilerlemenin kriteri olarak söz konusu oldukları zaman, fiilen ifade edilmişlerdir.

Herbert Spencer ve **psiko-sosyal organist** olan **E. Durkheim**'in eserlerinde başka bir çok kuramların örnekleri vardır. Bunların sosyal tipleri ve evrim dizisindeki onların yerlerinin sınıflara ayrılmasında, onların ilerleme formülünde ve işin sosyal bakımından bölümünün rolünün değerlendirilmelerinde bu iki yazar, mükemmel organizmanın yukarıdaki kriterlerini topluma uygulamaktan başka pratik bir şey yapmamışlardır. Onlara göre, **sosyal evrim ve ilerleme**, esas itibarıyla, sosyal farklılaşma ve bütünleşmenin ve iş ölümünün artmasından belli olmayan, bağısız **-incohérente-** halden,

belli, bitişik, birbirine bağlı -cohérente- hale "**geçiş**"den ibarettir.(26)

* Bu akıl yürütmeler "individualist"ler tarafından politik ve pratik sonuçları kadar doğal olarak **organist** teorilerin acı bir eleştirmesini davet etmişlerdir.

Bu teorilerin en iyi örnekleri, ancak birkaç ad söylemek için, diyelem ki, **A. Lalande, N. K. Milkhailovsky, L. Winiarsky, G. Palante, G. Tarde, P. Lavroff(27), N. Karaéeef** in eserleriyle verilmiştir.

1.- Yazarlar ve bunların arasında özellikle **N. K.**

Milkhailovsky, A. Lalande, hatta "az mükemmel" ve "çok mükemmel" organizmalara uygulanmasında kabule değer değildirler; çünkü bu teoriler değer yargılarıdır ve çünkü böyle olarak onlar objektif olan biyolojik bir bilimle kullanılamazlar.

Biyoloji, organizmaların kategorilerini ve onların karakterlerini sınıflara ayırıp tasvir edebilir. O, onların sorunlarını ortaya koyabilir, fakat onları değerlendiremez ve az ya da çok mükemmel gibi sıralayamaz. Bu değerlendirme, antropomorfizm'in ve mükemmelliğin subjektif anlayışının biyolojiye girmesinden başka bir şey olmayacaktı.

2.- Onlar, **Spencer** tarafından evrinin objektif bilimi üzerinde verilen açıklamanın aynı cinsten olmanın istikrarsızlığının -l'instabilité de l'homogéne- tam olmadığını göstermişlerdir; çünkü **istikrarsız -instable-** olan şey aynı cinsten olan **-homogéne-** değildir, tersine olarak aynı cinsten olmayandır.

3.- Onlar, **dirilik ve ölmezlik** bakımından, organizmalar reel çok diriliğe ve ölmezliğe malik olarak, farklılaşmış ve karmaşıklaşmış şeyler olduklarını, fakat çok yalın olduklarını ve ölümlü karmaşık organizmalarla karşılaşınca kökleri koparılıp atılamaz olduklarını, son derece canlı, yok olmaz ve ölmez olduklarını göstermişlerdir. Bu, bu yazarların biyolojik mükemmelliğin yukarıda sözü geçen kriterlerinin subjektifliğini gösterir.

4.- Yazarlar, toplumun biyolojik bir organizma olmadığını göstermişlerdir, ve bundan ötürü, eğer mü-

kemmelliğin biyolojik formülü meşru -légitme- olsaydı, bu formül topluma uygulanamazdı.

5.- Yazarlar, **Spencer**'in yaptığı formülü sosyal uygulamanın da yanlış olduğunu göstermişlerdir. Onu doğru olarak kullanmak için, onu topluma değil, bireye uygulamalıdır. O, böyle olunca, bireyin organları ve fonksiyonları ne kadar farklılaşmış ise, bu organlar arasındaki iş bölümü o kadar büyüktür; o ne kadar mükemmel ise ve onun kişiliği o kadar çok şekillidir. **Deha adamları**'nın hakiki karakteri bunlardır; gerçekten büyük insanların özellikleri bunlardır ve insan mutluluğunun ve insan denilen yaratıkların ilerlemesinin zorunlu koşulları bunlardır. Bundan ötürü,

* **En mükemmel toplum**, bu bireycilik ülküsünün gerçekleşmesine büyük bir şans veren toplumdur.

* **Spencer**'in, **Durkheim**'in ve başka organisistlerin farklılaşmış ve bütünleşmiş toplum kavramları bireyin gelişmesine hiç bir şans vermiyorlar. Eğer toplum, farklılaşmada ve bütünleşmede ilerlerse aynı anda toplumun üyeleri olan bireyler ne yaparlar?

* Birey, organik bir oluşun aynı olan bir gelişmesine uğrar mı?

Mikhailovsky bunu soruyor ve "hayır" karşılığını veriyor. Bu bakımdan, **Spencer ve Durkheim**'in sosyal ilerleme gibi gözönüne aldıkları şeye -sosyal farklılaşmanın artmasına- daha çok sosyal gerileme adı verilmelidir. Böylece, eğer mükemmellik formülünün uygulanması kabil olsaydı, onu topluma değil, bireye uygulamak gerekecekti. Bu formül, bireye uygulanınca, farklılaşmamış toplumun, işbölümünün, uzmanlığın v.b. **Spencer**'in ve **Durkheim**'in ve başka **bio-organicist** ve sosyal-psikoloji mensubu **organicist**'lerin değerlendirmelerinden tamamıyla başka bir değerlendirme verirdi.

Organizmanın mükemmelleşmesi formülünden ya da onun etkisi altında, sosyal farklılaşma olaylarına uygulanmasından meydana çıkan başlıca sosyolojik düşünüş akımları bunlardır.

7.- ELEŞTİRİLECEK BAŞLICA NOKTALAR

Bio-organicist okulun yukardaki biçimde eleştirilmesi, fizyolojik farklılaşma prensisinin topluma uygulanmasının ayrıntılı bir eleştirilmesini yararsız kılar.

Biz madem ki, **bio-organist** okulun prensiplerinin aldatıcı karakterini ve toplumla organizmaların aynı mahiyette olmalarının olanaksızlığını fark ediyoruz, o halde, bundan organizmanın biyoloji mükemmelliği forülünün sosyolojiye aktarılması ve topluma uygulanamayacağı sonucu çıkar.

Eğer bu formül, bu alanda her şeye uygulanabilirse, onun, gruptan çok bireylere uygulamak gerekirdi. Bu alanda **Mikhailovsky**'nin ve **Winiarsky**'nin ve başka eleştiricilerin hakları var gibi görünüyor. Fazla olarak, bu eleştiricilerden bazılarının dedikleri gibi, "**çok mükemmel**" ve "**az mükemmel**" organizma kategorisi, açık gözlem değildir; sübjektif bir değerlendirmedir. Bu nedenle, bu terimler ve "**yüksek ve aşağı**" organizmalar gibi terimler, biyolojinin kendi alanında haklı değildir. **Gaiyetçi ve finalist** ve takdiri bir ifade olan "**ilerleme-terakki**" anlayışı bilim bakımından keza yasal değil - **illegitime**-dir. Bu nedenle, **Spencer**'in ve başka benzerlerinin her anlayışına da yanlış gibi bakmalıdır. Hatta sosyal evrim, gerçekten sosyal farklılaşmanın **sosyal бүтүнлүгүн -integration sosciale-** bir artmasından ibaret olsaydı bu, oluşların süreçlerin zorunlu olarak bir ilerleme olması demek olmayacaktı.

Organicist olmayanların başka itirazları tartışılan benzerliklerin başka zayıf noktalarını gösteriyorlar. Bu benzetme, biyolojinin bazı verilmiş gerçeklerinin yazarların bazı sübjektif eğilim ve arzularını doğru göstermek için, içinden biyolojinin bazı verilmiş gerçeklerinin alındığı bir "**idéologie**"sinden başka birşey göstermez.

IRK, SELECTION VE SOYAÇEKİM

İnsan davranışının, sosyal oluş ve süreçlerin, sosyal sistemin tarihsel alinyazısı -yazgısı- ve örgütlerin tayininde, ırk, soyaçekim -kalıtım- ve sélection faktörüne, başka faktörleri dışta bırakacak derecede bir önem veren başlıca kuramları bu bölümde tartışmak istiyorum. Bunlar, sosyolojideki biyoloji okulunun ikinci bir dalıdır.

1.- Biyolojik Okulun Öncüleri

İrk, soyaçekim ve **sélection** faktörlerin uzun zamandan beri biliyorduk. **Eflatun** ve **Aristo** gibi Yunanistan'ın büyük fikir adamları, insanların ve ırkların eşitsizliğini çok açık olarak fark etmişlerdi. Bu devirden XIX. yüzyıla kadar hiç bir sosyal düşünür yoktur ki, bu sorunlara, bazı tarzlarda, dokunmamış olsun:

"Politika tarihinin bütün gelişmesi boyunca, kurumların ve iktidarın ayrıcalıklarının yeter sebep ve açıklamaları gibi önereilmiş ırk ayrımları görüyoruz.(28)

XVIII. yüzyılın sonunda ve XIX. yüzyılın başında, filologlar, tarihçiler ve sosyal sorunlar üzerinde düşünen fikir adamlarının bir bölümü(29) "**Aryanisme**" ve daha sonra "**Teutonisme**" ve "**Nordisme**" teorisini ortaya attılar. Bunların kimileri, ari'lerin bir dil kümesi olduğunu anlamışlarsa da, onlar buna rağmen **ari** halk ile **ari** ırkı çok kez karıştırmışlardır. Onlar böylece, tarihin sırf ırk ile yorumlanmasının ileri sürülmesini kolaylaştırmışlardır.

Bu kuramların en ünlüsü ve etkilisi, **Gobineau**'nın ırk teorisidir. Onun eseri, kendisinden sonra önerilmiş olan ve kendisinininkine benzeyen birçok kuramların köşetaşı gibi gözönüne alınabilir. Sosyolojide ırk okulunu oluşturan nispeten yeni olan kuramların en önemlileri şunlardır:

- 1.- **Gobineau**'nun ve **Chamberlain**'in kuramları,
- 2.- **Francis Galton**'un ve **Karl Pearson**'un so-
yaçekim-kalıtım okulu;
- 3.- **V. de Lapouge**'un ve **Otto Ammon**'un sélection
teorileri.

Bundan başka, bu yazarlarca ileri sürülmüş olan prensiplere dayanan birçok monografiler vardır. Biz bu üç kuram grubunu incelemeye başlayacağız. Bundan sonra kuramlardan çıkan sağlam olan genellemelerin neler olduklarını incelemeyi deneyeceğiz ve sağlam olmayan yanlarını göstermeye çalışacağız.

2.- Okulun Tarihsel ve Filozofik Dalı

Arthur de Gobineau.- Kont de Gobino'nun, tarihin ırkla yorumlanmasını yapan teorisi, "insan ırklarının eşitsizliği üzerine deneme=Essai sur l'inégalité des races humaines", Paris, 1853,1855- adındaki dört ciltlik eserinde ortaya konmuştur. Bu kuramın temeli şudur:

* **Gobineau**, hareket noktası olarak toplumların gelişmesi ve çökmesi sorununu ele almıştır. Bu olayların nedenleri nelerdir?

* Toplumun ve uygarlığın yükselen hareketi ya da çökmelerinin faktörleri nelerdir?

* **Gobineau**, kendi zamanı için bir engin araştırma ile varolan varsayımları birer birer ele alıyor ve onların el-vermediklerini gösteriyor.

* Toplumu, "**politik bakımdan az ya da çok mükemmel, sosyal bakımdan çok mükemmel**."

* Fikrin fikirlerin yönetimi altında yaşayan ve aynı iç-güdülere sahip olan insanların birleşmeleri olarak sosyal bakımdan çok mükemmel".(29)

Toplumu bu tarzda gözönüne alarak, ne dinsel ta-assup, ne ahlak bozukluğu ve ne de çok serbestlik, -la licence-ne lüks, birçok yazarların sandıkları gibi çökmeye götürmezler.

Aztec imparatorluğu, dinsel bakımdan mutaassıp - fanatik- idi ve hatta insanları Tanrılara kurban ediyordu; bununla birlikte, onu yıkmamıştır, fakat bu toplumun uzun tarihsel varlığını daha çok kolaylaştırmıştır.

* Yunanistan'ın, Roma'nın, İran'ın ve Venedik'in, Cenevizlerin, İngiltere'nin ve Rusya'nın yüksek sınıfları yüzyıllarca lüks içinde yaşadıkları ve böyle oldukları halde, onlar çökmediler.

* Eski Roma'nın, Isparta'nın ve daha başka toplumların ilk yükseliş devirleri erdemli -ahlaklı- ve namuslu olmaktan uzaktılar.

İlk Romalılar, acımasız ve zalim idiler; Ispartalılar ve Fenikeliler hırsızlık ve yağmacılık zorbalık yapıyor, ya da kandırmak suretiyle adam kaçırıyorlardı. Onlarda en büyük ahlak bozuklukları vardı; ve bununla birlikte, bu toplumları yükseltmekten ve refaha kavuşmaktan alıkoymadı. O, onların tarihin ilk aşamalarındaki kuvvet ve hakimiyetlerinin nedenini, erdemde -ahlakta- bulamıyoruz.

Öte yandan, birçok toplumların çökme devirlerinde, insancılığın arttığını, adetlerin yumuşadığını, zulmün, ahlak bozukluğunun ve vahşiliğin azaldığını gösteriyorlar ve bununla birlikte, bu, onların çökmesini durdurmuyor.

Sonunda, Fraansa'nın ve başka memleketlerin bütün tarihinde, ahlak bozukluğu derecesinde hiç bir şey, en çok bozulmuş devirlere yönelmiş bir çökmeye doğru bir eğilim göstermeksizin, **çalkalanmalar - fluctuation'lar-** olur.

Gobineau'ya göre, ahlak bozukluğu çökmeyi açıklayamaz; bunun gibi, din zayıflaması da onu açıklamak için yeter bir nedendegildir. İran, Tur, Kartaca ve Judée dinleri, kuvvetli olduğu bir anda düştüler. Hatta Yunanistan'da ve Roma'da din özellikle insan kütlelerinde çökme devrinde çok kuvvetli idi. Bu ve buna

benzer tümevarımlı akıl yürütmeler gösteriyorlar ki, "**bir halkın yokolması**" onun dinsizliği ile açıklanamaz.(30)

* Bir hükümetin başarı yetenekleri, toplumların tarihsel uzun ömürlülüğüne fazla etki etmezler. Kötü hükümetlere yabancılar tarafından zorla kabul ettirilmiş olan, soysuzlaşmış, sınıf bencilliği ile lekelenmiş olarak, sınıflara ayrılabilirler. Çin, binlerce yıl yabancı bir hükümete -mongol- sahipti ve bununla birlikte, bu gerçeğe rağmen Çin vardır, çok defa büyük bir sosyal ilerleme göstermiştir. İngiltere yabancılar tarafından fethedildi, yok edilmedi.

Bundan başka biliyoruz ki, soysuzlaşmış ya da sınıf bencilliği güden hükümetlere sahip olan toplumlar, bu koşullara rağmen varolmakta sürüp gitmişlerdir. Bu iş **induction**'lar ve buna benzer tarihsel tümevarımlı akıl yürütmeler, ulusal çökmenin -dé cadence national-. hükümetin karakteri ile açıklanamadığını doğruluyorlar. (31)

Gobineau, böylece bütün teorilerin yeterli, elverişli olmadıklarını gösteriyor. Bu onun bu faktörlere hiç bir değer vermemesi demek değildir. O, gerçekleşmiş hali kolaylaştırdıkları oranda onlara değer veriyor. Bu olaylar, ancak, daha derin olan nedenler varolduğu vakit, çökme - décadence- götürebilirler.

Gobineau, böylece, yeri temizledikten sonra, asıl kendi teorisini ortaya koyuyor. O, toplumun ilerlemesinin ya da çökmesinin başlıca faktörü olarak ırk faktörü olduğunu iddia ediyor.

Bir ulusun çökmesinden ya da soysuzlaşmasından, "halkın, evvelce malik olduğu kadar iç değerlerle -la valeur interne- artık sahip olmaması" olgusunu anlıyor. Bu soysuzlaşmanın nedeni, "**halkın damarlarında artık eski kanın bulunması**" olduğunu söylüyor; çünkü arka arkaya melezleşme etmiş olması nedeniyle melezleşme sonucunda, onun değeri değişmiştir ve çünkü "**kendi kurumlarının ırkını korumaya kabiliyetli değildir.**"

Bu düşünceye tekabül eder bir tarzda,

Halkın başlıca **ırk** özelliğini ya da zorunlu olan olan

etkisini yapamayacak bir dercede, başka ırklarla karışmış olduğu zaman ölür.

Bir toplum ve onun uygarlığı için, bu koşullar verilir verilmez, ölüm saati çalar.(32)

Eğer **ırk temizliği**, ırk istidatlı -doué- ise, toplumun ve onun uygarlığının çökmesine engel olmak için, ırkın saflığı mutlak surette zorunlu olan koşuldur. Böyle bir halk potansiyel olarak ölmez.

Eğer halk, Çinliler'in Mongol'lara, ya da Hintli'lerin İngiliz'lere bağlı olarak onların yönetimi altında kalmaları gibi, istilacılar tarafından istila edilmiş ise, çökmeyi önleyebilir ve uygarlıklarını koruyabilir. O, er-geç kendi bağımsızlığını tekrar kuracaktı. Öte yandan, **mezleşme-métissage-**, hatta toplum atalar tarafından yaratılmış olan parlak kültürlere sahip de olsa, soysuzlaşmaya götürür. Yunanlı'lar ve Romalı'lar için böyle oldu; onlar tarihlerinin son aşamalarında, kendi ırklarının paklığını koruyamadılar ve bundan ötürü, olağanüstü bir kültürüne rağmen, düştüler.(33)

Bu, **Gobineau**'yu, insan ırklarının eşitsizliği üzerindeki ikinci yargısına götürdü: **Yüksek ırklar ve aşağı ırklar vardır.**

Birinciler ilerlemeye yeteneklidirler, sonunculardan umut yoktur. Uygarlık ve kültür, **sadece yüksek ırklar** tarafından yaratıldılar. Ve her kültür tipi, ırk özelliklerinin bir görünümünden başka bir şey değildir.

Gobineau, iddiasını değerlendirmek için, birçok **kayıtlar** veriyor. Irkların eşitsizliği şu olgu ile ispat ediliyor ki, şimdiye değin birçok ırklar vardı. Bunlar, binlerce yıllık var olmalarına rağmen, kültürün en ilkel aşamalarında kalmışlardır. Onlar yaşadıkları farklı çevrelere rağmen, hiç bir şey yaratmaya, ilerlemeye kabiliyetli değildirler. Onların yaratma hususundaki kısırlığı, çevrelerindeki faktörlerden çok, ırkça aşağı olmalarından ileri gelir.

* **"Irkların çoğu, uygarlığa kesinkes istidatsızdırlar";**

"onların organik kısırlığını, çevrenin hiçbir etkisi

verimli kılamaz."

Yazarın iddiası budur.

Kimi yazarlar, ırk ayrıcalıklarını ve kültürce gelişme ayrıcalıklarını çevrenin faktörleriyle, özelliklerine, coğrafya çevresiyle açıklamışlardır. Bu, **Gobineau**'yu, onların muhtelif teorilerini doğal olarak eleştirmeye götürdü.

Gobineau diyor ki:

*** "Bir halkın ilerlemesi ya da durgunluğu - stagnation- coğrafya koşullarına bağlı değildir."**

Bu teoriden yana olanlara göre, uygun bir coğrafya çevresine konmuş olan bir halk, ilerler, oysa ki, uygun olmayan coğrafya koşullarında kalmış olan bir halk yerinde sayar.

Yazar, tarihin bu teoriye uymadığını iddia ediyor. Amerika'da çevre çok uygun idi ve bunula birlikte, Amerika'nın yerli ırkları -güney Amerika'nın üç ırkı bir yana- hiçbir büyük uygarlık yaratmamışlardır ve ilkel konaklarda kalmışlardır.

Öte yandan Mısır'da, Atina'da, Isparta'da ya da Asurilerde coğrafya çevresine uygun olmaktan uzak idi. O, yapma bir sulama ve başka önlemler yaratılıncaya kadar, fakir ve verimsiz idi; bununla birlikte bu ırklar, uygun olmayan koşullara rağmen, kendi **iç deha**'larının -**génie interne**- lütfu ile, kendi doğal çevrelerini değiştirdiler ve parlak uygarlık yarattılar.

Gobineau'ya göre, insan tarihinin başlangıcında başlıca üç saf ırk vardı:

1.- Beyaz, 2.- Sarı, 3.- Siyah.

Öteki ırk çeşitleri, bu temel ırkların bir karışmasından başka bir şey değillerdi. Bunların en ye-

tenekli ve en yaratıcısı, **beyaz ırk** ve özellikle onun "**ari**" dalıdır.

Bu ırk, saf halinde, gerçekten mucizeler yarattı. O, gerçekte, insanlığın tarihinde bilinen on uygarlığın to-punun yaratıcısıdır. Bunlardan altısı şunlardır:

On Uygarlığın Altısı:

1) Hind uygarlığı, 2) Mısır uygarlığı, 3) Asuri uy-garlığı, 4) Yunan uygarlığı, 5) Roma uygarlığı, 6) Cermen uygarlığı.

Bu uygarlığı, beyaz ırkın en yüksek dalını temsil eden **ariler** yaratmışlardır. Kalan dört uygarlık, -Çin, Meksika, Peru ve Maya uygarlığı- beyaz ırkın, yabancı ırklarla karışmasından husule gelen başka dalları ta-rafindan kurulmuş ve yaratılmışlardır.

Bu beyaz ırk, yayılmış ve başka ırklara -bağlı- tabi olmuş, fakat aynı zamanda onlarla **halita -l'amalgame-**vücade getirmiştir. Bu amalgam'dan türlü ethnique gruplar ve onlara tekabül eden uygarlıklar çıkmışlardır. Fakat amalgam arttıkça, beyaz ırk da değerli özelliklerini yitirmiş ve onun türlü dalları -Yunan ve Roma gibi- soy-suzlaşmışlardır. **İsa**'nın devrinde, insanlık tarihinin en parlak olan ilk bölümü sona ermiştir. Bu devirde ırkların **karışması -amalgamı-** çoktan çok büyük bir orana var-mıştı. O, bu devirden beri ve bugüne kadar, bazı dal-galanmalarla artmıştır.

İrkların bu karışmasının sonucu olarak, son yüzyılın tarihinde görülen çökmeye bir eğilim meydana gelmiştir. Bu eğilim birçok biçimlerde kendisini ifade etmiştir.

Bu biçimlerden biri, eşitlikçi fikirlerin, demokratik hareketlerin ilerlemesidir.

Bu eğilim, nisbeten saf olan ırklar tarafından ya-ratılmış olan evvelki büyük uygarlıkların gösterdiği par-laklı ve dehadan hiçbir şey arzetmeyen kültürlerin ka-rışması gibi biçimlerde görünüyor.

* **Gobineau**, tarafından taslağı yapılan yarınki görüş çizgileri -açı- perspectifler doğal olarak çok neşe verici değildirler. Kanın karışması yolunu, gidişini sürecini

durduramayacak kadar, çoktan hayli uzağa kadar yayıldığı için, onun gittikçe daha uzağa yayılması olasılığı vardır.

Bu ilerlemenin sonucu, bir yandan, insan denilen yaratıklar gittikçe birbirlerine benzeyecekler; öte yandan, insanların bedence yapılışı, güzelliği, zekaları, artan bir biçimde aşağılık göstereceklerdir.

Biz bu halde aşağılığın gerçekten zaferine tanık olacağız: çünkü bu uğursuz soyaçekim -veraset- ırkların karşılaşması uğursuzluğuna herkes eşit olarak katılmaya zorlanır ve kimilerinin kimilerinden daha iyi talihi olacağını ummak için hiçbir neden yoktur. Bütün insanlar, polinezyalılar gibi, bunu çizgiler ve adetler itibarıyla, benzer olacaklardır.

* "Milletler değil, insan sürüleri, **alinyazısı -yazgı-** olarak, uyku ile uyanıklık arasında ve uyusukluk içinde kalacaklarından, yorgun ve bitkin bir halde bulunacaklarından, onlar, **pontins** bataklıklarının durgun ve kokmuş suları içinde harap olan mandalar gibi, bundan sonra **hiçliğe** gömüleceklerdir." Bu toplumun ölümü ve bütün insan uygarlığının sonudur.(34) **GO-BINEAU'nun eserinin planı ve iskeleti budur.**

Kitap parlak bir surette mükemmel bir stilin güzelliği ile orijinal bir düşünürün çekiciliği ile yazılmış, fikirlerin mantıksal açıklığı ile dikkati çekmiştir. Ve sonunda, bu eser, az görülen bir derinleşme ya da enginleşme - **éridition-** ile çok kuvvetli bir izlenim bırakmıştı ve bugün bile böyle bir izlenim bırakıyor.

Bu kitap, daha sonra, sözü edilecek olan başka ırk teorisine büyük bir cesaret verici destek olucu hizmet görmüştür.

Gobineau'nun teorisini çok aşağıda eleştireceğim. Ben burada, bu teoride yalnız değer verdiğim şeyi işaret edeceğim. eserin çevre üzerindeki muhtelif teorilerin eleştirilmesine ayrılmış olan bölümler, esas eleştirmelerinde daima tam ve doğrudurlar ve tamamiyle aktualite olarak kalacaklardır.

HOUSTON Stewart Chamberlain - 1855-1926:

Chamberlain'in, Gobineau'nun eserlerine metod ve karakter bakımından benzeyen eserleri arasında, "XIX. yüzyılın temelleri" -"Les fondemens du XIX. siècle" (35) adlı eseri özel bir yer alır. Amiral William Charles Chamberlain'ın oğlu olarak 1855 de dünyaya geldi. Yazar, tamamiyle yabancı bir eğitim, Alman eğitim kazandı. Çok gezi yaptı. Birçok eserleri, bunların arasında "Notes sur Lohengrin", ve "Das Drama Richard Wagner" adlı eserleri yayınlandı ve ona üz kazandıran "Genése du XIX. siècle" adlı kitabıdır.

Tarihsel-filozofik olan bu eserde, **Chamberlain**, şu sorunu ortaya koyuyor ve kesip atıyor:

* Çağdaş uygarlık başlıca dört kaynaktan meydana gelmiştir:

Grek uygarlığının katkısı; **Roma** uygarlığının katkısı; **Yahudi** uygarlığının katkısı; **Teutonique** uygarlığının katkısı.

Biz Grek'lerden şiiri -la poésie-, sanatı -Art- ve filozofiyi aldık; Romalılardan, hukuku, politikayı ve düzeni -ordre-, devlet -cit - fikrini ve hukukunu, ailenin kutsallığını ve mülkiyeti -propri t - aldık; Oysa ki, Museviler bize Judaisme'in -Yahudi dinin- elemanlarını verdiler ve dolaylı olarak Hristiyanlığın elemanlarını verdiler, başka vasiyetle bağış -legs'lerden- ve iyi kötü başka etkiler dışında, museviler batının tarihine gireliden beri bize başka hukuk ya da yasalardan -ligs-, iyi kötü başka etkiler dışında, bize verdiler. Bu katkılarla temel olarak **Teutons'**lar **Chamberlain** bu terimli, Cermenleri, **Celts'**leri, **Slaves'**ları modern Avrupa Amerika Birleşik Devletlerinin halklarının çıktıkları bütün kuzey Avrupa ırklarını anlıyor.

XIX. yüzyılın batı uygarlığına şekil verdiler ve onu yarattılar.(36)

Bu esas elemanlardan her biri, yukardaki **ethnique** grupların **dehasının** eseridir. onların özgül Tanrı ver-gileri -dons- ve katkıları onların **ethnique** kalitelerinden başka bir şey değildirler. Bu, **Chamberlain'i** kendisinin **ethnique faktör teorisi'**ne götürdü.

Chamberlain;

* Muhtelif ırkların farklı olduklarını; yüksek ve aşağı ırklar bulunduğunu; ırk farklarının, çevreye borçlu olmadıklarını, fakat onların bu ayrıcalıklarının - **yaratılıştan-innée- olduğunu** gösteriyor. * **Yüksek ırk, beyaz ırktır, özellikle ari ırkıdır.**

Grekler ve Romalılar geçmiş zamanda bu ırktan idiler ve zamanımızda, **Teutons**'lar, kelimenin yukardaki gösterilen anlamında, **Chamberlain**'in teorisi, bu bakımdan Gobineau'nun teorisine benzer.

Chamberlain'i, Fransız yazarından ayıran, saf ırklar -les races pures- değildir, biliyoruz ki, **Gobineau**, asil ve saf bir ırkın kanının her karışmasını bir **kirletmek -contamination-** olarak gözönüne alıyordu. **Chamberlain**'e göre, yalnız musevi ırkı değil fakat **ari ve teutonique ırkların** hepsi bütün ırkların mutlu bir karışması -**un mélange heureux-** nın başlangıcında muhtelif ırklar saçarlar.

Bu mutlu karışma yarınlarda vukubulacaktır. Bundan ötürü, bu yarın **Chamberlain**'nın belirttiği gibi, zorunlu olarak kötümser değildir. -İbid., p.263-

* Karışma ile, asil bir ırk yaratmak için, zorunlu prensipler şunlardır:

1. "**Birincisi, ethnique mükemmel elemanların varolması**"dır. "Bunun bulunmadığı yerde, kral kendi haklarını yitirir."

2. **İkincisi, Kendi kendisini husule getirmek, kendi kendini üretmek -l'aut-reproduction- (inbreeding.)**

"**Grek**'ler ve **Roma**'lılar, **Fransız**'lar, **Souables**'ler, **İtalyan**'lar, **İsnapyol**'lar gibi ırklar, kendi parlak devirlerinde, **Les Maures**'ler, **İngiliz**'ler, **Hind**'lilerin **ari**'leri ve **Musevi**'ler anormal olaylar, yalnız uzun zamanda kendi kendini üretmekten çıkarlar. Onlar gözlerimizin önünde doğarlar ve kaybolurlar.

* **Kendi kendini üretme** ya da çoğalma -**auto-reproduction-**, akraba özün -aşiretin- insanları da-

iresinde yabancı kanın her karışmasının -hariç bırakılması- her yabancı kanın karışmasına engel olan ak-raba özün -tribu- insanları dairesinde torunların üre-mesi anlamına gelir."

3. Üçüncüsü, "yapma bir ayıklayıp seçme" - "la sélection artificielle":

Bu, bir ırkın aşağı elemanlarının doğurganlığını yitirtmekten -éliminen- ya da engellemekten ibarettir.

4. Dördüncüsü, başka aynı cinsten olan etnik gruplarla kanın karışması -croissement du sang-dir.

5. Beşincisi, "yalnız kanın karışımının -mélange du sang- tamamıyla belli ve sınırlı olmasıdır ki, bir ırkın asilleşmesine -anoblissement- ya da belki yeni bir ırkın oluşmasına -formation'una katkıda bulunur.(37)

* Bizce bilinen asil -noble- ve güçlü -puissante- bütün ırklar, bu beş koşulun birlikte çalışmasından doğmuşlardır.

Chamberlain, bu prensipleri ortaya koyunca, ırkın ve greklerin ve Romalı'ların katkılarının ayrıntılı analizini yapıyor.

Ortaçağın başlangıcında, "**Chaos**" devri ile başlayarak, **teutonique ırkın** kaynağını ve görünmesini: ve batı tarihinde musevilerin kaynağını -origine'i gösteriyor.

Bir yandan, musevilere, kendi ırk -ethnique- temizliklerini korudukları için, hayranlığını gösteriyor ve burada musevilerin artan gücünün kaynağını görüyor.

Öte yandan, **Gobineau** ve başka birçokları gibi, bizim uygarlığımız üzerindeki zararlı ve tehlikeli etkilerine dayanıyor. "**Onlar çevreye ve bütün kavimlere yabancı kıldılar.**"

* **Museviler kendi yararlarına ihtiyaç duydukları prenslerin ve asillerin yardımıyla, bütün milletlerin zalimce sömürücüleri ve acımasız yıkıcıları idiler.**

* **Son yüzyıllar boyunca, İndo-Européeler'in insancıl ruhları -l'esprit humanitaire- sayesinde, onların yüksek kalblilikleri -générosité- ve ırklar grubuna kayıtsızlıkları sayesinde, musevilerin etkisi arttı ve dev-**

rimize de "**musevi devri**" - "**l'époque juive**" adı verildi.

Teutons'lar türlü ari ırklarının mutlu bir karışması göstererek, XIX. yüzyılın uygarlığının hakiki yaratıcısıdır. Büyük -grands- sarışın -blond-, uzun kafalı -**dolichocéphale**- olarak yürekli -cesaretli- enerjik ve icadçı ruhu ve özellikle loyauté ve özgürlük ruhunun taşıyıcıları idiler. "**Doğruluk** ve özgürlük cermen tabiatının iki kötüdürler."(38)

Geçmişteki uygarlıklarının mirasını toplayarak bizim olan parlak, güzel ve büyük yeni uygarlığı yarattılar.(39)

Luther, Emmanuel Kant, Newton, Charlemagne, Shakespeare, Dante, Nelson, Montesquieu, R. Wagner ve özellikle ortaçağın ve yeni devrim büyük şefleri Teutons'lar idiler.

Önceki yüzyıllarda, Teutons'lar çarpıştılar ve bütün melez - metis-ler ve yahudileri kendilerine tabi kıldılar.

Bugünkü devirde, **Teutons**'larla museviler arasında ve **Teutons** olmayanlar arasında çatışma sürüp gidiyor.

Tarihin **ethnique flozofisi**'nin esası böyledir.

Kitap birçok önemli problemlere dokunuyor ve birçok ilginç teoriler ve yorumlamalar getiriyor, fakat biz onları unutuyoruz, çünkü onların sosyolojide ırk teorisi ile doğrudan doğruya ilişkileri yoktur.

3.- OKULUN ANTHROPOMETRIQUE DALI

Tarihsel verilmiş gerçeklerin temeli üzerinde ethnque faktöre ön planda yer veren başka eserleri söylemeden önce, Anthropométrie'nin verilmiş gerçeklerinin başlıca temeli üzerine ırk faktörüne aşırı değer veren okulun bu dalına geçelim.

Bu alanda birinci rol, fransız antropolojisti olan Otto Ammon tarafından yapılmıştır.

Onların eserleri, kendi iddialarını yeni bir temele yani Antropologie ve Biologie üzerine kurmayı deneyen ırk okuluna büyük bir kuvvet vermişlerdir. Onların eserlerinde, aşağı ve yüksek ırklar anlayışı, biraz daha fazla

açıklandı. Bu eserlerin temelini kısa bir taslağını yapalım.

G. V. de LAPOUGE'un teorisi:

G. V. de Lapouge'un(40) yaptığı birçok anketlerin en önemlileri, sonuçları günümüzde kesin olan şu üç kitapta özetlenmişlerdir:

1. Sosyal ayıklamalar -Les sélections sociales-;
2. Ari Irkı, Onun Sosyal Rolü -Aryen, son role sociale, Paris, 1899.
3. Irk ve Sosyal Çevre -Race et milieu social, Paris, 1909.

Bu çalışmaların tek yanlı olmasına rağmen, fikirlerin bağımsızlığı ve derin ve engin araştırma özelliklerine layık görülecek derecedeki kitap tiplerindendir.

Sosyoloji bakımından en ilginç olanı birincisidir. O, sosyal bilimlerde Darwinisme'in eleştirilmesi ile başlıyor.

Irk'a gelince, yazarın hareket noktası, her halkın, ya da her bireyin damarlarında birçok ve muhtelif ırkların kanının bulunduğudur. Her birinin atalarının İsa'nın devrine kadar çıkan miktarı, 18.014.583.333.333. den aşağı değildir. Daha uzağa gidersek, miktar, derhal zihnin alamayacağı noktaya yükselir. Bu kelimenin mutlak anlamında saf ırkın mevcut olmaması demektir. Bununla birlikte, kelimenin nispi - relatif- anlamında, muhtelif ırkların varolmaması demek değildir. Irk karışması sayısı sırf rastgele -purement accidentel-dirler ve ne ırkın saflığını; ne onun üstün özelliğini ciddi olarak bozmazlar. Bu, muhtelif bedensel, ruhsal ve fizyolojik özelliklere sahip olan ırkların varolduğunu ispat eder -Les sélections sociales, p. 3-4. ve İbid, 4-8.

Avrupa nüfusu, ırk kelimesi, zoologique anlamında alınca, üç esas ırkı içerir.

1. Birinci ırk, Avrupa adamı -L'Homo Europaens- ya da ari ırkı'dır. Onun özellikleri şunlardır.

* Dolichocéphale'in büyük arzuları vardır ve onları doyurmak için durmaksızın çalışır.

* Mizaç itibariyle, cesaretli -cüretli-dir, o herşeye cesaret eder ve cüreti sayesinde tartışılmayacak başarılarına yükselir.

* O, altında yarar -fayda- düşüncesi olmaksızın çarpışma -mücadele- hazzı ile çarpışır.

* Bütün dünya onundur ve yeryüzü onun vatanıdır.

* Zekası, olağanüstü deha'ya kadar çeşitlidir; düşünmediği ve arzu etmediği bir şey yoktur. Arzu etmek, onun için hemen gerçekleştirmek anlamına gelir. İlerleme -terakki- en geniş arzusudur.

* O, dinde protestandır; politikada, devletten, kendi eylemine saygıdan başka bir şey istemez. Ve derhal başkalarını ezmekten çok, kendi kendine yükselmeye eğilim gösterir.(41)

2. İkinci başlıca ırk, Alp adamı -l'Homo Alpinus'dur.

Onun özellikleri:

Boy, 1.60 dan 1.65 e kadarsır ve kafa tası indici' 85 dir. Esmer ya da hatta çok açık renklidir. Bu, brachycéphale tipinden bir insandır:

* Kanaatkardır, çalışkandır, dikkate değer derecede ihtiyatlıdır ve hiç bir şeyi tesadüfe bırakmaz.

* Her ne kadar cesaretsiz değilse de, cenkçi -savaşçı- bir istidada sahip değildir.

* O, toprağı, özellikle kendi doğduğu memleketi sever, seyrek olarak liyakatsız ya da değersizdir; fakat üstün zeka - talent- düzeyine seyrek olarak yükselir.

* Onun ruhsal ya da manevi görüş açısı -perspectifs mentales- sınırlıdır.

* Kendi ılımlı projelerini gerçekleştirmeye sabırla çalışır. Bu bir gelenek ve kamu anlayışı -sens commun- adamıdır.

* O, ilerlemeyi -terakki-yi sevmez, biteviliğe hayrandır.

* Dinde, romalı katolik olmayı yeğler.

* Politikada, devletin himayesini ve onun işe karışmasını eşitçi bir düzeyde olmayı -nivellement- arzu eder.

* O, kişisel yararlarını, kendi ailesinin yararlarını mükemmel surette bilir ve ayırdeder, fakat memleketin bütününün yararları, kendi manevi perspectifi'nin ötesindedirler.-İbid., p.17-18

3. Üçüncü ırk, l'homo contractus ya da Akdenizli ırk'dır.

* Onun boyu küçük, rengi esmerdir.

* Kafa tası indice'i, aşağı yukarı 78 dir.

* Bu ırk tipi, yukarıdaki iki ırk arasında bir orta hat gösterir. O, bu özellikleriyle, hatta Homo Alpinus'un altında bulunur.(42)

Avrupa nüfusunun başlıca ırk tipleri bunlardır. En önemli ırk özellikleri, kafa tası indice'i ve renk olarak bunlardır.

Bu beden çizgilerinin kombinezonuna, tekabül eden ruhsal manevi -mental- özellikler bağlıdır. Corrélation o kadar sıkıdır ki, yazar bundan şunu anlıyor:

"Karakter gücü, kafa tasının ve beynin uzunluğuna bağlıdır Kafatası 0.19 dan eksik olduğu vakit, ırkın enerjisi yoktur. Bu, bireysellik -individualite- ve girişim yetersizliği ile nitelendirilmiş olan brachycéphale ırk halidir.

* Fikir ve düşünce -intellectuelle- gücü, dimağın arka bölümüne bağlı gibi görünüyor.

* Kafa tası indice'i çok aşağı olan bazı dolichocéphale'ler barbarlığın üstüne yükselmeğe yeteneksiz gibi görünüyorlar.

* Kafa tası indice'i çok aşağı olan hiçbir yüksek kavim tanımıyorum.(43)

Lapouge, ırkların bu karakter çizgilerini -karakteristiklerini- verdikten sonra, pratik olarak kültürün bütün oneli gerçeklerinin Avrupa insanı, kuzey ya da ari ırkı tarafından yapıldığını göstermekle uğraşıyor.

* Onlar bütün yaratıcı eylemlerde şef idiler. Başka

biz sözle, hakim, üstün ırk idiler.

* Aynı bir toplumda, yüksek sınıflar çoğunlukla bu ırktan oldukları halde, aşağı sınıflar, öteki iki ırktan, ya da onların karışımından meydana gelmişlerdir.

* Yalnız muhtelif toplumlarda değil, fakat aynı bir toplumun muhtelif sosyal sınıfları arasında da ırk farkları vardır. Bundan ötürü,

* Bir toplumun ilerlemesi ya da gerilemesi - regression- esas itibariyle, kendi nüfusunun -population- ırk oluşumundaki - ırki terekübündeki- değişmelerle tayin edilir.

* Eğer kuzey ırkının -nordique- elemanları burada artıyorlarsa, toplum ilerler; eğer tersine olarak, onların oranı azalıyorsa eğer, başka bir terimle, nüfusun kafa tası indice'i yavaş yavaş dolichocéphale oluyorsa, bundan, toplumun sosyal gerilemesi ve çökmesi sonucu meydana gelecektir.(44)

Bu fikirler antropometrik birçok ve farklı verilmiş gerçeklerle pekleştirilmişlerdir. Onların amacı, eski aristokrasilerin kafa tası indice'inin ve hatta çağdaş aristokrasinin bir bölümünün -aşağı sosyal sınıflardan daha aşağı-, -çok dolichocéphale- olduklarını ortaya koymaktır.

Şehirli bir nüfusun, geri kalmış köylü bir nüfustan daha dolichocéphale bir indice'e malik olduğunu; Yunanistan ve Roma'da çökmenin -déclin- gelişmesine paralel olarak, nüfusun kafa tası indice'inin arttığını; çağdaş toplumlar arasında en ileri olanları, İngiltere'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, nüfusun, kuzey ırkı elemanları itibariyle zengin olanların en ilerlemiş toplumlar olduklarını tespit etmektir. Fransa'da ve başka memleketlerde, son yüzyıllar boyunca, nüfusun kuzey - nordique- elemanlarının azalmasına, bir çökme yolunun ya da gidişinin -processus- eşlik ettiğini, v.b. tespit etmektir. Bak. Les sélections sociales et Aryen.

Lapouge, Anthropolométre'nin bu verilmiş gerçeklerine dayanarak, bir memleketin ve bir uygarlığın evriminde ırk faktörünün rolü üzerindeki Gobineau'nun vardığı sonuçlara benzer sonuçlar elde ediyor. Bu sonuçlar formülleenince, nüfusun ırk oluşumunda -irki terekübünde- bu değişmelerin nasıl husule gelebilmiş olduğunu, yazar kendi kendisine soruyor. Hakim faktörler nelerdir?

Niçin dolichocéphale ırk, birçok toplumlarda aynı oranda kendisini korumamıştır, koruyamamıştır?

Bu soruya cevap vermek, bizi ikinci bölüme, benim en görüşüme Lapouge teorisi onun sosyal sélection teorisi üzerindeki benim en önemli görüşüme götürüyor.

Nüfustaki değişmeler, bu nüfusun beden ve ruh çizgilerini yavaş yavaş değiştirebilen çevrenin faktörlerinin, ya doğrudan doğruya etkisiyle, ya da sélection ile yani bu nüfustaki bazı ırk elemanlarının ilerlemiş - müterakki- bir azalması ile ve başka ırkça soyaçekim - kalıtım- tiplerinin gittikçe artan çoğalmasıyla, nüfusta değişmeler olağandır.

* Birinci tarz, irki -irsi- tipin değişmesine doğrudan doğruya götürmez, fakat araya giren uzun bir devirden sonra götürür.

* Başka bir tarz, nüfusun, irki -irsi- oluşumunda - terekübünde- çok fiili -effectif- tarzda ve nispeten kısa bir devirde, değiştirebilir.

Yazar, bunu ispat etmek için, çevrenin başlıca faktörlerini analiz ediyor. O, eğitimi alıyor ve onun etkisinin, bu bakımdan, sınırlı olduğunu göstermeyi deniyor. Eğitim, nüfusun ırkını, kalıtıma özgü çizgilerini ne değiştirebilir; ahmak doğmuş bir adamdan, yüksek zekalı - talent- adam; doğuştan aptal olan adamdan, zekalı bir adam, ne de bir orta zekalıdan bir dahi yapabilir.

Eğitimin bu hususta yapabileceği şey, ortaların zihinsel, ruhsal düzeyli -niveau mental- bir kimseyi bir az yükseltmektir. Fakat, hatta bu bile onun olanakları sınırlıdır. Soyaçekimin önemini, eğitimin bireyler arasındaki ayrıcalıkları azaltmaması olgusunda, fakat o bu farkları daha çok arttırıyor.

Eğer zayıf zekalı -le talent médiocre- eğitim ile bazı şey kazanırsa, soydan gelme zeka ya da istidat -le talent héréditaire- daha fazlasını kazanır. Öyle ki, eğitimden sonra, birinci ile ikinci arasındaki fark azalacak yerde, artar.

* Fazla olarak, insanların mizaçlarını, karakterlerini ve manevi çizgilerini değiştirmeye, eğitimin gücü yetmez. Okulların, okul kurumlarının büyük ölçüde artmasına rağmen, suçların miktarının azalmadığı, fakat daha çok arttığı bun a kanıttır. Son yüzyıllar boyunca, kafa taşı kapasitesi artmamış, daha çok azalmıştır.

* Nihayet, eğitimin sonuçları, soydan kalıtım olarak geçmiş değildir; bundan ötürü onun meyveleri nakledilmiş ve tespit edilmiş değildirler. Bu düşünceler eğitim faktörünün, bir kavmin ırkına biçim vermek istidadının çok sınırlı olduğunu göstermelidirler.

* İklimin etkisi, çevre faktörü oldukça, daha etkilidir. Bu değiştirici faktörler de keza önemlidir: Beslenme, alkolizm, akraba arasında evlenme ve nüfusun ırk tipinin değişmesinde başka faktörler.

Bununla birlikte, sélection olmazsa, bir halkın ırk tipinde hissedebilen bir değişmeyi gerçekleştirmek için, yüzyılların geçmesi gerekecekti. Bu nedenle, onların doğrudan doğruya etkisi sınırlıdır. Eğer bu etki bir az büyük bir şey ise, o, sélection yollarıyla yapılan dolaylı etkiye borçludur.(45)

* Bir nüfusun ırk oluşumunu değiştirmekle en önemli, en hızlı, en etkili araç, çevrenin doğrudan doğruya etkisinden değil, fakat bir ırk tipinin devam ve bekasına, çoğalmasına ve başka bir tipin imhasına götürecek bir sélection'dan ibarettir.

* Sélection ile; bir halktaki farklı ırk tiplerinin oranı büyük ölçüde ve nispeten az kuşaklarda değişebilir. Biri, her kuşakta yaşayan dört çocuk; öteki, üç torunda

meydana getiren birbirinden ayrıcalı iki aile hayal edersek, aşağı yukarı üçyüz yıllık bir sürede, nüfusunun to-punun, birinci aileden çıkma 0/0 93, ikinciden çıkma 0/0 70 olacaktır.(46)

Bu, sélection faktörünün ne kadar süratle icra edildiğini, bir halkın ırk oluşumunu değiştirmek için, ne kadar etkili olduğunu gösteriyor.

Toplumun soysuzlaşması -dégénération-ı- ya da ıslahı - amélioration-nın çevre faktörüne, sélection faktöründen çok borçludurlar.

Bu, Lapouge'un yaptığı sélection'nun analizine bizi götürür. O, Darwin'in doğal ayıklama teorisi ve bu faktörün oyunu ile, ya da istidatsızların temizlenmesi, istidatlıların devam ve bekası ile organizmaların evrimini kabul ediyor.

Bununla birlikte, insan denilen yaratıklarda, doğal ıstıfa gittikçe sosyal sélection'a dönüyor; yani doğal çevrenin etkisinden çok, sosyal çevrenin etkisi altında yapılan ayıklamaya dönüşüyor-2. İbid., ch. VI.-

Lapouge, kitabının son bölümlerinde, geçmiş zamanlarda toplumlarda ve özellikle bugünkü toplumlarda sosyal sélection'un başlıca biçimlerini ve etkilerini analiz ediyor.

Sélection, ileriye ya da geriye dönük -progressive ou regresive- gibi, sosyal sélection da, nüfusun ırka özgü -ırki-ırsi kompozisyonun soysuzlaşmasına ya da ıslahına götürür. Bununla birlikte, hakim-üstün-etkiler bugünkü toplumlarda olumsuzdurlar.

SOSYAL SELECTION'UN BİÇİMLERİ

1. Sosyal sélection'un ilk şekli, askeri sélection'dur; ya da savaş aracılığı ile husule gelen ayıklamadır.

Genel inanın tersine olarak, Lapouge uygarlığın ilerlemesi ile savaşların azalmadığını, fakat arttığını iddia ediyor.

* İnsan, her hayvandan daha savaşçıdır. Savaş, yal-

nız ilkel devirlerde nüfusun en iyi ırkı elemanlarını yükseltir. O, savaşçı ırkların ayıklanmasını kolaylaştırır; Alp ırkının ve Akdeniz ırkının yaşamının sürmesini kolaylaştırır.

* Bu askerlik aracılığı ile dir ki, eski Yunanistan'ın ve Roma'nın ari'leri Gaule'un ve Ortaçağın kuzeyli asilliği büyük oranda kayboldular.

Kuzeyiler çok savaşçı idiler ve bağımsız olduklarından, savaştan en çok acı çekenler onlardır. Bunun sonucu olarak, bu ırk elemanlarının doğurmak, ya da doğurganlık savaşın kayıplarını gidermezse ya da onların yayılması öteki ırkların yayılmalarına oranla, yavaş ise, savaş, soysuzlaşmaya, dejenere olmaya neden olur. Başka ırk gruplarından daha büyük bir oranda kaybolurlar. Ari aristokrasi'nin eski Yunanistan'da ve Roma'da yokolması bu faktör yüzündendir.

Fazla olarak, gerek geçmişte, gerek şimdi politika koşulları değersizdir, uşak yaratıkların hilekarların ve politikacıların, özellikle demokraside, her şeyi bağımsız ve yaratıcı kafaların, sosyal bakımdan yükselmelerine engel olarak, yükselmesini kolaylaştırırlar.

Paritlerin iç çatışmaları ve nifakları yüzünden, bu bireylerin bekası ve doğurganlığı şansları azalmışlardır.

Seyrek olarak en iyi insanlar ve yaratıcı tipten olanlar, entrikacılar, demagoglar, politikacılar, bu ayıklama biçiminden büyük ölçüde yararlanırlar; oysa ki, en iyi insanlar, politikanın dışında durduklarından, bu koşullardan çok acı çekerler.(47)

2. Sosyal ayıklamanın ikinci biçimi, politika faktörlerinin ve çatışmalarının etkisi altında gerçekleşen politika ayıklamasıdır.

Bu ayıklamanın sonuçları da olumsuzdurlar. Revolution ve iç savaş ile, bu ayıklama, nüfusun en iyi bölümünün aynı zamanda aristokraside ve halkın en iyi bölümünün yok olmasını kolaylaştırır.

3. Sosyal ayıklamanın üçüncü biçimi, dinsel ayıklamadır.

Muhelif dinlerin zorla kabul ettirdikleri bekarlık kurumu olgusu, ile din, doğrudan doğruya ve muhtelif din kurumları ile dolaylı olarak ayıklamaya götürür.

Birçok dinlerde rahipler ve rahip sınıfı bekar kalmak zorundadırlar. Bu, onların hiç olmazsa yasal olarak hiçbir kuşak, evlat bırakmamaları anlamına gelir. Birçok defalar ispat edildiği gibi, muhtelif sosyal tabakalarda toplanmış olan rahipler, başka insanlardan bedence, zihince ve ahlakça -adet olduğu üzere- üstündürler. Bu yüksek grubun bekar kalması, onu yüksek birkuşak bırakmaktan alıkoyar. Bu tarzda bekarlık, nüfusun yüksek ırk elemanlarının "fond"unu fakirleştirir ve ırkça soysuzlaşmasını kolaylaştırır.

* Bu bakımdan, İslamlık, poligamisi ile özellikle Roma katolikliği şeklindeki Hristiyanlıktan daha eugénique'dir.

* Din, zulümleriyle, din savaşlarıyla ve zorbaca sovruşturma ile -ingisition- ile cinsel özgürlüğü yasak ederek, sofuluğa -l'ascétisme'e- değer vererek bir başka dinin mezhebinden olanları v.b. ile evlenmeyi yasak ederek din, aynı olumsuz sonuçlara götürür.(48)

4. Sosyal ayıklamanın dördüncü biçimi, davranışın ahlak -ethique- kurallarına ve yükümlülüklerine borçlu olan ahlaksal ayıklamadır. Bu ahlaksal ayıklama, dinsel ayıklamaya sıkıca bağlıdır. O, serbest nefes almamıza engel olan güneşin ve saf havanın yararlı etkisini durduran, hastalıklara olanak veren, sağlığa aykırı giyimleri -glysileri- giymeye bizi zorlayarak, cinsel özgürlüğün baskı altında bulundurulması ve ceza gibi, utanma baskıları gibi, çıplaklığa -nudisme'e karşı koymak gibi olaylarda belirir.

Fazla olarak, philanthropie ve onun propagandası gibi olgu, ahlak kurallarını zayıfların bekasını, aşağıların doğmasını kolaylaştırır.

Ahlak, bununla, olumsuz sosyal ayıklamaya çok hizmet eder.(49) -İbid., ch XI-

5. Sosyal ayıklamanın başka bir biçimi de, hukuk yargılama usul ve evreleri -procédure- aracılığı ile ger-

çekleşen hukuksal ayıklamadır.

Bu ayıklama, ceza hukuku ile suçluların idam edilmesi, hapsedilmeleri sürülmeleri ve işkence ile yapılan birçok politika suçlarıdır. Özellikle ayıklamanın bu biçiminin olumsuz sonuçları olur; çünkü onun kurbanları sık sık yüksek karakterli insanları içerirler.

Hukulun ayıklaması -sélection juridique-, keza uygarlık hukuku ve onun işlemleriyle, akraba arasında kan yakınlığı olanların evlenmelerini yasak etmek. Bigamie'yi ve çok evlenmeyi cezalandırma ile yapılır. Uygarlık hukukunu yüksek zeka -talent- sahibi insanları kendi kanının saflığını korumasına engel olur ve doğumların fazla çoğalmasına olanak vermez; fuhuş gibi olumsuz kurumları kolaylaştırarak, engel olur.(50)

6. Sosyal ayıklamanın altıncı biçimi, maddi ihtiyaçlara bağlı olan ekonomik ayıklamadır.

Bunun sonuçları, iyi ırk elemanları için keza yıkıcıdır; çünkü yüksek insanlar hemen hemen para kazanmak kaygısında değildirler ve bundan ötürü, para kazanmayı başarırlar, seyrek olarak, yüksek insanlardır. Zenginleşme çok defa şans, namussuzluk, tamakarlık ya da hileler sonucudur.

Bugünkü toplumlarda, hile yapanlar, özellikle muaseviler zengin oluyorlar. Onlar, zenginlikle, sosyal piramidin tepesine yükseliyorlar ve kendi kendilerini çoğaltıyorlar. Oysa ki, ruhça ve ahlakça yüksek olan bireyler, kendi yaşama araçlarına uygun olarak kendi kuşaklarını sınırlandırmak zorunda kalıyorlar, hatta çoğu evlenmiyorlar. Böylece, bu değerli ırk elemanları kayboldular ve fakirleştiler.

Ekonomik nedenlerle dikte edilen evlenmeler aynı sonuca götürürler. Irk bakımından üstün, fakat fakir olan bir kimse, arkadaş olarak zengin, fakat ırkça fakir bir erkek ya da kadın alır. Bu tarz ve başka tarzlarda bugünün "zenginlere" özgü -plutocratique- rejim, aşağı insanların doğunlarını kolaylaştırır ve yüksek insanlarınkine engel olurlar.

* Zenginlik üzerine kurulmuş olan rejim ırki iler-

leme'nin -progrés racique- en büyük düşmanıdır.

7. Sosyal ayıklamanın yedinci biçimi, meslek ayıklaması -sélection professionnelle- dir.

Bu ayıklanmanın sonuçları da keza olumsuzdur. En çok kalifiye meslek gruplarının ya da aşğı becerikli -lütünerli- grubun doğurganlığından daha az doğurganlığa malik olduklarını istatistikler gösteriyorlar.

* Kalifiye mesleklerdeki insanların, aşğı mesleklerdeki insanlardan çok uzun kafalı -dolichocéphale- olmaları, meslek ayıklamasının brachycéphale'leri doğurganlığını -progréation- kolaylaştırarak, dolichocéphale'lerin doğurganlığına engel olur anlamına gelir.

Mesleki sélection'un öteki biçimlerinin götürdüğü aynı ırk soysuzlaşmasına -dégénéressence racique- götürürler.(51)

8. Sosyal ayıklamanın sekizinci biçimi, şehirli ve köylü farklılaşması ile gerçeklemiştir.

Şehirlerin büyümesi ve endüstrilişmesi, köy nüfusunun şehirlere doğru sürekli olarak göç etmesine neden olmuştur.

* Köylü göçmenler, çoğunlukla, köyde kalanlardan daha uzun kafalı -dolichocéphale-'dırlar. Göç edenler ve istidatlı -doué-, nihayet yüksektirler.

* Şehirler, köy nüfusunun en iyi elemanlarını durmaksızın kuruturlar ve onları köyden çektikten sonra, gerek kusurları yüzünden ve hastalık ile gerek onların sosyal yetiştirilmesi eğitim -élévation sociale- bakımından iradeli olarak empoze ettikleri tehdit ile, onları nisbeten yüksek ve çok dolichocéphale bir halkın doğurganlığının perspektiflerini azaltır.

Lapouge'a göre, sosyal ayıklamanın biçimleri ve onların faktörleri bunlardır.

Ben Lapouge'un istatistiksel, tarihsel ve psikolojik

verilmiş gerçeklerle dolu olan birçok sahifelerde parlak bir surette geliştirdiğini şematik olarak taslağını yapmaktan başka bir şey yapmadım.

Bütün bu ayıklamaların sonuçları olumsuzdur. Bu ayıklamaların bugünkü toplumdaki ari ırkının soy-suzlaşmasını ve onun çökmesini izlemiş ve ari elemanların yok olmasına götürürler. Ariler müstesna olarak Anglo-saxon memleketlerinde çok fazla olmakla birlikte, bu ırk çoktan beri bir azınlıktır. Hatta yüksek sınıflarda, onların yerine salon sahiplerinin para yapanların ve olumsuz sosyal ayıklamalar sayesinde yükselmiş olan ırkın başka aşağı elemanlarının torunlarını temsil eden yeni bir brachpycéhale aristokrasisi geçmiştir.

Orta durum ya da orta değerde ya da orta değerlilik -médiocrité-, demagojinin, hilenin muzaffer olması yeni gerçek değerler yaratma, bir gerçekleştirmek yeteneksizliği işte zamanımızın ve kültürümüzün en belirilmiş özellikleridir.

* Bunlar, batı uygarlığının başlayan çökmesinin belirtileridir. Durumun en iyi olduğu yerler yalnız anglo-saxon memleketleridir; fakat bu hal orada ancak geçicidir, çünkü bugünkü sosyal koşullar altında ariler mahvolmaya mahkumdurlar.

Bundan önce söylenen şeyler, yazarı, ilerleme ham hayalini eleştirmeye ve en mükemmel ırk elemanlarının en hızlı tahrip edilmeleri -yok edilmeleri- yasasını formüllemeye götürüyor.(52) Astronomi, la paléontologie, biyoloji, tarih, ona karşı tanıklırlar.

* Astronomi, güneşin soğuduğunu ve güneş soğuduğu vakit, yeryüzündeki hayat ve bundan ötürü, insan tarihinin devamı olanaksız olacağını bize gösteriyor.

* Paléontologie, hayatın evrimi boyunca, birçok mükemmel türleri kaybolduklarına tanıklık ediyor. Çevreye uymaktaki yanlışlık ile pek çok ilkel olan türlerin göründüklerine tanıklık ediyor.

* Biyoloji, ayıklamanın geriye doğru -regressif- doğ-

rultularda gelişmesi, ileri doğrultudaki -progressif- kadar olduğunu ispat ediyor.

* Tarih, birçok parlak uygarlıkların kaybolduklarını ve birçok kavimlerin bir ilerleme -terakki- devrinden sonra çöktüklerini doğruluyor.(53) İnkâr edilemeyen bütün bu olgular, ilerlemeye inanmanın ya da zaman boyunca insanlığın sürekli bir düzelmesine inancın mevhüm -chimérique- vasfını gösteriyorlar.

Onlar, en mükemmel organizmaların az mükemmel ya da çok ilkel türlerden daha kolay yok olmağa uğradıklarını da gösteriyorlar.

* Bir halktaki yüksek ırk elemanlarının, aşağı ırkların lehine olarak, temizlenmesi -élimination'u- ya da sosyal ayıklama, çok mükemmellerin şekillerinin tahribini bu genel olayların özel bir biçiminden başka bir şey değildirler.

* Bütün kültür ve uygarlık olarak varolan şeylerin hemen hemen ari ırkı yaratmıştır.

* Hemen hemen bütün insanlığın ilerlemesi ona borçludur; fakat bu zafer ve bu ilerleme pahalıya mal olmuştur. Şimdi onu ödemek söz konusudur:

İstenen şey, yaratıcı ırkın kendisini yok etmesi -imha etmesi- dir. Bu yol ve bu gidiş -processis- bugün sona ermiştir. Ari ırkı süratle kaybolmuştur ve bugünkü günde, insan nüfusunun topunda küçük bir fonksiyonundan başka bir şey teşkil etmiyor. Bazı ırk ıslahı önlemleri ile, yani bireylerin yaratılıştan -fitriinnée- kalitelerine uygun olarak, dağal bir aristokrasinin yaratılması ile ve kendi kendine çoğalmasıyla -par auto reproduction-, büyük bir doğurganlık ile ve yeni bir üstün ırk kastı teşkilatı ile, sosyal soysuzlaşmanın ilerlemesini yavaşlatmak mümkün olacaktı; fakat bu önlemleri gerçekleştirmek umudu hemen hemen yok gibidir. Bu önlemler, arilerin temizlenmesinden kaçınmaz, fakat onu farklılaştırmaya yarayacaklardır.

Lapouge'un başlıca eserlerinin esası budur. Ari ırk, Irk ve sosyal çevre; L'Aryen, Larace et le milieu social; Sélection sociale, adlı eserlerinde birçok anketlerinde ol-

duđu gibi, sosyal sélection'larda arzedilen prensiplere hissedilebilecek kadar yeni hiçbir şey katmadı.

Lapouge'un arileri, kendi ve birlikte çalışan arkadaşları tarafından tesbit edilen başlıca "yasalar"ı becerilikle özetledi. Bu yasalar daha ileride bildirileceklerdir. Onlar, Otto Ammon'un ve George Hansen'in teorilerinin karakteristik özellikleri anlatıldıktan sonra, bildirileceklerdir.

OTTO AMMON'un kuramı:

Otto Ammon - Anthro-po-sociologie'nin ikinci kurucusu Otto Ammon adında ünlü bir Alman antropolojistidir. Onun eserleri, hemen hemen Lapouge'un eserlerinin yayınlandıkları zaman ortaya çıkmaya başlamışlardır. Onlar başlangıçta, birbirlerinden ayrı çalıştılar, fakat daha sonra, birbirlerinin çalışmalarını karşılıklı olarak keşfettiler ve o zamandan sonra, birbirine benzeyen teorilerinin vülgarizasyonu için birlikte çalışmaya başladılar.

Ammon, kendi bilimsel eserine, 1886 da Bade Büyük Dukalağı'nın kur'a erlerini, antropometrik ölçüler ile ölçmekle başlamıştır.(54)

Bu ölçmeler, şehirlerin kur'a erlerinde dolichocéphale'lerin yüzdesinin, köyden gelen kur'a erlerindeki dolichocéphale'lerin yüzdesinden pek çok yüksek olduğunu; oysa ki, brachycéphale'lerin yüzdesinin, ters bir sonuç gösterdiğini görmüştür.

Bu sonuç, Ammon'un kendisi için hiç beklenilmeyen bir şey idi ve o, bu anda, bu sonucun, şehir çevresinin doğrudan doğruya yaptığı etkiyemi, ya da şehir nüfusunun özel bir sélection' unamı borçlu olduğunu bilmiyordu.

Ammon, natüralist olarak, her iki olanaklı - mümkün- teoriyi incelemek zorunda olduğunu düşündü ve bu denemeyi yapmaya koyuldu.

Ammon, jimnazların -orta öğretim okullarının- öğrencileri ve Karlsruhe ve Freibourg şehirlerinin kur'a erlerini inceleyen insanları, onların sosyal durumlarına ve ana babalarının sosyal durumlarına ve aslında köylü ya

da şehirli olduklarına göre ayırarak, -çok dikkatli- başka antropometrik ölçmeler yapmaya başladı.

Elde ettiği sonuçlar, şehirlerde oturanların -dolichocéphale'lerin- yüzdesinin, köylerdeki yüzdesinden, keza çok yüksek olduğunu göstermiştir. Bu oran, köyden göç edenlerde, köyde kalanlardan daha yüksek idi. Ve yüksek sosyal sınıflar, aşağı sınıflardan daha çok dolichocéphale idiler.(55)

Bu gerçekler, şehir çevresinin doğrudan doğruya etkisiyle açıklanamayacağından, ancak ayıklamayı -sélection'u kabul etmekle açıklanabilirdi.

Ammon'un açıklaması, dolichocéphale'ler köylerden şehirlere göç edenler arasında hakim olduklarından ibaret. Başka terimlerle, dolichocéphale'ler, brachycéphale'lerden daha çok göç etmişlerdir. Bu, göçmen uzun kafalılarından meydana gelen şehir nüfusundaki dolikosefal tipin hakimiyetini, şehir nüfusuyla karşılaştırılınca, açıklar.

Bu ayıklama biçimi, brahisefallerin, şehirlerde dolikosefallerden çok süratle ölmeleri ve dolikosefaller, şehirlerdeki sosyal merdivende, brahisefallerden daha çok başarılarla yükselmeleri gerçeği ile vukubulan başka bir sélection sayesinde kolaylaşır. Bu ölçülerle elde edilen sonuçlar ayıklama varsayımı ile açıklanabilirler.

Ammon, bu tümevarımlı yol ile, Lapouge ve George Hansen'in elde ettikleri sonuçlara benzeyen sonuçlara vardı.(56)

GEORGE HANSEN'in kuramı:

George Hansen, "Die drei Bevölkerungsstufen" - "Üç nüfus basamağı" - birinci baskı 1889 adlı eserinde;

* Şehirlerin nüfusunun kendi biyolojik dengesini koruyamadığını;

* Köylerden şehirlere doğru sürekli bir göç akını olmamış olsaydı, şehirlerin nüfusunun kendi biyolojik dengesini koruyamayacağını göstermeyi denedi. Bu olmaksızın, onların nüfusu iki ya da üç kuşakta sönecekti.

Bu hal olmadığından, neden, köylülerin şehirlere

doğru göç etmesinden olmalıdır.

* Şehirler yabancı elemanları ve köylü nüfusunun en iyilerini durmaksızın içlerine alırlar.

* Göç eden köylüler şehre gelince, adet olduğu üzere, orta sosyal tabakaya girerler; bir bölümü onların üzerine yükselirler. Onlar yükselirken, kısır olurlar ve ölürlar ve ötekiler, o vakit prolétariat sınıfına düşerler. Böylece, K. Marx'ın teorisine karşıt -zıt- olarak, başlıca üç sosyal sınıf yoktur, fakat yalnız iki sınıf vardır: Ziraatçı sınıflar -çiftçiler, toprak sahipleri, köylüler- ve şehirlerin proletarya sınıfı; çünkü şehirlerin orta sınıfları ve yüksek sınıfları geçici bir aşamadan köyden göç edenlerin tarımcılar sınıfından proletarya sınıfına geçişinden başka bir şey göstermezler. Rastgele olarak, köylü nüfusunun bütün değerli elemanlarını şehir içine alır. Ve o vakit tekabül eden toplumun çökmesi apaçık -imminent-, muhakkak olur.

Hansen ve Lapouge'un teorileri, Ammon'un yukarıdaki gözlemlerle ortaya konulan verilmiş gerçeklerin genel imkanı -portée général- anlamasına yardım eder. Böylece,

* Ammon, Lapouge'ün elde ettiği sonuçlara benzeyen sonuçlara vardı ve bunun sonucu olarak, bu okulun ünlü şeflerinden biri oldu.

Bu, önce, Ammon'un kesinliğine -exactitude- ve ihtiyatlı olmasına borçlu olmuştur. Bunlar Ammon'da, Lapouge'dekinden çok büyüktür.

Ammon, Lapouge'un tersine olarak, şehirlerde oturan nüfustaki ve yüksek sınıflardaki dolichocéphale'lerin üstünlüğünün -hakimiyetinin- doğru olduğunu gösterdi.

Pigmentation için bu kadar söylenemez.

Dolikosefaller gerek şehirlerde başarılı olmak için, zorunlu olarak sarışın olmaya mecbur değildirler. Bu, köyden şehre göç eden dolikosefaller içni de söylenebilir. Fazla olarak, Gobineau'nun ve kısmen Lapouge'un tersine olarak, Ammon, dolichocéphale'lerde, brachycéphale kanının söz konusu etmeye değer bir miktarının bulunması bilimsel ve benzer eylemlerin daha çok uygun

bir koşulu olabilir.

Ammon, Hansen'in tersine olarak, köylü göçmenlerin akışına agramaksızın, şehirli bir halkın - population citadine- kaybolmaya mecbur olduğu sınırı İstatistikler gösterdi.

Hansen tarafından iki kuşak için tesbit edilmiş olan sınır, çok kısıdır. Fazla olarak, köylü göçmenlerin, şehre varırlarken, Hansen'in düşündüğü gibi, orta sınıflara girmediklerini, fakat onların üçte birinden beşte dördüne kadar, başlangıçtan beri proleterya sınıfına girdiklerini gösterdi.

* Daha sonraki kuşaklardadır ki, onların torunları yavaş yavaş yükselirler ve yükselirken, gittikçe süratle çoğalmak -doğurganlık- nitelikleri artmış olurlar. O, keza işaret etti ki;

* Bugünkü şehirlerde, brachycéphale nüfus, dolichocéphale'ten, çok süratle sönüyor. Her ne kadar sonunda, dolichocéphale'ler de ölmek mecburiyetinde iseler de.(57)

Özel tipten genel sorunlara geçerken, Ammon, 1895 de Toplum düzeni ve onun doğal temelleri -Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen- adlı eserinde kendi sosyolojik teorisini yayınladı. "Sosyal düzen ve onun doğal temelleri."(58)

Bu kitabın başlıca noktaları, yarı bölümü teori ve yarı bölümünde propaganda olmak üzere şunlardır:

Ammon diyor ki,

* Mevcut olan sosyolojik teorilerin başlıca eksiği, sosyal problemlerdeki onların sırf ekonomik giriş -yol- - accès- dir.

* İnsan denilen varlık, önce, bazı özellikleri olan bir organizmadır ve insan toplumu, esasında, biyolojik bir olaydır. Bundan ötürü,

* Sosyal olayların yorumlanmasında, biyolojik yol - l'accès- zorunlu gibi görünüyor.

Biyolojik yol -accès- Darwin teorisinin prensipleri ile sağlanmıştır. Soyaçekim -kalıtım-, -türleşme-, -variation-

,-tenevvü-, hayat kavgası, doğal ayıklama -sélectino natürelle- ve en yeteneklilerin yaşamını sürdürmesi Darwin'in prensipleridir ve keza sosyal hayat, diğer insan denilen yaratıkların arasında ancak beka bakımından ve ancak sosyal varolmaya yararlı olan türlerde -espèces- görüldüğünü açıklarlar.

Bu prensipler, bundan başka, insan denilen yaratıkların bedence, ruhca ve ahlaksal bakımdan eşit olmadıklarını gösterirler. Bu eşitsizlik, özellikle soyaçekim -kalıtım- faktörüne borçludur. Yüksek zeka -lalent-, her özel beceriklik gibi, önce soyaçekimin ürünüdürler. Her toplum, yaşama kavgasında başarılı olmak için dahilere muhtaç olduğundan ve dahiler seyrek olduklarından, onların meydana gelmelerini kolaylaştırmak, bu toplumun yararınadır.

Yaşam kavgasında başarılı olmak için toplum üyelerinden her birinin kendi yeteneklerine -aptitude- en uygun olan yerleri tutacakları tipe yaklaşmaya mecburdur.

* Toplumun üyelerinin dağılımını düzenleyen sosyal düzen ve sosyal kurumlar, rastgele bir şey değildirler; onlar kuşaklar boyunca yaratılmış olan yaşama kavgasını zaferle yürütmek için en güzel bir mekanizma gösterirler. 1-11.

Ammon, bu prensipleri bize anımsatarak başlıca sosyal olayların bu bakımdan yorumlamasına geçiyor. Onun yorumlaması varolan sosyal düzenin ve en mükemmel karakterin yüksek ve hariç bırakan bir değerlendirme yapmaya kendisini götürüyor.

* İnsan denilen yaratıklar, eğer doğal olarak eşit değillerse, hiçbir sosyal eşitliğin bulunmaması da, doğladır.

* Dahiler ve şefler, her toplumun yaşaması için zorunlu olarak gereklidirler; onların meydana gelmesini kolaylaştırmak amacıyla, toplumlarca kurulmuş olan birçok kurumların varolması akla uygundur.

* Halkın, aşağı ve yukarı sınıflara ayrılması suretiyle, sınıftan sınıfa evlenmelerin yasak edilmesi ya da l'élusion'unda sosyal bir tabakanın yaratılması ile bu

amaca varılmıştır.

* Böylece sosyal tabakalaşma -stratification sociale-, biyoloji bakımından tamamiyle doğru gösterilmiştir.

* En iyi sosyal düzen, eğer her üyenin, doğumdan gelen kendi beceriliğine -habileté native- uygun olacak bir durumda bulunduran ve bir işe sahip kılan bir sosyal düzen ise, böyle olunca, her toplumda bireyleri denilen onları ayıklayıp seçen ve onları uygun sosyal yere ve tabakaya koyan özgül -spécifique- bir mekanizma var olmalıdır. Bu mekanizma gerçek olarak vardır; o, kabileyetsizleri kabiliyetlilerden ayıran, istidatlıları -doué- sosyal yükselmelerini engelleyen okullar şeklinde çalıştırıyor. Bundan başka,

* Bu mekanizma, muhtelif dinsel, mesleki ya da idari imtihan denemeleri şekli altında çalışıyor ve nisbeten yüksek bir sosyal yer tutmadan önce, öteki engelleri koymak zorunludur. Yetenekli olan -doué- bu engelleri başarı ile aşacaklar ve yükseleceklerdir; ahmak -stupide- olanlar başaramayacaklardır ve nisbeten aşağı bir sosyal durumda kalacaklardır.

Polis, ahlakça ve sosyal bakımından tortu olanlara son vermeye yönelmiş olan ve böylelikle, sosyal bir ayıklama yapan bu mekanizmanın başka şekilleridir.

* Bu sosyal ayıklama -sélection-, doğal ayıklamanın bir şeklinden başka bir şey değildir ve bireylerin eşitsizliğinin önüne geçilemez.

Bu ayıklama, yeteneklileri ve yeteneksizleri ayırmaya yaradığı için ve herkese kendi kalitesine göre toplumda yer verdiği için, topluma yararlıdır.

* Bu ayıklamanın doğal sonucu, sosyal tabakalaşmanın ve sosyal eşitsizliğin varolmasıdır. Onların kaynağı ve doğru olarak kabul edilmesinin nedeni bunlardır.

Ammon, sosyal tabakaların organizasyonunun başka nedenlerini gösteriyor. Bu nedenlerden biri, dışarıdan evlenmeleri engelleyen ve böylelikle, dahiler'in meydana gelme şanslarını arttırarak, doğal bir aristokrasinin kendi kendisini doğurmasını ko-

laylaştırmaktır.

* Yüksek ve aşağı sınıfların ayrılmasının ikinci yararlı etkisi, bu ayırmanın aristokrasinin yetenekli çocuklarına, aşağı sınıfların kusurlarından ve kötülüklerinden kaçınmalarına olanak vermesidir.

* Bu ayıklama, aşağı sınıflardan, yüksek sınıflara kolay geçmeğe engeller koyar; sınıflar arasındaki engellerin kabileyetsiz tutkuluların yüksek tabakaya sızmalarını yasaklar. Oysa ki, kabiliyetliler bu engelleri aşabilirler.

3. Bu tabakalaşmanın üçüncü yararı, yüksek sınıfların imtiyazları sayesinde, bu sınıfların zihin ve fikir çalışmasının yapılması için, mutlak surette zorunlu olan konfora maliktirler. En iyi beslenme, hava ve başka kolaylıklar, yüksek sınıfların sosyal sorumluluk fonksiyonlarının iyi yürümesi için, zorunlu olarak gereklidirler. Oysa ki, bu koşullar, aşağı sınıfların kaba işinin mutlu yapılması için zorunlu değildirler.

4. Dördüncü yarar, aşağı sınıfların istidatlı adamlarının -les hommes de talent- yüksek tabakalara yükselmeleri için, kendi yüksek zeka -talent-larının gelişmesine, yüksek sınıfların imtiyazları, etkili bir teşviiktir. Bu çaba, bireylere ve bütün topluma büyük ölçüde yararlıdır.

Buraya kadar söylenen sözlerden sonra, açıkça görülür ki, Ammon'a göre sosyal tabakalaşma ve zenginliğin eşit olmayacak şekilde dağılışı, tamamiyle yararlı ve zorunludurlar ve bunlardan ötürü, tamamiyle haklıdır.

Bir toplumda gelirlerin ve zekanın dağılışına sıkıca bağlıdır ve bu eşitsizlik şekillerinden biri, ötekinin bir görünüşünden başka bir şey değildir. Ammon, bu bölümü öetlerken, şunu kaydediyor ki, her şeymevcut olan her sosyal düzen, son derece güzeldir ve bir adam tarafından icat edilen her akıllı -rationnel- sistemden çok daha iyidir.

Bu analiz, Ammon'un kitabının ikinci bölümüne götürüyor. O, bu bölümde, sosyal tabakalaşmanın te-

melinde, bireylerin ırkça ayrıcalıklarını buluyor. Ammon, tıbbî ve anthropométrique verilmiş gerçekleri kullanarak, yüksek tabakaların ari'lerden gelmiş olduklarını, oysa ki, aşağı sosyal tabakaların özellikle brachycéphale'ler olduklarını iddia ediyor. O, burada, benim önce söylediğim sonuçları formüllüyor. 27-29

Köyden şehire göçetme, yüksek tabakaların sönmesi yolu -processus d'extinction-, aşağı sınıflardan yükselenlerin bıraktıkları boşlukları -diminution de la fertilité-, doldurma, bunların yükselenlerin bıraktıkları boşlukları doldurma, bunların gelecek kuşaklara torunlarının doğurganlığının azalması -diminution de la fertilité-; onların sönmesi ya da yok olması olayı; onların yerlerini yeni doğanların doldurması; v.b. kuramları.

Bu tarzda, köyden şehire sürekli göçetme ve toplumun tabanından doruğuna sürekli göçetme, bir akım durmaksızın vukubulur.

* Yükselmeye mecbur olanların biriktirdikleri başlıca hazine, köylü sınıfıdır.

* Engeller -barrière- sayesinde, ancak istidatlı olan tutkulular başarı ile yükselebilirler; ve bundan başka, genel kural olarak, onlar birçok kuşaklar mesafesinde, ancak derece derece yükselebilirler. Bu da topluma yararlıdır.

Ammon'un teorisi, o zamana kadar, gördüğümüz gibi, çok iyimser idi. O, varolan sosyal düzeni, hemen hemen mükemmel buluyor. Bu, onun yarın üzerindeki görüşlerinin de iyimser olması demek midir?

Ammon, ariler'in oranının azaldığını üzümlere göstermiştir. XIX. yüzyılın sonunda, Bade -bad'da- ariler, bütün nüfusun ancak % 1,45'i kadar idiler. Onlar bugün olsa olsa toplumun yüksek sınıflarında bulunabilirler. Ammon'un fikrine göre, bu gerçek, bu yüksek ırkı kaybolmaktan korumak için, mümkün olanı yapmakta fazlasıyla nedendir.

* Ammon, yarını çok kötümser görmüyor, o, esas itibariyle, Lapouge'un formüllediği çökme yasasında onunla uyumaktadır.

Öten yandan, o, köylü sınıfı yüksek bir doğurganlığa sahip oluncaya kadar uzun bir zaman, çöken aristokrasi tarafından bırakılan boş yerleri, istidatlı ve ciddi olarak yükselmiş köylü göçmenler ile ve onların torunları aracılığı ile, doldurmak olanağı nasıl olacağını sözüne katıyor.

Ammon'un kitabının başlıca noktaları işte bunlardır. İkinci bölüm, daha çok politika ve propaganda amaçlarına ayrılmıştır. Ammon, orada, socializm'i ve bunlara benzeyen başka teorileri ve kurumları şiddetle eleştiriyor. Biz bunların yarınlarına girmek ihtiyacında değiliz.

AMMON - LAPOUGE YASALARI

Bu teorilerin en iyi özeti, yasaların listesidir. Onların yazarları, bilimsel katkıları olarak, bu yasalarda başlıca genel fikirlerini toplamaya çalışıyorlar. Lapouge, bu yasaları şu biçimde formüllemiştir:

1. Zenginliğin dağılışı yasası: Nüfusu karışık -mixte- bir memlekette, -ari ve alpli ırklar'ın bulunduğu- bir memlekette, zenginlik, kafatası indice'i ile ters orantılı olarak artar.

Bu, bir sınıfın ya da bir memleketin bir bölgesinin nüfusu, ne kadar uzun kafalı -dolichocéphale- ise, bu gruplar tarafından elde edilen zenginlik, o kadar büyük olması demektir ve keza bunun tersi olur.

2. Bölgeler yasası -loi des attitudes-: Kuzey ırkının, Alp ırkı ile birlikte bulunduğu bölgelerde, kuzey ırkı, en aşağı arz dairesinde -attitudes les plus basses- yerleşir ovalarda yerleşir ve dağlık bölgelerde değil.

3. Şehirlerin dağılışı yasası: En önemli şehirler, hemen hemen daima dolichocéphale'lerin oturdukları bölgelerdedirler.

4. Şehirlerin indice'i yasası -loi de l'indice urbaine-:

Şehirli bir nüfusun kafatası indice'i, şehri kuşatan köylü nüfusununkinden daha aşağıdır.

5. Göçmenlik yasası -loi d'emigration-: Dağılan -tecezzi eden- bir nüfusta göç edenler az -brachycéphale-

elemanlardır.

6. Formariage yasası -loi des formariage-: Muhtelif bölgelerden olan ana-babanın torunlarının kafatası indici'i, bu bölgelerin nüfusunun ortalama indici'inden aşağıdır.

Bu, bir nüfusun en az brachycéphale elemanları göçmeye ve bu bölgenin dışında evlenmeye daha çok eğilimli olmaları demektir.

7. Dolichocéphale'lerin yoğunlaşması -loi de concentration- yasası: Brahisefal tipin mevcut olduğu bölgelerde, bu tip, köyde toplanmaya, eğilim gösterir. Oysa kı, dolikosefaller daha çok şehirlerde toplanmaya eğilim gösterirler.

8. Şehirlerin ayaklanması yasası -loi de l'élimination urbaine-: Şehir hayatı, dolikosefallerin lehinde olmak üzere, bir ayıklama, -sélection- yapmaya eğilim gösterir ve en fazla brahisefal elemanları yok etmeye ya da ayıklamaya çalışır.

9. Tabakalaşma yasası -loi de stratification-: Kafatası indici'i, aynı yerde aşağı sınıflardan yüksek sınıflara geçildiği vakit, azalır. Orta boy ve yüksek boy oranı, aşağı tabakalardan yüksek tabakalara geçildiği vakit, artarlar.

10. Aydınlar yasası -loi des intellectuels-: Aydınların kafatası, alelade insanların kafatasından, üç boyutta ve özellikle genişliğine, ok gelişmiştir.

11. İndice'lerin artması yasası -loi de l'ogmentation de l'indice-: Tarihten önceki zamanlardan beri, kafatası indici'i, sürekli olarak ve her yerde artmaya eğilim gösterir. Biz saydığımız bu yasalarla bu teorilerin karakteristik tartışmasını sona erdireceğiz.

4.- OKULUN BIOMETRIQUE DALI

Anthropo-racist okul' un üçüncü başlıca dalını **biométrique okul** temsil etmiştir. Bu okulun fikirleri, esas itibariyle, **Karl Pearson** ve onun yolundan gidenlerce izlenmiştir.

Bu grup, kendi incelemelerine insanlar arasındaki bireysel ayrıcalıklar üzerinde bir anket ile başlamadan önce, kendi dikkatini **soyaçekim -kalıtım-** üzerinde toplamıştır.

Bu incelemelerle, okulun öteki dallarının esas sonuçlarına benzeyen sırf sosyolojik nitelikte birçok genel fikirler elde edildi.

SIR FRANCIS GALTON'un kuramı:

Sir Francis Galton, Belçikalı ünlü istatistikçi **Adolphe Quetelet**(59), ve **Charles Darwin**, başka bilginlerle **Galton** ve eserleri üzerinde özellikle büyük bir etki yapmışlardır. O, bireysel ayrıcalıklar, soyaçekim ve **ayıklama -sélection-** olaylarının nitelikli bir incelemeye uygulamayı ve bunun mükemmelliğini **Quetelet**'ye borçludur. **Galton, sélection** ve **türleşme -variation-** teorilerinde uyguladığı birçok genel prensipleri **Darwin**'e borçludur.

Galton'un sosyolojik bakımdan önemli olan başlıca eserleri:

* **Hereditary Genius** -birinci baskısı, 1869. Ben 1892. Londra baskısından yararlandım.

* **Erglisy Men af Science**, -1874-;

* **Inquiries into Human Faculty and Its Development**, 1883;

* **Natural Inheritance** - 1889 ve **E. Schuyster** ile birlikte;

* **Noteworthy Families**, 1906.

Galton'un incelediği problemler, ne kadar çok çeşitli

olursa olsunlar, ilk eseri olan soyaçekim -kalıtım- ve Deha da, evvelce ortaya koyduğu birçok esaslı fikirlere, bütün bu eserlerinde az değer vermedi. Bu fikirler aşağıdaki tarzda özetlenebilirler:

GALTON'un başlıca fikirleri:

1. İnsan denilen bireyler gerek bedence, gerek ruhça özellikleri bakımından, ayrıcalıdırlar. Renk, sağlık, enerji, sosyal ruh, zeka, istidat v.b. bakımından çeşitlidirler.

* İnsanların eşit oldukları üzerindeki halkın fikirlerine karşı olarak, insanların eşit olmadıklarını görmüştür.

2. Gerek bendence, gerek ruhça özellikler, aynı bir toplumdaki bireyler arasında **frekans tipi bir eğriye** göre dağılmışlardır.

Örnek olarak, zeka bakımından, zekalarına göre en dahi olandan en aptala kadar.

* Gerek ortanın üstünde, gerek altında, eşit aralıklarda ruhsal sınıflara beceri derecelerine göre -degrés-d'habileté- ayrılmış olan bir milyon kimse, aşağı yukarı şu sayıları vereceklerdir:

Eşit aralıklarla ayrılmış olan doğal kibliyet derecesi:

Ortanın altında:	Ortanın üstünde:	Aynı yaştaki bireylerin milyonda sayısı		
a	A	256.791	ya da	1/4
b	B	162.279	>>	1/6
c	C	63.583	>>	1/16
d	D	15.696	>>	1/64
e	E	2.423	>>	1/413
f	F	233	>>	1/4.300
g	G	14	>>	1/79.000
x(g'nin altındaki bütün dereceler)	X(G'nin üstündeki bütün dereceler)	1	>>	1/1.000.000

Ortanın her iki tarafında 500.000, her iki tarafın

toplamı 1.000.000. Her milyonun yarısından çoğu ve hir iki **a** ve **A** iki orta sınıf tarafından emilmiştir: **a,b,A,B** dört orta sınıfı bütün nüfusun 4/5'ünden çoğunu ve altı orta sınıf 19/20'ünü içeriyorlar. Kumanda etmek kabiliyetinin seyrekliği ve ortanın bolluğu, rastgele değildirler, fakat zorunlu olarak, şu şeylerin kendi mahiyetinden husule gelmişlerdir.(60)

3. Bireysel ayrıcalıklar, başlıca iki faktör olan çevre ve soyaçekim faktörlerine borçludurlar. Fakat bunlardan soyaçekim -kalıtım- faktörü çok önemlidir.

GALTON'un görüşü:

"Ben zihnin etkin gücünün gelişmesinde, eğitimin ve sosyal etkilerin büyük gücünü zorluk çekmeden kabul ediyorum.

Bana kalırsa, demircinin kol kaslarının gelişmesinde, kullanmanın etkisi gibidir, fazla hiçbir şey değildir. Demirci istediği gibi çalışsın o, kendi gücü dışında, bazı kuvvetlerin varolduğunu görecektir.(61)

"Tıpkı organik alemin fiziksel çizgilerinin ve biçimlerinin intikal etmeleri gibi, aynı sınırlar içerisinde, insanın doğal yetenekler de intikal ederler. (62)"

4. Galton'un incelemelerinin bütünü soyaçekim -kalıtım- faktörünün kesin önemini ispat etmeye çalışmıştır.

Onun aktardığı başlıca gerçekler şunlardır:

a) **Deha adamları'nın** incelenmesi, yüksek zeka -talent- ve yeteneğin -habileté'in- soyaçekilmiş -hérité- olduklarını gösteriyor. Bunun sonucu olarak,

* **"İstidatlı -capable- ana-baba, kütleninkinden çok büyük oranda istidatlı çocuklar meydana getirirler."**

* **Galton, İngiliz bilim adamlarını, dahi'lerini ve Krallık Derneği'nin üyelerini inceleyerek, iki ya da fazla ünlü adam yetiştiren ailelerden daha ünlü dahi'ler husule getirdiklerini tespit etmiştir; ve ünlü adamlara çok yakın olan ana-baba, çok uzak olanlardan kabiliyet -habilitéé- bakımından, pek çok zengin olduklarını" tespit etmiştir.**

Başka terimlerle biz, akrabalığın uzaklaşması arttıkça, arttığı oranda, meziyetin frekansının hızla azaldığını" görüyoruz.

* Paralel olarak liyakatlı bir insana yakın olan kimsede liyakat olasılığı -la probabilité de mérite- benzer ana- babaya sahip olmayan kimsedekinden aşağıdaki oranda büyüktür.

* Eğer babası 24 kez çok; kardeşi 31 kez; büyükbabası 12 defa; amcası 14 defa; cermen kuzeni 7; onun büyük babasının babası 34 defa.(63)

b) Matematikçi, müzisyen, hakim-magistrat-, ya da devlet adamı gibi, insanların özel yetenekleri-kabiliyetleri, genel olarak, soydan gelmez.

c) **Çevre** -milieu- orta bir insandan, bir **dahi** yapamaz; ve öte yandan, uygun olmayan bir çevreye, adet olduğu üzere, bir istidatlı insan ya da bir **deha** -génie- hakim olur. Bunun sonucu olarak, bu **dahiler**, mütevazî alelerde doğmuş olsalar bile, kendi olgunluk-kemal- devirlerinde refah içinde doğmuş olan kimseler kadar mutlu bir durumdadırlar. Örnek olarak, İngiliz sosyal hayatının engelleri, yüksek kapasiteyi durdurmak hususunda acizdirler. İngiltere'deki ünlü adamların sayısı, az engel bulunan başka memleketlerdeki -Birleşik Amerika'daki- kadar büyüktür.

* **"Sosyal faktörler, yüksek kapasiteli insanların ünlü olmalarına engel olamazlar."**

* **"Ben şuna inanıyorum ki, yüksek kapasite ile vasıflanmış- nitelenmiş- olmaksızın, hiç bir insan, büyük bir ün kazanamaz." Hereditary Genius.**

d) Galton'un, ikiz çocuklar üzerinde yaptığı inceleme göstermiştir ki, ikizlere aynı eğitim verilmekle, - biyoloji bakımından ayrıcalık iseler- onlar, birbirlerine benzer kılınamazlar ve onların ayrıcalık eğitimi, onlar biyolojik bakımdan aynı oldukları vakit, onların birbirlerine benzemelerinde, hemen hemen etkisi olur.

e) **Çevrenin ikinci derecedeki önemi, aynı objektif çevre farklı bir soya çekmeye sahip insanlar ta-**

rafından farklı surette görüldüğü ve idrak edildiği ve çevre onlara muhtelif tepkilere ve heyecanlara neden olduğu ve tamamıyla farklı ilgiler husule getirdiği gerçeği ile ispat edilmiştir.

Bundan başka, farklı çevreler, çok kez tamamıyla birbirine benzeyen kişilikler, büyük bir eylem -faaliyet-benzerliği husule getirirler ve keza bunun tersi olur; çünkü çok benzer çevreler, çok defa tamamıyla farklı kişilik tiplerinden ve keza tamamıyla farklı karakterlerden çıkarlar. Soyaçekim faktörünün, çevre faktöründen çok önemli görünen gerçeklerin ve bildirilerin vardığı başlıca sonuç budur.

5.- **Galton**, bireyler arasındaki ayrıcalıkları gösterdikten sonra, aynı prensibi gruplara ve ırklara uyguluyor. O, eserlerinde,

* **Tolumun yüksek ve aşağı tabakalarının, kapasite bakımından, eşit olmadıklarını;**

* **Yüksek tabakaların, aşağı tabakalara eşit olmadıklarını;**

* **Yüksek tabakaların, aşağı tabakalardan çok daha h i' ler meydana getirdiklerini;**

* **Bu ayrıcalıkların, çevreye az, soyaçekime çok, borçlu olduklarını göstermiştir.**

* **İrklar da, eşit değildirler.** Eğer onların kapasitelerine, **dahi**'lerin sayısı ile hüküm verirsek, nüfusun belli sayısı ile, yetişen dahilerin sayısı ile hüküm verirsek, açıkça görülür ki, Atina'nın eski grekleri özellikle 550-430 yılları arasındaki devirde, 4.822 de bir, ya da hatta 3.214 de bir **dahi** meydana getirmişlerdir. Oysa ki,

* İngiltere'de, **dahi sayısı** ile **nüfusun sayısı** çok fazla yüksektir.

* **Zencilere** gelince, onlar bütün tarihleri boyunca, bir tek **dahi** meydana getirmeye kabiliyetli değildirler.(64)

6.- **Buraya kadar söylenen şeylerden şu çıkar ki, bir toplumun alinyazısı -yazgısı- önce, nüfusun soyaçekim -irsi- vasıflarında değişmemelerle, ya da,**

başka terimlerle, ayıklama -sélection- ile tayin edilmişlerdir. Ayrı olarak alınınca, çevrenin değişimleri, ancak ikinci derecede önemlidirler ve neden olmaktan çok, sonuç nüfusun vasıflarında değişimlerdirler. Galton, bu tarzda, ayıklama ve ırk faktörleri kuramlarını ileri sürmüş ve bu teori, Ammon, Lapouge ve antropométrie okulun öteki taraftarları üzerine büyük ölçüde etki etmiştir. Fazla olarak,

Galton'un eserleri, sosyal hayatın yeniden örgütlenmesi metodu demek olan, l'eugenique üzerine büyük bir destek ve teşvik hizmetini görmüşlerdir.

* Bu ayıklama -sélection- en iyilerin doğurganlığını kolaylaştırmaktan, biyolojik olarak, mantalman ve moralman ve sosyal bakımdan irtibatsız olan, ya da biyoloji bakımından irtibatsız olan, ya da biyoloji bakımından, mantalman aşağı olan bireylerin doğurganlığına engel olmaktan ibarettir.

Galton'un bu alandaki eseri birçok taraftar kazanmış ve bugünkü günde, eugenique toplumsal yenileşmenin - reconstruction'un- ve toplumsal politikanın önemli bir metodu olmuştur.

Galton'un sosyoloji bakımından önemli hizmetleri bunlardır. Kantiteli olarak incelenen olgu malmemelerinden hareket eden tümevarım -induction- lardan ibaret olarak, onun biyolojistler, psikologlar ve sosyologlar üzerinde büyük etki yapmışlardır.

Galton'un eserinin açtığı yolda birçok bilginler ve ünlü araştırmacılar devam etmişlerdir. Bunlardan ezcümle özellikle söylemeye değen bir yer alan Karl Pearson ve onun birlikte çalıştığı arkadaşlarıdır.

KARL PEARSON'un kuramı:

Karl Pearson.- 1857'de doğdu -.

K. Pearson'un birinci büyük hizmeti, sosyolojik, psikolojik ve biyolojik olayları incelemek için, nicelikli -kantiteli- metodu mükemmelleştirmesidir.

Bu tablolar **Pearson Okulu'nun** soyaçekim in-
celenmesinde elde edilmiş olan başlıca sonuçları gös-
teriyorlar. **Corrélation** emsalleri, **fizik, patolojik ve**
ruhsal niteliklerin, soydan geçmiş olduklarını pek-
leştiriyorlar; öyle ki, bu okul, **Galton'un** başlıca id-
dialarının doğru olduklarını belirtmiştir.

Pearson'un ve okulun başlıca önemli hizmetlerini
özetlemeksizin -bunlar sosyoloji alanından bir az
uzaklaşmışlardır- **Pearson'un** bu **biometrigique** in-
celemelerinden ve başka incelemelerden elde edilmiş
olan sosyolojik sonuçlara geçelim. Bu sonuçlar kendi
broşürlerinde ve yarı popüler olan kitaplarında ortaya
konmuşlardır. Bu eserlerin önce adları geçenler şun-
lardır:

The Scope and Importance to the State of Na-
tional Eugenic, The Function of Science in the Mo-
dern the Standpoint of Science, Social Problems;
Their Treatment, Past, Present and Future, Eugenic
and Politic Health, kısmen The Grammer of Science
ve başka bazı eserler.

Pearson'un özel anketlerini kaydetmiyoruz.

Esas noktalar üzerinde, **Pearson'un** sosyolojik öğ-
retim ve pratik tavsiyeleri, **Chamberlain'in**, **Lapouge'un**,
Ammon'un ve **Galton'** unkilerinin aynıdırlar.

PEARSON'UN İLK SOSYOLOJİK PRENSİPLERİ:

***İnsanlığın evriminde biyolojik faktörler hakim -**
prédominant- dirler;

*** Bu prensipler ve yalnız bu prensipler, mil-**
letlerin yükselmesi ve düşmesi üzerine ırki ilerleme -
le progrès racique- ve ulusal soysuzlaşma -
dégénérescence nationale- üzerine ışık serpebilirler.
(67)

*** İnsanın evrimi, hayvanlarınkı gibi, doğal bir**
ayıklama - sélection naturelle- aracılığı ile vukubulan
bir evrimdir.

Bu dört faktör üzerine dayanır:

- a) Karakterler değişebilirler,
- b) Karakterler soydan geçebilirler,

c) Ayıklamalı bir ölüm oranı **-un tauz de moralité sélective-** vardır. Yani başka bireylerden daha yüksek ya da daha aşağı bir derecedeki karakterler kombinasyonuna sahip olan bireyler -bütünü itibariyle- bu sonunculardan daha önce ya da daha geç ölürler.

d) Erken ölen bireyler, geç ölenlerden daha az torun bırakırlar.(68) Bu prensiplerden şu çıkar ki, bir halkın ırk soyunda **ayıklama -sélection-** ile yapılan değişmeler, bir ulusun yükselmesinin ya da çökmesinin en önemli faktörünü verirler.

Eğer **ayıklama**, en iyi soyların kalması ve çoğalmasından yana geliyorsa, ulus ilerler; eğer değişmişse, ters doğrultuda oluyorsa, ulus çöker. **Bu, belli bir toplumun ilerlemesi için doğru olduğu kadar, insanlığın bütünü için de doğrudur.**

Pearson'a göre:

* **Ari ırkının bu üstünlüğü**, beyaz insanın aşağı ırkı tamamıyla boğmasını doğru gösterir.

* Aynı bakımdan, **farklı ırklar arasında evlenme, arzu edilir bir şey değildir**; çünkü bununla, "eğer fena soy -la mauvaise souche- yüksek ise, iyi ırk alçalmış olur.(69)

* **Yaşama kavgası**, yalnız bireyler arasında değil, gruplar ve ırklar arasında da olur,

* "İlerlemenin en yetenekli -apte- ırkın bekasına tabi olması, yaşama kavgasına, onu belirten çizgiler verir.

Bu, içinden saf maddenin çıktığı ateş potasıdır.

Siz, kılıncın pulluk yapılacağı -pulluğa çevrileceği- beyaz ve siyah insanın, toprağı kendi aralarında paylaşacağı, ve her birinin, onları, anlayışına göre ekip biçeceği zamanların geleceğini umabilirsiniz; fakat bana inanınız, bugün geldiği vakit, insanlık artık ilerlemeyecektir, aşağı soyun doğurganlığı için, muhalefet için, hiç bir şey olmayacaktır. **Acımasız soyaçekme ya-**

sası, doğal ayıklama -sélection naturelle- ile kontrol edilemeyecek ve yönetilemeyecektir. İnsan yerinde sayacaktır; ve çoğalmaktan vazgeçmedikçe, katastrof yeniden meydana gelecektir.(70)

Bu nedenle, **Pearson**, uygar ulusların doğurganlığında bir çökme olacağını kötümserlikle görüyor. Bedence ve ruhca en iyi sosyal sınıfların aşağı tabakalardan daha az çoğaldıkları bugünkü toplumun farklı doğurganlığını, daha çok kötümserlikle görüyor.

Pearson Okulu'nun bu incelemelerinin kısa istatistiklerine **Scope and Importance of the Science**, p.36-37 -adlı eserine bakınız.-

O, bu gerçeği çağdaş toplumun ilerlemesini sınırlandıran en büyük tehlike gibi gözönüne alıyor.

Buraya kadar söylediklerimizle, **Pearson**'un sosyolojik durumunun şemasını yapmış oluyoruz. Daha özel olarak diyeceğim ki, O, **Ammon** gibi muhtelif sosyal tabakaların varlığını olumlu olarak kabul ediyor:

"Sınıftan sınıfa, meslekten mesleğe bir merdiven vardır, fakat bu, çıkılması kolay olmayan bir merdiven olmasın; büyük kapasite Faraday gibi- yükselecektir ve burada sosyal bakımdan yararlı olan her şey yükselecektir.

"Sosyal bedenlin tabakaları -stratification de corps sociale- basit bir tarihsel gayr-i tabiiilik -anomalie historique- değildir; bu, büyük bir bölümü itibariyle, uzun sürmüş olan bir ayıklamanın sonucudur. Kabataslak yapılan bazı iş tipleri icra ederek, sosyal sınıflara ayırmaktır."

Bundan ötürü, **Pearson** muhtelif bireyler ve gruplar için, onların iç kapasitelerine -capacité interne- uygun olarak, eğitimin ayrıcalı olmasını telkin ediyor.(71)

Ben, **Pearson**'un öteki fikirlerinin taslağını yapmayacağım, çünkü bundan önce söylenenler, onun genel sosyolojik görüşünü aydınlatmaya elverir. O, esas itibariyle, bu okulun ilk temsilcileri tarafından ortaya konulan fikirlerin çoğuna, onların toplumsal probleme muhtelif yaklaşımlarına rağmen, benzediğini görüyoruz.

5.- BU OKULUN ELEŞTİRİLMESİ

Okulun başlıca iddialarını birer birer ele alalım ve onların ne dereceye kadar tam ve doğru **exacte** olduklarını inceleyelim.

1.- İnsan ırkları çok kaynaklıdır.

İnsan ırklarının çok kaynaklı olduğu üzerindeki varsayımların teorilerin esaslarından biri, muhtelif insan ırklarının muhtelif kaynaklardan çıktıkları ve muhtelif menşe'leri oldukları fikridir. Bu kaynakların aynı cinsten olmaması - Hétérogneité de l'origine- ırkların nispi üstünlüğü ve aşağılığını açıklayacağını varsayılmıştır.

Bu varsayım doğru mudur? Biz ancak şu cevabı verebiliriz ki, teorinin, insan ırklarının tek kaynaktan geldiklerini iddia eden karşı varsayım kadar, bir varsayımdan başka bir şey değildir.

Bu iki varsayımdan hiç birinin tamamıyla doğru olduğu ya da kesinliği -exactitude- üzerinde bizim hiç bir kesin ve belli kanıtımız yoktur.(72)

Bu nedenle, **Gobineau**'nun kanıtı, ona itiraz edenlerin kanıtları kadar, bir sonuca götürücü hiç bir değeri olamazlar.

2.- Ari ırk varsayımı:

Okulun hemen hemen bütün taraftarlarının, beyaz ırkın ari dalının yüksek ırk olduğunu iddia ettiklerini gördük.

Bu teorinin değeri var mıdır? Bu ırkların nitelikleri - vasıfları- belli midir?

Onun kaynağı, evrimi ve bütün uygarlıkların bu ırk tarafından yaratıldıkları iddiası, yeter derecede ispat edilmiş midir?

***Ari ırk** varsayımı, gördüğünüz gibi, iki aşamadan geçmiştir. **Gobineau**'nın yazılarında, terim onun belirsiz ya da **zoologique** niteliklerinin taslağını yapmak hususunda, hiç bir ham arzu olmaksızın, oldukça belirsiz bir tarzda kullanılmıştır. Bundan ötürü, varsayımın tartışılması iki bölüme ayrılmıştır.

Biz önce, ari ırkını, **Gobineau**'nın ondan sonra gelenlerin yazılarında görüldüğü gibi alalım.

* **Ari ırkı**'nın kaynağı, varsayımı, **William Jones**'in teorisinin meydana çıkmasından beri, **sanskrit** dili, Avrupa dillerinin ve başka dillerin kaynağı olduğunu; Yunanca, Latince ve Avrupa dilleri, kendi aralarında akraba olduklarını keşfeden dil bilginleri -linguistes-nin çalışmalarına kadar çıkar. Bu olgu-gerçek "**ari dilleri**" konusuna bütün kavimlerin aynı ırkın muhtelif dallarını oluşturdukları sonucuna götürmüştür.

* Ari ırk varsayımının bu kaynağı, derhal zayıf noktasını gösterir. Çünkü birçok bireylerin ve sosyal grupların aynı dili konuşmaları, onların hepsinin aynı ırk grubuna ya da zoologique anlamıyla bir "ırk"a mensup olmak zorunda bulunmalarını gerektirmez. Bugünkü günde, çok farklı soydan olan milletler, ingilizce konuşuyorlar; oysa ki, aynı ırktan olan kavimler, farklı dilleri konuşabilirler. Geçmişte böyle idi; bundan ötürü, **dil cemaatı olgusundan** ya da **bir dil benzerliğinden, ırk cemaatı ya da ırk ayrılığına** hüküm vermek mümkün değildir. İlk ari'cilerin yaptıkları tamamıyla böyle idi.(73)

2.- Ari ırkının kaynağının neresi olduğu, onun göçmenliği süresince, hangi yoldan ve iklim bölgesinden geçtiği tamamıyla doğru olarak bilinmiyor.

Aricilerin kendileri, bu hususta birbirlerinden büyük ölçüde farklıdır. Bu alanda ileri sürülen şeyler, sırf varsayımdır. Buraya kadar tarihçiler arasında hiçbir anlaşma görülmemiştir.

3.- Bütün uygarlıkların, ya da hiç olmazsa, büyük uygarlıkların çoğunun ariler tarafından yaratıldıkları te-

orisi de, daha varsayımli **-hypothétique-dir**.

Ari ırkının **zoologique** çizgileri, ilk yazılarda belli olmadıklarından, onların yazarları Eski Mısırlıların, ya da Asurilerin ya da Greklerin ya da Romalıların, kelimenin **zoologique** anlamında, ari oldukları üzerinde,, hiç bir doğru temele sahip değildirlir.

Bu kavimler, hatta **lingustique** anlamında, birbirlerinden çok farklı idiler; fakat onların bu hususta aynı -pareil- oldukları varsayılsa bile, bu, onların ırk bakımından, yakın oldukları sonucunu çıkarmak için hiç bir **neden** vememiştir.

Bu düşünceler, ari ırkı varsayımının ilk aşamasında, doğru olabilen ya da doğru olmayan basit bir tahmin - conjecture- olduğunu göstermek için elverir; ve bu varsayım üzerine, geçerli hiçbir bilimsel teori kurmak mümkün değildir.

3.- Lapouge ve Ammon'un kuzey ırkı -nordique- ya da Avrupa insanı -Homo Eueopaeus- varsayımı ve Lapouge-Ammon yasaları-Lapouge'un ve Ammon'un eserlerinde ari ırk varsayımı çok açık olmuştur.

Lapouge'un Homo Eurpaeus ırkı, gördüğümüz gibi, sarışın - blond- ve uzun kafalı -dolicocéphale-dir. Lapouge bu çizgilere, zihinsel ve manevi üstünlüğü bağlıyor; bunlara bağlı olarak, yukarıdaki Lapouge-Ammon yasalarını formüllüyor.

Şimdi bu teorinin ne dereceye kadar gerçeklerce doğruluğunun pekleştirilmiş olduğunu ve bu yasaların değerlerinin neden ibaret olduğunu incelemeye geçelim.

Biz burada çok açık iddialara sahip bulunduğumuz için, onları, birinci iddiadakinden açık olarak analiz etmemiz daha kolaydır.

Bu ırk tipinin kaynağı ne olursa olsun, olgular Lapouge'un varsayımının esasını doğrulamaz görünüyor. Bu "yasalar"ın çoğu üzerinde de aynı şey söylenebilir.

1.- Birincisi, Lapouge ve Ammon'un anlayışlarının tersine olarak, uzunkafalılık -dolicocéphale- mantal ve

entellektüel üstünlük, olağanüstü enerji ya da girişim - inication- ve yüksek zeka -talent- ile zorunlu bir corrélation halinde değilmiş gibi görünüyor. Avusturyalılar, Eskimolar, batı Afrika zencileri ve başka bazı ilkel kavimlerin, çok apaçık olarak uzun kafalı **indice'**ine malikdirler. -71 den 75 e- ve bununla birlikte, onlar çok ilkeldirler ve hiçbir zihinsel -mental- üstünlük göstermemişlerdir.

Bu olgu **Lapouge'**a gösterilince, bunun anlamını şöyle belirtmeye çalışıyor: "Ben Avrupa insanı -Homo Europaeu- nun sadece uzun kafalılığa borçlu olduğunu katıyen söylemedim, ya da düşünmedim. fakat uzun-kafalılık -dolicocephale- ile en büyük dürtücü -ilcaieylem toplamı-activité impulsive- arasında genel bir corrélation- bulunduğunu iddia etmek mümkündür.

Her özel ırkta en çok dolicocephale elemanlar hakim - dominateur- dırlar.

Meksika'da, Java'da ve zencilerde, dolikosefal elemanlar en yüksek sosyal tabakayı oluşturlar, oysa ki, brachycephale elemanlar, aşağı sınıfların teşkil ettiği nüfusun başlıca bölümüne hakim olan bütün ırklar dolikosefaldırlar.(75)

Bu sonuncu iddia biraz çelişiktir, fakat bizi burada durmaksızın, her ırkta, hakim sınıfların başlıca uzun-kafalılarından oluşmuş olması doğru mudur?

Şeflere, yüksek sınıflarda ya da her ırkın ünlü adamlarında dolikosefal oranının, aşağı sınıflardakinden ve alel'ade - sade- insanlardakinden çok fazla büyük olduğu doğru mudur?

Bu sorunlar daha çok olumsuz bir biçimde çözümlenmelidirler; çünkü ne Lapouge, ne de hiç bir arici, bu iddianın doyurucu hiçbir kanıtını vermemiştir.

Avrupa aristokrasisinin dolikosefal tipi teşkil ettiği ve yüksek sosyal sınıfların uzamış kafatasına malik oldukları üzerindeki genel kanıya rağmen, bu inanıştan ciddi olarak şüphe edilebilir:

1.- Geçmiş zamanlarla ilgili verilmiş gerçekler çok azdır ve belli değildirler.

2.- Kesinlikle biliyoruz ki, geçmiş zamanın birçok ünlü prenslerinin, örnek olarak, **Tibère** ve başka bazı Roma İmparatorlarının kafa tasları yuvarlak idiler. En eski Avrupanın tarihten önceki nüfusunun, özellikle kendi aşağı tabakalarında son derece uzamış kafatasına sahip olduğu az ya da çok doğru mudur?(76)

Bizim aristokrasinin ve bu devirlerin şeflerinin çok dolikosefal oldukları üzerinde hala güvenilir hiçbir olguya malik değiliz. Greklere ve romalılara ve ortaçağ aristokrasisine dair **Lapouge** tarafından ve başka bazıları tarafından verilmiş gerçekler(77) az ya da çok doğru bir tümevarım için güvenmeye değer bir temel yapmak için, son derece seyrektiler ve çok şüphelidirler. Bundan ötürü, bazı kafatasları sahiplerinin sosyal durumları bilinmiyor ve bazı tablo ve heykeller bilgisi ve bunlar üzerine kurulmuş olan eski zamanların uzamış kafalı aristokrasisi varsayımı yapmak için gerçektir ki, tanıklar veriyorlar.(78)

Yüksek sınıfların uzamış kafatası üzerinde kanıt olarak elimizde bulunan bütün şeyler Avrupanın çağış nüfuslarının - halklarının- gruplar halindeki muhtelif ölçüleridir. **Ammon** ve **Lapouge** ve başka birçok antropolojistler tarafından elde edilen verilmiş gerçeklerin çoğu onu doğruluyorlar; fakat kısmen aynı yazarlar tarafından ve başkaları tarafından aktarılan başka verilmiş gerçekler, onu çeliyorlardı.

O halde, biz varsayımın en iyisinin belli olmadığı ve kanıtsız kaldığı sonucuna varmak zorundayız. Bu, aşağıdaki tipik sayılardan çıkarılır:

Nicefero,(79) zengin ve fakir çocuklar üzerinde yaptığı ölçmelerinde, şu iki grupta da her iki tipin var olduğunu ve bu hususta kayda değer bir ayrıcalık bulunmadığını gördü.

Kaliforniya'nın en istidatlı çocuklarından 594'ü üzerinde, muhtelif kafa dimağ indice'i tipleri -types indice céphalique- bulunuyor, fakat çoğunluk **mésati-céphale**'dirler. Bu indice'ler aşağıda gösterilmişlerdir:

Yaş	Erkek,	kız	Yaş,	erkek	kız	yaş,	erkek,	kız
7	81	83	14	79	80	15	80	81
8	86	82	13	80	79			
9	81	79	12	80	80			
10	81	80	11	80	80			

Bununla görülüyor ki, Amerikanın en yetenekli - istidatlı- doué- çocukları **zeka bölümü** -I.Q. 150 33 ile - bütünlüğü itibariyle- dolichocéphale omaktan uzaktır. (80)

Dr. Pearson'un aktardığı verilmiş gerçekler gösteriyorlar ki, İngiliz halkının yüksek sosyal gruplarının indice **craniométrique**'i hiçbir tarzda halkın kaba tabakasının canileri -des criminels du gros de la population-inkinden daha çok dolichocéphale değildirler. Bu, aşağıda sayılarla gösterilebilen şeydir.

Aşağıdaki tabloya bakınız(81)

Fazla olarak, Britanya nüfusunun XVIII. yüzyıldan beri **indicce**'i gittikçe **brachycéphale** olmuştur. Bununla birlikte, biz XVIII. ve XIX. yüzyıllarda İngiliz halkının eskiden olduğundan çok yerinde saydığını ve az ilerlemiş olduğunu söyleyemeyiz.

Sosyal grup	Kafa tası Indice 'i
Britanya canileri	78,5
XIX. yüzyılın nüfusu	74.9-77.5
yüksek ve öğrenim görmüş gruplar (aydınlar, profesörler ve Oxford Cambridge, Kings College, Krallık mühendis kolleji v.b.)	77.6-81.9

Röse'nin verdiği birçok sayılardan alınmış olan temsil edici verilmiş gerçekler, **yüksek sosyal durum** ile **uzunkafalılık** arasında bir **corrélation** var ise, bu **corrélation**'un çok belirsiz olduğunu gösteriyorlar ve birçok istisnalarla dolu olduğundan böyle bir

corr lation'u yokmuş gibi gözönüne almamak zordurdayız.

Muffang'ın **Liverpool**  ocukları üzerinde yaptığı ölçmeler de; polonyalı **Talk - Hryniewicz**' tarafından **asiligin öğrenim görmüş grupları ve avam** -halk- ; **Oloriz** tarafından yapılan öğrencilerin ve İspanya halkının; **Heger** ve **Dallemagne** taraflarından yapılan Belçikalı kattillerin; **livi** tarafından yapılan İtalya'nın muhtelif sınıflarının kafa taslarının  l  mleri, Avrupa'nın yüksek sınıfların sözü edilen uzun kafalılar hakkında hiçbir hiçbir doğru bilgi i ermiyorlar.(82) Bu sonuçlar, **Lapouge**'un kendi itiraflarını izleyince, muhtelif sosyal ve mesleki grupların kafatası **indice**'i üzerinde zorunlu olan verilmiş gerçeklerin eksik olduklarından, **dolichoc phale** varsayımının henüz basit bir inanıştan başka bir şey olmadığı iddiasını doğrulamaya elverirler.

Derinin rengi üzerindeki teoriler de daha iyi desteklenmiş değildirler. Gördük ki, **Lapouge**'a göre, **ari** ya da kuzey ırkının ikinci karakteri sarışın olmasıdır. Uzun-kafalılık - -dolichoc phale- gibi, sarışınlığın da enerji, çok yüksek zeka -talent- ve yüksek zihinsel ya da fıkırsel -mental- özelliklerle corr lation halinde olduğu varsayılıyor ve tahmin ediliyor.

Sonuc olarak, **ari** ırk ya da kuzey ırk taraftarları, batı toplumlarının yüksek vasıflarının ve onların şeflerinin, aşağı sınıflardan ve alelade -sade- insanlardan daha çok sarışın olduklarını iddia ediyorlar. **H. Ouslaw** ve **B. S. Bramwell** yeni bir yazıda, "Yüksek yönetici -dirigeant- sınıfın daima açık renkli -teint claire--" olduğunu; "**açık**" kelimesinin "**parlak ve sarışın**" briallant et blond-" anlamına geldiğini; ve sarışın saçlı olmanın mantal ve sosyal üstünlüğünün karakteristiğı olduğunu tekrarlıyor.

Bu iddia ne oranda doğrudur?

Toplanan verilmiş gerçeklerin gösterdiklerine göre, bu iddia, tamamıyla temelsizdir. Eski aristokrasilerin rengi üzerindeki tahminleri -conjectures- ihmal ederek ya da az sayıda olmayan örneklerle belki çelişik olabiltarih n bazı ünlü adamlarının rengi üzerindeki ta-

namıyla rastgele olan bilgiyi ihmal ederek, yüksek ve
 aşağı sosyal sınıfların rengini - pigmentation- gözönüne
 alalım ve olgu apaçıklığına bağlayalım.

Niceforo'nun incelemesi aşağıdaki tabloda orantılı sonuçlar veriyor.(83)

Bu verilmiş gerçekler eleştirilen teori ile tamamiyle çelişiyorlar.

Senelik yaş grupları	Açık renkli gözlerle sahip çocukların yüzdesi		Açık renkli saçlara sahip çocukların yüzdesi	
	Fakir	Zengin	Fakir	Zengin
7	19	18	26	21
8	18	18	26	20
9	17	17	25	20
10	16	17	24	20
11	16	15	22	18
12	16	15	23	18
13	16.4	14.8	22.1	17.2

Fakir çocuklar zenginlerden daha yüksek bir yüzde sarışın nispeti veriyorlar. **Livi**, İtalya'da, dağlıkların ve köylülerin fakir halkında, şehir halkındakinden ve İtalyanın en zengin kesimlerinden pek büyük derecede çok yüksek sarışınların yüzde oranı bulmuştur.(84)

K. Pearson, **Chambridge**'in 1.000 üniversitelisini ve 500 öğrenciyi izledikten sonra, renk -pigmentation- ile zeka arasında hiç bir **corrélation** bulmamıştır.(85)

Öte yandan, **J. Jorger, Zeros**'lar gibi, cinayet işleyen ruhlarda esmerler kadar, sarışınlar da bulunduğunu göstermiştir.(86)

J. Tocher, İskoçyanın canileri ve zayıf ruhları üzerinde yaptığı bir incelemede, -cezaevleri ile tımarhanelerde - akıl hastanelerinde- oturanlarla, alelade -sade- halk arasında hiçbir ırk farkı bulmamıştır, müstesna olarak deliriler, normal halktan daha fazla açık renk

gözleri ve çok koyu saçları olmaya doğru oldukça bir eğilim gösteriyorlardı.(87)

Dr. Ales Hrdlicka'nın eski amerikalılar üzerinde yaptığı inceleme, eski amerikalıların tahmin edilen **sarışın rengi** üzerindeki genel kanının yanlış olduğunu göstermiştir. Bunların aşağı yukarı % 50'si sarışın ile esmer arasında idiler. Erkeklerin dörtte biri esmer, ya da koyu kestane renkli saçlıdılar ve erkeklerin yalnız 1/16'sı; kadınların 1/14,5'i sarışındılar.(88)

Aynı sonuçlar veren başka incelemelerden söz etmeksizin, biz, **dahiler** üzerindeki incelemelerin **renk** - pigmentation- bakımından eleştirilen teoriye uygun olmadıklarını görüyoruz. Ben, az ya da çok sistemli olan bu incelemeleri ancak birini, **H. Ellis**'in incelemesini biliyorum. Britanya adalarının **dahiler**'i üzerinde onun yaptığı incelemede elde ettiği sonuçlar **Britanya adalarının 424 deha adamı**'ndan:

71'i sarışın, 99'u açık kestane renkli, 54'ü şüpheli kestane, 85'i koyu kestane, 115'i tamamile esmer idiler. (89)

Bu sayılar Britanya dahilerinin sarışın oldukları üzerindeki iddiayı çürütürler.

Bu **anthropmétrique** verilmiş gerçeklerden başka, tarihsel tanıklar, eleştirilen teoriye karşı konabilir görünüyorlar; çünkü Avrupa'nın kuzey ırkları uygarlığa sonradan katılmışlardır. Bitkilerin yetiştirilmesi, hayvanların evcilleştirilmesi, bronzların ve metallerin - madenlerin- kullanılması, **néolotique devir**'den başlamış ve uzun zamandan beri geliştirilmişlerdir. Teknikte ve dinde, sosyal adet ve kurumlardaki icadların, buluşların çoğu üzerinde de aynı şey söylenebilir.(90)

Bu nedenle, sarışın, büyük ve uzun kafalı olan **ari-ler**'in yalnız fatihler aristokrasisi ve ilerlemenin zihince üstünlüğünün taşıyıcıları olduklarını iddia etmek; öte yanda, **Lapouge, brachycéphale** olan alp ırkı tipinin rolünü ve yaptığı şeyleri az değerlendirmiş gibi görünüyor.

Dixon'un şu sözü dikkat edilmeye daha yakın gibi görünüyor:

"İrk tarihinde, bütününde, Akdeniz ve Hazar denizi kavimleri -**Lapouge**'un kuzey ırkı- eğer büyük bir rol oynamışlarsa, Alplı kavimlerin rolü, hemen hemen az göze çarpar görünüyor ve bu tiplerin ancak temasa geldikleri ve karşılaştıkları - fusionné- yerlerdir ki, en büyük başarılarına vardığına inanmak için az neden yoktur.

Yazara göre, bu mahiyetteki bir karışma, Babil uygarlığı, en yüksek noktasına geldiği vakit olmuştur; Yunanlılar ve Romalılar, Çinliler ve İtalyanlar büyük şeylere yükselmişlerdir. Bu iddialar, her ne kadar daha çok **tahminlerden** -conjectures- ibaret iseler de, bununla birlikte, onlar olgulara **Lapouge**'un tek yanlı kuramından daha yakın gibi görünüyorlar.

"Ne hiçbir ırka, ne hiçbir tipe -kuzeyli, akdenizli, alplı ırklar-zafer tacı- verilemez, fakat daha çok bu tiplerin karışmasına istidatlı olan ürüne, akdenizli, hazerli ve alplı atfedilebilir.(91)"

Eleştirilen kuramın bu başlıca yargısı düşerse, ondan çıkarılan birçok yargılar da -öncüller-premisse'ler de- keza düşmek zorundadırlar. Kafatası **indice**'inin artmasına borçlu olunan **soysuzlaşma teorisi** -**Theorie de la dégénérescence**-; eski Romanın ve Yunanistanın çökmesinin **dolichocéphale**'lerin yerine, **brachycéphale** aristokrasisi üzerinde verilen olumsuz yargı gibi ve **sarıların**, iddia edilen, **üstünlüğü** gibi; bütün bu popüler akıl yürütmeler de keza yanlışlırlar.

4.- LAPOUGE-AMMON'UN ÖTEKİ YASALARI

Şimdi yukarıda gösterilen öteki yasaların değerini kısaca saptamaya çalışalım.

Zenginliğin dağılımı yasası'na gelince, bundan önce verilmiş gerçekler göstermiştir ki, onun doğruluğu, olgularla pekleştirilmiş değildir. Çünkü zengin sınıfların fakir sınıflardan çok **dolichocéphale** oldukları üzerinde apaçıklık - **evidence**- yoktur.

Medarlar -altitude- **yasaları**, olsa olsa yerel olayların

tercümanından başka bir şey değildirler. Ve her yere ve her zamana uygulanabilen genel formüller olmak iddiasında hiç bir surette bulunamazlar.

Şehirli indice'i yasası'na göre, şehirlerde oturanlar, civar köy halkından daha çok uzun kafalı - **dolicocéphale**- dırlar. Bu biçimdeki yasa, keza hiçbir genellik derecesi göstermeyen, tamamıyla yerel bir olaydır. Eğer Almanya'nın ve Fransa'nın bazı şehirlerinde oturan şehir halkı, daha çok **dolicocéphale** bulunuyorsa, aynı memleketlerin başka şehirlerinde ve başka yerlerde - İngiltere, İtalya, İspanya, Mısır, Büyük Luxemburg dukağı v.b.- durum tersinedir.

Bu hususta, **R. Livi**'nin formülü, çok tam ve doğrudur. o yazıyor ki,

* **Kentler** -cité-, kendi göçmenlerini yakından olmaktan ziyade, çok uzak yerlerden çekerler; ve bunun sonucu olarak, bir şehri kuşatan nüfus, uzun kafalı tip-tendir, şehrin nüfusu, çok **brachycéphale** olacaktır, ve bunun tersi olur.

Tartışılan bu yasanın **dolicocéphale**'lerin bazı esrarlı nedenlerle **brachycéphale**'lerden daha çok göçmen oldukları şeklindeki "**göçmenlik yasası**"nın yanlış olduğunu gösterir.

Bu, **renk** için de -pigmentation- keza doğrudur. Şehir halkı, köylü halktan daha sarışın değildir, daha ziyade, çok esmerdir.

Buraya kadar söylenen sözler, "uzun kafalıların bir merkezde yoğunlaşması -toplanması- yasasını ve tabakalaşma yasası"nda çürütür.

"**Şehire özgü ayıklama yasası**" -la loi de l'elimination urbane"na gelince, o daha fazla ispat edilmiş değildir. Ondan yana olan olgular çok azdır. Fazla olarak, **Ammon**'un soruşturduğu bu yasa, şehre özgü ayıklama -sélection urbaine- **Lapouge**'un aktardığı ve kendisinin ileri sürdüğü öteki iddiaları çeler. O, orada bugünkü şehre özgü ayıklama dolikosefallerin doğrularına çok elverişli değildir.(93)

Nihayet, Lapouge'un evrensel yasa olarak formüllediği (94) en mükemmel türlerin -nevilerin- çok süratle tahribi yasasına gelince, bu yasanın doğru olup olmadığını, **protozoaire'den l'Homo Sapiens'e** doğru, türlerin bir evriminin nasıl vukubulduğunu kendi kendime sordum. Böylesi bir yasa altında, ari ırkının görünebilmesi -zuhur edebilmesi- anlaşılmaz bir şeydir.

Eğer bu yasa sürekli ve ezeli ise, bu şeyler vukubulmaz görünüyor. Eğer onlar vukubulmuşlarsa, bu yasanın yanlış olması demektir; ya da tamamıyla basit olarak bu bir yasa değildir.

Bu süratli analiz, bu yasalardan pek az şey kaldığını gösteriyor. Benim eleştirmem, yazarların "yasalar"ını çıkardıkları olguları tam ve doğru olarak görmedikleri anlamına gelmez. Ben onların kendi genellemelerini kısmi ve mahalli sonuçlara, pek çok genişleterek evrensel bir nitelik verdiklerini söylemek istiyorum. Onların ortaya koydukları "yasalar"ın yapma -fictif- niteliği buradan geliyor. Ari ırkı varsayımının ve ondan çıkartılan bütün sonuçların safsatalarını göstermek için bu işaretler elverir.

6.- OKULUN SAĞLAM PRENSİPLERİ

A.- Bundan önceki eleştirme, okulun kuramının değeri olmaması demek midir?

Irka, ya da bireye özgü ayrıcalıklar kuramının tamamıyla yanlış olduğu anlamına gelmez.

Bütün bireylerin ve bütün ırkların benzer ve eşit olduklarını bildirelim mi?

Her şeyi çevre ile açıklamayı deneyerek, soyaçekim -kalıtım- ve ayıklama **-sélection-** faktörlerinin önemini reddelim mi?

Ben bu girişimin ırkçı okulun taraf tutarlığından daha iyi olacağını düşünmüyorum. Başka terimle, bu okulun eksikleri yanında, kendi teorilerinde sağlam iddialarını bulundğunu düşünüyorum.

1.- Birincisi. Okul, ırklar, sınıflar ve bireyler ara-

sında yaratılmış ayrıcalıkları işaret etmekle kurulmuş görünüyor.(95) Irkların sınıflanması için hangi nitelikleri alırsak alalım, **renk -teint- kafatası kapasitesi, kafatası indice'i**, indice céphalique -saçlar ya da başka nitelikler, vasıflar-, insan türünde ayrıcalıklar buluyoruz.

Bu, aynı bir ırktaki bireyler sosyal sınıflar için de keza doğrudur. Bir ırkın bireyleri, katıyken birbirinin aynı değildirler. Aynı bir toplumun sosyal sınıfları fiziksel, hayatı ve zihni vasıfları pek çok fazla birbirinden ayırdılar.

Genel kural olarak, yüksek sınıflar, aşağı sınıflarla karşılaştırılınca, yüksek boyludurlar, çok ağırdırlar, başın hacmi -volume- ya da kafatası kapasitesi ya da beynin ağırlığı çok muazzamdır.

Diriliğe gelince, onlar pek çok uzun ömürlüdürler, çok aşağı bir ölüm, genel olarak, çok iyi bir sağlık durumu gösterirler. Bu, yüksek sınıfların her üyesinin, aşağı sınıfın her üyesine oranla, bu nitelikleri göstermesi demek değildir; bu sadece, yüksek sınıfların bütünü ile aşağı sınıfların topu karşılaştırıldığı vakit, bu sonuçların elde edildiği anlamına gelir. Sonuçta, eğer bu sonuçlar istatistik ortalamaları değillerse, bu ayrıcalıkların -farkların- bir anlamı yoktur. Bu, önemli tedahül -intérférence-ların varlığını ve yüksek sınıftan bir üyenin aşağı sınıftan bir üyeden çok ufak bir boyda, çok küçük bir kafatası kapasitesine, çok kararsız bir sağlığa sahip olduğu görülebilen hallerini göstermez. Bu, ırkların fiziksel ve yaşamsal özellikleri için olduğu kadar, zihinsel ve kişisel özellikleri için de keza doğrudur.

Eğer bu ayrıcalıklardan bir bölümü ve keza başka bazıları, muhtelif ırklar ve sosyal sınıflar arasında, şüphesiz, onların çevrelerine borçlu ise, öteki bir bölümü de, doğumdan gelen aynı cinsten olmamak -hétérogénéité native- ya da, soyacekim faktörlerine, ya da bir grup ayıklamaya -sélection- borçludur.

B.- İkincisi, okul, mantal ve psikolojik çizgiler üzerinde dayatmakta -durmakta- haklıdır; çünkü bireyler, yüksek ve aşağı sınıflar, ırk grupları oldukça,

çok büyük ayrıcalıklar gösterdikleri, üzerinde dayatmakta haklıdır.

Bireylere gelince, doğuştan zekada ayrıcalıkların varolması, irade gücü, duyarlık, mizaç, heyecanlılık -émotivé-, v.b. ayrıcalıkların varolmasından hemen hemen kuşkulanılamaz. Bu fark, genel gözlem ile, mantal testlerle muhtelif başarılarla -realisation'larla-, deneylerle ve başka birçok araçlarla görülmüştür. Bireyler, **"idiotie"den birinci sınıf dehaya kadar**; en belirmiş mizaçtan, hiç mizaç bulunmamasına kadar; büyük irade gücünden, ham arzuya kadar gidebilirler.

Bu, öteki psişik çizgiler için de doğrudur. Aynı bir toplumun muhtelif sosyal tabakaları -souche sociale- ortalamalarında, çok büyük zeka farkları ve karakter ayrıcalıkları gösterirler.

Biz, İngiltere'de, Rusya'da, Almanya'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Fransa'da yüksek ve aşağı sınıflardan yetişen **dahiler'in sayısını** -mutlak ve her sınıfın- milyon nüfusa göre oranını alalım.

Yüksek sınıflar tarafından verilen oran, aşağı sınıflar tarafından ve özellikle işçi sınıfı tarafından verilen orandan birçok defa daha yüksektir.

* Eğer biz mantal testlerin verilmiş gerçeklerini ve **zihin emsalini "coefficient intellectuel"** alırsak, sonuçlar aynıdır.

Yüksek sınıfların gerek çocuklarının, gerek kendilerinin zihinsel emsalleri, aşağı sınıflarının çocuklarının ve yetişkinlerinin zihinsel emsallerinden, genel olarak, çok yüksektir. Müstesnalar vardır, fakat onlar genel kuralı bozmazlar. Bu bireylerin mantal ve sosyal dağılımı tekabül halindedirler. Ben burada bunu gösteren ancak temsil edici birkaç olgu vereceğim.

Bugünkü Avrupa toplumlarında dahiler yetiştirmek için, en **doğurucu -fécond-** sosyal grup, kral aileleri grubu imiş gibi görünüyor.

Bu aynı aileler sosyal piramidin tepesindedirler. **F. Adam Woods**'un anketleri göstermiştir ki, bu sınıftan 800 bireyde, biz **25 dahi'**ye sahibiz. **"Kral şeceresi so-**

uche royal", kendi ötesi için de gözönüne alınınca, gerek **asil** -noble-, gerek **halk** -avam- olsun, başka her aileye üstündür.(96)

Dr. Woods'un verilmiş gerçeklerinin çok şişirilmiş ve -abartılmış- olduklarını kabul etsek bile, bir kral ailesinde, başka bir sosyal gruptakinden çok bol dahiler elde ediyoruz.

H. Ellis'in Britanya'nın en ünlü dahileri üzerindeki incelemesi, yüksek ve liberal İngiliz sınıfları -nüfusun % 4,46'sını teşkil ederler- dahilerin % 63'ünü yetiştiriyorlar. Oysa ki,

* İşçi, sanatkarlar ve endüstriye mensup sınıflar, Büyük Britanya'nın büyük **leader**'lerin ancak % 11.7'sini meydana getiriyorlar. Britanya'nın işçilerinin ve alelade -sade- sanatkarlarının meydana getirdikleri dahilerinin yüzdesi, özellikle aşağıdır, -Bütün nüfusun % 74'üne karşın % 2.5'dir. Bu sayılar İngiltere tarihinin başlangıcından XX. yüzyıla kadar, bütün Britanya dahilerini içine alır.

* Benzer sonuçlar, ünlü Fransız edipleri için de Fransa'da elde edilmiştir.

Burada, **Odin'in** özenerek yaptığı bir incelemeden sonra, elde ettiği sonuçlar, muhtelif sınıflardan olan üyelerin eşit sayısı ile ilişkisine göre ünlü adamların sayısını veriyorlar.

* **Fransa**'da, **asiller**'in malik olduğu **edebiyat dahileri**, 159, yüksek hakimliğin 62 malik olduğundan iki-buçuk defa daha çok; serbest mesleklerden 24, 6 defa çok; orta sınıftan - burjuvaziden- 7, yirmüç defa daha fazladır!(97)

Muhtelif sınıfların yetiştirdikleri **edebiyat dahileri'nin** yüzdesi farklı devirlere göre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Dr.Fritz Maas, 1700'den sonra doğmuş ve 1910'dan önce ölmüş olan farklı alanlardaki -yazarlar, şairler, ressam, bilginler, derin ve engin araştırmacılar -**érudist**'ler-, artistler, pedagoglar, devlet adamları, endüstri ve maliye ve askerlik kaptanları... v.b.- en ünlü Alman da-

hilerinden 421'ini incelemiştir.

Onun incelemesi gösteriyor ki,

Almanya'da, bütün nüfusun % 20'sini teşkil eden **yüksek sınıflar -haute magistrature-** dahilerin % 83'ünü meydana getirmişlerdir; oysa ki, bütün nüfusun % 80'inden çoğunu teşkil ettikleri halde, işçilerin aşağı sınıfları, **Alman leader**'lerinin ancak % 16'sını vermişlerdir.

Proleterya sınıfı XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX.yüzyılın başlangıcında hacminin çok daha büyük olmasına rağmen, bu sınıfların bu husustaki nispi hizmeti, özellikle zayıflamıştır. Bu sınıftan çıkan dahilerin yüzdesi sadece % 03 idi.Ve XIX. yüzyıl boyunca, aşağı sınıfların öğrenim yapmak hususunda sahip oldukları kolaylıkların artmasına rağmen, hala **dehalar** yaratmak kabiliyetinde, kayda değer hiçbir artma göstermiyorlar. Bu aşağıdaki verilmiş gerçeklerle görülüyor.(98)

SOSYAL SINIFLAR	DEVİRLER				
	1700 1725	1725 1750	1750 1775	1775 1800	1800 1825
Asillik	31,0	26,7	20,6	13,6	18,3
Yüksek hakimlik(*)	50,0	52,6	50,0	54,9	53,1
Orta sınıf(**)	7,1	10,35	18,5	18,6	15,2
İşçi sınıfı(***)	11,9	10,35	10,9	12,9	13,4
Toplam	100	100	100	100	100

Sınıf başına göre dahilerin
yüzdesi. Doğuş senesine göre
ve tarihi devirlere göre

Dahilerin kaynağına göre
sosyal sınıflar

	1700	1789	1810
	1789	1818	1860
Asalet	19,2	14,2	11,0
Yüksek hakimler ve teknisyenler	53,3	55,8	60,0
Orta sınıf (Bourgeoisie)	15,3	16,4	16,4
İşçi sınıfları	11,9	13,6	12,4

Profesör J. Mc. K. Cattell'in verdiği gerçeklere (*) göre, başlıca Amerikan bilim adamlarının çıktıkları sınıfların muhtelif payları ve bu sınıfların Birleşik Amerika'nın bütün nüfusuna göre oranı şöyledir:

SOSYAL SINIFLAR	Her sınıfın ünlü bilim adamlarının yüzdesi	Birleşik Amerika devletlerinin nüfusundaki sınıfların yüzdesi
Teknisyen	43,1	3,1
İmalatçı (fabrikacı) ve tüccar	35,7	34,1
Ziraatçı sınıf	21,2	44,1

Yüksek ve orta sınıflardan çıkan başlıca bilginlerin çoğu yüksek sınıflardan çıkmışlardır, hizmetçiler grubundan veya gündelikçiler tarafından bir kişi bile çıkmamıştır.(99)

476 Amerikan endüstri ve finance şefleri hakkında benim yaptığım etüd gösterdi ki, bu şeflerin % 78,8'i tüccar ve teknisyen sınıflarından yetişmişlerdir; % 15'i çiftçilerden; ve yalnız % 4'ü qualifié olan ve olmayan işçiler sınıfındandır.(100)

Kaldı ki, endüstri ve maliye -finance- dahilerinin ye-tiştirilmesinde, işçi sınıfının payı artmıyor, azalıyor.

Başka memleketlerde anket yapanların elde etikleri öteki verilmiş gerçekleri aktarmayacağım.(101)

Bu verilmiş gerçekler yukarıdaki sonuçları pek-leştirmekten başka bir şey yapmıyorlar. Sosyal piramidin -ehramın- tabanından... -tebesine- geçerken biz, da-hilerin sayısının sistemli olarak arttığını görüyoruz. Bu artma, aynı zamanda mutlak ve orantılıdır.

Buna benzer sonuçlar, muhtelif sosyal gruplara zeka testi uygulayarak elde edilmiştir. Muhtelif zeka testleri ile telkin edilen genel sonuç, yüksek sosyal sınıfların, aşağı

sınıflardan daha zeki olduklarıdır. Bu mahiyetteki olgulara gelince, ben temsil edici olarak, ancak birkaç olguyu söyleyeceğim. Başka sayılar gösterilen sayfa sonlarındaki notlarda bildirilen kaynaklarda ve benim "**Sosyal Hareketlilik**" - "**Social Mobility**" kitabımda bulunabilecektir.

1.) Birincisi, Amerika Birleşik Devletleri ordusunun zeka testlerinin sonuçları elimizdedir. Bu incelemeyle, muhtelif sosyal gruplar için elde edilen zihinsel - intellectuel- emsaller şunlardır.

Fikri emsal	Meslek	Fikri emsal	Meslek
274	Sivil mühendisler	107	Mekanisyenler
252	Kanun adamları ve profesörler	106	Ekmekçi ve aşçılar
205	Kimaygerler	99	Matbaacılar
200	Posta Memurları	91	Dülgerler (*)
198	Artistler	88	Madenciler
175	Büro memurları	88	Tabaklar
138	Tüccarlar	75	Suvariler
170	Büyük Tüccarlar	72	Arabacılar
119	Polis memurları	65	Berberler
		63	İşçiler

Bu verilmiş gerçekler, **sosyal düzen** -statut social- ile **zeka** arasındaki daha çok sıkı olan bir corrélasyon gösteriyorlar. Kalifiye olmayan ya da yarı kalifiye olan işçiler, ortalama zekanın aşağı basamaklarını ya da çok aşağısını işgal ediyorlar, yüksek ve çok yüksek zekalar, ancak yüksek teknisyenler ve işadamları sınıfında bulunuyorlar.

Öte yandan, denemenin muhtelif sosyal gruplarda çok büyük istisnaları içerdiğini -ihtiva ettiğini- söylemek gerekir. Bununla birlikte, bu, yüksek tabakalarda, yüksek zekanın ve aşağı tabakalarda, aşağı zekanın varolduğu olgusunu çürütmez.

* Yüksek sınıfların yüksek zekasının başka bir kanıtı, muhtelif sosyal grupların çocuklarının zeka testlerinin sonuçlarıyla verilmiştir. Biz, bugün bu türlü birçok incelemelere sahibiz ve onların sonuçları, esas itibarıyla, hemen hemen birdirler.

* teknisyenlerin ve zengin adamların çocukları genel kural olarak, işçi sınıflarının çocuklarına göre -oranla- çok yüksek bir zeka gösteriyorlar. Aşağıdaki sayılar temsil edici olarak alınabilirler.

Dr. Terman'ın incelemesine göre, yarı uzman olan, ya da uzman olmayan işçi sınıflarının çocuklarının fikri ya da zihni emsal ortalaması 85,5 idi; oysa ki, teknisyenlerin büyük işler yapanların bulunduğu sınıfların çocuklarının ortalama emsali 112,5 idi. 135-140 bölümlü -emsalli- yüksek sınıfları çocuklarının yüzdesi, incelenen grup için şöyleydi:

53 teknisyenler sınıfında; 37 yarı-teknisyenler sınıfında; 10 sipesiyalize olmuş işçilerde, yarı kalifiye ya da kalifiye olmayan -vasıfsız- işçilerde 0 idi.(103)

Sosyal durum ile zihin düzeyi -niveau intellectuel- arasındaki başka bir corrélation'un başka bir kanıtı da, başka başka sosyal durumlardaki yeni yetmelerin zekaları üzerinde zihin testleri ile verilmişlerdir. Bunlar da keza öncekilere benzer sonuçlar vermişlerdir. (104)

Bu sonuçların yorumlanması:

Bu sonuçların yorumlanmasına gelince, fikirler -opinion- farklıdır. Bununla birlikte, bu ayrıcalıkları, **çevre** faktörü ile açıklamaya eğilim gösteren anketçiler bile, **ayıklamanın -sélection'un-** ve **soyaçekim**'in rolünü tamamıyla inkar etmiyorlar. Olguların dikkatli incelenmesi, ayrıcalıkların soyaçekime olduğu kadar, **çevre'ye** de borçlu olduklarını aşağı yukarı güvenilir kılıyorlar.

Herhalde, bu olgu dizileri, sadece çevre faktörleriyle katıyken açıklayamazlar.(104)

Bu, sınıflardan her birinin **ayıklama -sélection-** görünüş karakteri üzerinde okulun iddiasının büyük bir

gırçek payı bulunması demektir.

Öte yandan, ayrıcalıkların yaratılmasında so-
yaçekimin ve ayıklamanın rolünü inkar etmekte keza ta-
mamıyla doğru değildir, yanlıştır. Okul, çevre faktörünün
önemini biraz eksik değerlendirmiş görünüyor ve bu
nokta üzerinde düzeltme yapmak ihtiyacı vardır.

**C.- Okul, ırk gruplarının fiziksel, ruhsal -
mantalman- bakımlardan ayrıcalı olduklarını kabul
etmekte haklı gibi görünüyor. Muhtelif ırklar ara-
sındaki fiziksel ayrıcalıkların var olduğu üzerinde
hemen hemen kuşku yoktur.**

Fikir ya da sanıların -opinion- başka başka olması,
ayrıcalıkların var olduğu üzerinde değildir; fakat onların
sınıflamasının ve ırklar tarihinin esası gibi anlam ve-
rilmesi üzerindedir.

Sınıflama ne olursa olsun, muhtelif **zoologique** ırk
tıplerinin var olması, sorun olamaz. İrkların iyi sı-
nıflamasının örneği olarak, ben **prof. Dixon'un** aşağıdaki
tablosunu söylüyorum.(105) İrklar arasında zihinsel ya
da ruhsal - mental- ayrıcalıklar bulunduğu keza kesin
olarak tespit edilmiş gibi görünüyor; ister **çevre'ye**, ister
kalıtıma, **soyaçekmeye** borçlu olunsun; biz başlıca ırk
grupları arasında -biz milli -ulusal- demiyoruz- çok
büyük ruhsal -mental- ayrıcalıklar buluyoruz.

Onların varolması, önce insanlık tarihinde, kültür
başarılarında olduğu gibi, muhtelif ırkların tamamıyla
ayrıcalıklı rol oynamaları ile, doğruluğu kabul edilmiştir.
Her ne kadar bütün ırklar uygarlığın karmaşık bi-
çimlerini yaratmak fırsatını hemen hemenn sınırsız bir
zaman mesafesine malik olmalarına rağmen, **proto-
australoide** ve **proto-négroide** ırkların ve bu husustaki
rolleri çok mütevazi idi; oysa ki, Hazer, Alp, Akdeniz ırk-
larının son derece -ekstrem derecede- büyük idi.

Sekiz ilkel ırk tipinin karakterleri

Tipler	Baş	Cephe	Burun	prognatisme	kafatası kapasitesi
Proto-austroloide	Uzun yassı	ortalama sı geniş	épaté	mutedil	küçük
Proto negroide	Uzun yüksek	>>	>>	>>	>>
Akdenizli	Uzun yassı	dar	ince	hiç	büyük
Hazerli	Uzun yüksek	>>	>>	>>	>>
Mongoloide	Değirmi yassı	geniş	yassı	mutedil	orta
Paléo-alpin	Değirmi yüksek	>>	>>	>>	>>
Urallı	Değirmi yassı	orta	ince	hiç	çok büyük
Alpli	>>	>>	>>	>>	>>

Onlar, kompleks bir kültür şekli yaratmakta yol açmışlardır; dünyaya yayılarak hemen hemen başka bütün ırklara üstün gelmişler ve zafer kazanmışlardır. **Gobineau'nun** bu husustaki akıl yürütmesi, esas itibariyle doğru gibi görünüyor. Profesör **Dixon** diyor ki; "Başlıca insan tipleri arasında, kalite, zihin kapasitesi, ahlaklılık itibariyle, büyük bir millet kılan veya kılmış olan her şey itibariyle bir fark vardır. Ben bunun doğru olduğunu zannediyorum. İnsanın yeknesaklığının avukatlarının bütün söyledikleri şeylere rağmen (106)". Bütün ırkların yeknesaklığına inananların hiç biri, muhtelif ırkların tarihi rolü ve kültürel başarıları meselesinde farkları inkar edemez. Bunun muhtelif ırk çevrelerine borçlu olduğunu söylemek adet olmuştu, fakat biz, bunda coğrafi çevreye başka faktörlerin hariç bırakacak kadar önem vermenin olanaksız olduğunu evvelce görmüştük.

2.- **İkincisi**, hemen hemen bütün ırkların **coğrafya çevresi** birçok idi. Çünkü her ırk tipi, çok ayrıcalı coğrafya koşulları gösteren yeryüzünün geniş iklimlerine yayıldı.

3.- **Üçüncüsü**, Hazer ya da Alp ırklarının doğal çev-

resinin **proto négroides** ya da **proto-australoides** ırkından daha uygun olduğunu henüz kimse göstermemiştir.

* Eğer muhtelif ırkların sosyal çevresi ayrıcalık bulundu ise, bu fark gökten düşmedi; bu ayrıcalık, kimilerinin karmaşık sosyal çevre yaratmaya kabiliyetli oldukları, ötekilerin kabiliyetli olmadıkları olgusuna borçludur.

Muhtelif ırkların, kültür alanındaki katkılarının ve tarihsel rolünün farkı, ırkların zihniyeti - **mentalité**sini ve psikolojik deneysel incelemeleri ile mükemmel surette doğruluğu pekleştirilmiştir ve onlarla mükemmel uygunluktadır.

Bu incelemenin tekniği ne kadar mükemmel, muhtelif ırklar arasındaki zihinsel ya da ruhsal -mental- ayrıcalıklarda o derece açık ve güvenilir olacaklardır. Bilim bu alanda teorik -spéculatif- aşamayı çok şükür aşmıştır ve olguları incelemek aşamasına girmiştir. Ben **Proto négroides**'lerin ve **Proto- australoides**'lerin tarihsel rolünün zayıf olduklarını, onların bizim karmaşık kültür ve uygarlık dediğimiz şeye katkılarının çok sınırlı olduklarını söylemiştim. Tarihin bu tanıklığı, **zihin testleri** ile doğruluğu ortaya konmuş mudur?

Bunun doğruluğunun araştırılmasının tam olduğunu söyleyebilirim. Eğer aldanmıyorsam, çağdaş zencinin zekası ile, beyaz ırkların -Hazer, Akdeniz, Alp ve hatta onların sarı ırkla tekabülü- karşılaştırılan zekası üzerindeki bütün incelemeler, siyahların **zeka bölümünün** ya da **zihinsel emsali -le coefficient Intellectuel**'inin ya da hatta hindlilerin zeka bölümünün - zihni emsalinin- beyazların ya da sarıların zeka bölümünden daha aşağı olduğunu oybirliği ile göstermişlerdir. Bu ayrıcalığın, okulun iddia ettiği kadar büyük olmadığı doğrudur. Fakat bunlar kuralı hiç bozmazlar.

İşte bizim elimizde bulunan temsil edici sayılar.(107)

MESLEKLERE GÖRE ZİHİN YAŞLARININ ORTALAMASI

MESLEK	BEYAZ	ZENCİ
Birleşik Amerika Devletleri Ordusu	9,5	8,2
Çiftçiler	9,5	9,0
İşçiler	10,2	9,1

Beyaz ve zenci tiplerin genel zekası

Dereceye göre yüzdesi

	D-	D	C	C	C+	B	A
Beyaz	7	17,1	23,8	25	15	8	4,1
Zenci	19	29,7	12,9	5,7	2,0	0,6	0,1

Denemeyi yapanlar	IRK	Hal sayısı	Sene	NETİCE
Ferguson (2)	Melezler Zenciler Beyazlar	2288 155	1919	Zenciler zihince beyazlardan aşağı, melezlerde Beyaz kan yüzdesi çok büyük olanlarda üstün dürler
Traube (3)	Zenciler	8.244	1919	Beyazlar zencilerden üstündürler.
Yerkes (1)	Zenciler (E. U. ordusu) Beyazlar		1921	Zencilerin zihin yaşı 10,4; beyazların 13,1. Çok aşağıların yüzdesi zencilerde çok yüksek; halbuki çok üstünler onlarda çok enderdir.
Pinter	Zenciler	71	1922	Zencilerim emsali 88; beyazların emsali 95.
Keller (2)	Beyazlar	249		
Torndike (3)	Zenciler Beyazlar	349 2.653	1923	Zencileri % 4'ü beyazların ortalamasına ulaşıyorlar. Yüksek emsalli zencilerin yüzdesi, beyazlarla mukayese edilince çok zayıftır.
Mitchell-Rosanoff (4)	Zenciler Beyazlar	300 300	1919	Zenci zihin yaşı itibarile beyazların çok gerisindedir. Zencilerin emsali 84,6; Portekizlilerin müstesna muhtelif soydan (*) olan bütün beyazların emsali 85,3'den 102,8'e kadar yüksektir.
Hirsch (5)	Zenciler Beyazlar	449 5.055	1926	Beyazların % 80-95'i zencilerin zekasını aşarlar. Bir zenci ne kadar çok beyaz kana sahip olursa, onun zihin seviyesi o kadar çok yüksektir.
Peterson (6)	Zenciler Beyazlar	315 311	1921	Beyazlar çok kuvvetli şahsiyete sahiptirler; zencilerin yalnız % 15,4'ü beyazların ortalamasını aşarlar.
Mc Fadden-Dashiell (7)	Zenciler Beyazlar	77 77	1923	

Sözü kısa kesmek için bu incelemelerin sonuçlarının ayrıntılı karakteristiklerini almak yerine, kullanılan test metodlarıyla elde edilen başlıca sonuçlara tablo halinde sahip bulunuyorum. Ayrıntılar için, gösterilen incelemelere başvurulabilir.

Bu listeye devam etmek zorunluluğu yoktur.

Önceki liste, genel olarak hiç bir istisna olmaksızın, bu incelemelerle kullanılan muhtelif metodlara rağmen, sonuçların bir olduklarını gösterdi. Bu sonuçların hepsi, zencinin **zihin bölümünün le coefficient intellectuel'inin**, beyaz ırkını ile karşılaştırılırsa çok aşağı olduğunu gösterdiler. Bu sonuçlar daha yukarıda gösterilen tarihsel verilmiş gerçeklerle tam bir uygunluk halindedirler.

Eğer biz bir ırkta yetişen **dahilerin sayısı'nı** onun **zihniyetinin, düşüncesünün bir kriteri** olarak kabul edersek, zenci ırk için sonuçlar keza uygun olmayacaktır; çünkü bu ırk bu hususta **kısırdır**. Nihayet işaret edilmeye değer ki,

Ferguson'un E. B. Reuter'in ve başka bazılarının incelemeleri zencide, beyaz kanın karışması, ne kadar büyük ölçüde ise, onun **zihin bölümünün**, o kadar yüksek olduğunu göstermişlerdir.

Biz bu incelemelerde **Hunter'in** Hindliler üzerindeki incelemelerinde olduğu gibi zenci ırkın renk ve başka aşağı ırkların onların beyaz ırk kanının yüzdesi oranında **zihin kapasiteleri -capacité intellectuelle-** gösterdikleri şeklinde **Gobineau'nun** iddiasının bir bölümünün bir doğrulanmasıdır.

Bütün bu testlerin bu mükemmel uygunluğu; kültür testi ve zihin testi; **deha** yokluğu, özellikle birinci derecedeki **deha yokluğu**; ve **melezliğin üstünlüğü** özellikle başka ırklarla ilgili verilmiş gerçeklere yaklaşıncaya zencideki bu ayrıcalığın nedeninin, sadece çevreye borçlu olmadığını, soyaçekime- daha çok, çevreye, daha az borçlu olduğunu kuvvetle gösteriyorlar gibi görünüyor.

Çevrenin tekelci taraftarları, kendi tezlerine dayanınca, spekülasyondan ve akıl yürütmelerden başka

hiç bir şey yapmadılar. Bu tarzın, kendi durumlarını sağlamlaştırmak için, kendilerine yardım etmediği apaçık bir hakikattir.

Nihayet, güya Avrupa milletleri ya da halkları -diller esas tutularak ayrıcalıklar belirtildikçe-, anglo-saxonlar, almanlar, isveçliler, italyanlar v.b. -kelimenin zoologique anlamında- ırk grupları göstermezler. Aynı bir millette, beyaz ırkın muhtelif çeşitlerini buluyoruz; keza bunun tersi oluyor. Aynı ırk türleri muhtelif milli gruplara yayılır.

O halde, bu milletlerin mental sonuçlarında bazı çeşitlikler beklenebilir. Bunlar, esasında az önemli olan, ayrıcalıklar gösterirler. Bu sonuçlar kolayca açıklanabilir, çünkü beyaz ırkın bütün başlıca çeşitleri -kuzeyli, alpli ve akdenizli- kendi kültür tarihlerinde parlak bir devreye malik olmuşlardır ve onlar, beyaz ırkla siyah ırkın arasındaki büyük mesafe kadar katıyen ayrılmamışlardır.

Bu bekleyiş, mental testlerle fiilen doldurulmuştur. Muhtelif avrupalı milletlerin nisbi yeri, bir incelemeden öteki incelemeye değişiyor ve muhtelif incelemelerde, verilmiş bir milletin orantılı dereceleri başka milletlerin derecelerinin aynı değildir.(108)

Yukardaki incelemelerden ve başka araştırmalardan çıkarılması mümkün gibi beyaz ırk ile siyah ırkın zihniyetleri -elde edilen testlerle bir yargıya varılabildiği kadar - ayrıcalıdır: Ben bir ırkın üstün, öteki ırkın aşağı olduğunu söylemiyorum. Bu **değer biçimi öznen - sübjektif-tir.**

Fakat ben, bizi uğraştıran bakımdan, onların değerlerinin ayrıcalı olduklarını söylüyorum. Başka bakımlardan, siyahların, beyazlardan biraz daha değerli olabilmeleri mümkündür. Fakat bu gerçek, tesbit edilirse, sadece, farkın hala büyük ve pek çok biçimli olduğu anlamına gelecektir. Bu, muhtelif ırk tipleri arasında ayrıcalıklar bulunduğunu iddia ettiği vakit, haklı, fakat bu ayrıcalıkları şişirdiği, abarttığı zaman, haksız olduğunu gösterir.

* Biz bu ayrıcalıkların, okulun iddia ettiğinden son

derece az olduklarını gördük.

* Aynı bir ırkın yüksek ve aşağı sınıfları arasındaki ayrıcalık, beyaz ırk ile siyah ırk arasındakinden çok büyüktür. Bu ayrıcalıklarda "**üstünlüğün**" ve "**aşağılığın**" karakteristiklerinin bulunduğunu iddia etmekte, okul, keza haksızdır.

Bu terimlerin sübjektifliği görülünce, aynı derecede haklı olarak, örneği, karmaşık bir uygarlık yaratmaktan vazgeçmek kabiliyetinin derecesi bir "**üstünlük**" özelliği olduğunu; oysaki, hatta bu yaratma bir "**sapma**" - "**perversion**"- belirtisi olduğunu iddia etmek mümkündür. Zenci ırkı, bu **kriterler** bakımından, "**üstün**", beyaz ırk, "**aşağı**" olurlardı. Biz bu türlü değerlendirmeleri bırakarak, yukardaki ırk ayrıcalıklarını, karşıt ayrıcalıklar kadar, keza üstünlük işaretleridirler.

Bir bilim görevi, değer biçmek değil, olguları bulmaktır; yani bugün ırkların ayrıcalı olup olmadıklarını ve bu ayrıcalıkların tam ve doğru olup olmadıklarını bulmaktır.

Yukardaki inceleme sorunu olumlu olarak çözer ve bu belirsizliğin mahiyetini gösterir. Bilimsel bakımdan zorunlu olan budur. Değerlendirmeler, herkesin kendi özel zevkine bırakılmışlardır.

Bu nokta üzerinde bu kadar yetişir.

D.- Evvelce gösterdiğim gibi, bu ayrıcalıkların sadece doğrudan doğruya **mesologique** koşullara borçlu olmadığını, fakat soyaçekim -kalıtım- faktörüne de borçlu olduğunu iddia etmekte, okul haklıdır.

Bu faktörün burada oynadığı role, olgular üzerinde ciddi bir biçimde gözlem yapan bir kimse tarafından hemen hemen itiraz edilemez. Bu ayrıcalıkları, sadece **mesésologique** -çevreye özgü- faktörlerin etkisiyle açıklamakda, hiçbir olanak yoktur. Bu nokta **Gobineau'nun** gösterdiği gibi, bu türlü teorilerin bütün kusurları fiilidirler.

Aşağıdaki olguların kategorileri özellikle çevrenin etkileriyle açıklanamazlar:

1.- **Birincisi**, bir çevrede, bazı ırk grupları, karmaşık kültür biçimleri yaratmışlardır, oysaki, öteki ırk grupları, bunu başaramamışlardır ve onlar, kültürün basit biçimlerinde kalmışlardır.

2.- **İkincisi**, en ayrıcalı coğrafya çevrelerinde, karmaşık uygarlık biçimleri yarattıkları halde, öteki ırk grupları, muhtelif coğrafya koşullarında yerlerinde saymışlardır.

3.- **Üçüncüsü, dahiler ve bir bölüm aptallar**, yalnız çevre ile açılanamazlar.

4.- Benzer çevrelerden çıkan insanlar, farklı şeyler yaratmışlardır.

5.- **Beşincisi**, en uygun çevrede yaşayıp, başarılı olmayanlar vardır ve en uygun olmayan koşullarda yetişen **dahiler** vardır.

6.- **Altıncısı**, XIX. ve XX. yüzyıllarda, öğrenim yapmak kolaylıklarının artmasına rağmen, proleterya sınıfından **dahiler** artmamıştır.

Bu olgular ve bunlara benzeyen başka olgular, ancak soyaçekim faktörü kabul edilmekle, ana-baba denilen insanların mutlu ya da mutsuz kombinezonlarıyla açıklanabilirler.(109)

Bunun, beslenme, iklim, meslek, eğitim, v.b. gibi, çevrenin yaptığı doğrudan doğruya etkisinin rolü olmasından başka anlamı yoktur; fakat bu, bir bireyin, bir grubun sahiden ırka özgü ya da soyaçekimli özelliklerini doğrudan doğruya değiştirebilmek için, çok uzun bir zaman devrinin geçmesi zorunluğu olduğunu gösterir.

Okul, soyaçekimin etkisi üzerinde dayattığı oranda, haklıdır; bu hususta, şişirilmiş -abartmalı- **mésologique** okulun taraftarlığını iyi bir muhalefet taraftarlığı temsil eder. Fakat okulun bazı temsilcilerinin, çevrenin etkisini, az değerlendirdikleri, ya da hatta bilmedikleri oranda, aşırı çevre taraftarlarının yaptıkları aynı yanlış be-
lirlemek için birçok denemeler vardır.(110)

Fakat onlar biraz sübjektif ve bundan ötürü, az inandırıcı görünüyorlar. Biz onları bir yana bırakarak,

mayacakim faktörünün, bireylerin ve grupların karakterlerinin ve davranışlarının önemli bir rol oynadığını, **akla yakın kesinlik derecesi ile** söyleyebiliriz; bu ölçüde, okulun iddiaları ve incelemeleri bilime bir katkıda bulunurlar ve bizim değerlendirmemizi kazanırlar.

E.- Okul **ayıklamaya -sélection'a-** büyük bir önem vermekte ve uygar bir halkın tarihsel alinyasının - yazgısının- sosyal olayların açıklanması için, nüfusun ırka özgü değişmelerine bir anlam vermekte, keza haklıdır.

Okul bu faktörlerin anlamını biraz abartıyor. Fakat **ayıklama**, farklı doğurganlık ile ölüm ve **corrélasyon'larla**, ayıklamanın, nisbeten kısa bir zamanda, bir halkın ırk temelini fiilen değiştirebileceğine, hiçbir kuşku yok gibi görünüyor.

* Bu değişme, sosyal örgüt ve sosyal gidişler, oluşlar -süreçler- üzerinde hissedilebilen bir etki yapabilecektir.

* Eğer değişmeler, **"en iyiler" in** kalması iseler, bu değişmeler, toplumun ilerlemesini kolaylaştırırlar;

* Eğer bunun tersi olursa, onlar çökmenin faktörlerinden biri olurlar. Biz çökem yolunda -sürecinde- adet olduğu üzere, nüfusun ırksal oluşumunda bir değişimin eşlik ettikleri oldukça, inandırıcı bir tarzda ispat eden bir sürü incelemelere sahip bulunuyoruz.

Bu tür iyi incelenen çözüm, Romanın ve Yunanistanın çökmesi halidir. Roma halkının son devirde, ilkel devirdekinden, Roma aristokrasisinin torunlarının, devrimizin bir yüzyıl önceki devirde, çoktan kaybolduğunu yetkili tarihçiler kabul ederler. **T. Frank**, bunu büyük bir başarı ile gösterdi.

Otto Steeck, Romada, savaş ve ihtilal ile, **"en iyiler" in** yok oldukları, apaçık bir hakikat kaldı. Onlar böylece, bu ırksal değişme, Romanın çökmesinin faktörlerinden biri olduğu sonucuna varmışlardır.

"Gizlenebilecek olan ve Romanın dağılması üzerine, sürekli olarak etki eden şey, her şeyden sonra, çok büyük ölçüde, Romayı yapan halkın yerini ayrıcalıklı bir ırka vermesi olgusudur.

Enerji yetersizliği ve girişim ruhunun eksikliği, öngörünün ve aklı selimin iflası, ahlaksal ve politik güçlerin zayıflaması, bütün bunlar, ilk günlerde bu özelliklerini niteliklerini gösteren ırkın derece derece azalması ile yarış ediyordu.(111)

Romanın çökmesini, yalnız bu faktörlerle açıklamaya itiraz edilebilirse,(112) olaki, Romanın бүтүнлүгүнүн dağılmasında -désintégration- bir rol oynamıştır; hiç olmazsa, doğrulayan tasdik eden reddeden hiç bir suretle az ihtimalli değildir:

* Çağdaş biçiminde, Batı toplumlarının ayrıcalı doğurganlığı ve aşağı doğumu, gelecekte, onların sosyal yaşam üzerine bazı olumsuz etkiler yapacaktır.

* Yüksek sınıfın ve teknisyen sınıfının, çok aşağı durumu, kendi torunlarının, yarınki nüfusta, nisbi ya da mutlak azalması anlamına gelir.

* Bu, onların kaliteleri, keza soyaçekime borçlu oldukları oranda, toplumların ırk "**fon**"**unun** fakirleşmesi demektir. Aşağı bir ölümün eşlik ettiği aşağı bir doğum elemesi -**élimination**- ya da doğal ayıklama faktörünün zayıflaması anlamına gelir; başka bir terimle, yüksek bir doğuma eşlik eden, yüksek ölümün etkisiyle ayıklanacak olan zayıfların kalması -bekası- demektir.

* Böyle bir toplumun nüfusu, böyle koşullar altında, olaki, gittikçe zayıfların torunlarından ve az "**üstün**" elemanlardan oluşacaktır. **Halkın ırk "fon"u -le fon ra-cique-** değişirken, onun tarihi de keza değişecektir.

Bu sonuçlar bir sürü olgularla pekleştirilmiş gibi görünüyor:

1.) Romanın ve Yunanistanın çökmesi, onların aristokratik elemanlarının sönmesine ve onların doğumlarının azalmasına paralel yürür.

2.) Uzun ömürlü aristokrasiler, -en çok süren aristokrasi, Hindde **brahman** aristokrasisidir- daima doğurgan idiler ve aşağı sınıflardan daha az bir derecede çoğalmazlardı.

3.) Çinliler, Hindliler, ya da Yahudiler gibi, uzun

Ömürlü toplumlar, keza daima doğurgan idiler.

4.) Otuz iki yaşının altında bulunan ve daha üstün olan yaş gruplarına göre yapılan birçok ölüm etüdları, aşağı birçok doğum ve ölüm gösteren Almanya, Fransa ve İngiltere gibi uygar memleketlerde olduğu kadar, çok doğum ve ölümleri çok yüksek olan Balkanlar, Maristan ve Rusya gibi, az uygar memleketlerde bu incelemeler, son söylenen memleketler 32 yaşının üstündeki grupların ölümü çok yüksek değildi.

Çok uygar memleketlerin, aynı yaş gruplarından, genel olarak, daha yüksek olmadığını; daha aşağı olduğu göstermişlerdir. Bu, az uygar memleketlerde, zayıfların yüksek ölümü nedeniyle temizlendiklerini ve 32 yaşından üstün bir yaşa kadar yaşayanların nispeten sağlam olduklarını kabul etmekle ancak açıklanabilir.(113)

Onlar yüzeysel koşullara rağmen, uygarlıkta, sağlıkta üstün memleketlerin tekabül eden gruplarından da az bir ölüm gösteriyorlar.

Nihayet, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin son savaşlardaki askere çağrılanların doktorca yapılan muayenelerini, fena teşekkül edenlerin oranının, Rusyanın askere çağrılan erlerinin çok aşağı olmadıklarını gösteriyor.

Bu doktor muayeneleri, XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın başında, bu memleketlerde yaşama düzeyinin daha iyileştirilmesine rağmen, bu oranın arttığını göstermişlerdir.

Oldukça "**beklenilmeyen**" bu sonuçlar, daha çok, aşağı çocuk doğum ve ölümüne "**en iyi**" elemanların çok aşağı bir doğumuna borçlu olan yukardaki "**olumsuz**" ayıklamadan yana vesika teşkil ederler.

Çevrenin ıslahı, toplumların ayıklama olgusundan uğradıkları kaybı ve onların **ırk fonu'nun** fakirleşmesini, hatta telafi eder görünmüyor.(114)

Ve başka olgular, okulun, bu alanda elde ettiği sonuçları - bunlar her ne kadar hala kontrol edilmek zorunluluğunda kalıyorlarsa da- olası kılarlar.

F.- Lapouge'un sosyal ayıklamalar ve onların biçimleri ve etkileri üzerindeki teorisine gelince, -bu teori, ayrıntılarında çok büyük ölçüde düzeltilmelidir.

Lapouge, sosyal ayıklamanın askeri, dinsel, hukuksal biçimlerinin ve sosyal ayıklamanın başka biçimlerinin olumlu etkilerini tamamıyla unutarak, olumsuz sonuçları üzerinde çok durmuştur.

Gelecek bölümde, biz askeri ayıklamanın sonuçlarının, **Lapouge'un** düşündüklerinden daha karmaşık ve çok biçimli olduğunu göreceğiz. Bu itirazımız sosyal ayıklamanın öteki biçimleri için de doğrudur. **Lapouge'un** hareket noktası olan fikir, makbul ve geçerlidir; fakat tek yanlı ve **basitedönüştürülen -simpliste-** karakteri ciddi surette düzeltmek kalıyor. (115)

G.- Ammon ve Pearson'un muhtelif sosyal kurumları -sınıfların farklılaşmasının yorumlanmasında olduğu gibi-, toplumun üyelerinin kendi niteliklerine göre, deneyen inceleyen, tasfiye ve tevzi eden bir çeşit elek ya da süzgeç gibi anlamaları esas itibarıyla, makbul ve müteber görünüyorlar. Bu kitabın yazarının bu sorun üzerinde yaptığı inceleme, onu, buna benzer bir sonuca götüren **-Cf. Social Mobility, passim,** ve VII.-IX. bölümler-

Bununla birlikte, kuramın bu iyi tohumu, **Ammon** ve **Lapouge'un** eserlerinde **-propaganda"** düşüncesiyle bir sürü **"acele"** şişirmelere boğulmuştur.

Gobineau'nun, **Lapouge'un** ve birçok **eugéniste'lerin,** **ırkların karışmasının** kaçınılamayan fenalığı üzerindeki teorileri de keza tek yanlı görünüyorlar.

Soru hiç bir surette çözülmemiştir. Toplanan birçok verilmiş gerçekler çok çelişiktirler.

Varsayımlı -hypothétique- olarak sorunun en olası çözümü aşağıdaki açıklama tarzı imiş gibi görünüyor:

*** Bazı ırk grupları arasındaki kan karışımı, ola ki, yararlıdır;** oysa ki, öteki ırklar arasında zararlı görünüyor.

* Öte yandan, soy iyi olduğu ve bulaşmadığı vakit, kendi kendini üretme, **auto-reproduction** yararlı olabilir; oysa ki, soy fakir ve bulaşık olduğu vakit, soy-suzlaşmaya, dejenere olmaya götürür. Doğruya en yakın cevap budur.

* Bununla birlikte, **karışmanın**, ırkları mutlu ya da mutsuz edecek koşullar üzerinde tam ve doğru olarak henüz az şey biliyoruz.(116)

7.- GENEL SONUÇLAR

Okulun öteki iddialarını, yer darlığı yüzünden, analiz edemedim. Buraya kadar söylenen şeylere dayanarak, şu sonuca varmak zorundayız ki, **bu okul, sosyolojideki okulların en önemlilerinden ve en yararlılarından biridir.**

Onun abartmalarını ve yanlışlarını reddederken, bilimimize yaptığı birçok katkılardan, hizmetlerden dolayı ona ancak minnettar olabiliriz. Hatta onun tek yanlışlığı bile, çevrenin abartmalı yanlışlarının tek yanlış davranışlarına karşı dengeyi güven altına almak bakımından yararlı olmuştur.

Her iki okul da, abartmalarından arınınca, birbirlerini mükemmel surette tamamlarlar; insan davranışı ve sosyal oluşları süreçleri örten sırları kavramakta, zeka için **"iki yanlı anahtar"** verirler.

YAŞAMA KAVGASI'NIN SOSYOLOJİK
YORUMLANMASI ve SAVAŞ SOSYOLOJİSİ

1.- OKULUN GENEL KARAKTERLERİ.

Organizmanın, soyaçekimin ve **ayıklamanın** - **sélection**-un biyolojik anlayışları, sosyolojik teorilerin sonuçlarını ilham ettiği gibi, **Darwin'in "yaşama kavgası"** ve **"uymak"** - **"adaptation"**- adlarını verdiği sonuçlara da götürmüşlerdir.

Her ne kadar **"yaşama kavgası"** ve **"en istidatlıların bekası"** teorileri, **Darwin'den** uzun zaman önce ortaya konmuşlarsa da, **Darwin'in** varsayımı kendisinden sonraki devrin düşünüşüne çok etki etmiş ve insan toplumlarında hayat mücadelesini yorumlayan birçok teorilerin meydana çıkmasının başlıca etkenlerinden biri olmuştur.

Bu teoriler, ya yaşama kavgasının biyolojik yasasının insan toplumuna basit uygulanmasıdır; ya da onun bir çeşidirdirler. Bu bölümün amacı, bu teorileri ve özellikle farklı savaş sosyolojilerini incelemek ve analiz etmektir.

Mücadele sosyolojisi üzerindeki çağdaş eserler pek çoktur. Bununla birlikte, bunların çoğunun bilimsel bir değeri yoktur; çünkü onlar tamamiyle duygusal teorik ideolojilerden başka şeyler değildirler. Bu bölümdeki keza, analiz edilmeksizin reddedilebilir; kalan bölüm, nispeten az sayıda esaslı eserlerdir; bu eserler bu alandaki sosyolojik bilginin durumu üzerinde bir fikir vermeye elverişlidirler.

Bu teorileri analiz etmeden önce, açık bir analizi olanaksız kılan belirsiz anlayışlardan zemini temizlemeliyiz.

**2.- BİYOLOJİ VE SOSYOLOJİ LİTERATÜRÜNDE
"YAŞAMAK KAVGASI" İFADESİNİN BELİRSİZLİĞİ.**

Genel olarak bilinen bir gerçektir ki, **Darwin, Malt-hus'dan** beri, hayat mücadelesi fikrini almış ve bu fikrin, anlamında bir belirsizlik bulunduğunu fark etmiştir.

"Önce şunu ortaya koymaya mecburum ki, ben, yarılığın yaratık karşısındaki bağlı olmasını ve keza bu fiktirden -bu çok önemli olan bir şeydir- yalnız bireyin yaratısını değil, fakat başarısını da bir toruna bırakmayı anlayarak, yaşamak kavgası fikrini, geniş ve mecazi anlamda kullandım." O, fazla olarak, bu yaşamak kavgasının birçok örneklerini göstermiştir ki, bunlar, bu terimin hemen hemen aynı olan bir anlama gelmiştir.

Yaşamak kavgası genel terimini, birinden ötekine kolay geçilen, birçok anlamlarda kolaylık olması için, kullandım.(1)

Bu gösteriyor ki, **Darwin**, kendi yaşamak kavgası anlayışını pratik olarak tanımlamamıştır. O, kendi eserinde bu terimi iki anlamda kullanmıştır:

1.) Geniş anlamıdır ki, "**yaratığın, yaratık karşısındaki bağlı olması**" barışçı ya da düşmanca -karşılıklı olan savunma tepkileri, toplumsallık -socialité- birlikte çalışma -coopération-, v.b.

2.) Çok dar anlamıdır ki, **başlıca düşmanca mücadele** demektir. Anlamlardaki bu anlaşmazlık, birinin ve ötekinin değişmesini hatta **Darwin** teorisi için büyük ölçüde bir kusurdur. Biyoloji ve sosyoloji bilginlerinin eserlerinde bu kusur, büyük ölçüde artmıştır.

* Evvela, onlardan her biri, yaşamak kavgasını, kendisine özgü bir tarzda açıklamıştır. Öyle yazarlar vardır ki, onlar, organizmanın, ve insan denilen yaratıkların ve toplumların mücadelesinden söz etmek için, atomlarda, gezegenlerde, yıldızlarda, moleküllerde hayat mücadelesinden söz etmişlerdir.(2)

* Başka yazarlar, bu terimi, ancak canlı yaratıklara uygulayarak kullanmışlardır; fakat onlar, hayat mücadelesi ile, **yalnız düşmanca ve hasımca tepkileri değil, karşılıklı yardım, birlikte çalışma, dayanışma, bireylik ve hakimiyet için mücadele v.b. belirtmek istemişlerdir**. Bu anlayış, pratik olarak, organizmanın

bütün tepkilerini içermekte - ihtiva etmekte- dir.(3)

Nihayet, başka yazarlar vardır ki, -yukarıdaki birçok yazarlar bunlardandır- onlar, bu terimi dar anlamda kullanmışlardır. Bununla, ancak düşmanlığı ve özellikle, **yaratığın yaratığı yok etmesini** anlamak istemişlerdir.

Bilimsel eserlerdeki kelimenin bu anarşi husule getirecek biçimdeki bu kullanılmasına, gazetecilikte ve rastgele kullanımını da buna katarsak, ünlü bir Fransız biyoloji bilgininin, yaşamak kavgası faktörü üzerindeki alaylı sözlerinden başka hiç bir şeyde uyuşamayız.

Yaşama kavgası teriminin dikkatsizce kullanılması nedeniyledir ki, **Darwin'in** öğrencilerinden birçoğu, bu kelimelere büyüğü bir güç -kuvvet- vermeye başlamışlardır. Şimdi bu kelimeler, zorluklardan kurtulmak için, ihtiyaç duyulduğu bütün hallerde, vaktiyle "ilgî-afinité" kelimesinin kullanılması gibi kullanılıyor.(4)

Yaşama kavgası terimi, arkadaşlığın kalkması demek olduğundan bu, arkadaşla karşılıklı yardım biçimindeki **"yaşamak kavgası"ndan** o kadar ayrıcalıktır ki, **"yaşamak kavgası"** terimi ile, **"karşılıklı yardım"** terimini birleştirmek, ya da onları birbirinin aynı imişler gibi göstermek, ya da aynı kelimeyle anlatmak, tamamiyle olanaksızdır.

Bu nedenler, anlamsız oldukları kadar, belirsiz de olan bütün biyolojik ve sosyolojik teorileri reddetmek için yetişir. Bırakalım, bu kelimeleri, uçsuz bucaksız laf çöllerinde dolaşmayı sevenler araştırınsınlar.

O halde, biz, bu **"yaşamak kavgası"** teorilerine, insan denilen yaratıklar arasında, ancak anlaşmazlık, ya da çatışma - mücadele- ya da savaş gibi, dar bir düşmanlık anlamında anlayarak, onlarla uğraşacağız. Fakat bu teorilerin hepsi, hatta bu sınırlar içerisinde bile, incelenmeye ve tartışılmaya değmezler. Bunların büyük bir bölümü,

Eğer tartışmalarımızın az ya da çok verimli olması gerekiyorsa, atomlarda, gezegenlerde, v.b.de **"yaşamak kavgası"nın** bulunduğu dair olan bütün teorileri ihmal etmekten başka yapacak bir işimiz yoktur. Bı-

rakalım onları filozoflar ya da başkaları tartışa dursunlar. Bizim işimiz, ancak insan denilen yaratıklarla uğraşmak ve yaşamak kavgasına çok geniş bir anlam veren ve onun çeşitlerini, karşılıklı yardım, birlikte çalışma, sosyallik -socialité- ya da başka bir şey gibi gözönüne alan bütün teorileri ihmal etmektir.

Hayat mücadelesinin bu kadar geniş yorumlanması, kelimedeki, pratik olarak hiç bir anlam bırakmaz. Böyle olunca, bütün bu olaylara çok dikkatle "**hayatın savunması**" adı verilir, "**yaşamak için karşılıklı yardım**", ya da "**yaşamak için birlikte çalışmak**" denilebilir.

Benzer, şeylere, birbirlerine benzeyen adlar vermek, birbirlerine benzemeyen şeylere de, birbirlerine benzemeyen isimler koymak önce gelen basit bilimsel bir kuraldır.

* Hiçbir sistemli analizi olmaksızın, yüzeyde kalan -sathi- "**idéologie**"lerden, ya da eksik olan bir genellemeden başka bir şey göstermezler. Bunlar da keza reddedilebilirler.

Bu nedenle,

* "**Zamanımıza kadar olan her toplumun tarihi, sınıfların kavgası tarihidir**". Marx-Engels;

* "**Kavga -mücadele- yasası, evrensel bir yasadır**". Novicow ya da

* "**Yaşamak kavgası, bütün canlı yaratıklar için olduğu gibi, insanlık için de, doğal bir yasadır**." E. Ferri; ya da,

* "**Kavga -mücadele-çatışma- doğanın temel yasasıdır**".

Bernhardi, ve bunlar gibi temelsiz olan ve elverişli olmayan zayıf **genellemeler** olan "**teoriler**" ve "**iddialar, ispatlar ve tasdikler**" analiz edilmeksizin reddedilebilirler.(5)

Bunun nedeni şudur ki, böyle iddialar ve tasdikler, rastgele olduklarından, büyük bir sonuç vermezler. Onların çok belirsiz birer anlamı olsa bile, bir parça hakikat payı taşıdıkları apaçıktır.

Hiç kuşku yoktur ki, yaşamak kavgası olayları yanında, karşılıklı yardım, birlikte çalışmak ve dayanışmak olayları da vardır. **P. Kropotkine'nin** ve başkalarının incelemeleri bunları apaçık olarak gösterdi.(6)

Bu olaylar, yaşamak kavgasına karşıt iseler de, insanlar ve hayvanlar aleminde, **düşmanlık ve savaş ilişkileri** kadar, geneldirler.

Bu nedenle, yaşamak kavgasından, sosyal evrimin biricik ve ilk faktörünü bulmayı deneyen bütün teorilerin yanlış oldukları apaçıktır.

Bu türden olan öteki teoriler için de aynı şey söylenebilir. Böylece, **sözüm ona bilimsel** "pseudo - scientifique- karışıklıktan zemini temizleyerek, insan denen yaratıklarda, **yaşamak kavgasının** en şiddetli olarak, savaş olaylarının, sosyoloji bilimi bakımından incelenmesine doğru döneceğiz.

3.- YAŞAMAK KAVGASININ BİÇİMLERİ VE İNSAN TARİHİNİN GİDİŞİNDEKİ DEĞİŞMELER

"J. Novicow'un: "İnsan toplumları arasındaki çatışmalar ve bu çatışmaların birbiri ardısıra görülen aşamaları" adlı eseri ve M. Vaccaro'nun: "yaşamak kavgası ve insandaki etkileri", "Hukukun ve devletin sosyolojik temelleri" adlı eserleri, kuşku yoktur ki, bu alanda temsil edici teoriler olarak gösterilebilir. O halde, birçok sosyoloji bilginlerinin katıldıkları bu teoriler, sorunun tartışılması için uygun bir hareket noktasıdır."

NOVICOW'un teorisi:

Novicow'un teorisinin esası şudur. **Ezeli çatışma - mücadele -la lutte éternelle- evrensel ve sonsuz bir yasadır.** Bu çatışma, atomlarda, organizmalarda ve insan deniler yaratıklarda, toplumlarda ve her türlü birliklerde olur.

Hayvanlarda yaşama çatışması -kavgası- başlıca iki biçimde olur:

Eleme -élimation- ve yok etmek - l'absorbsion-

* Bununla birlikte, onlarda bile, daha tatlı -douce- zihinsel ya da manevi mahiyette - de nature mentale - lır yarışmanın -compétition - çizgileri bulunur. Kavganın - çatışmanın - sonucu, az yeteneklilerin hariç bırakılması ve yaşama koşullarına en iyi uymuş olanların baki kalması.

* Hayvanlarda muzaffer mücadelede **bilgi ve deneyin** büyük payı vardır. Bu niteliği çok yüksek derecede gösteren organizmalar baki kalmakta çok büyük şansa sahip olmuşlardır. **Yeteneksizlerin elenmesi - ve yaşama koşullarına en iyi uymuş olanların baki kalması, çatışmanın sonucudur.**

Hayvanlarda muzaffer mücadelede bilgi ve tecrübenin büyük payı vardır. Onun gelişmesi, mutluluğun gelişmesi doğrultusundadır. Zaman boyunca, bu uymanın ilerlemesi, özellikle, insan denilen yaratıklarda, gittikçe hızlı oluyor ve gerçekte de, ilerlemenin kendisi, uymanın hızlanmasından başka bir şey değildir.(7)

Novicow, insan denilen yaratıklarda yaşamak kavgasının biçimlerine ve evrimine geçerek, bu hususta başlıca dört tip ayırd ediyor. Onların nitelikleri ve evrimleri aşağıdaki şemadan çıkarılabilir.(8)

Bu şema gösteriyor ki, insan toplumlarında yaşamak kavgasının birçok biçimleri vardır. Yazara göre, zamanın akışında, çatışmanın kaba ve vahşi -brutale- şekillerinin yerine, yumuşak ve tatlı -douce- şekilleri geçiyor. Fizyolojik kavga -lutte- hemen hemen kaybolmuştur.

Yalnız dokuz halde "hiçbir harb" görülmemiştir ve bu misaller yüksek ziraatçı kavimlerde bulunmamış, fakat en aşağı kara avcılığı yapan ve ziraatçı kavimlerde rastlanmıştır. Bu, etüdü yapan yazarı, "örgütlememiş harp, endüstrinin ve genel olarak sosyal örgütün ilerlemesiyle gelişir" neticesine götürüyor.(9) Tablo, muhtemel olarak, başka her tenkidten ziyade, bu bakımdan incelenmiş olan basit kavimlerin çok büyük miktarını içeriyor:

Çatışma -mücadele-lutte-, gittikçe fikri-intellectuel olmaya eğilim gösteriyor. Savaş'ın -la guerre- yerine, gittikçe fikri yarışmayla geçiyor. Bundan başka, zaman geç-

tikçe, değışme, hızlı bir tempo ile yapıyor. Savaş, fizyolojik anlamda gelecek zamanda tamamiyle kaybolacaktır, çatışma yok olmayacaktır; fakat kan dökmeyen ve hemcinsini yok etmeden, sadece fikri ve manevi yarışma biçimlerini alacaktır.

Yaşam kavgasının biçimleri ve onların evrimi

Yaşama kavgasının başlıca biçimleri	Amaç	Belirme Tarzları
1) Fizyolojik	Hariç bırakma veya temizleme (a), yoketme (b) yiyecek elde etmek.	Cannibalisme, öldürme, yiyecek elde etmek ve düşmanı ortadan kaldırmak (c) için harp.
2) Ekonomik	Yaşama ve zenginlik araçları kazanmak; onların biriktirilmesi, sahip olma ve saire... Ekonomik savaşlar.	Haydutluk ve eşkıyalık, ekonomik yarışma (d), düşmanı doğrudan doğruya soymak amacıyla muhtelif baskı şekilleri (contrainte)
3) Politik	Politik vasıtlarla muhtelif ekonomik imtiyazlar elde etmek; muhtelif tarzlarda faydalanmak amacıyla politik hakimiyet, başlıca metot, muhtelif cezalar vermek, idamla korkutmak ve saire, politik harpler	Zorla alma (e) esir etmek, yağma (f) spoliation, ilhak, feth.
4) Entellektüel	Entellektüel hakimiyet, din zaferi için: dogma, uygarlık, kültür. Metodlar: propoganda, muhtelif temsil etme metodları, eğitim, eleştirme, entellektüel ve saire.	Din harpleri,, revolüsyon harpleri, hoşgörmemek, (intolérance), fikri ihtilaf, (conflit intellectuel) barışma ve saire.

VACCARO'nun teorisi:

Vaccaro'nun -1854'de doğdu- **Yaşamak kavgası ve uymak** üzerindeki teorisi, aynı çizgidedir. Onun fikrine göre **uymak**, öteki bütün biyolojik ve sosyolojik yasaların uygulandıkları, dönüştürüldükleri amaçlı ya da sonuncu yasa, la loi finale'dir. **Spencer'in** yaşamayı, **iç ilişkilerin dış ilişkilere ilginç bir uyması**, biçimindeki formülünü kullanarak, **Vaccaro** diyor ki,

* **Yaşamamanın ruhu ya da esası, uymak - adaptation'-dur. Uymak, organizma ile çevre arasında dengeyi kurmak için, durmaksızın çaba yapmaktır. Bundan şu çıkar ki,**

* Çevre, ne kadar **karmaşık ve dynamique** ise, organizmalar da o kadar kompleks ve plastik olacaklardır. Başka türlü olsaydı, onlar yok olurlardı.

Vaccaro, Darwin'in ve Lamarck'ın prensiplerini birleştirerek, bu bakımdan organizmaların evrimini ve soyaçekim sorunlarını tartışıyor; o, insana geçerek, başka hayvanların uymasıyla karşılaştırılınca, insanın uymasının daha karmaşık ve dinamik olduğunu ve yalnız organizmanın değişmesinden ibaret olmadığını, fakat henüz daha fazla, organizmanın dışında olan uyma araçlarının yaratılmasından ve bunların değiştirilmesinden ibaret olduğunu gösteriyor. Avadınlıklar, alet ve araçlar, silahlar ve başka "**yapma organları**"(9)

* İnsan, kendi çevresine uymak için, kendisine düşmanca kozmik kuvvetlerle, bitkisel ve hayvansal organizmalarla ve benzerleriyle, kendi tarzında mücadele etmiştir, ve ısının, çekimin, soğğun ve başka benzer **cosmique kuvvetleri**, onların karşıt ve düşmanca etkilerini zararsız hale getirmek için ve yok etmek için, muhtelif aletlerin icad edilmesi, dünya çevresine uymaktan başka bir şey değildir. Zararlı organizmaların yok edilmesi, bitkilerin yetiştirilmesi ve hayvanların evcilleştirilmesi, keza organizmanın çevreye uymasıdır.

En güç uyma işlerinden biri, grup içinde bir insanın öteki insana, bir toplumun başka bir topluma uyması işidir.

Bu, **Vaccaro'nun**, insan denilen yaratıklardaki yaşamak kavgası üzerindeki teorisine ve onun evrimine götürür.

İnsan denilen yaratıklardaki öteki uyma biçimleri arasında daima bir yaşamak mücadelesi biçimi varolmuştu. İnsan denilen yaratıklar, yaşamını sürdürmek -beka bulmak- için, toplumda birbirine uymak ve toplumları, birbirlerine uydurmak zorunda idiler. Bu **uymak işi ilkel devirlerde, büyük bir zorlukla ve en çok kaba ve vahşice metodlarla yapılmıştı**: Grubun en zayıf grubun, ya da düşünce ya da inanış bakımından ayrılanların en kuvvetli grup tarafından savaşla yok etmek ile.

a) Grupların hacimlerinin büyümesi ve onların sayılarının azalmasıdır ki, bu gruplar arasında çatışma -ihtilaf- ve mücadele şanslarını azaltmıştır.

* **Vaccaro**, bu devirlerdeki iç ve dış savaşın **son derece kanlı, acımasız ve sürekli** olduğunu göstermek için birçok olay gösteriyor. Savaşlar aralıksız idiler ve yenilmiş grubun hiçbir üyesi için acıma yoktu. Mücadele, **mutlak imha etmek için yapılmış olurdu.**(10)

* Bununla birlikte, daha sonra, bu uzlaşmazlığı, derece derece azaldı, iç ve dış yaşamak mücadelesinin bu nitelik ve nicelik bakımından bu azalmasının faktörleri şunlardır:

b) Sosyal makinenin, savaş için hızla harekete getirilmesi, gruplar küçük oldukları zaman, kolay bir iş olduğu halde, grupların hacimlerinin artması, bunu çok güçleştirmiştir. Savaşlar bu koşullar altında az yararlı olmuşlardır.

c) Ticaret ilişkisinin ve buna benzer faktörler gibi sosyal ilişkilerin artması, keza bu sonuca yaramışlardır. Bu ve buna benzer nedenlerden ötürü, iç ve dış yaşamak kavgasının kabalığı ya da vahşiliği nicelik ve nitelik bakımından gittikçe azalmıştır.

* Dış çatışma, bu yumuşatma ya da terim yerinde ise, tatlılaştırma, önce, yenilmiş olana grubun korunmuş

ve yaşaması kabul edilmiş olan üyelerinin artmış olan sayısında görülür.

* Başlangıçta, korunanlar, yalnız çocukların bir bölümü idi; daha sonra, kadınlar, sonra, saldırgan olmayan bütün üyeler korunmuşlardı. Ve çok sonra, keza grubun üyelerinin çoğu korunuyor, yok edilecek yerde, tutsak edilince, değiştirildiler, satıldılar ve muhtelif tarz-larda sömürüldüler.

* Böylece, barışçılaştırılmış olan nüfus kitlesi gittikçe genişledi ve büyüdü. Bundan başka, korunmuş olan yenik kavime yapılan muamele, -davranış-, yenilmişlerin, savaş biter bitmez, yenenlerin sahip oldukları hakka kavuştukları bugünkü duruma kadar, gittikçe insanca oldu.

* Böylece, gruplar arasındaki çatışma -mücadele, savaş- nicelik ve nitelik itibariyle öldü ve gruplar arasındaki uymak derece derece ilerledi.

* **Grup içindeki çatışmanın -mücadelenin- evrimi için de, aynı eğilim görülmüştür.** İlkel devirlerde, suçlulara uygulanan ceza acımasız idi. Kan gütmeye, sürgün, düello ve ortadan kaldırmak, yok etmek hususundaki benzer önlemler, kural idi. Daha sonra bu önlemlere,

Suçlunun, suçluya yapılan zulüm ve eziyet elemanlarının en az bir dereceye kadar indirildiği bugünkü ceza politikasına kadar, keza gittikçe insanca oldu ve tamamiyle kaybolmaya eğilim göstermeye başladı.(11) Ibid., Ch. IX.

Eğer biz, şimdi yenenlerle, onları onların hakimiyetler -buyrukları- altına zorla bağlı tabi olmuş olan yenilmişler arasındaki mücadeleyi incelersek, onun evrimi aynı eğilimi gösterir. Yenenler, adet olduğu üzere, yenilmiş toplumun imtiyazlı ya da yönetici tabakası olmuşlardı. onların başlangıçtaki karşılıklı ilişkileri, Aristokrasinin, zulmü ve cebri -coercition- ile aşağı sınıfları, kendi despot hakimiyetine itaat etmeye zorladığı bir **düşmanlık ilişkileri** idiler. Hükümet, yenenlerin, yenilenler üzerindeki zorunlu askerce diktatörlüğü idi. Bu her iki sınıfın karşılıklı uymaları ilerledikçe, zalimce despotluk

ve baskı, sosyal hakimiyetin tahlaştırılmış biçimlerine yer vermeye başladılar. Askerce diktatörlüğün yerine, son derece tatlı olan bir hükümet geçti; **dinsel devletin -Théocratie'nin-** yerine bundan daha tatlı olan aristokratik rejim geçti; bu aristokrasinin yerini de, yenilenler ve yenilenler arasındaki yöneten ve yönetilen sınıflar arasındaki ayrıcalıkları pratik olarak silindikleri bir **demokrasi** rejimi aldı.'

Yabancı bir hükümet yerine, özerk **-autonome-muhtar-** bir hükümet, baskı yapan **zalim ve despot bir hakimiyet** yerine, **temsil eden bir otorite**, kan dökmekten ve despotizmden arınmış, **halkın iradesi üzerine kurulmuş olan temsil eden bir otorite -autorité déléguée-** koyulmuştur. '

Böylece, bu alandaki eğilim, grup içindeki ve gruplar arasındaki yaşamak kavgası eğiliminin aynıdır.

Bütün bu birleşmiş olgular, mücadelenin kanlı biçimlerinin, zaman boyunca, söndüklerini gösteriyorlar. Kanlı, hayvanca ve vahşice bir tekniğin yerine; güzel ve insanca teknik geçtikçe, uyma ilerlemiştir. Bütün bunlar, savaşın insan denilen varlıkların kendi hemcinsleri tarafından yok edilmesinin ve ortadan kaldırılmasının, gelecek zamanda kaybolacaklarını ve yumuşak(12) ve ahenkli bir uymanın kurulacağını gösteriyor.(13) **Vaccaro'nun** teorisinin çatısı budur.

Onun iddialarının her biri, zengin etnografik, tarihsel ve politik malzemeye dayanmaktadır. Bu, bütün teorisinin armonili -ahenkli- ve komple karakterine katılınca, **Vaccaro'nun** vardığı sonuçların inandırıcı kuvvetini büyük ölçüde artırıyor.

Vaccaro ve **Novicow'un** yukardaki görüşlerini, -pek çok sayıdaki gazetecileri ve yayın yapanları, vaız ve hâtipleri, politika adamlarını, barışçıları ve başkalarını söylemeksizin-, esas itibarıyla birçok sosyoloji bilginlerinin, ekonomistlerin, politika, fikir adamlarının ve tarihçilerin paylaştıklarını, söylemeye ihtiyaç yoktur. Onların hepsi, insan toplumlarında savaşın, harbin ve yaşamak kavgasının kaçınılmayacak bir şey olduğunu düşünüyor.

G. Tarde, M. Kovalevsky, E. Ferri, G. De Molinari, G. Ferrero, N. M. Betler, G. Nikolai, W. H. Taft, R. S. Bourne S. C. Mitchel, L. Petrajitzky, W. G. Summer, A. G. Keller Carnegie'nin uluslararası barış için propaganda yapan muhtelif dernekler, v.b., bütün bunlar, keza yukardaki düşünceye inanan kimseleri gösteren örneklerdir.

ELEŞTİRME

Yukardaki teorilerin esasının bilimsel bir biçimde ispat edildiğini ve doğru olduğunu söyleyebilir miyiz? Çok korkarım ki, hayır! Onlar sempatikler ve bu nedenle aldaticıdır; fakat ciddi bir bilimsel inceleme, onların vehimlerini -illusion- gösterirler.

1.- Birincisi, hayvanlarda, yaşamak kavgasının başka organizmaları ortadan kaldırmak, parçalayıp yutarak yok etmek biçimlerinden başka bir şey olmadığı doğru değildir.

Bunu söyleyemeyiz. Fazla olarak, gösterdiğim gibi, hayvan bilginlerinin birçoğuna göre, hayat kavgasında muzaffer olmak, zorunlu olarak ubur ya da haris hayvanlara mahsus değildir.(14)

Bundan başka, **Kropotkine** ve başka birçok de-neyciler, karşılıklı yardımın, kesinkes, insan toplumlarına özgü olmadığını, bunun hayvanlarda, tamamiyle genel olduğunu, bu türlü bir iddianın tamamiyle yanlış olduğunu göstermişlerdir. Fazla olarak,

Montaigne'nin, "Savaş, insan türünün özel bir karakteridir." biçimindeki alaylı sözünde, hakikat yapı vardır; ve **Shafterbury'nin**, daha az ironik olmayan hicviyesinde deniliyor ki:

"Hobbes'in, ünlü "homo homini lupus" sözü, kurtlar için haksız olarak söylenmiştir; çünkü onlar birbirleriyle ilişkilerinde, insanın insanla ilişkilerindeki vahşilikten ve zalimlikten, daha az vahşi ve zalimdirler."

Bu olgular, aşığı hayvanlardan yükseklerine ve hayvandan insana yükseldikçe fizyolojik yaşamak kavgasının kaybolmaya eğilim gösterdiği biçimdeki **Novicow'un** iddiasının yanlışlığını göstermeye elverir. Olgular, bu kadar hoş olan bir **tümevarım'ı - induction'u-** zerre kadar doğrulamıyorlar.(15)

Şimdi, eğer biz insanı gözönüne alırsak, **grup içinde ve gruplar arasında** yaşamak kavgasının evriminin yukardaki şemasının tam ve doğru olduğunu söyleyebilir miyiz? Çok korkarım ki, hayır!

Novicow, kendi kitabında göstermiştir ki, insan, kendi tarihinin başlangıcında, "**et yiye**n" olmayıp, "**meyve yiye**n" bir yaratık idi ve insanın toplu halde yaşamak hususundaki kuvvetli "**içgüdü**sü", kendisini barıştı bir yaratık haline getirmişti.

Ancak, insan zekasının gelişmesiyle, bu içgüdü gücünü yendikten sonradır ki, savaş, insan tarihinde meydana çıkmıştır.(16)

Bütün bunlar, spekülasyondan başka bir şey değildirler; bununla birlikte, bu gösteriyor ki,

Novicow, insan tarihi boyunca, **yaşamak kavgasının, fizyolojik** biçimlerinden, **fikri ya da zihinsel - intellectuel-** biçime geçerek, sürekli olarak azaldığı tarzındaki kendi iddialarında, çelişikliğe düşüyor.

Eğer biz, spekülasyondan olgulara geçerse, **Novicow, Vaccaro, Summer, Keller** ve hatta **S. R. Steinmetz'in** bize söyledikleri gibi(17) yetkisiz bir yazar kalabalığını söylemeksizin, **İlkel -primitif- insan, uygar insan'dan** daha yırtıcı, kan dökücü ve savaşçı ya da kavgacı olduğunu söyleyebilir miyiz?

* Olgular, onlar bilindikleri kadar, bu soruna olumsuz cevap vermemize müsaade etmezler, bu soruna, doğrulayıcı bir biçimde de cevap vermemize az müsaade ederler.

Biz bugün kesinlikle biliyoruz ki,

* "**vahşi**", **zalim** ve kandökücü bir hayvana, hiçbir biçimde, benzer değildir. Biz onun, zalim, kan dökücü ve

yırtıcı bir hayvana katiiyen benzemediğini, kesinlikle biliyoruz.(18)

* En aşağı kara avcılar gruplarından, basit kavimlerdeki en yüksek tarımcı -ziraatçı- gruplarına kadar olan mesafe, kuşku yoktur ki, büyüktür.

* Eğer eleştirilen teori doğru olsaydı, en aşağı kara avcılarından çok, yüksek tarımcı -ziraatçı- kavimlerden az bilinin **savaş**, yenilmişlere **çok insanca davranıldığı**'nı fark ve tahmin edecektik. Bununla birlikte, olgular, bu umudun doğru olduğunu göstermiyorlar. Basit 298 kavmin incelenmesine mahsus olan sonuçları özetleyen aşağıdaki tablo onu bize gösteriyor:

Yenilmişlere uygulanan koşul Her kavim kategorisinde her şeklin hal miktarı (6)			
Kavim kategorileri	Öldürülmüş mağluplar	Yalnız ölmüş insanlar	Esir edilmiş kadın ve çocuklar
Aşağı kara avcılar	6	3	5,5
Yüksek kara avcılar	23	17	10
Aşağı ziraatçılar	15	6	1
Aşağı çobanlar	-	-	-
Yüksek ziraatçılar	44	7	8
Yüksek çobanlar	1	1	1
Çok yüksek ziraatçılar	16	7	6

Kavim kategorileri (Sınıfları)	Yenilenlerin genel tarzda estirliği	Kabul edilmişler (adoptés)	Değiştirilmiş yahut serbest bırakılmış
Aşağı kara avcılar	1	1	1
Yüksek kara avcılar	11	9,5	7,5
Aşağı ziraatçılar	4,5	12	-
Aşağı çobanlar	2	1	-
Yüksek ziraatçılar	15	14	7,5
Yüksek çobanlar	1	-	1
Çok yüksek ziraatçılar	35	2	1,5

Yalnız dokuz halde "**hiçbir savaş**" görülmemiştir ve bu örnekler yüksek tarımcı kavimlerde bulunmamıştır, fakat en aşağı kara avcılığı yapan 9 ziraatçı kavimlerde rastlanmıştır.

Bu incelemeyi yapan yazarı, "**Örgütlenmiş savaş, endüstrinin ve genel olarak sosyal örgütün ilerlemesiyle gelişir.**" sonucuna götürüyor.(19)

Ola ki, tablo, başka her eleştirmeden çok, bu bakımdan incelenmiş olan basit kavimlerin çok büyük sayısını içeriyor.

* Tablo, **Novicow'un** ve **Vaccaro'nun** teorisine karşıt olarak, en aşağı kara avcılığı yapan kavimler devrinden, en yüksek ziraatçı kavimler devrine kadar geçildiği vakit, **savaşın**, hissedilebilen nicelik ya da nitelik olarak, **hiçbir biçimde azaldığını göstermiyor.**

* **Eğer biz tarihsel kavimlere geçerse, bu halde, tartışılan teoriler daha iyi bir durumda bulunmazlar.**

* Biz bugünkü günde, Avrupa kavimlerinin son dokuz yüzyıl içinde, **savaşın azalıp azalmadığını bulmak için, elimizde az ya da çok sistemli iki deneme vardır.**

* Yazarlar, bu sorunun çözümüne temel olarak, her memleketin her yüzyılda savaş ve barış içinde geçen yıllarının sayısını gözlemişler ve tesbit etmişlerdir.

* Onlardan biri, bu aynı yüzyılların bütün başlıca savaşlarından, kaybolan **savaşın kuvvetlerinin** -ordunun-oranını gösteren verilmiş gerçekler katmışlardır. Bunların incelemelerinin başlıca sonuçları, aşağıdaki tabloda gruplara ayrılmıştır.(20)

Bu rakamlar, bütün nüfusu, Avrupa nüfusunun ancak önemsiz bir bölümü olan küçük memleketler için, savaşın bir azalmasından söz edilmesinin mümkün olduğunu gösteriyorlar.

Büyük mekleketlere ait olan verilmiş gerçekler, büyük bir sonuç için hiçbir sağlam temel vermiyorlar. Eğer buna, savaşın gelişmesinin geniş devirleri üzerinde, **F. A. Woods'un**iddia ve tasdik ettiği düşünceler katılırsa; sonunda XX. yüzyılın verilmiş gerçekleri eklenirse,

Dr Woods'un, "İngiltere, Fransa ve Rusya'yı ilgilendiren çizgiler -onun diyagramından-, **militarizmin katiyyen ortadan kaybolacağını telkin edemeyeceği**"

biçimindeki sonuçlarla olgunların bütünü, daha iyisi, **"savaş yıllarının azalmasından yana mütevazı bir olasılığı** -ihtimaliyet- toplamını katmaktan başka bir şey yapmamak şeklindeki sonuçlarıyla uyuşmaktan kendimizi alamayız. Yazarın yaptığı, **savaşın hacminin evriminin incelenmesi, Bodar - Woods** anketinden daha tamdır. Bu inceleme, bu kitabın orjinal baskısına göre birçok yıl sonra ve 1934'de yayınlanmış olan inceleme, Grek, Roma ve Avrupa tarihinde savaşın evrimi üzerine yapılan aşağıdaki tablonun **indice**'lerini verdi.

Savaşın hacminin **indice**'i, milyonlarca nüfusa varıyor. Bu **indice**'lerin kurulması metodu ve ayrıntılar üzerinde geriye çevrilmeyip uygulanarak, burada metod temel olarak alınırken şu`sonucu söylemek mümkündür:

Savaş hacminin indice'i						
Avrupa indice	Asır	ROMA			Yunanistan Asır	Yunanistan indice
		1.000.000 Avrupa	nüfus için İtalya	indice Asır		
0,2	XII ^e	0,3	6,3	IV ^e av.J.G	2,9	V ^e av J.G.
0,21	XIII ^e		1,4	IV ^e av.J.G	2,9	V ^e av J.G.
0,68	XIV ^c		6,3	III ^e -	4,5-6	IV ^e -
1,04	XV ^c	0,3	2,8	I ^c -	4,5-6	IV ^e -
1,86	XVI ^e	0,08	0,6	I ^e ap.J.G.	0,3-0,4	II ^e -
2,1	XVII ^e					
1,1	XIX ^e					
8,12 (Premier quart)	XX ^e					

1.) XII. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar, savaşın hacmi artmıştır. Ve daha sonra XX. yüzyıla kadar, savaş bize, insan tarihine mutlak surette geçmiş bir indice'ini vermiştir. Savaşın zaman boyunca azaldığını iddia etmek için, hiçbir neden yoktur. Kaybolmasını isteyen bütün bu teoriler, olgular üzerine değil, arzular üzerine kurulmuşlardır.

Memleketlerde ve yüzyıllarda savaş yıllarının miktarı
Yukarıdaki hattın rakamları (Woods)ın, aşağıdaki
hattın rakamları (Bodart)ındır.

Memleketler	1100 1200	1201 1300	1301 1400	1401 1500	1501 1600	1601 1700	1701 1800	1801 1900
İngiltere	54	36	65	51	54,5	43,5	55,5	53,5
Fransa	36,5	49	43	52,5	60,5	46,5 65	50,5 52	35 74 a 32 b
Avusturya ve Habsburgların Avusturya- Macaristan'ı					75,5	73,5 77	48,5 59	13,5 25
Rusya					78,5	57,5	49,5	53
Türkiye					80,5	89	23	39,6
İspanya					73	82	48,5	53,5
Polonya					55	68	22,5	
Danimarka					32,5	30,5	12	15
Hollanda						62,5	29,5	14,5
Hohenzollern Prusyası						58,5	31	13
İsveç					50,5	50	29,5	6,5

a. Müstemleke savaşlarıyla birlikte

b. Müstemleke savaşları olmaksızın.

**2.) Savaş, başka sosyal -kültürel gidiş ya da oluş-
lar- süreçler gibi, hiçbir sürekli doğrultu olmaksızın,
başıboş akıcılıklara tabi olur.**

XVII., XVIII., ve XIX. yüzyılların savaşlarında, sa-
vaşan orduların kayıplarının yüzdesini gözönüne alırsak,
biz bu kayıplarda azalmaya yönelmiş olan hiçbir eğilim
bulamayız.

Zamanla, orduların hacmi, yalnız mutlak değer iti-
barıyla değil, muhtemel olarak, nüfus oranı bakımından
da, artmıştır. **Sonuncu savaşta, ulusların hemen
hemen bütün nüfuslarının orduya dönüştürüldüğünü
gördük.** O halde, çağdaş orduların kayıplarının oranı,
geçmiş zaman ordularının kayıplarının yüzdesinden
aşağı değildir; bu, büyük ölçüde, özellikle, **Steinmetz**

gibi muhtelif yazarların kanılarının tersine olarak, **savaş kurbanlarının sayısında, fiili bir azalma olmadığına bizi kuvvetle inandırıyor.**

Yukardaki, üç yüzyılın bütün başlıca savaşlarının kayıpları üzerinde, **Bodart'ın** vücuda getirdiği ve savaşın orduların bütün kuvvetleriyle orantılı olarak hesaplamış olduğu birçok ayrıntılı tablolar, bu kayıpların bir azalmaya yönelmiş olduğu hissedilebilen bir eğilim göstermiyorlar.

*** Bu verilmiş gerçekler, savaşın ortadan kalkacağı iddiasını, bugünün olgularıyla, ortaya atmanın, güç olduğunu göstermek için müjde gibi görünüyorlar.**

*** Savaşın vahşiliklerinin kalitece azalmasına** gelince, eleştirilen teoriler, keza **çok kuşkulu gibi görünüyorlar.** Düşmanın makineli tüfeklerle, zehirli gazlarla, tanklarla, ağır top mermileriyle, oklarla, mızraklarla, ya da topuzlarla mahvetmek yerine, başka **"bilimsel"** metodlarla düşmanın yok edilmesinin **daha insanca** olduğu apaçık olarak görülebilir; fakat bu, kişisel zevk işidir.

Yazarın fikrine göre, zaman boyunca, **"savaşın, artan bir biçimde insancillaştırılması"ndan** söz ettirebilecek kadar, hissedilebilen bir fark yoktur. Keza son savaş denemesi de göstermiştir ki,

XX. yüzyılda, kadınlar, çocuklar ve bütün sivil halk, Vaccaro'ya göre çok uzak bir zamanda olduğu gibi, çok defa yok edilmişlerdir.

Bu işeretler, tartışılan teorilerin vehimli -illusoire-karakterini göstermek için, belki elverirler, ben korkarım ki, biz olguları ne kadar derinleştirirsek, safsatalar - sophisme'i- de o kadar belirecektir.(21)

Bunlar **"dérivations"**lardı ki, bunlarda arzu edilmiş olan doğrultu gerçek doğrultunun yerine konmuşlardır.

Bu nokta üzerinde bu kadar elverir.

"Yaşamak kavgası"nın biçimleri ya da insan denenilen varlıklarda, düşmanca ilişkilerin biçimleri, birdir. Şimdi onları görelim.

Bu biçimleri sınıflamak, incelemenin amacına göre değişir. Mevcut olan sınıflamaların çoğu, **Tarde'in** üçlü sınıflamasının bir türünü gösteriyorlar:

Savaş -harp -, yarışma -yarışma - rekabet - concurrence- ve **polémique** olarak **Novicow'un** ortaya koyduğu mücadelenin dört biçimine yaklaşırlar.(22)

G.Simmel'in **L.von Wisse'nin**, **R.Park'ın** ve **E.Burgess'in**, **E.A.Ross'un** ve başkalarının sınıflamaları böyledir.(23)

Kuşku yoktur ki, bu sınıflama, bu problemin yalnız bir görünüşünü içerir ve bu, mümkün olan birçok sınıflamalardan yalnız biridir.

1.) Birincisi, bütün düşmanlıkları -antagonismes-, onların spesifik karakterlerine göre sınıflamak mümkündür. Onlar, örneğin, bilinçli; bilinçsiz tek yanlı -unilatérale- olabilirler; onlar, kurtla kuzu arasında ki düşmanlıkta olduğu gibi, ya da iki partinin düşmanlığında olduğu gibi, birbirlerini tehdit ederken, karşılıklı -mutuel- olabilirler;

* Bir tek parti, öteki partiyi, fizikmen mahvetmeye eğilim gösterdiği vakit, **düşmanlık, mutlak-ablosu- dir**; ya da kendisine bağlı kılmak, onu sömürmek, ona üstün olmak ve birçok türlü rekabet de, **düşmanlık, nispi -relatif-dir**.

2.) İkincisi, diyagnostik belirtilere -symptomes

diagnostiques- ya da düşmanca davranışların belirtilerine göre, -les manifestations d'attitudes antagonistes-, aşağıdaki düşmanca ilişkiler ayırd edilirler:

Savaş -guerre- fiziksel mücadele- lutte physique-, rekabet - concurrence-, kalem münakaşası -polémique-, baskı - contrainte-, cebir -coercition-, ve bir sürü düşmanca ilişkiler.

* Karşı birliklere göre, bireyler ve gruplar arasında düşmanlık vardır. Karşı birliklerin tabiatlarına göre, **devletler** -tab'lar- nationalitésler- ırklar, din grupları, politik partiler, cinsel gruplar, sosyal sınıflar, mesleki, eko-

nomik, ideolojik gruplar arasında, v.b. düşmanlıklar vardır.

Kısaca, sayılan şeyler, insana özgü düşmanlıkların başka başka biçimlerde sınıflandırılmalarının olanağını gösterir. Mümkün olan birçok sınıflamalar arasında kabul edilmesi gerekeni seçmek, güdülen amaca bağlıdır.

4.- SAVAŞIN POLİTİKA ORGANİZASYONU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bu alandaki ne önemli fikir, toplumun **askeri tipi ve endüstri tipinin** teorisinde ortaya koyan, ola ki, **Herbert Spencer'dir**.

Spencer'in teorisi:

1) Harp ve militarizm, hükümet otoritesinin uzamasına, 2) merkezileşmesine, 3) **despotizmine**, 4) **sosyal tabakalaşmanın artmasına**, 5) halkın özerkliğinin -autonomiesinin- ve kendi kendini yönetmesinin azalmasına ve böylelikle **savaş ve militarizm, milleti ordu haline ve orduyu millet haline getirmeye**;

Barış, savaşın tersi olan bir sonuç husule getirmeye eğilim gösterir: Hükümet karışmasının -müdahalesinin- azalması, halkın özgürlüğünün ve özerkliğinin, muhtarlığının artması, sosyal ve politik tabakalaşmanın zayıflaması ve merkeziyetsizlik.

Savaşın sonuçlarının nedenleri:

Savaşta esas itibarıyla bütün şeyler eşit olduğuna göre, savaşta, ordu haline getirilmiş ve kuvvetli bir hükümet tarafından kumanda edilmiş olan bir millet, galip gelmek hususunda, herkesin istediği gibi hareket ettiği, kuvvetli bir kumandanın merkeziyetin ve üyelerin eylemlerinin - faaliyetlerinin- koordinasyonu bulunmayan bir milletin, galip gelmesinden, daha çok şansa sahiptir.

Fazla olarak, askeri eğitim, "**sırada**" **pasif itaat alışkanlığı** yerleştiren antrenman ve disiplin, yüksek otoritelerdeki kumandanın pasif itaati, ordunun aynı mahiyeti, zafer bakımından, bu mertebeler silsilesine özgü

ve **aurocratique mutlak hükümete** mahsus organizasyonu gerektiriyor. Bundan başka, kışla hayatı içindeki erlerin, yüksek yüksek otoritelerce yönetilen bir hayattır. Onlar birçok özgürlüklere ve bağımsızlığa sahip ve onu elde etmeye güçlü değildirlir.

* Bütün bunlar, uzun birçok savaflara girmiş olan bir millette, "**askerce disiplin**", tabi olanlarda itaat, yöneten otoritelerde **despotça bir komuta etme alışkanlığı** aşılamaaya eğilim gösterir. Bu da, hükümet otoritesinin yayılmasına, merkezde toplanmasına, despotik bir karar almasına neden olur.

Savaş ve militarizm ile sebep olunan başlıca yol ya da gidiş bunlardır. Bununla birlikte, onlar oldukları gibi, özellikle ahvale göre, **idéologié'ler** ve "**sözlü tepkiler**" biçiminde muhtelif "kıyafetlere-giysilere" girebilirler. Onlar kimi vakit, askeri şeflerin, kralın ve aristokrasi diktatörlerinin despotizmi biçiminde görünürler. Kimi vakit tersine olarak.

* "**socialisme**", "**communisme**", "**proleterya diktatörlüğü**", ya da "**millileştirme - nationalisation**" biçimlerini alırlar.

* Bu "kıyafetlerin ya da giysilerin çeşitlerine rağmen, fark tamamıyla yüzeyde dir. Her iki giysi tipi, aynı mahiyetteki yol ya da gidişi -processus'u- içerirler.

* Her ikisi de, hükümet otoritesinin genişlemesini ve yayılmasını -despot kominist hükümet, ya da despot generaller hükümeti, ya da kral hükümeti biçimi altında -gerçekleştirmeye eğilim gösterirler.

* Her ikisi de, -bir imparatorun autocratique biçimi altında, endüstrinin ve "**millileştirilmiş - nationalisé olmuş**" zenginliklerin evrensel kontrolü ile; özel mülkiyet ve girişimin sınırlandırılması ile; halkın davranışının ve ilişkilerinin düzenlenmesi ve kontrolü aracılığı ile;

* **Her ikisi de**, bireylerin özgürlüklerini, sonuncu haddine kadar sınırlandırır ve millete şefler tarafından tamamıyla kontrol altında bulundurulmuş bir ordu selameti verirler.

* **Her iki halde de**, isimler başka başkadırlar, fakat

ruh aynıdır. Böylece, **Spencer'e** göre, "**militarizm**", "**communisme**", "**socialisme**" kardeşirler. Birincinin artması, sonuncunun başarısına götürür. Hükümet otoritesinin genişlemesine olan eğilim, kralların, asilzadelerin ya da askeri "şeflerin güçlerinin - iktidarının - artmasına" gerici "**réactionnaire**" şekli almadıkça, birincisinin artması, sonuncunun başarı elde etmesine götürür.(24)

Spencer'e göre, militarizm ile politika örgütü, **askeri tipi**; ve barış ile **endüstri tipinin** arasındaki karşılıklı bağlantının **-corrélation'nun-** ruhu bundan ibarettir.

Spencer'in fikri, esas itibarıyla bana, doğru gibi görünüyor.(25) Bir yandan, savaş ile militarizm arasındaki **corrélation** ve öte yandan gerek "**gerici-réactionnaire**", gerek "**communiste**" ve "**socialiste**" bir giysi altında, hissedilebilen bir hükümet otoritesinin merkeziyet despotizmi şekline ve genişlemesine eğilim, hakikatte elle tutulabilir gibi görünüyor. Bu özel bağlantı - l'interference- aracılığı ile çok tadil edilmiş -neutralisé-olamayacağı, ya da militarizm olayalara özgül bir faktörü olduğu anlamına gelmez.

Başka faktörlerin de ve ezcümle bir toplumun fakirleşmesinin oynadığı özellikle önemli bir rol de vardır. Bununla birlikte, bu **Spencer'in** çok parlak bir surette taslağını yaptığı ya da tasarlamış olduğu **corrélation'u** bozmaz.(26)

Geçmiş zamanın tarihsel verilmiş gerçeklerinden başka, bu ilişki, sonuncu savaş ve savaş sonu yılları ile sık sık pekleştirilmiştir. Biz bütün savaşa memleketlerdeki hükümet otoritesinin, olanağanüstü gelişmesine ve yayılmasına tanık olduk. Rusya'da, Ma-

caristan'da, Romanya'da, Bavyera'da,v.b. de "**askeri komünist diktatörlüğü**"ne götüren ve başka birçok memleketlerde sosyalist hükümetlere vardırıan sosyalist ve komünist partilerinin başarılarında bir yükselme oldu. Bundan başka,

* Savaşın sonu ile, savaş sonrasının etkilerinin sonuçlarıyla, barışcılaştırılması ile, bütün bu toplumlarda, bu grupların başarısının nasıl azalmaya başladığını gördük.

* Grupların politikalarının **despot karakterleri** ve onların **sınırsız komünizmi** -communisme illimité- hatta Rusya'da bundan çok az birşey kalıncaya kadar , gittikçe hafiflemeye başlamıştır. Ve hatta orada, kapitalist sistem, özel mülkiyet, vatandaşların özgürlüğü ve "endüstri" toplumunun başka belirgin özellikleri, hatta komünistlerin kendi elleriyle, geniş ölçüde tekrar kurulmuştur.

Kısaca, **Spencer'in** fikri, esas titibarıyla, bana doğru gibi görünüyor.

5.- SAVAŞIN VE ÇATIŞMANIN -MÜCADELENİN- SOSYAL FONKSİYONLARI VE ETKİLERİ

Savaş ve mücadele olaylarının ne kadar az incelendiğini ve bu alandaki bilgilerimizin ne kadar eksik olduğunu, savaşın sosyal fonksiyonu ve etkileri üzerinde, birbirine karşı olan iki tip sosyolojik teorinin mevcut olduğunu gösteriyor.

* **Birinci yip teoriye** göre, savaş ve mücadele, insan ilerlemesinin başlıca faktörleri olmuşlar ve çok iyi şifa veren bir sürü etkiler yapmışlardır.(27)

* **İkinci tip teoriye** göre, **savaş** -harp-, "**cehennem gibi birşey**"dir ve **sosyal yaşantının muhtelif elemanları üzerine,en büyük tahrip edici** etkiden başka bir şey yapmaz.(28)

Her iki tip de, ünlü sosyal düşünürler tarafından desteklenmiştir ve onların arasındaki dil kavgası hatta

bugün bile sürüp gidiyor. Onların kalem tartışması - polémique- ve kanıtları, adet olduğu üzere, savaşın "iyi" ya da "kötü", "hayırlı" ya da "zararlı", "arzu edilmeye değer", ya da "arzu edilmeye değmez" olduğu biçimdeki "değer" yargı biçimlerinde, davranmışlardır.

* Bu metod, bilimsel olmayan bir sürü anlayışları, kaçınılmaz surette teorilere sokmuştur. Onlar -bu anlayışlar-, daha sonra, partiler arasında anlaşmazlığı kolaylaştırmışlardır, dil kavgası, olguların oldukları biçimde, çok defa tasvir edici plandan, **moral evrimin** teorik akıl yürütmenin planına geçirmişlerdir.

6.- BİYOLOJİK SOSYOLOJİ ÜZERİNDE GENEL SONUÇLAR

Okul, birçok eksiklerine rağmen, bütün olarak alınınca, sosyolojik düşüncenin en kuvvetli akımlarından birini sunmuş, birçok okullar üzerine ışık serpmiştir; birçok doğru **corrélation**'ları belirtmiştir; ve sosyal l'océan'ın latif ve ilginç yüzünün altında saklı bulunan bir çok faktörleri göstermiştir.

Bu okulu, bu nedenlerle, en önemli sosyoloji okullarından biri olarak tanınmak gerekir. O, kendisini sevelim, ya da sevmeyelim vardır.

* Biyolojinin buluşları, ne kadar büyük, tam ve doğru -exacte- olursa sosyal olayların biyolojik yorumlanmaları da, o kadar tam ve doğru olacaklardır. Ve bu buluşların, yarının sosyolojik düşüncesi üzerinde yapacakları olası etkilerde, o derece kuvvetli olacaklardır.

* **Biyolojik yorumların hak ve yetkisi olmaksızın karışmak istemelerine karşın - sosyolojinin kapılarını kapatmayı denemek, yararsız ve umutsuz bir iştir; bizim bugün "sosyal biçimlerin" bazı taraftarlarının bizim köşeye çekilmemiz, sosyolojiye iyi birşey katmayacaklardır.**

Bir yandan, fena iskolastiklerin artması, ağızda cümleler yuvarlamak sanatı ve kısır terminolojik bir tartışma; Öte yandan, **ad hoc** geri bir biyoloji kişisel ve tek

yanlı, esasında yanlış olan bir biyoloji, bu köşeye çekilmenin olası sonuçlarıdır.

Bu, geçmişte olmuş bir haldir ve ola ki, yarın da böyle olacaktır. **"Sosyal şekiller"**in taraftarlarının bu iddiası kabul edilirse, ola ki, gelecek zamanda da böyle olacaktır.

Bundan sakınmak için, biz biyolojinin buluşlarını izlemeliyiz. Öyle ki, onların bilimsel bakımdan malik oldukları şeyleri almalıyız ve **"sözümüne bilimsel"** olanları reddetmeliyiz. Sosyal olayları **"biyolojik yorumlanması"**na gelince sosyologların koyulmaları gereken akla uygun yol budur.

BİO-SOCİALE OKUL DEMOGRAPHİQUE OKUL

Ben bu ad altında, **démographique** faktörü, ilk önemli "**değişken**" gibi gözönüne alan ve bundan ötürü, sosyal olayları, bu faktörün bir fonksiyonu ya da bir sonucu gibi yorumlamayı deneyen teorileri inceleyeceğim.

Demographique faktör ile, nüfus hacminin azalması ya da artması, ya da yoğunluğu anlaşılır.

Nüfusun nitelik olarak görünüşü, ırkçı okul bölümünde tartışıldığı için, burada ele alınmayacaktır.

1.- BU OKULUN ÖNCÜLERİ

Sosyal düşüncenin en eski kaynakları ve çok eski toplumların uygulamaları gösteriyor ki, insanlar, uzun zamandan beri sosyal olaylar alanında **nüfus faktörünün** oynadığı önemli rolü ayırd ediyorlardı. Onlar, nüfus sorununun, nicelik ve nitelik olarak iki görünüşünü belli bir oranda değiştirmişler ve bunun sonucu olarak bazı sosyal uygulamalar yapmışlardı.

Onların amacı, nüfusun hacmini, ya arttırmak, ya da azaltmak ve onun kalitesini ıslah etmek idi.

İncil'in: "Artınız ve çoğalınız ve dünyayı doldurunuz." diye salık vermesi nüfusu arttırmaya yönelmiş olan çeşitli görüşlerin ve eskilerin uygulamasının tipik örneğidir. Bu, verilmiş bir toplumun sürekli varlığının ve refahının zorunlu olarak gözönüne alınan koşuludur.

Öte yandan, **mecburi bekarlık, ihtiyaçların ve yeni doğanların öldürülmesi, düşürülen çocukların kaybedilmesi, v.b.** gibi bazı pratikler ve adetler, birçok ilkel toplumlarda bulunur.

Öjenik XX. yüzyılın bir icadı değildir. Tarihten binlerce yıl önce, **öjenik**, ancak bazı toplumları örnek olarak göstermek gerekirse, İsparta'da ve eski Hindistan'da, Çin'de ve Museviler'de kuvvetle uygulanmıştı.

Kimi sosyal düşünürlerin ortaya çıkmalarından beri, onların büyük bir sayısının, nüfus faktörüne dikkat ettiklerini burada söylemeye ihtiyaç yoktur. Onlar, kendi teorilerinde, pratik olarak çok gelişmiş bir biçimde, nüfus üzerindeki başlıca çağdaş teorileri oluşturan var-sayım tipleri ileri sürmüşlerdi.

Liste, **Malthus'un**, -1766 - 1834- devrinden önceki nüfus üzerindeki muhtelif teoriler ileri sürenlerden, uzundur. Devir açan **Malthus'un** kitabından **-Essay of the Principle of Population** -Birinci baskı 1798-, sonra, bu sorunu tartışmayan pek az ekonomist, sosyolog, politika teorici, psikolog, pratik islahatçı, demograf, istatistikçi ve ünlü **eugenist** vardır. Onların bütün teorilerini incelemek niyetinde değilim. Onların çoğu, nüfusun miktarı ve yoğunluğu, onların **neden'i** olmaktan çok, **değişkenlerin** sonucu gibi gözönüne almışlardır; benim amacım, **sosyal gidişlerin ya da sosyal oluşların, demografik faktörün fonksiyonu gibi yorumlayan teoriler'den** başka şeyi hesaba katmamaktır. Biz bu tipik teorileri alarak, hiç olmazsa, bu alanda formülellenmiş olan başlıca fikirleri inceleyeceğiz.

2.- ADOLPHE COSTE

Nüfusun hacim ve yoğunluğuna, Paris İstatistik Derneği'nin ve Sosyoloji Derneği'nin eski başkanı olan **Adolphe Coste'un** teorisinin verdiği önem kadar ilgi gösteren, hemen hemen başka sosyolojik teori yok gibidir.

Ben **demografik teorileri** incelemeye, **Coste'un** teorileri ile başlayacağım. Bunun nedeni, onun eserlerinin özellikle önemli olması, ya da bu teorilerin kaynağında bulunması değildir.

Coste, önemli "**sosyal gidişleri ya da oluşları**" açıklamak üzere, **demografik faktörü**, dünyada her kapıyı açan bir anahtar -maymuncuk- yaptığı için, onun teorisinden başlıyorum.

Coste'un teorisinin başlıca fikirleri, kendisinden önce **M. Kovalevsky** tarafından ortaya konmuştu. Esasen **Coste**, teoriyi icad eden bir kimse olarak selefi, **Kovalevsky'yi** gösteriyor.(29) Bundan başka, bu fikirler, **A.**

Loria, Yves Guyot, P. Mougeolle ve L. Winiarsky taraflarından ileri sürülmüşlerdi. Coste, kendi eserlerinin yayınlanmasından önce bunların eserlerini bilmiyordu. (30)

Coste'un sosyolojik teorileri:

1.- Tarihsel olguların iki temel sınıfı vardır:

1. Sosyal olaylar, 2. İdeolojik olaylar.

* Coste, "Sosyal olgular"dan yönetimi, üretimi, ya da yararlı şeylerin dağılışı, inanç ve dayanışma olaylarını anlıyor.

* "İdeolojik" olgular-fait "idéologique"dan: şiir, felsefe, muhtelif ideolojiler gibi, pratik olmayan sanatları anlıyor.

Kullanılabilen ve faydacı-utilitaire- bir karakteri olmayan teorik ve spekülâtif bilimlerde de buraya girerler.

Bu iki olay, kesin bir biçimde ayırd edilmelidirler.

İdare etme, ürün elde etmek, inanç ve dayanışma sosyal olayları, kendi dalgalanmalarında ve kendi evrimlerinde sıkı bir corrélation halindedirler.

"İdeolojik" olaylar, "sosyal olaylar"la hiçbir sıkı corrélation göstermezler. Başka bir terimle, dayanışma - solidarité- ve "ideolojik düşünüş bir-birinden bağımsızdır".

Coste'un iddiasını 4 olgu pekleştirirler:

1.- Birincisi, "sosyal ve ideolojik olaylar "arasında corrélation yoktur. Bu şu olgu ile ispat edilmiştir ki, "büyük düşünürler" ya da "ideolojik değerler"in yaratıcıları, en kuvvetli toplumlarda görünmemişlerdir.

Eğer "sosyal oluş" - "socialité" ile "ideolojik düşünüş" arasında bir corrélation kurulmuş olsaydı, bu hal vukubulacaktı. Hristiyanlığın, Budizmin ve İslam'ın ideolojileri kuvvetli ve ilerlemiş olmaktan uzak olan kavimlerde görünmüşlerdir. Küçük bir Yunanistan, en mü-kemmel şairler, düşünürler, filozoflar yetiştirmiştir. Fakat bu ideolojik düşünüşün bolluğu, sosyal oluş - socialité-sine etki etmemiştir. O, şüphesiz kuvvetli bir toplum oluşturamamıştır.

* **Romalılar**, Yunanlılardan daha cahil idiler: Mısırlılar ve başka birçok kavimler; fakat mükemmel idari, hukuki, askeri ve sosyal bir mekanizma örgütü vücade getirmeyi başarmışlardı.

* **"İdeolojik yaratma"** hususundaki fikirlerine rağmen, onlar sosyal oluşun -ilerlemesine Yunanlıların yaptıklarından daha çok katkıda bulunmuşlardır.

* XV. ve XVI. yüzyıllarda, İtalya ve Fransa, **"ideolojiler"** hususunda Almanya, Hollanda ve İngiltere ile karşılaştırılamayacak derecede- üstün idiler; fakat bu sonuncu memleketler, ticari, idari, dinsel ve politik örgütü bakımından, Fransa'ya, ya da İtalya'ya çok üstün idiler.

2.- **İkincisi**, bu aynı **corrélation** yokluğu, şu olgu ile ispat edilmiştir; sosyal ilerleme devirlerinde olduğu kadar, sosyal çöküş devirlerinde de görünmüşlerdir. Onlar, sosyalliğin çökmesi devirlerinde politik, ekonomik, idari dinsel refah devirlerinden, daha çok görünürler.

Bu, iki olgu tarzı da birbirlerine bağlı iseler, bu husule gelemezdi.

* Yunanistan'da ve Roma'da parlak **"idéologique"** devir, filozofide, sanatlarda, şiirde, mimarlıkta ve edebiyatta, v.b. de sosyal organizasyonun bozulması devri idi. Biz aynı olguyu İtalya'da **Renaissance** devrinde görüyoruz.

3.- **Üçüncüsü**, Aynı ırk, aynı devir ve aynı sosyal koşulların en ayrıcalı ideolojik dehalar doğurdukları olgusunda, bu **corrélation** yokluğu, apaçıktır ve keza bunun tersi olur. Böyle düşünürler en ayrıcalı sosyal koşullarda görünürler.

* Her toplumun "sosyal" olguları, irki ulusal çizgilerin damgasını taşırlar; oysa ki, ideolojik olgular, kozmopolit ve uluslararasıdırlar ve içinde doğdukları toplumun her türlü damgasından uzaktırlar.

Eğer sosyal ve ideolojik olgular birbirlerine bağlı olsalardı, bu durum husule gelmeyecekti.

4.- **Dördüncüsü** **İdeolojik olgu mekanizmasında**, ne bitişiklik -continuité-, ne süreklilik, ilerleme -

progrés permanent- ne düzenlilik, ya da düzenleme - régularité- vardır. Onlar keyfi bir surette - capricieusement- görünürler, ve kaybolurlar, sönerler ve çökerler. Oysa ki,

* **Sosyal olgularda, süreklilik, düzenlilik - régularité, karşılıklı bağlantılar vardır.**

* İdeolojik olgular üzerine "sosyal" olayların etkisi olmadığından, bu sonuncular birincilerden daha bağımsızdırlar.

* **"İdeolojik yaratmalar"**, ister adetler üzerindeki

Fisagorcuların teorisi olsun, Eflatun'un ideler teorisi olsun, Epicur'cülerin atom teorisi, Leibniz'in Monadologie'si, Newton'un genel çekim yasası, ya da Lamarck'ın ve Darwin'in evrim teorisi olsun -kütleler tarafından bilinmezler. Bu teorilerin kütleler üzerinde hiç bir pratik etkisi olmaz. Eğer bu teoriler gözden kaybolmuş olsalardı, onlar, "Sosyal olaylar"ın akışına hissedilebilecek kadar etki etmezlerdi.

* Onlar, daima yararlı olmalarından başka, kamusal -collectif-eylemin sonucu olan ortak ihtiyaçların, karşılıklı telkinin, gıpta ya da rekabetin -l'émulation'un- ve işbölümünün sonucu olan sosyal olgulardan tamamiyle ayrıcalıdırlar.(31)

2.- **"Sosyal ve ideolojik olgular"** tamamiyle ayrıcalı olduklarından, onlar başka başka bilimler tarafından incelenirler.

İdeolojik olgular, **"Idéologie"** tarafından incelenirler. Bu, psikolojiye oldukça benzeyen, fakat radikal bir surette değişmiş bir bilim olacaktı.

Fizyolojik bölüm, biyolojiye; fizyolojik olmayan bölüm, şimdilik **"ideoloji"ye** (32) dönüşecekti.

3.- **Bilimlerin sınıflara bölünmesinde, paralel olarak, sosyolojiyi, Comte'un yaptığı gibi, biyolojiden sonra sıraya koymak gerekir.** Oysa, İdeoloji, sosyolojiyi izlemek zorundadır.(33)

4.- **Coste, sosyal olgulara geçerek, -idare, üretme, inanç ve dayanışma,- onların evriminde her aşamanın**

başka aşamalarla corrélation halinde olarak, beş aşamada tayin edilmiş olan bir gidiş ya da oluş izlediklerini bulmuştur.

Coste'un sosyal evrim teorisinin kendi sınıflamasının temeli yapmıştır, sırf hayvansal aşamadan geçen kavimlerin, sosyal evrim aşamalarını vermesinde, belli bir sonucun varolduğunu; bu biçimlerin birbirleriyle **corrélation** halinde olduklarını; ve sosyal fonksiyonların ilerlemiş bölümüne henüz tarihsel bir eğilim mevcut olduğunu; eşitsizliğin gittikçe azaldığını birlikte çalışmanın bir artması mevcut olduğunu belirtiyor.

5.- Eğer biz sosyal olayların yukardaki evrimini açıklayan faktörün ne olduğunu, şimdi sorarsak, bu sorunun karşılığı şu olur:

Nüfusun artması ve yoğunluğu:

* **Hayvan toplumları** -les pociétés animeles-, yerinde sayarlar, çünkü onlar sayı olarak sınırlıdırlar, çünkü onlar, hacim olarak en volume -ve yoğunluk olarak durmaksızın çoğalırlar.

* **İnsan toplumları ilerler**, çünkü bu aralarındaki aksiyonun **interaction'un** artmasına, bu **interaction'un** yoğunlaşmasına, kazanılmış deneylerin biriktirilmesine ve kuşaktan kuşağa aktarılmasına götürür.

* **İlk örgütlenmiş büyük toplumlar**, nüfusun yoğunlaşmasının büyük olduğu yerde görülmüşlerdir. Nil vadisinde, Chaldé, Hind, Çin büyük idiler.

* **İlk parlak uygarlıklar**, aynı nedenden ötürü, Yunanistan'da, Tyr'de, Atina'da ve Kartaca'da yükseldiler. Toplumların askeri ilk birleşmelerinin ilk büyük örnekleri, **Babil'de**, Mısır'da ve Roma'da nüfusun bolluğu faktörü ile ve yoğun sosyal örgütlerde **bütünleşmesi -integration-** ile bütünlüğünü sağlamak gibi aynı faktörle mümkün kılınmıştır.

Öte yandan, nüfusun hacmi ve yoğunluğu azaldığı vakit, uygarlığın ilerlemesi durur:

Roma İmparatorluğunun nüfusun azalmasından -ya da yer değiştirmesinden- ve ortaçağın ilk yüzyılları bo-

yunca, **Coste'un** varsayımı lehindeki başka argümanları ihmal ederek, diyebiliriz ki, "**Bir toplumun üyelerinin sayıca** artması, onun bütün evriminin ilk nedenidir.

Birleşmiş -unifié- bir nüfusun çoğalması, sosyal farklılaşmanın artmasına, işbölümüne ve istidadların(33) ayrılmasına götürür.

* **Toplumun muhtelif bölümleri arasında ulaşımı** ya da teması daha iyi ve daha kuvvetli bir biçimde **düzene sokulmasını - coordination'u** - mümkün kılar ve Doğal yasaların birliğinin gittikçe daha tam ve daha doğru bir temsilini mümkün kılar.

* **Toprak, iklim ve ırk**, oldukça belli bir ölçüde, insan yığınlaşmasını -l'agréation humain- kolaylaştırır ve değiştirir, fakat bunlar, **sosyal evrimin ilk faktörleri değildirler.(34)**

Coste, kendi fikrinin mantıksal gelişimini sona erdirirken, nihayet, muhtelif toplumların nisbi gücünü ölçmek için, bir **sosyal ölçü -sociométrie-** vücade getirmeyi deniyor.

Nüfusun kütle (masse) derece ve temerküzüne göre aşamalar	Sosyal faaliyetler: evrimlerine farklılaşmalarına ve karakterlerince göre			Dayanışma tipi ve çeşitsizliğin azalmasına eğilim
I. Kasaba(Bourg)	Sosyal faaliyetlerin bölünmesi			Ailcnin absolutisme'i ve doğu- stan (hakimiyet üstünlük)
II. Kend (cité) Bourg'lar üzeri- rine vazcdilmiştir.	Fonctionların bölümü Askeri, idari, dinsel			Askeri-dinsel hakimiyeti; caste, Tek mülkiyeti: toprak
III. Métropole Kendlerin üzeri- rine kurulmuştur.	Hükümet (x) İki otorite: askeri, sivil	Din Déiste ve mo- niste, çok riyaz- lı ilim	Üretim Aile sistemi im- alatçılık, ticaret	Bir pcrnstc ve subaylarında te- cessüm etmiş devlet ha- kimiyeti; sınıflar ve imtiyazlar.
IV. Capital Kendlerin üzeri- rine konmuş.	İdare Üç otorite: askeri, idari, yasama	Din Yarı-aklı ma- tematik, fizik, ilmi bilimsel	Üretim Ailecc man- ufacture ma- kinc imalatı	Mirasın çeşitsizliği bireycilik ve öğrenim üzerinc kurulmuş en iyi transformatör.
V. Federation merkezi Capitale'ler üzeri- rine kurulmuştur.	İdare Dört otorite: askeri, idari, adli	Din Akli bilimler (a): matematik, fi- zik, biyoloji	Üretim Evvelki şekiller fizik, çok hayat faktörü (hayati kuvvetlerden fayda)	Serbest toplumların hak- imiyeti, zekanın üstünlüğüne ve bireylerin himaye çeşitliğine eğilim serbest birleşmelerin (as- sociations) hakimiyeti.

* K t le ve nüfusun yoğunluğu, **sosyall oluşumun-** ilk faktörü olduklarından, muhtelif toplumların toplumsallık oluşum gücü aşağı yukarı nüfusun sayısı ve yoğunluğu ile ya da büyük ve k  k k şehirlerin nüfusunun, toplumun bütün nüfusuna oranıyla ölçülebilir.

Coste, bu kriterleri birleştirerek, aşağıdaki tabloda değişik toplumların **sosyal gücü'n n** kesin bir **indice'ini** verdi.(36)

I.Tablo

II.Tablo

Devletlerin g��leri (onların XIX. yüzyıl sonundaki nüfuslarına göre)	socialit� ya da toplumsal coh�sion
Milli g��ler indice'i Fransa=100	Socialit� �ndice'i
A Büyük devletler	
Büyük Britanya	155
Rusya	136
Almanya	121
Fransa	100
Birleşik Amerika	70 veya 74
Japonya	73
Avusturya-Macaristan	69 veya 70
�talya	49
Türkiye	45
�spanya	36
-	-
10 büyük devletin ortalaması	94
B. K��k�k devletler:	
Belçika	19
Hollanda	14
�sve�-Norveç	11
Romanya	9
Portekiz	9
�svi�re	5
-	-
6 k��k�k devletin ortalaması	13

Mademki, sosyal güç, toplumsallık yoğunluk ile çarpımından husule gelen nüfusun hacmine eşittir, o halde bundan şu çıkar; **bir milletin socialité'si, nüfusa bölünmüş olan sosyal gücüne** eşittir.

II. No.lu tablo, muhtelif milletlerin bu formüle göre hesaplanmış olan toplumsallığının **-socialié'sinin indice'ini** verir.

Coste sosyolojik teorisinin esası budur.

ELEŞTİRME

Coste'un teorisi, bütünüyle, **sosyolojik objektivizm** ile düzensiz spéculation'nin bir karışımını sunar.

1.) Onun **"sosyal ve ideolojik olaylar"** ayrımı, belirsiz ve kuşkuludur; Niçin bazı inançları güzel sanatları ve teorileri, **"sosyal olgular"** - **"faits sociaux"** sınıfına, oysa ki, başka bazılarını **"ideolojik olgular"** adını verdiği, ya da **Bouddhisme** ve **Hristiyanlık** gibi aynı **"ideologié"lerin** bazı defa sosyal olaylar olarak, bazı defa ideolojik olarak fonksiyonu gördükleri anlaşılamıyor.

* "pratik yarar" kriterinin hiçbir yardımı yoktur; çünkü fizik ve kimya teorilerinin çoğu gibi, sırf soyut olan büyük sayıdaki teoriler, **Coste'a** göre, "ideolojik" olaylardır. Bununla birlikte, bu soyut teorilerden çıkan büyük pratik yarar, yalnız **zihince** kör olan bir adam inkar edebilir. Öte yandan, **Coste'un** "yararlı sosyal olaylar" gibi baktığı çok büyük sayıdaki inançlar, kendi yararlarını göstermekten aciz gibi görünüyorlar.

* Sanatları -Arts- ve bilimleri "ideolojik olgularda gösterdikleri halde" dine "sosyal" olgular arasında yer vermesinin nedenini görmek de güçtür. Yarar bakımından, bilimin, dinden daha az yararlı olduğu söylenemez.

Bundan başka, eğer biz dinden **ibadeti -culte-**, sanatları, törenleri, mimarlığı, resim ve müziği çıkarırsak, dinden ve onun fiili yararından geride ne kalacağını,

kendi kendime soruyorum. Dahası var. Eğer ideolojik yaratmalar gerçek olarak yararsız olsalardı, onlar böylece hayatta kalamayacaklardı.

Değerlerin ve eylemlerin -faaliyetlerin- elenmesi yolunda, onlar çok elenmiş -éléminé olmuş- olacaklardı. Ve bununla birlikte, ideolojiler hala mevcutturlar ve hiçbir kaybolma belirtileri göstermiyorlar. Bu nokta üzerinde daha fazla durmaya hemen hemen ihtiyaç yok gibidir.

Coste'un sınıflaması savunulamaz. Onun bilimi ve başka pek çok "**yararsız**" şeyleri değerlendirmesi yanlıştır.

Sözün kısası, onun teorisinin bu bölümü ve onun sonucu olan **sosyoloji ve ideoloji** ayırması yanlıştır.

* **Coste'un** tek sağlam noktası, onun **sosyallik - socialite-** ile **zihniyet-düşünüş- mentalité.** arasında sıkı bir bağın bulunmamasıdır.

Bütün zihniyeti bireyler arasındaki sosyal etkilerin ya da sosyallığın bir ürünü gibi açıklayan **sociologisme** teorisinin taraf tutarlığına bir denge teşkil ettikçe, **Coste'un** teorisi yararlı olabilir. Fakat burada da keza, **L.Winiarsky** gibi, başka bir yanlışlığa düşüyor. Her ikisi de, insan zeka ve mentalité'sinin sosyal koşullarla, tamamiyle açıklanamayacağını iddia ettikleri oranda, haklıdır.

* **Sosyallik "socialite"** ile "**zeka**" arasındaki tekabülün sıkı ve daima olumlu olmadığını iddia etmekte, her ikisi de haklıdır.

* Bazı "**zihnin ilerlemesi**" - "**progres de l'esprit**" ile "**toplumsal bağlılık**" - "**cohésion sociale**"ın ilerlemesi çatışma halindedirler.

* Onların teorisi, bu sınırlar içinde, genel olarak doğrudurlar.

* Bu teori, zihniyet -mentalite ve **socialite** gelişmesinin bütün paralelliği üzerinde dayatan **sociologisme** ve **solidarisme** okullarının safsatalarını - birinciye ikincinin sonucu yaparak- apaçık bir biçimde gösteriyor.

* **Sociologisme** okulu bölümüne bakılabilir: "Klasik Sosyoloji Kuramları" kitabı ikinci cilt. 1974-

Fakat **zihniyeti** ya da "**idéologie**"yi, ve **coste'a** göre, "sosyal" olaylardan ve **Winiarsky'ye** göre, "**socialite**" olaylarının tamamıyla bağımsız şey gibi gözönüne aldıkları vakit, bu iki yazar da haksızdırlar.

* **Sosyal örgütün dağılması - déorganisation sociale**- devirlerinde çok büyük fikir faaliyeti olgusu bile, **socialite** ile **mentalité** arasında **Winiarsky'nin** söylediği gibi, bir **correlation** gösterir.

Ben başka bir yerde bunu gösterdiğim gibi. bu tekabül sosyal koşullarla kolayca açıklanır. Fazla olarak, benim incelemem, bu olumsuz tekabülde de sınırlar bulunduğu sonucuna beni götürmüştür.

Çok uzağa giden sosyal örgütün dağılması bir çiçek açmaya - **floraison'a**- değil, **fıkrice bir çökmeye -déclin intellectuel-** götürür.

Bu, **Coste'un** iddiasının içerdiği hakikat payının, onun radikal genellemesinin çok daha büyük yanlışlık içinde boğulmuş olduğunu gösterir.

Bundan başka, eğer ideolojik olaylar, sosyal olaylardan ve keza ırktan, coğrafya çevresinden, iklim ve topraktan bağımsız iseler, onların nelere bağlı olduklarını, insan kendikendisine sorar. Onların bir mucize gösterdiği sonucuna varmalı mıdır? Tartışılan iddiaya karşı yapılması mümkün olan başka uzun bir itirazlar dizisini ortaya koymak gerekseydi, bu iş benim için bir zaman kaybetme olurdu.

2.- **Coste'un sosyal verimin aşamaları teorisine** gelince, biz bunu tartışmaksızın geçebiliriz. Bu teori, **Comte'un "Üç Hal Yasası"ndan** sonra çok moda olan "**evrim yasaları'nın** ya da "**tarihsel eğilimler'in** bir çeşidini temsil eder.

Bu teori, bugünkü günde, ancak saf kimselere mutluluk verebilir.

* **Ne muhtelif kavimlerin sosyal evrimindeki mümasillik - similitude-** varsayımı; bazı "**aşamalar**"ın belli

lekabülünden ibaret olarak **evrim düz çizgisi** biçimindeki anlaşılması;

* Ne iyimser peygamberlik değil, fakat evrimin götüreceği binlerce yıllık gelecek üzerinde teoriler **spéculatif - anlayışlar** izlenmemişlerdir. Onlar çağdaş düşünürler için çekiciliklerini yitirmişlerdir. Bütün bu teoriler bir çeşit metafizikten başka şeyler değildirler.

"**Çağdaş Sosyoloji Teorileri**" adlı kitabımızın ikinci cildindeki: Sosyal gidiş ya da oluşun sürecin düz çizgi ve devri -eyelique- anlaşılmasını anlatan bölümüne bakabilir.

3.- **Coste'un** teorisinin başlıca eksiğinin -nüfus artması faktörünün birinci derecedeki rolü- kendisi tarafından hemen hemen ispat edilmemiş olarak bırakılmasını kaydetmek merak verici bir şeydir.

Coste, bunu pervasızca -cesaretle bildiriyor ve sözü edilen örneklerden bazılarını veriyor, ve hepsi bu kadar. Bu tabiyatıyla, kendi tezini ispat etmediği sonucuna bizi götürüyor. Bu dogmacılık -dogmatisme- doğruluğu pekleştirmeyen tez olarak, onu tartışmaksızın geçme hakkını bize doğal olarak veriyor.

4.- **Coste'un** "socimetrié"si, kendi teorilerinin yanlışlığını apaçık olarak gösteriyor. Bunun üzerinde de aynı şeyler söylenebilir.

L.Levasseur, Coste'un kriterine göre, Çin'de nüfus yoğunluğu ortalama 221 kişiden ibaret olan **Chang-Toung** eyaletinin Fransa'dan daha çok uygar olması gerektiğine, çünkü Fransa'nın ortalama nüfus yoğunluğu 7.3 olduğuna haklı olarak dikkati çekiyor. Bu sonuç, birçokları tarafından kabul edilmeyecektir.(36)

Çok yukarda başkasından aktarılan muhtelif milletlerin **güç göstergeleri -les indices de puissances-** ile **sosyallığı - socialitesi-** birbirine uygun olmak için, zeki kişilerin çok olup olmadığını kendi kendime soruyorum.

Coste'un eserlerinin yayınlanmasından sonraki yıllar, **dünya savaşı** yılları, **Coste'un** tablosunu red ve cerh etmiş görünüyorlar. Bu "**prgmatik**" **reactif** bir "**ideologie**"nin sağlamlığının ya da yanlışlığının en güvenilir

kriterlerinden biridir. Bu halde, o, **Coste'un** teoriisne karşı tanıklık ediyor.

Bununla birlikte, buraya kadar söylenen şeyler, **Coste'un** kitaplarının değerinin tamamıyla inkar edilmesi anlamına gelmez. Onlar, yanlışlarına rağmen, telkin edici ve dürtücüdürler. **Coste'un** tek yanlışlığı, başka teorilerin tek yanlışlığına karşı, iyi bir panzehir **-andidote-dir**.

İddialar daima açıktırlar ve soyut gevezelikle bir sonuca varılamaz. Birçok "**düşünürler**" kavramları bilmezler.

Coste bir düşünürdür ve iyi bir düşünürdür, fakat ne yazık ki, tek yanlı bir fikir adamıdır.

Şimdi, **démographique faktörlerle** başka **sosyal olaylar** arasında bir **corrélation** kurmayı deneyen, çok olgunlaşmış olan teorilere geçelim.

3.- DÉMOGRAPHIQUE FAKTÖRLER VE EKONOMİK OLAYLAR NÜFUSUN HACİM VE YOĞUNLUĞU VE ÜRETİM TEKNİĞİ.

M.Kovalevsky, (1851-1914), A.Coste, E.Durkheim, F.Ratzel, P.Mougeolle, E.Levasseur, E.Dupréel, C.Gini, F.Carli, W.Sumner, A.Keller ve başka birçokları, her iki olay dizisi arasında bir **correlation** kurmayı denemişlerdir.

Onlara göre, nüfusun çoğalması ve onun sonucu, yoğunluğun artması ve ekonomik üretim tekniğinin ıslahı -amélioration- ve az yoğun üretim biçimlerinden çok yoğun üretim biçimlerine geçişi açıklarlar.

* Artan yoğunluk, az yoğun bir nüfus için tamamıyla tatmin edici olan üretim metodlarını elverişsiz kılar. Bu faktörün artan baskısı bundan ileri gelir. Bu faktör, artan bir nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya elverişli olacak çok etkili üretim metodlarının icad edilmesini zorla kabul ettirir. Bu, icadlara götürür ve bu icadlarla, üretim tekniğinin ıslahına götürür.

Öte yandan, nüfusun artmış olan yoğunluğu, çok yoğun bir deney alış-verişi-mübadelesi anlamına

gelir.Bunun sonucunda, bilginin çok hızla biriktirilmesini ve **zihince ilerlemeye - progrès mental-** götürür.

Bu teorilere göre, bu araçlarla, toplumlar, kara avcılığı aşamasından balık avcılığı aşamasına ve doğal ürünlerin toplanmasından tarımcılığa ve hayvan beslemeye gelmişlerdir; ilkel kültür ve el endüstri metodlarından, makina yapmanın ve tarımın çok mükemmel metodlarına geçmişlerdir.

Böylece, **démographique okul, tarihin ekonomik yorumlanmasına karşıt -zıd- olarak, hatta üretim faktörünü bile, démographique bir faktörün bir fonksiyonu gibi gözönüne almaktadır.**

Yukardaki karşılıklı bağlantıyı kurmak girişimi, muhtelif tarzlarda yapılmıştır. **F.Ratzel, Libich ve E.Levasseur nüfusun yoğunluğu ile üretim tekniği arasında bir karşılıklı bağlantı bulunduğunu göstermişlerdir.**

Bununla birlikte, bunlardan hangisinin **neden**, ve hangisinin sonuç olduğunu göstermemişlerdir.

Ratzel'in hesabına göre, 1.000 -bin- kilometrekare için, aşağı yukarı nüfus yoğunluğu elde edilmiştir.

Yiyecek -besin- araçları temin etmenin özel tekniği ile ilişkisi olan aşağıdaki yoğunluk elde edilmiştir:

* **Kara ve su avcılığı**, muhtelif bölgelerin ve muhtelif aşamaların 2'den 1.770...

* **Göçebe çobanlar 1.770, * ziraatçı kavimler** - muhtelif bölgelerin ve muhtelif aşamaların- 1.770'den 35.000...* **En yoğun tarım tekniğine sahip kavimler 177.000...**

* Yüksek derecede gelişmiş olan teknik ve ticaretle uğraşan nüfusun yoğunluğuna gelince, bunu çağdaş endüstri merkezlerinin gösterdikleri gibi yoğunluk son derece artmıştır.(37)

M.Kovalevsky, tarihsel ve sosyolojik eserlerinin bütün bir bölümünde, "**ekonomik evrimin başlıca dürtülerinden - etkenlerinden- birinin nüfusun artması**"

olduğu sonucuna varmıştır.(38)

Onun teorisine göre, "kara ve su avcılığı aşamalarından, tarıma geçiş ve ilkel ziraat -tarım- sisteminden, mülkiyet ve toprağa sahip olma sisteminin paralel değişimleri ile daha yoğun bir sisteme geçişi bu faktör tayin etmiştir.

* Ev sistemi yerine endüstri üretim -manufacture- sisteminin geçmeside bu faktöre borçludur.

Böylece, basit bir nüfus artması olgusu; işbölümü, kapalı sınıflar -castlar- halinde ve dereceler halinde **sosyal ayrıcalıklaşmayı -farklılaşmayı-**, üretim tekniğinin evriminin ve keza ekonomik rejimin evrimini getirmiştir. (39)

Kovalevsky'nin formüllediği teorinin esası işte budur. Bu teoriyi olgular desteklemiştir. Bunu **Coste, Durkheim, Mougeolle** ya da **A.Loria** yapamamışlardır.

Bununla birlikte, **Kovalevsky**, bu faktörün önemine işaret ederken, başka faktörlerin varlığını ve önemini inkar etmeyi denemek isteyenlerin hepsini kuvvetle desteklemiştir. O, açıkça belli olan bir **çokcu -plutariste- dir**. O, tarihsel gidiş ya da oluşları -processus'leri- bir bilinmeyenli - meçhullü- basit bir denklem -muamele- gibi gözönüne almaya eğilim gösterenlerle alay ediyor. Ona göre, **başlıca faktör** sorunu bile yanlış bir problemdir ve kötü biçimde ortaya konmuştur. Onu yarın bir yana bırakmak gerekecektir. İleride görebileceğimiz gibi, **Durkheim**, buna oldukça yakın olan şu sonucu elde etmiştir: İşbölümü ve ekonomik devrim gidişi ya da yolu processusu nüfus artmasından husule geldiği sonucuna varmıştır.

- Bak.Durkheim'ın görüşleri için:"Klasik Sosyoloji Kuramları" İkinci cild, Sociologisme bölümü-

A.Loria, Kovalvesky'den bağımsız olarak, **toprak kirası** üzerindeki ilk eserlerinde,Kovalevsky'nin teorisine

çok yakın bir teori geliştirmiştir.

Bundan başka, **P.Mougeolle** ve **F.H.Giddings**, keza nüfusun artması ve yoğunluğu faktörüne önemli bir rol tanıyan bir teori taslağı yapmışlardır.(40)

En yeni olarak, **E.Dupreel**, **Coste'un** taraf tutarlılığı gibi, **Kovalevsky'nin** ihtiyatlılığını gözönüne almaksızın ve kendisinden öncekileri söylemeksizin "**sosyal ilerleme ve uygarlığın, nüfusun sayıca artmasının meyvesi**" olduklarını söylemiştir.(41)

F.Carli'de "En yoğun nüfusun, en çok gelişmiş tekniğe sahip olduğu"nu ve "az yoğun bir biçimde yerleştirilmiş olan toplumların teknik icadlar itibarıyla fakir oldukları"nı iddia etmiştir.(42)

Ya istitrat olarak, ya da ayrıntılı tarzda, üretim tekniğinin evriminde, nüfus faktörünün önemi üzerinde dayatan başka yazarlar vardır. Biz onların adlarını söylemek ihtiyacında değiliz, çünkü onların iddiaları bundan önce söylenen şeylere çok az şey katıyorlar.

ELEŞTİRME

Yukarıdaki teoriler,nüfuun sayı ve yoğunluğunun artmasının, üretim tekniğinin yoğunlaşmasına götüren iki **nedeni** gösteriyorlar:

1.- Çok yoğun bir deney alıp -vermeyi gerektiren bireyler arasındaki sosyal etkilerin yoğunlaşması- l'intensification de l'interaction sociale-;

2.- İhtiyaçların artması.

Bu iki nedenin de, nüfusun yoğunluğunun ve sayısının arttığı oranda,onu bireyler arasındaki sosyal aksiyonun yoğunluğunun ve açlık tehlikesinin izlediği anlamından başka birşey demek değildir. Bu, ancak demografik faktörün üretim tekniğinin daha iyileştirilmesine götürdüğü anlamına gelir.

Şimdi, nüfusun artması, daima ve değişmez bir biçimde insan bilgisinin zenginleşmesini ve zaruretin - ihtiyacın- şiddetli eksikliğini gerektirdiğini söyleyebilir

miyiz? Nüfusun artması, bazan kimi kez bu sonuçları meydana getirebilir; kimi kez getiremez. Birinci halin olması için, **birbirlerine etkisi olan insanların -des hom-mes en interaction-** kalitesinin yeterince yüksek olması gerekir. Binlerce **eblehler -idiot'lar-** en yoğun temaslar halindedirler. Bununla birlikte, bundan ancak deliller evinden başka birşey meydana gelmez.

Bundan başka, eğer artan nüfus, göçetme ile, savaş ile, komşularından yağma ile, v.b. ile kendi ihtiyaçlarını gidermek için, bütün olanaklara sahip ise, bu geçmiş zamanda birçok özlerde -aşiretlerde olduğu gibi- bunu üretim tekniğinin ilerlemesi izleyecektir.

Dahası var, ihtiyaçların baskısı artıyorsa, bunu tekniğin yenilenmesi de izleyebilir. Bu ihtiyaçlar, sadece yeni icadların toplumda duyulan ihtiyaçla daima orantılı olarak çıkmazlar. Kötü sağlık durumu, baskı yapan etkili önlemler ihtiyacını hissettirir; bununla birlikte, o, bu ihtiyacını temin edemez ve insan ölür. Burada bu doğrudur. Binlerce yıl boyunca (binlerce toplumlar fakirlik, açlık ve başka felaketler hissettiler; bununla birlikte, bu felaketleri gidermek için zorunlu olan icadları yaratmadılar. Birçok hallerde, nüfus fazlalığının -surpopulation- nın ve sefaletin sonucu, ancak komşu kavimleri açlıktan, çocuk ölümlerinden, askeri yağmadan, göçmenlikten, uyamamaktan, savaştan, çocuk düşürmekten, v.b.den sonra, yeni icadlarda bulunmuştur.

İnsanlar, icad etmeye kabiliyetsiz olduklarından, ölmeyi yeğ bulmuşlar, tercih etmişlerdir.(43)

*** Bu düşünceler, nüfusun sayı ve yoğunluğunun artmasıyla, yiyecek-besin araçlarının ve üretim tekniğinin ilerlemesi arasında bir corrélation varsa, bu corrélationun çok sıkı ve çok mükemmel olmadıklarını göstermeye elverir.**

*** Eğer corrélation çok mükemmel olsaydı, biz ekonomik üretim tekniğinin çok yüksek olacağını ve nüfusun sayı ve yoğunluğu çok büyük olduğu vakit, icadların çok sayıda olacağını varsaymış ve tahmin etmiş olacaktık. Olgular bu bekleyişe cevap vermiyorlar. Oysa**

ki, XIX. yüzyılın sonunda, kilometre kareye düşen 5 kişi, güney yeni Galles'de 1,4; Birleşik Amerika'da 8; Kanada'da 0,3; Yeni Zelanda'da 2; Finlandiya'da 7; İsveç'te 12; Norveç'te 6; Danimarka'da 5,5; Fransa'da 71; İsveç'e'de 71 idi.

Aynı zamanda, kilometre kareye düşen ortalama yoğunluk, Bengal'de 182; İngiliz Hindistanının kuzey batı eyaletlerinde 169; genellikle Hindistan'da 61 kişi vb. idi.

Bizim zayıf nüfus yoğunluğu olan birinci gruptaki memleketlerin, çok ilkel bir teknik, endüstri ve tarım sistemine malik olduklarını düşünmek için hiç bir nedenimiz olmadığı apaçık bir gerçektir.(44)

Bundan başka, eğer sözü geçen **corrélation** sıkı olsaydı, aynı bir memleketin tarihinde, **ekonomik üretim tekniği**, nüfus yoğunluğunun her artmasında ilereleyecekti.

Bu itirazlar oldukça belli bir dereceye kadar doğruluğu üzerinde durulmuş - teyit edilmiştir.(45)

Fakat istisnalar -kuraldan ayırık tutulanlar- o kadar çoktur ki, **corrélation** mükemmel değilmiş gibi bakmalıdır. Fazla olarak, **corrélation**, ancak belli bir dereceye kadar varmış gibi görünüyor; bunun ötesinde, azalan etkilerin yasası -la loi des effets décroissants- hükmetmeye başlar ve nüfusun artan bir baskısının **potentiel yararlarını** yok etmeye eğilim gösterir.

- **Kovelevsky**, İngiltere'de, IV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar geçen devirde, üretim tekniğinde hissedilen hiç bir ıslah görülmediğini; bununla birlikte, İngiltere halkının bu devirde artmış olduğunu göstermiştir.(46)

Biz Roma İmparatorluğunun Hz. İsa'dan sonra, II. yüzyılda, tarihten önceki II. ve II. yüzyıllardakinden daha az yoğun olduğunu, özellikle sonunda, önceki devirlerdekinden çok aşağı olduğunu söyleyemeyiz.

Bundan başka, Roma İmparatorluğunun nüfusu, gittikçe düşmeye başlamıştır; öyle ki o, hiç olmazsa İtalya'nın belli bölümleri, şüphesiz bir nüfus azalması -dépopulation- sonucuna götürmüştür.

Çin'in ekonomik tarihini okuyunuz. Nüfusun birçok **gel-git dalgalarına** -med-cezir- ve yüzyıllardan beri varılan büyük nüfus yoğunluğuna rağmen, orada endüstri ve tarım tekniği, uygulamada, yüzyıllarca bulunduğu aşamada kalmıştır.

Kısaca, söz konusu olan *corrélation* elle tutulabilir, fakat onun sınırları vardır; bu sınırların dışında, nüfusun sonradan her artması, birçok kavimlerde, tekniğin yenilenmesine neden olmamıştır; ve bu **corrélasyonun** o kadar istisnaları vardır ki, o, sık ya da dar ya da sürekli gibi gözönüne alınmaz.

Nihayet, eğer *corrélation* mükemmel olsaydı, eğer bu *corrélasyonun* sınırları bulunmasaydı, nüfus fazlalığı -surpopulation- nın tehlikesi olmayacaktı; ve yiyecek araçlarıyla, artan nüfus arasında hiç bir dengesizlik husule gelmeyecekti.

* **Her nüfus artması**, yeni icadlara ve üretim tekniğinin tekabül eden bir ıslahına -*amélioration*- neden olacaktı ve bununla, ihtiyaçlar giderilecekti.

* Böyle görüşleri savunmak için, insan tarihinin bütün olgularını bir yana atmak gerekir. Çok büyük sayıdaki açlıklar, felaketler, ekonomik, fakirlikler, göçetmeler, vb. çok büyük sayıdaki hallerde, nüfusun artmasını, icadların ve böyle ıslahatın izlemediklerini gösteriyorlar. Ve **fazla nüfusun** sonucu, nüfus ile yiyecek araçları arasında tekrar denge kurmakta, az çok araçlar da bulunmuştur.(47)

Malthus'un bütün literatürü ve hatta **Malthus'cu** olmayan bütün nüfus teorileri, bunu ispat eden bol malzeme aktarıyorlar. Bu düşünceler şunu ispat etmeye elverişli ki, hatta nüfusun sayı ve yoğunluğunun, büyük ölçüde birçok faktörlere bağlı oldukları olgusu ihmal edilerek, bu **démographique** kuvvetler, "**değişken**"ler olarak alınınca, üretim tekniğinin değişmesiyle, bazı **corrélasyonlar** gösterir gibi görünüyorlar; fakat **corrélasyon sıkı, ya da genel ve sınırsız olmaktan uzaktır**. Bu demektir ki,

* **Üretim tekniğinin evrimi, ancak bir bölümü ile**

démographique faktörlerle açıklanabilir. Üretim tekniğinde icadlar ve ıslahlar için yalnız bu faktörün daima zorunlu olduğunu söyleyemeyiz.

SAHİP OLMA VE MÜLKİYET BİÇİMLERİ İLE CORRÉLATION HALİNDEKİ NÜFUSUN HACMİ VE YOĞUNLUĞU

Kovalevsky, A. Kaufmann, N. Organovsky, R. Kot-harovsky ve başka birçok rus uzmanlar ve Rusya'daki toprak ve mülkiyet biçimlerinin rus uzmanları(48) mülkiyet, toprak tasarrufu ve mülkiyeti biçimleriyle, Rusya'nın muhtelif bölgelerinin nüfus yoğunluğu arasında bir *corrélation*un varolduğunu ve az yoğun bir tarzda yerleşmiş olan güney doğu bölümlerinden -Sibirya ve orta asya eyaletleri- Rusya'nın çok yoğun bir tarzda yerleşmiş bölümlerinden, merkezi ve kuzey batı bölümlerine geçerken, **ortak mülkiyetin -propriété communal-** üstüne gittikçe özel ya da **birey mülkiyetinin -obschima-** geçmiş olduğunu görmüşlerdir.

Corrélation'un açıklanması, nüfusun çok büyük çoğunluğu, yoğun bir tarım üretimini zorunlu kıldığı olgusundan ibarettir. Ve bu özel mülkiyet rejimi altında çok gerçekleşebilir. Ve bu rejim, ortak mülkiyet rejimi altında, toprakların dağılımında, onun silindiri ve eylemsizliği - ataleti-inertie- ve özel girişim ve yararı sınırlandırması gibi, engelle göstermez. **Bu, nüfus yoğunluğu ile ekonomik örgütün biçimleri arasındaki corrélation örneği hizmetini görebilir.**

Rusya'da **corrélation**, mükemmel olmaktan uzak olmakla birlikte, elle tutulabilir idi.(49)

Tekabül, başka memleketlerde ve başka devirlerde az elle tutulabilir görünüyor. Ben mülkiyet şekillerini inceleyen tarihinde şöyle böyle bir uzmanım. Fakat Çin'in ekonomi tarihi ve "**Tsing-Tien**" adı verilen bir sistem olan **ortak mülkiyet -propriété communal-** ile **özel mülkiyet** arasındaki nöbetleşmeyi incelerken, belli hiç bir tekabül bulmayı başaramadım; fakat nüfus yoğunluğunun dalgalanmalarıyla hiç bir tekabül ol-

maksızın, sürekli nöbetleşme -l'alternance- tekrar vukubuluyor. Bu, Hindistan'ın mülkiyet biçimleri için de doğru gibi görünüyor. Aşağı yukarı bin yıldan beri -İsa'nın doğumundan yüzyıl önce, doğumundan sonra, III. ve IV. yüzyıllarda- Hind nüfusunun yoğunluğu mükemmel olarak çok fazla -muazzam- değişikliklere uğramıştır. Bununla birlikte, **ortak toprak mülkiyeti sistemi**, bütün bu devirde hakim olmuş gibi görünüyor. Bunun gibi,

* Eski Mısır'ın uzun tarihi boyunca, nüfusun yoğunluğu .ola ki, muazzam tenevvülere -türlere- uğramıştır. Fakat **ptolémaïque** devre kadar, "Mısır'da ancak iki torak sahibi tipi vardı -kral ve tanrılar-,

* Ben Roma'da mülkiyet biçimlerinin evriminde, Batı Roma İmparatorluğunun son devri ayırırsak, nüfus yoğunluğu ile, elle tutulabilen herhangi bir *corrélation*un bulunabileceğinden de şüphe ediyorum.

* Kendi devrimize geçerek, kilometre kareye 1 ya da 2 kişiden 200den çok insana kadar yoğunluklarında büyük bir fark olmasına rağmen, hemen hemen bütün batı memleketlerinde aynı **özel mülkiyet sisteminin** hakim olduğunu görüyoruz. Eğer *corrélation* dar ya da sık olsaydı, bu olmayacaktı.

Öte yandan, Hİndistan ve Çin gibi memleketler, muazzam yoğunluğa rağmen, bir ortak **mülkiyeti** muhafaza etmeyi başardılar.

* Oysa ki, Norveçte, İsveçte, Finlandiyada, Yeni Zelandada ve Avustralyada, zayıf bir nüfus yoğunluğuna rağmen, ortak mülkiyet, pratik olarak mevcut değildir. Bu istisnalar, iddia edilen bu tekabül -mevcut olsa bile-, çok eksik ve genel olmaktan uzaktır.

* **Demografik okul**'dan olanların göstermiş oldukları başka **ekonomik ilişkilerle**, nüfus yoğunluğu arasındaki başka **corrélation**ların topunu analiz etmek için burada yer ayıramayacağım. Onların karakterleri üzerinde bir fikir vermek üzere, **Kovalevsky**'nin tekabüllü ekonomik olayların **-des phénomènes économique corrélatifs-** karakterini kısaca anlatan aşağıdaki sözlerini alacağım.

* **Ekonomik ilişkiler** alanında, nüfus yoğunluğu çeşitleri az düzenlenmiş olan aşağı -servile- işin yerine, çok etkili olan düzene konmuş işin -travail réglementé- geçmesiyle, belirirler ve sonunda düzene konmuş -tanzim edilmiş işin yerine, serbest işin geçmesi ile belirirler.

* Başlangıçta, **bireysel feodal mülkiyet** sahipleri tarafından, çok sonra, **özgür kentlerin** -cité'lerin- **hükümetleri ve milletler** tarafından tutsakların kütle halinde özgürlüğe kavuşturulması ve köylülerin kurtuluşları, ancak nüfus artmasına borçlu bulunan ücretin kaçınılmaz artması nedeniyle mümkün olmuştur.

* Tarım ve toprak mülkiyeti alanındaki bu değişimlere paralel olarak, **endüstri ve ticaret alanında, endüstri ve ticaret sınıflarının örgütleri alanında da, tekabül eden değişimler olmuştur.**

Endüstri, tutsakların ve **serflerin** ellerinden kasabaların sanatkarlarının ve şehirlerin efendilerinin ellerine geçiyor.

* Bu **şehirli efendiler**, yarışmayı -rekabeti- kutsallaştırmak amacıyla, **guildes**'ler -loncalar- corporation'lar- vücuda getirdiler.

Endüstri ve ticaret faaliyetinin bu evriminde, **köy ekonomisi ve şehir ekonomisi** arasında bir farklılaşma oluşu pazarların ve panayırların meydana gelmesi, şehir ekonomisinin örgütlenmesi vb. tekabül eder.(50)

İşte, **Kovalevsky'nin "Avrupanın ekonomik gelişmesi"** adlı on ciltlik eserinde, nüfusun artmasının en önemli ekonomik ve sosyal etkilerinin kısa bir özeti.

Biz bu parçadan anlıyoruz ki, iddia edilen **corrélation**'lar, yüksek derecede önemlidirler ve nüfus artmasına atfedilen rol, gerçekten büyüktür. Ben bu iddialarda bir hakikat payı bulunduğunu düşünüyorum; fakat bu, yalnız bir paydır ve oldukça belirsiz bir biçimde tayin edilmiş bir paydır. Bu tekabüllerin ekonomik, tarihsel ve mantıksal ciddi bir incelemesi, onların çoğuna itiraz edilebileceğini, bazılarının yanlış ve onların bir bölümünün bir tür yerel- mahalli- bir ilgi ve yararlarla ilişkisi olduklarını, ola ki, tespit edilecekti. Söylediğim gibi, bu

iddiaları incelemek için yer bulamadım, fakat bu inceleme yapılırsa, yukarıdaki sonuçların elde edileceğine eminim.

Mutatis mutandis -zorunlu değişiklikler- bu öteki tekabüller için de aynı şeylerin söylenmesi ihtimali vardır.

3.- Ekonomik refah ile karşılıklı bağlantı halinde olan démographique faktörler

Bu alanda, endüstri, ticaret, yaşamak seviyesi -düzeyi- ile bir yandan, ekonomik refah ile öte yandan, nüfus yoğunluğunun artması ya da azalması arasında, bir türlü belli karşılıklı bağlantı formüllemeyi deneyen teoriler özellikle çoktur.

Bu teoriler, şimdi olduğu gibi, geçmiş zamanlarda da, kendi aralarında çelişik idiler.

Malthus ve **malthusçular** tarafından temsil edilen bir teori grubuna göre, **nüfus yoğunluğunun artması**, nüfus fazlalığı hasıl etmeye eğilim gösterir ve **toplumun refahı üzerine olumsuz etki eder**. Bu nedenle, onlar **nüfus artmasına olumsuz bir değer verirler** ve özellikle bugünkü günde, nüfus artmasını değiştirmeye elverişli araç olarak, **doğumu kontrol** etmeyi uygun bulurlar.

Bu teoriler, adet olduğu üzere, başlıca muazzam yoğunluğu ve hızlı artması halindeki bir nüfus görünümünü gösteren memleketlerden geliyorlar.(51)

Nüfus azalmasından acı duyan başlıca memleket olarak Fransa'da, savunulan teoriler.

Geçmiş zamanın ve günümüzün çok karakteristik teorilerinden meydana gelen başka bir teori grubu, memleketin ekonomik gelişmesi ve refahı üzerinde nüfus artmasının yararlı teorisini ileri süren birinci gruptaki teorilere oldukça karşıt bir görüşü savunuyorlar.(52)

Nihayet,

Üçüncü bir teori grubu, aracı bir durum alır. Bunlar, verilmiş bütün koşullara tekabül eden belirsiz bir

uygun sayı -chiffre optimum- anlayışında ifade edilmiştir.(53)

* Nüfus sayısı ve yoğunluğu, bu kıvam noktasında -point optimum- aynı hallerde mümkün olan en iyisidir. Uygun - **optimum**- noktasından nüfuz azalması şeklinde, bir inhiraf vukubulduğu vakit, etkiler olumsuzdurlar.

Böylece, **bütün bu teoriler, sözkonusu olan demografik faktörlerle, bir toplumun ekonomik refahı arasında belli bir corrélationun mevcut olduğunu, açık ya da kapalı olarak, iddia ediyorlar.**

Şimdi bu teorilerden hangisi tam ve doğru -exacte- dur.

1.- **Birincisi**, hatta bu karşıt teorilerin varolduğu olgusu -gerçeği- bizi hepsinin kesinliğinden kuşkulandırıyor.

2.- **İkincisi**, tarihsel ve istatiksel olarak verilmiş gerçekler, hiç bir ekstrem tipi, tamamiyle doğrulamıyorlar.

* Hakikatte, birçok hallerde, nüfusun **sayı ve yoğunluğunun azalması**nın, onun ekonomik refahını yükseltmeye eğilim gösterdiklerini iddia etmek mümkündür. Bunun örneği: **E. Meyer**'e göre, İsa'nın doğumundan önce II. yüzyıldaki eski Yunanistan'da, çok büyük bir nüfus azalması olmuştu ve aynı zamanda, azalmış olan nüfusun maddi refahı artmıştı.(54)

F. Curschman, Ortaçağın açlıkları üzerindeki incelemesinde diyor ki, çok defa, açlık bölgelerindeki nüfusun büyük bir azalmasından sonra, -büyük ölüm, az doğum, bu bölgelerden göç etmek suretiyle- hayatta kalanların refahı, çok büyük oldu.(55)

D'Avenel, Fransa'da, 1200-1800 yılları arasında, **mülkiyet, gelir, ücretler, fiyatlar** üzerindeki klasik incelemesinin esas bölümünde, keza diyor ki, **altı yüz yıl boyunca, gerçek ücretlerin dalgalanması**, politik rejimden, guildes'lerden, loncalardan ve meslek birliklerinden ve fiyatlardan bağımsız idi; **refah hareketi**, tamamiyle "**sunum ve istem**" -"arz ve talep kanunu"- yasası ile tayin edilmiştir.

* Nüfusun azalması ve elişinin kıtlığı devirlerinde, ücretler artıyordu; nüfusun ve elişinin bol kaynaklarının artmasında devirlerinde ücretler düşmüştü.

Nüfusun artması nedeniyle husule gelen gerçek ücretlerin düşmesi eğilimi, yalnız iyilik yapan -hayırhah- yeni bir icad biçimindeki bilimin işe karışması ile telafi edilebilir.(56)

M. Kovalevsky, Batı Avrupa nüfusunun aşağı yukarı üçte birini yokeden kara vebasının sonuçlarından birinin, çalışan ve uşak sınıfları için, ekonomik ve sosyal bir sürü yararlar temin etmesi olduğunu göstermiştir.(57)

* Aynı tarzda, Çin'de, nüfusun birçok katliamlarını, hayatta kalan nüfusun refahını nispi salahını izlemişlerdi.(58)

Bu olgular ve bunlara benzeyen başka olgular, **Maltus'dan** önceki teorilerin kesinliğini pekleştirir görünüyorlar; bununla birlikte, nüfusun azalmasının, karışıt sonuçlar husule getirdiğini gösteren olgular vardır. İlk örnek, Roma tarihinin son devrinde görülmüştür. II. yüzyıldan sonra, nüfusun azalması olayı, İtalyada ve Roma İmparatorluğunun başka eyaletlerinde görünüyor. Bununla birlikte bunu bir salah -amélioration- değil, Romanın ekonomik durumunun büyük bir vehameti izlemiştir.

"Böyle olunca, nüfuzun azalması, imparatorluğun hayatının başlıca çizgisi oldu. Bundan dolayı, imparatorluğun üretim kabiliyeti -productivité'si- sürekli olarak azaldı: toprak parçaları gittikçe boş kaldı; eşya alış-verişi gittikçe düzensiz oldu; ilerleyen bu çökme-yi parça parça durduramamıştır.(59)

* Başka bir örnek, çağdaş Fransa'dan verilmiştir. Fransa'nın nüfusu, bildiğimiz gibi XIX. ve XX. yüzyıllar boyunca, hemen hemen yerinde saymıştır. Söz konusu olan teori, doğru olsaydı, Fransa nüfusunun, bu devirde, ekonominin süratle nüfusu artan başka memleketlerinkinden çok avantajlı olacağını varsaymış ve tahmin etmiş olacaktık.

Gerçektir ki, bazı yazarlarca bu sonuç çıkarılmıştır.
(60)

Bununla birlikte, tamamıyla kalifiye -vasıflı- fransız uzmanları, gerçek durumun tamamıyla farklı olduğunu göstermişlerdir.

*** Ekonomik olmayan birçok tahrip edici sonuçlardan başka, sırf ekonomik hayat alanında, fransız nüfusunun bir anlam taşımayan artması, aşağıdaki sonuçları meydana getirmiştir:**

Çok hızlı artan nüfuslu memleketlerinkinden, **çok yavaş rythme'li milli servetin artması; ve ücretlerin ve nüfusun refahının çok yavaş bir artması**, bir kelime ile, bu sonuçlar, beklenen sonuçların tersi sonuçlardır. Aşağıdaki tablo onu apaçık olarak gösteriyor.(61)

Memleket	Nüfus (Milyon)		Milli zenginlik (Milyar)	
	1815	1914	1815	1914
İngiltere	18	45	45,5	450
Almanya	24	68	35-40	400
Fransa	29	39	80	295

Bundan başka, eğer teori doğru olsaydı, zayıf bir nüfus yoğunluğu gösteren memleketlerin, yüksek bir nüfus yoğunluğuna sahip olan memleketlerden, zorunlu olarak, daha büyük bir ekonomik refaha kavuşmuş oldukları farz ve tahmin edilecekti. Fakat burada da, bunu doğrulamıyorlar. Nispeten aşağı nüfus yoğunluğu gösteren memleketlerde, aşağı bir ekonomik refah düzeyi - Rusya- farksız ve yüksek bir düzey (Birleşik Amerika, Yeni Zelanda) buluyoruz.

Bu, keza bir yandan -Belçika, İngiltere gibi- yüksek nüfus yoğunluğu olan başka memleketler için de doğrudur.

Öte yandan birçok Hind ve Çin eyaletleri için, kar-

şıklık - contraste- halindedir.

Bunlara benzer daha fazla hallerden söz etmeksizin, nüfus yoğunluğundaki **mutlak** ya da **nispi bir azalmanın, bir toplumun ekonomik refahı üzerinde daima ve her yerde, olumlu bir etki yapmadığı** sonucunu çıkarmamıza bundan önce söylenen şeyler, müsaade eder gibi görünüyor.

Bunun anlamı şudur ki,

1.- Her iki olay arasında **corrélation**, bu cins kuramlardan yana olanların bizi temin ettiklerinden hissedilebilir derecede, daha karmaşık ve az sıklıdır.

2.- **Bir toplumun refahı ya da fakirleşmesi dalgalanması, yalnız nüfusun sayı ve yoğunluğunun nicelik olarak dalgalanması ile açıklanamaz.**

3.- **Corrélation**, elverecek tarzda incelenmemiştir. Onu açık kılmak için, nüfus yoğunluğunun azalmasının hangi koşullarda, hangi tarzlarda ve ne dereceye kadar olumlu etkileri olduğunu;

Onun, ne vakit, hangi koşullarda ve hangi sınırlardan itibaren, olumsuz etki yaptığını, bu teoriden yana olanlar göstermeli, ispat etmelidirler.

"Tanrı, her ağızla bir çift el göndermiştir." sözünü döviz -şiar- edinen yukardaki teoriler üzerinde de, daha kuvvetli nedenlerle, aynı şeyler söylenebilir, ve nüfus, ne kadar çok ise, toplumun ekonomik refahı da o kadar iyidir.

Ben bu önermenin, yargının, eksik -inadéquate- olduğunu gösteren düşünceleri evvelce söyledim. **Demograflar, -R. Pearl, G. H. Knibbs, E. M. East, J. Sweeney-**in ve başka birçoklarının nüfus artmasının bugünkü oranı -taux-, eğer bazı kuşakların ömrü kadar bir sürede mucize gibi icadlar mevcut olmasaydı, dünya fazla insanla dolmuş olacak ve yaşamak seviyesinin aralıksız -consécutive- bir azalmasını beklemek gerekeceğini gösteriyorlar.(62)

Tarih, sözkonusu olan iyimser kuramın tezini tutmamıza müsaade etmek için, "**fazla meskun**" olan birçok

memleketlerin ekonomik sefaletini çok açıkça kaydetmiştir.

Bazı hallerde, nüfus yoğunluğunun artmasını, artan bir ekonomik refah izlemiştir; fakat bundan daha çok hallerde de, nüfus yoğunluğunun artmasının, bunun tamamıyla karşılıklı olan etkiler olmuştur.

Şu halde biz, bu teoriler için ve buna muhalif varsayımlar için, aynı sonuca varmaya mecburuz.

Böylece, biz, nüfusun uygun -kıvam-optimum- sayısı ile uğraşan teorilerin hakikate daha yakın olduğu sonucuna varmaya mecburuz.

*** Bir nüfus, şu ya da bu doğrultuda, uygun - optimum- miktarından ne kadar çok ayrılırsa, ekonomik refah üzerindeki etkisi, o kadar çok olumsuz olacaktır.**

Sayı, uygunluk -optimum- sayısına, ne kadar yakın ise, ekonomik etkisi de, o kadar iyi olacaktır.

Fakat ne yazık ki, bu teoriler, bu "nüfusun uygun - optimum- sayısı"nın ne olduğunu doğru olarak söylemiyorlar. Onların cevabı, daha çok, bir **olmayana ergi -dönüştürme- cercle vicieux- dir.**

"Nüfusun optimum sayısı, muhtelif devirlere ve toplumlara göre değişirler"(63)

Carr-Saunders gibi, başka bazı yazarlar şunu söyleyecek kadar ileri gideceklerdir: "Daima bütün hallerde, "uygun bir sayı" -"chiffre optimum" olacaktır.(64)

Fakat aynı yazara göre, o, gerek nüfus fazlalığı, gerek nüfus azlığı ile hemen daima bozulmuştur. Böylece, hatta bu gruptaki teoriler de doyurucu olmaktan uzaktırlar.

Bu kısa analizi özetlemek için, biz verilmiş bir toplumdan nüfus yoğunluğunun dalgalanması ile, onun refahı arasında bir *corrélation* varmış gibi görüldüğü, fakat bu ilişkinin ne olduğunu, tam ve doğru olarak hala bilmediğimiz sonucuna varacağız.

Bu karşılıklı bağlantı -*corrélation*-, bu teorilerin iddia ettiklerinden pek çok karmaşık ve az sıkı gibi gö-

rünüyor. Nüfus yoğunluğunun hangi koşullarda ve hangi oranda arttığını. Ya da azaldığını kolaylaştırdığını ve verilmiş bir toplum için "**uygun -optimum- sayısı**"nın ne olduğunu keşfetmek, yarının işidir. Bu günkü günde, biz bu alanda ancak az şey biliyoruz.

4.- DÉMOGRAPHIQUE FAKTÖRLER VE IDÉOLOGIQUE OLAYLAR

Birçok yazarlar ve bunların içinde özellikle **F. Carli** ve **C. Bouglé**, bir sürü ideolojik olayları, demografik faktörlerin ışığı altında yorumlamayı denemişlerdir. Onların teorilerine süratle bir göz gezdirelim.

Dilin evrimi ile karşılıklı bağlantı -corrélation- haline konmuş olan nüfusun hacmi ve yoğunluğu. - İdeolojik ve psikik tenevvülerin nedeni olarak demografik faktörlerin kesin rolünü ispat etmeyi denemek için, **Carli**, kendisinin başlıca iddialarına dayanak noktası teşkil etmek üzere, **dilin evrimi**'den ve dinsel **fikirler**'in karakterinden yararlanıyoruz:

"Nüfus, ne kadar yoğun ise, bir grubun hacmi, ne kadar çok ise, bireyler o kadar çok birbirinden başka -hétérogène- dirler; toplumun deneylerinin topu, ne kadar çok zengin ise, onun fikir hayatı o kadar çok yoğundur."(65)

* Bu genel iddia, önce, dilin evrimi ile doğruluğu pekleştirilmiştir.

Carli'nin kanıtları:

"Bir nüfusun yoğunluğu ne kadar büyük ise, dilin isimlerinin -substanriflerinin- sayısı -o fiiler- o kadar büyüktür."

Çünkü bu toplumun üyelerinin deneyleri, pek çok ve çeşitlidirler ve kendisini ifade etmek için, az yoğun bir toplumun deneylerinden, çok büyük sayıda kelimeleri -sözcükleri- gerektirir.

Carli, buna bir dilin evriminin eğrisinin, nüfusun hacim ve yoğunluğunun artması eğrisi ile pararel olduğunu katıyor:

* **Latin dini**, nicelik ve nitelik bakımından, aşağı yukarı, tarihimizin birinci yüzyılında en yüksek gelişme noktasına ulaşmıştır ve bundan sonra, **Roma nüfusunun azalması gidişine paralel olarak, düşmeye başlamıştır**; o kadar ki, o, V. yüzyıldan beri hemen hemen kaybolmuştur.(66)

Ben **Carli'nin** iddiasının ne dereceye kadar doğru olduğunu söyleyecek değilim. Fakat ben ancak şunu söyleyebilirim:

Carli'nin teorisi ve dil üzerindeki bütün sosyolojik teoriler, **şöşyal temas ve grubun oldukça bir yoğunluğu) olmaksızın, dilin ve gramerin ne görünmesinin**, ne de gelişmesinin mümkün olamayacağını iddia ettikleri oranda, tam ve doğrudurlar.

* Bir toplumun nüfusu azaldığı vakit, ola ki, onun kendi dilinin yayılma bölgesinin bir küçülmesi izlemeye mecbur olduğunu da kabul edebilirim.

Bununla birlikte, **dilin isimlerinin - substantiflerinin- ve fiillerinin sayısı**, nüfusun yoğunluğu ile orantılı olmasından kuşulanırım. Örnek olarak, Rusya'nın nüfus yoğunluğu, Avrupa memleketlerinininkinin çoğununkinden azdır. Bununla birlikte, **Rus dilinin substantiflerinin ve fiillerinin sayısı, başka her Avrupa dilininkinden elbette az değildir.** * En yoğun şehir nüfusunun, aynı bir toplumun köylü nüfusununkinden çok zengin, çok iyi ve çok renkli olmasından şüphe ederim. Şehir nüfusunun ya da en çok yerleşmiş -meskün- olan endüstri memleketlerinin köylü nüfusununkinden, ya da en meskün tarımcı memleketlerinkinden daha **zengin hayalgücü ve fantasie'si** olduğundan şüphe ederim. Dilin gramerinin, esas itibarıyla, hacim ve yoğunluğu bir anlama gelmediği vakit, grubun ilkel duraklarında yaratılmış olduğunu da düşünüyorum.

* Bundan başka, **dilin yayılma bölgesi'nin**, memleketin nüfusuyla sıkıca orantılı olduğunu da görmüyorum. Belçika'nın, Hollanda'nın Bingale'nin ya da Hindista'nın kuzey batı eyaletlerinin nüfus yoğunluğu,

Büyük Britanyanınkinden çok yüksektir; bununla birlikte, İngilizce, Hollanda, Fransız dillerinin ya da Hind di-yalektlerinin konuşuldukları bölgelerden birçok defa büyük olan bir bölgede konuşulmuştur.

* Rusya'nın nüfus yoğunluğu, Avrupa toplumlarınınkinden çok aşağıdır; fakat Rusca, -İngilizce bir yana- bütün başka Avrupa dillerinden, ola ki, daha büyük sayıdaki insanlar tarafından konuşulmuştur.

* İsa'nın doğumundan önce, IV. yüzyılın sonuna doğru, **eski Yunanistan'ın** nüfusu azalmaya başlamıştır. Böyle olduğu halde, İsa'nın doğumundan önce II. ve III. yüzyıllarda Yunan dil bölgesi, ola ki, daha evvelkinden çok büyüktü.

Nüfusun azalması ve artması ile, **dilin nitelik - kalitatif- ilerlemesi** arasında sıkı bir karşılıklı bağlantının - corrélation'un- bulunduğundan da şüphe edirim.

* **Roma nüfusunun artmasının rythme'i İsa'dan önce 150 yılında çoktan düşmeye başlamıştı; bununla birlikte, İsa'dan sonra ancak II. yüzyılın sonuna doğrudur ki, Latin edebiyatında ve edebi stilde, ilk ciddi çökme belirtileri görünmüşlerdir.**

* İngiltere'nin, Fransa'nın ve Almanya'nın nüfus yoğunluğu 1820 den 1914 arasında artmıştır. Bununla birlikte, İngiliz, Fransız ve Alman dillerinin ya da edebiyatlarının bu devirde mükemmelleştiklerinden, onların bugün, XVIII yüzyıldakinden ya da XIX. yüzyılın başlangıcındakinden, çok mükemmel olduklarından şüphe edilebilir.

Bu **müzikli ve birçok sanat biçimleri** üzerinde de doğrudur. Çoğaltılabilen bu örnekler, **Carli'nin** bu iddiasının kesinliğine karşı ciddi bir itiraz yapmak için el-verirler.

Din, mysticisme ve fétichisme ile corrélation haline konmuş olan nüfusun hacim ve yoğunluğu

Az yoğun bir toplumun psikolojisi, çok dindar, çok tasavvufi mystique, çok fétichiste olmağa eğilim gösterir; ve çok yoğun toplumların psikolojisinden az

hétérogène'dir.

Carli'nin daha sonra kurmayı denediği karşılıklı bağlantı **-corrélation-** böyledir. Bu iddianın lehindeki olan kanıtlar şu belirtilerden ibarettir:

* Köyün **açık göğüne** sahip olan nüfus, sihir nüfusundan çok dindar ve mistiktir.

* az yoğun toplumlar da, kelimelere mistik ve kutsal bir değer verir. Bu, toplumların ünlü **"efsane yaratan"** toplumlar olmalarına neden olur.

* **Artan bir nüfusun yoğunluğu ile, dinsizlik, pozitivizm bir dinin temel ilkelerine aykırı düşünce ve inancı -hérésiees- artmaya eğilim gösterir.(67)**

Çok korkarım ki, **Carli**, iddiasında ve kanıtlarında, tamamiyle ayrıcalı gerçeklerin topunu karıştırmazın. **Carli'nin** kendi iddiasına dayanarak getirdiği ve tek yanlı olarak yorumlanmış olan seyrek olgular, bütün bir sürü olgularla değiştirilebilirler. Örneğin, Çin ve birçok Hindistan eyaletleri, Amerika'dan ve Avrupa'nın birçok memleketlerinden, elbette çok yoğundurlar. Böyle olduğu halde, biz Çinde Hindistan'da az yoğun nüfuslu Avrupa memleketlerinden az **"efsane yaratma"** olduğunu, ya da ideolojilerin ve muhtelif din ve mezhep sapıklıkları çok büyük bir çeşitli ve aynı cinsten olması mevcut olduğunu söyleyemeyiz.

* Şehir nüfusunun, köy nüfusundan az bir "cemaat" düşünüşü -zihniyeti- taşıdığı da, keza şüphelidir. Bunun tersi, ola ki, çok doğru olmalıdır.

* Ben fazla olarak, **şehir prolétariat'sının**, köy nüfusundan çok az **"efsane yaratma"**ya eğilim gösterdiğinden şüphe ederim. Ayrıcalık, daha çok, yaratılan efsanelerin sınıfında -catégorie-sindedir.

* **Çiftçi**, bazı hristiyan kişileri bir tür kahraman sayar; oysa ki, **prolétariat**, bazı demagogları kahramanlaştırır.

* Köylüler, bir kişiden bir efsane yapabilirler; şehirliler, bir başkasından bir kahraman yaratabilirler. -**Swanons'lar, Valentine'ler**, tenis, boks ve futbol şam-

piyonları, bazı "falcılar"dan sözler, Mankenler, **Shaw, Lenin, K. Marx, Rousseau, Voltaire**, v.b. yaparlar. Bu konuda **Pareto** bölümümüze bakılabilir.

Pareto, hurafelerin ve efsanelerin yalnız şekillerinin değiştiklerini, fakat onların "**fon**"unun, olguda, aynı kaldığını göstermiştir.

* **Şehir halkı, din yerine, "socialisme", "communisme", "marxizme", "liberalisme", "nationalisme", "ilerleme dini", "barışçılık - pacifisme", "akıl",** ya da modaya göre "**isme**"li bütün başka inançlara sahip olabilir. onlar, güya bilimsel olan biçimlerine rağmen, **mystique** ve **hurafe** gibidirler ve **hurafe** olarak vasıflandırıldıkları **tarihsel ve geleneksel inançlar** kadar bilime aykırı, mistik ve **hurafeden** ibarettir.

* **Kelimeler mistik ve büyüleyici -magique-** bir anlam vermek eğilimi üzerinde de aynı şey söylenebilir. Keza burada da, az ya da çok yoğun toplumlar, şehir ve köy, bir eşy yapmak ya da yapmamak bakımından, az ayrıcalı-farklıdır. Köylü nüfusta-halkta-, bazı kelimelere **kutsal** ya da **büyülü** bir anlam verirler; şehir nüfusunda, başka kelimeler karşısında aynı şey yapılır.

Kelimelerin putlaştırılması -fétichisation'u-, başka olaylar kadar, ezeli bir olgudur. onun şekilleri çeşitlidirler, fakat esas "**fon**" kalır. Bütün fark buradadır. Ben Carli'ninkarşılıklı bağlantılarının -**corrélation**'larının, bu nedenlerle-tam ve doğru olduklarını sanmıyorum.

Dinin karakteriyle, démographique koşulları arasında karşılıklı bağlantı -corrélation- kabul etmek için de, keza az neden vardır, çünkü bu dinlerin her biri, büyük ve küçük toplumlarda, yoğun olan ya da yoğun olmayan toplumlarda yapmıştır.

İdeoloji ve eşitci hareketlerle karşılıklı bağlantı -**corrélation-** halindeki **Démographique** faktörler

Bouglé, -1870 de doğmuştur-, demokrafik ve ide-

olojik olaylar arasında karşılıklı bir bağ kurmak için, "**Eşitlik fikirleri**" "**Les idées égalitaire**"(69) adlı kitabında bir deneme yapmaya çalışmıştır. Kitabın amacı, şu soruya cevap vermektir:

- Eşiklik, bir düzeye indirmek ve demokrasi ideolojilerini yayılmasına **neden** olan faktörler nelerdir?

Yazarın metodu şu sonuca varıyor ki, bu faktörler, hacım, yoğunluk, nüfusun aynı cinsten olmaması hétérogénéité'si ve nüfusun hareketliliğidir.

* Nüfusun bu karakterlerinin kuvvetle belirmesi, yayılması, halkçılığı -la popularité- ve eşitliğin gücünü ve demokratik politik kurumların yayılmasını kolaylaştırmaya eğilim gösterir.

* Bu yargının doğru olduğunu gösteren başlıca kanıtların bir bölümü, "**teorik**" bir bölümü de deneyseleldirler. Teorik olarak doğru olduğunu gösteren kanıtlar kompleks biyolojik bir organizma ile olan bazı benzetmelerden ibarettir. Ve **sociologisme okulu'nun** bir sürü karakteristik iddialarından ibarettir.

Bunlara göre, **nüfusun hacım ve yoğunluğunun artmasıyla, sosyal ayrıcalıklaşma -farklılaşma- artar;** Bu, bireyi, çok beriyici ve çok "kozmpolit" yaparak, grupla olan sıkı bağlarından onu serbest kılar; bu değişme -tahavvül- kastların-caste- prensibini, doğal olarak aşındırır. Bireyin içinden çıktığı ve mensup olduğu grubu hesaplamaksızın, genel olarak, insan denilen varlığın değerlendirilmesini kolaylaştırır; nüfusun çok büyük bir yoğunluğu, insanlar arasındaki düşünce itibariyle olan ilişkilere değer vererek, grubun birçok hürafelerini yıkar.

* Nüfus hacım ve yoğunluğunun artması, muhtelif ırklardan, sınıflardan, ailelerden ve dinlerden olan v.b. den olan insanların eğilimlerini çok yoğun kılar. Böylece, onlar karşılıklı anlaşmalarının artmasına yardım eder.

Bouglé'nin teorisinin lehindeki teorik nedenler bunlardır. Bu teorik nedenleri olgu tarafından doğru oldukları pekleştirilen esas itibariyle şunlardır:

Bouglé, insan tarihinde eşitçi ideolojilerin son de-

rece yayılmasının yalnız iki defa vukubulduğunu söylüyor. Biri, Roma İmparatorluğunun son devrinde **Hristiyanlık ve Stoacılık Filozofisi devrinde**; öteki, **Büyük Fransız Devrimi'nin** açtığı Avrupa tarihinin modern devrinde.

Bu devirlerdeki eşitçi fikirlerin **büyük yayılmasını** açıklayan

* **Özgürlük, demokrasi ve eşitlik ideolojilerinin şehirlerde oluşuklarını ve geliştiklerini göstermekten ibarettir.**

Çok büyük büfus yoğunluğu olan memleketlerin bin karesinde - mille carré'sinde(70) sakin -oturmuş kimse-bulduğumuz **Lancashire** gibi, Rusya gibi, aşağı nüfus yoğunluğu olan memleketlerden çok demokratik ve eşitçi oldukları iddiası, buna katılır.

* **Evrensel dinlerin**, söz yerinde ise, altın yapıcılarının - adeptes'lerinin, az koyu olan dogmacılığı ile ilgili başka kanıtların bir bütünü, küçük din mezheplerinin **simyacı**'ları ile karşılaştırılırsa, sosyal hareketlilik ve temasın artmasıyla, eşitçi kurumların ve ideolojilerin halkçılığının -popularité'nin- artması ve bu cinsten başka düşüncelerle, **Bouglé'nin** ilgi çekici ve telkin edici kanıtlarının arkası sona eriyor.

* **Bouglé'nin teorisini**, tam ve doğru diye tanıyacak mıyız?

Bundan şüphe ediyorum. Her ne kadar kitapta birçok ilginç fikirler bulabiliyorsak da, yazarın başlıca fikri, bize red ve itiraz edilebilir gibi görünüyör.

Önce, **Eşitçi fikitlerin ve kurumların yayılmasının** insan tarihinde ancak iki defa vukubulduğu üzerindeki iddiasında, kendisiyle ben aynı fikirde değilim. Şimdilik, ilkel toplumlardan söz açmaksızın, niçin Atina demokrasilerinin, Ortaçağ İtalyan şehir cumhuriyetlerinin, Ortaçağ İsviçresinin ormanlık kantonlarının, Hindistan'da ve birçok şehir memleketlerinde **Bouddisme** devriminin, İngiltere'de **Lollards** ve **Levellers'in Ni-veleurs** hareketlerinin, İran tarihinin eşitçi ve komünist hareketlerinin **-Mazdeizm** devrimi'nin- révolution

mazedéenne- Mısır'ın **İpuver** tarafından emredilen rövölüsyon, arap islam halifelerindeki buna benzer bir sürü hareketler, Ortaçağın eşitçi komünist hareket dizisi ve demokratik, komünist ve sosyalist kurumlar ve eşitçi ideolojilerin tekabül eden bir yayılmasını izleyen sosyalist ihtilal hareketleri, XV. yüzyılın **Bohemya** ihtilali, **Taboristes**'lerin komünist devlet kurmaları, **Thomas Münzer**'in, **Jean de Leyde**'in **communes**'leri, Kartaca'nın **Patarens**'leri, **Pauvre de Lyon**, **Armand de Bre-sisca**'nın **Ciampi** vb.nin mezhepleri ve hareketleri; ve buna benzer yüzlerce olaylar, Bouglé tarafından niçin gösterilmemişlerdir?

Onlardan her biri, gerek kendi ideolojilerinde, gerek pratik isteklerindeki reformlarında, gerek onlar tarafından yaratılan kurumlarda, hiç olmazsa, Hristiyanlığın ya da **Stoacı**'lığın filozofisinin ya da Fransız devrimi ile ilan edilen **İnsan Hakları Bildirisi'nin**, olduklarından fazla radikal idiler. Hatta onların ulusal sonuçlarında, bu hareketlerin çoğu, hiç olmazsa **Stoacı**'lığın filozofis Hristiyanlık kendi varlıklarının ilk üç ya da dört yüzyıldaki kadar etkili idiler.

Kısaca, Hatta **Bouglé**'nin hareket noktası yanlıştır. Onun yanlışlığı, kendisinin elde ettiği sonuçların çoğunu da, doğal olarak çürütüyor.

* Eğer yazar, hiç olmazsa yukarıdaki eşitçi hareketleri, onların reformlarını ve yayılmalarını gözönüne alsaydı, onun eşitçi hareketinin ancak geniş **hareketli-mobile** ve **aynı cinsten olmayan -hétérogéné-** toplumlarda mümkün olduğu sonucuna varamayacağı, apaçık bir hakikat idi; çünkü yukarıdaki hareketler büyük ve küçük toplumlarda, yoğun olan ya da olmayan nüfusta, farklı omayacak surette husule gelmişlerdir.

Bir nüfusun hacmi, yoğunluğu ve aynı cinsten olmaması **-hétérogénéite'si** ne kadar çok büyük ise, o nüfusun, o kadar az tabakalaşacağı ve o kadar eşitçi, demokratik ve bir düzeye -seviyeye- gelmiş olacağının doğru olup olmadığını, şimdi kendi kendimize soralım.

Ben bu iddianın yanlış olduğu kanısındayım. İlkel

grupların büyük bir miktarı sınırlı bir hacim, yoğunluk ve aynı cinsten olmayan bir nüfusa malik olmuşlardı; bununla birlikte, onlar **az tabakalaşmış -stratifié-** idiler ve hemen hemen bütün geniş ve yoğun toplumlardan ve -**hétérogéné-** nüfustan, kendi kendilerini daha iyi yönetiyorlardı.

Basit toplumlarda, ekonomik sözleşmeler - contractes-ler çağdaş her eşitçi toplumunkinden daha az idi. Üyelerinin imtiyazları ve politika özgürlükleri, çağdaş demokratik toumlardakinden az hissedilebilmiş idiler. Bu küçük grupların çok defa hükümetleri, ya da soydan gelmiş aristokrasileri, ya da sınıf ve kast ayrılması yoktu; onların şefleri seçilmiş idiler, kendi kendilerini yönetiyorlardı. Onların çoğuna, **Tacite**'nin eski cermenler için söylediği şey uygulanabilirdi:

Duces ex virtute le gunt. De minoribus principes consultant, de majoribus omnes Mazzarela(70) Hobhouse, Weeher, Ginsberg Lowie ve başka birçok araştırmacılar bunu açıkça kurdular. Bu şu demektir ki, **Bouglé**'nin iddiasına tersine olarak, "**en eşitçi**" organizasyon, nüfusun hacim, yoğunluk ve aynı cinsten olması, en zayıf yerlerde bulunur. Dahası var. Ben kendi incelememle şu sonuca vardım ki,

* Bir toplumun nüfusunun hacmi ya da aynı cinsten olmaması -**hétérogénéité-** arttığı her defasında, sosyal tabakalaşma ya da eşitsizlik azalmaktan çok, çoğalıyor. (71)

Esas itibariyle, her şey eşit olmak şartıyla, çok küçük hacimli ve az -**hétérogéné-** olan gruplar, çok büyük hacimli ve çok -**hétérogéné-** olan gruplardan az tabakalaşmaya ve çok eşitçi olmaya uğramışlardır. Bu, hakikaten **Bouglé**'nin varsayımından çok daha yakın görünüyor.

Eğer başka bir kanıtı ihtiyaç varsa, mevcut olan toplumları, bir yandan,

* Onların nüfuslarının **hacim ve yoğunluğuna** göre; öte yandan onların **demokrasi, politik ve ekonomik özgürlükleri ile, kendi kendilerini yönetme** derecelerine

göre, karşılaştırmak elverecektir.

Çin'in ve Hindistan'ın birçok devletleri, Norveçten, İsveçten ve Danimarka'dan, Finlandiya'dan ve Kanada'dan ya da Yeni Zelanda'dan ve çok yoğun ve pek çok büyük toprağa sahiptirler ve bununla birlikte, **Bouglé'nin** eşitlik kriterine göre, birinci toplumlar, sonunculardan çok az eşitçidirler.

* Amerika Birleşik Devletleri'nin nüfusunun yoğunluğu, Fransa'ninkinden, İtalya'ninkinden, Romanya ve Japonya'ninkinden epeyce azdır. Böyle olduğu halde, Amerika Birleşik Devletleri'nin kast rejimine çok yakın ve bu memleketlerden az demokratik olduklarını kise söyleyemeyecektir. Yazar diyor ki,

* Romada bağlı kavimlerin kent-cité- hukukunun yaygın şeklinde bir düzeye getirilmesi olayı süreci yalnız Roma nüfusunun artan yoğunluğu devrinde değil ve imparatorluk sınırlarının genişlemesi zamanında gelişmemişlerdi.(72)

Ben çok yoğun ve çok aynı cinsten olmayan şehirlerin, köylerden daha "eşitçi" ya da daha "demokratik" olduklarını söyleyen **Bouglé'nin** bu iddiasının **kesinliğine** de itiraz ediyorum.

En büyük servet, imtiyaz, derce ve prestij eşitsizliklerinin köylerde mi, şehirlerde mi olduğu sorulursa, buna şehirlerde olduğu cevabı vermek gerekir.

O halde, bu örneğin, eleştirilen teoriden yana olduğunu düşünmek güçtür. Bu çelişkileri çoğaltmak yarsızdır.

Şimdiye kadar söylenen şeylerden çıkan sonuç açıktır; eşitçi hareketle bir toplumun nüfusunun hacmi ya da aynı cinsten olmaması arasında hiç bir açık *corrélation* yoktur. **Bouglé'nin** kendi teorisinden yana olmak üzere gösterdiği örneklerle, bu teorisinin karşısına, onun aleyhine tanıklık edecek olgular konulabilir.

Bouglé'nin hareket kabiliyetinin "**mobilité**" rolü üzerindeki iddiaları, bu hususta çok sağlamdırlar. Evet, bazı hallerde, bu **hareketlilik -mobilité-** eşitçi ideoloji ve kurumların yayılmasını kolaylaştırırlar; fakat daima

değil ve onun sosyal eşitsizlikleri ya da sosyal tabakalaşmayı az hissedilebilir kılar, anlamında az etki eder; doğuştan mevcut olmak üzere kurulan aile düzeni -statut'sü-nün vücuda getirdiği piramit yerine, bu **sosyal piramit** bireylerin sosyal dağılımının yeni bir temelini koymak anlamında az etkili olur; ya da hareket halinde bulunan toplumlarda, **sosyal tabakalaşma** ya da **eşitsizlik piramidi**, hareket etmeyen toplumlardaki kadar yüksek ve hatta çok yüksek olabilir.

Benim "**Sosyal hareketlilik**" - "**Social mobility**" adlı kitabımın III.-IV. bölümlerine bakınız.

Yukarıdaki nedenlerle, **Bouglé**'nin ilgi çeken teorisinin **kesinliğine** ciddi olarak itiraz edilebilir. **Démographique faktörler**'le **idéologoie**'lerin birçok **karşılıklı bağlantı -corrélation-** teorileri gibi, bu teoriler de, tam ve doğru olmaktan çok uzaktırlar...

5.- DÉMOGRAPHIQUE FAKTÖRLER VE TOPLUMUN İLERLEMESİ VE ÇÖKMESİ

Hemen hemen bütün sosyoloji okulları gibi, **demografik okulun** da, toplumların evrimi üzerinde kendisine özgü bir teorisi ya da toplumların kaynağı ilerlemesi ve çökmesi yasası vardır. Bu tipin en iyi teorisi Prof. **Corrado Gini**'nin "**I fattori demografica dell' evoluzione delle mazioni**" adlı kitabında formüllemıştır.

Carli Gini'nin teorisine, kişisel fikirler katmıştır. Toplumların ilerlemesi ve çökmesi üzerindeki **Gini'nin** teorisinin esasının kısaca taslağını yapalım.

Toplumların ilerlemesi ve çökmesi üzerinde Gini'nin teorisi:

Gini'nin kitabı, insan tarihinde birçok defalar çökmeler olduğu iddiası ile başlıyor.

Bu, bunun nedenlerinin ne olabileceğini bilmek sorununa götürür. **Gini**, başka teorileri eleştirdikten sonra, **toplumun evriminin başlıca nedeninin, démographique faktör** olduğu sonucuna varıyor.

Bu faktör, nüfusun kalitesinde, muhtelif tarzlarda, onun ekonomik, politik ve kültürel organizasyonunda, birçok değişmelere neden olur. Teori, göçmenlik, savaş ve başka felaketli olaylarda bağımsız olarak **demografik faktörlerin oyununun, nispeten kısa bir devirde, bir nüfusun biyolojik karakterlerini, tamamıyla normal bir yol ile, değiştirebileceği** iddiasından hareket ediyor.

Bu, bir grubun sonraki bütün kuşağın önceki kuşağının yalnız küçük bir bölümünün kuşağına borçludur.

* **Evvelki kuşak**, beşte ikisinden, üçte ikisine kadar, evlenmeden önce ölürler. Kalanlar ve evlenmeyenler, kuşak bırakmazlar. Bu tarzda, her sonraki kuşak, olguda - hakikatte- evvelki kuşağın ancak üçte birinden sekizde birine kadar bir parçasından gelir.

Demografik faktörlerin normal oyunu, kısa bir zaman mesafesinde, **bir toplumun ırki ve biyoloji kompozisyonunun**, büyük ölçüde, **değiştirebileceğini** gösterir.

Bu, kaçınılması o kadar çok olanaksız olan bir şeydir ki, genel kural olarak, **yüksek sınıfların doğumu, aşağı sınıfların doğumundan azdır.**

* Bu farklı doğurganlık nedeniyle, demografik faktörlerin sözü edilen rolü, ne kadar çoksa, bir nüfus, biyoloji bakımından, o kadar hızlı değişir. Aynı zamanda,

* **Yükselmiş olan sınıfların az doğumu, aşağı sınıflardan yüksek sınıflara doğru**, yüksek sınıfların az doğurganlığı ile, bırakılan boşlukları doldurmak için, **sürekli bir yükselme akımını**, kaçınılması olanaksız kılar.

* Onlar sönmeye mahkumdurlar ve onların yerleri aşağı tabakalardan gelmiş olan yeniler tarafından, gittikçe işgal edilmişlerdir:

"Yenilenlerin toprağı, yenenlerin mezarıdır." Bu genel olayın ifadesidir.(74)

Gini, bu olgular üzerine dayanarak, "milletlerin evriminin parabolü"nü formüllüyor. Organizma hayatının **"parabol"ü** faaliyetleridir.

Gini, bundan sonra, toplumların evriminin "parabole"ünü, taslak olarak gösteriyor: Bir toplum, ilk aşamalarında, göçmenlerle ya da yerlilerle kurulmuş olsun, hissedilebilen bir farklılaşma yoktur.

Bu aşamalar, nüfusun yüksek bir doğurganlığı ile işaret edilmişlerdir. Bu, **Girid, Truva, Mycenés, Atina, Isparta** vb. gibi geçmiş zamanlardaki toplumlar için geçerli ve Amerikan kolonileri, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda vb. gibi nüfuslar için böyledir. Sonuç şudur ki, nüfusun hacim ve yoğunluğu artmaya başlarlar, bundan şu çıkar ki, bu nüfusta sosyal farklılaşmanın artması ve bunun sonunda, aşağı ve yüksek sınıflarda farklı doğurganlığın görünmesine götürür. Aynı zamanda, nispeten fazla yerleşmiş olan -meskun- memleket, nüfusun fazla bir bölümü, gerek barış suretiyle, gerek savaş yoluyla, göç etmek zorunda kalır. Böylece, yoğun bir kolonileşme ve genişleme savaşları, toplumun büyümesinde, bu devri işaret ederler.

Adet olduğu üzere, en çok doğurma kabiliyeti olan serüvenci -sergüzeştçi- ve sağlam olan memleketin göç eden ve askeri seferlere çıkan başlıca elemanlarıdır. Toplum genişleme yolunda başlıca bu elemanları kaybeder. **Bu aşamanın psikoloji bakımından belirtisi;**

Memleket için vatanseverlik ve milietçi coşkunluğu ile, sömürge ve savaş ünü ile damgalanır. Dikkate değer bir birlik ile ve kendi bireysel mutluluk ve hayatını millete feda edecek bir vatanseverlik eğiliminden ibaret olan bir psikoloji gösterir.

O halde, er-geç, daha sonraki aşama gelir. Toplum göçmenlik ile ve genişleme savaşlarıyla uğradığı kayıplarla, en çok doğurganlık kabiliyeti olan, en cüretli, gözü pek ve en serüvenci -sergüzeştçi- elemanlarını yitirir.

Sonuç şudur ki, toplumun doğurganlığı ve nüfusun **artma oranı -taux d'accroissement-** azalmaya başlar. Azalma o kadar çok kuvvetlidir ki, evvelce açıkça ayırmış olan yüksek sınıfların azalan doğumu yüzünden kendi nesli, gittikçe aşağı doğurganlık gösteren yüksek sınıflar

tarafından bırakılan boşlukları, gittikçe doldurmak zordur. Nüfusun artması durur, aşağı sınıflardan, yüksek sınıflara doğru **sosyal akımın yükselen akışı yoğun olur**. Bu akıma engel olan şeyler bertaraf edilmişlerdir. Böylece, toplum, çok "**demokratik**" olur. Aynı zamanda, nüfusun artmasının düşmesi yüzünden, sömürgelerin ve bağlı olan memleketlerin sömürülmesi sayesinde, toplumun ekonomik refahı yükselir. Onların konforu artar; zevkleri incilir; evince ancak yüksek gruplarda olan lüks şeyler, şimdi bütün sınıflar tarafından hararetle arzu edilir. Bu, ekonomik faaliyetin büyük bir ilerlemesine, sanatların, müziğin, edebiyatın meydana çıkmasına götürür, oysa ki, endüstri, konfor ve lüks elemanlarını büyük bir ölçüde hazırlar. Bunu, doğal toplumun büyük bir endüstrileşmesi, şehirlerin büyümesi, ticaretin gelişmesi, köylü nüfusun şehirlere doğru göç etmesi izler. Böylece, ticari ve endüstrileşmiş şehir uygarlığı devri gelir.

Politika bakımından, bunu, toplumun demokratlaşması doğrultusundaki, bir değişme izler. **Psikoloji bakımından**, vaktiyle çok doğurganlığı olan, asker, vatansever, kahraman olan kavimin, "**küçük burjuvalar**", "**küçük burjuvalar**"ın millet halinde birleşmesi izler.

Böylece, paradan, tutumdan -tasarruftan ve gelirden başka bir şey aramayan ve arzu etmeyen **iş adamları** haline gelmesi izler. Ekonomik refah, adeta toplumun "**kadınlaşması**"nı - effemination-u kolaylaştırır.

* Önceki devrin, an çok doğurganlığı olan serüvenci - sergüzeştçi- dayanışmacı -tesanüdcü-, vatansever elemanlarının temizlenmesi ve ekonomik refahın eşlik ettiği sömürgelerin sömürülmesi, toplumu, barışçı kılarlar.

Bundan böyle, askeri zafer ve şan, nasyonalizm, artık değerden düşerler.

* "Küçük orta sınıf" -"petits bourgeois" ideolojisine bağlı olan bir barışseverlik ve kozmopolitizm dalgaları, onların yerlerini alırlar.

Sanatlar, edebiyat, şiir vb. refaha kavuşturmaya

başlarlar.Toplum, kendisini mutlu duyar ve kendi yarınına güvenir; o, aşağı yukarı, Roma İmparatorluğu'nun bu aşamasında yaşamış olan **Çiçeron** gibi, "Roma onbin yıl sürecektir." tarzında düşünür. Fakat **Çiçeron'dan** sonra, aşağı yukarı beş yüzyıl yaşayan ve kendi devri bir çökme aşamasına giren Roma halinde olduğu gibi, toplum, kendi çökme aşamasının başlangıcında bulunduğunu görmez.

Önceki aşamanın yerine, er-geç, yeni bir asama geçecektir. Bu çöken aşamanın belirtileri -arazi-, milletin köye özgü - mahsus- bölümü ahalisinin azalması gidişinde ya da yolunda - processus-ünde belirir; hatta nüfusun doğurganlığının - veludluğunun- çok azalması ve köylülerin şehirlere doğru göçetmeleri nedeniyle, **tarım** geriler; köye mahsus bölgelerde, elışı kıtlığı gittikçe kendisini hissettirir. Ekonomik koşulların bir bütünü kendi doğurganlıklarını onları zorlayarak, çiftçilerin ve köylülerin durumlarını keza çok ağırlaştırır - vahimleştirir.

Sonuç şudur ki, köy, doğurganlığı keza az olan şehirlere olan akınını gittiçe azaltır. Köylü nüfusun azalması ve onun ekonomik bakımından fakirleşmesi, şehir endüstrisinin mamullerine isteğin bir azalmasına neden olur.

Millet tüketeceğinden fazla üretmeye başlar. Bu, endüstrinin ve ticaretin ve şehirlilerin, ekonomik durumunun gelişmesine olumsuz biçimde etki eder. "Nüfus fazlalığı"nın sebep olduğu endüstri bunalımları, çok büyük ve çok çeşitli olurlar. Bunun sonucunda, şehirlerin işçi sınıflarının ve hatta genel olarak, halkın ekonomik durumunun bir ağırlaşması izler. Bu, kendi kapitallerinin, -sermayelerinin- faiziyle yaşayan, işsiz gelir sahiplerinin oranının ve doğrudan doğruya maddi kıymetler husule getirmeyen serbest meslek adamlarının oranını, şimdi evvelce olduğundan pek çok büyük olması gerçeği ile, keza daha vahim -ağır-dır. Fazla olarak, hükümet, kendi sömürgelerini ve mülklerini olduğu gibi, kendisininide savunmak için, azalan nüfusa artan vergiler yüklemek zorundadır.

Bütün bunlardan, **sosyal bunalımların** yaşamak düzeylerini - seviyelerini- düşürmek isteyen **işçi sınıfının ayaklanmalarının ve isyanlarının çoğalması husule gelir**. Sınıf çatışmaları acı ve sert olurlar. Bu da, durumu ağırlaştırmaktan başka bir sonuç vermez.

* **Hükümet, ideolojiler ve bilginler güçlkle karşı karşıya gelirler.**

* **Hükümetin işe karışması -müdahalesi- büyük ölçüde gelişir. Hükümetin işe karışması, toplumun ekonomik yaşantısını gittikçe kontrol etmeye başlar.**

* Bu devir de, bilimin ve aydınların rolüne inanç, özellikle hissedilebilir dereceyi bulur. Boş yere çaba **toplumun çözülmesi olayını -processus-ü** ilerlemeye devam eder.

* **Sonunda, toplum, gerek "barış yoluyla", gerek askeri tedbirlerle son aşamasına ermiş ve tarihin alanından, müze alanına girmiştir.(74)**

Gini'nin démographique faktörlerin ışığı altında yaptığı yorumlamalara göre, toplumun sosyal evriminin "parabole"u böyledir. **Kitabın kalan bölümü**, bu planın Yunan ve Roma tarihinin başka birçok toplumların olgularıyla analiz edilmesine özellikle, yazara göre, çoktan çökme aşamasına girmiş olan **Fransa'nın bugünkü durumunun analizine** ayrılmıştır. Avrupa toplumlarının çoğunun aynı aşamasına oldukları varsayılmış ve tahmin edilmiştir.

Gini teorisinin biraz değiştirilmiş fakat "font"u itibarıyla, aynı kalmış olan şekli **Carli'nin** teorisidir.

CARLI'nin kuramı

Toplumun fiili doğurganlığı -veludluğu- azalmasıyla, icadların sayısının azalması ve **milletin** "olanaklarına **inancın**" azalması husule gelir.

Bu toplumun ekonomik refahı üzerinde, uygun olmayacak biçimde etki eder. Bütünü, kendi hakim psikolojisinin bir değişmesi izler; üyelerinin birliği azalır; oysa ki, bireycilik -ferdçilik- ve ekonomik bencillik artar; milletin zafer ve şansının ve enfes -en güzel- büyüklük

idealinin yerine, tutum sandığı ve para avcılığı ideali geçer; oysa ki, askerce kahramanlığın yerini, rahat barışçılık alır.

* Yüksek sınıflar gittikçe soysuzlaşırlar -dejenere olurlar- ve kendilerinden öncekilere benzemezler.

Carli'ye göre, en çok gelişmiş olan fikirler arasında, denilebilir ki, yüksek sınıflar ne kadar çok kapalı iseler, aşağı sınıflardan gelen yenilerin, yüksek sınıflara yükselmesine engeller, o kadar çok büyüktürler.

* Yüksek sınıflar, ne kadar çabuk dejenere olurlarsa, soysuzlaşırlarsa ve bununla **milletin dejenere olması da**, o kadar hızlı olarak vukubulur.(75)

Şimdi, bu teorilerin değerleri üzerinde ne söylemelidir?

Başlamak için, tam ve doğru -exacte- olmaktan uzak olan **Carli'nin** teorisinin ayrıntılarını bir yana bırakalım.

Benim bildiğim, dünyanın en çok devam edebilen aristokrasisi, Hindistan'ın **brahman** sınıfı **-caste'ı-dır**. Bu kast, ordusuz, parasız ve hatta örgütsüz olarak, en az ikibin yıl boyunca, itiraz edilemeyen bir üstünlük korumuştur ve hala bunu korumaktadır. Hindistanın kültür karmaşıklığı -complexe de culture- olarak mevcut olmakta devam ediyor. Oysa ki, başka birçok memleketler yok olmuşlardır. Bununla birlikte, brahmanların sınıfı, hemen hemen tamamiyle kapalıdır ve benim bildiğim her aristokrasiden, her halde çok kapalıdır ve kapalı aristokrasilerin çok kısa olmayan devirler boyunca, başarı ile tutunabildiklerini düşünmeye eğilim gösteriyorum. Bu aristokrasiler, hiç olmazsa, açık yüksek sınıflardan daha uzun zaman yaşayabilmişlerdir.

* **İsparta aristokrasisi**, Atina aristokrasisinden daha dışta bırakıcı -inhisarcı - exclusive- idi; bununla birlikte, İsparta aristokrasisi, İsparta gibi, onlar tarafından yönetilmişti, açık bir aristokrasi olan Atinalılar, çok uzun zaman mevcut olmadılar. Roma'nın zafer devri, **patriciens'lerin** ve **sénateur'lerin** bir aristokrasisine malik olmuştu.

Bu aristokrasi, vaktiyle olduğundan daha açık olan

yüksek sınıfların yaşadıkları tarihimizin II. ve III. yüzyıllarının çökme devirlerinden daha inhisarcı -tekelci- ya da kapalı bir aristokrasi gösteriyordu.

Son bin yılda da son iki yüzyılda, İngiltere aristokrasisinin, Fransa aristokrasinden daha açık olduğunu düşünmek için elimizde ciddi nedenler yoktur. (76) Bu nedenle, Fransa'nın ve İngiltere'nin ayrıcalı alın-yazısı -yazgısı- üzerindeki **Carli'nin référence**'ı, kendi iddiası için kanıt olarak inandırıcı değildir.

Bundan başka, kral ailelerinin ve eski kapalı aristokrasi ailelerinin tarihi evlenmelerinde az inhisarcı -başkalarını dışarda bırakıcı- olan yeni aristokrasinin ailelerindeki ile karşılaştırılınca, bu eski ailelerin, yenilerden daha çok yavaş dejenere olduklarını gösterir.

Bu örnekleri çağaltmaya ihtiyaç yoktur.

Carli'nin iddiası tek yanlıdır. Bir aristokrasinin kapalı, ya da açık olmak özelliği, onun mahiyeti kadar önemli görünmüyor.

* Eğer aristokrasi, biyolojik bakımından sağlam ise, bütün uygun olmayan elemanları hariç bırakarak, "**kan**"ını, bulaşmaktan korursa, zayıfların, hastalıklı çocukların, "**ahmak-debile**" üyelerin, v.b.nin elenmesi, dejenere olmaksızın, dışta bırakmak -l'excluvisme- ve içten evlenmek devam edecek gibi görünüyorlar. Pis ve bulaşık elemanların temizlenmesi için, enerjik önlemler alınmamışsa, içten evlenme aristokrasisinin çok hızlı çökmesine sebep olur.

Öte yandan, öteki açık sınıflarda, ayıklama -selection- ve yeni gelenlerin toplanması uygun bir biçimde yapılırsa, bu aristokrasi, uzun süre varolmakta ve yönetmekte devam edebilir.

* Eğer yeni kan fazla seçilmiş ise, eğer yeni gelenler, üstün olmaktan uzak iseler, biyoloji bakımından ve zihince bu, yüksek sınıfların kayması çok kolay ise, kolay vukubulabilir. O vakit, bu aristokrasi, sözüm ona aristokrasidir! O, kapasitesizliğe mahkumdur ve kendi yetersizliği nedeniyle, memleketin harap olmasını kolaylaştırır.

Şimdi **Gini'nin** milletlerin evriminin "**parabol**" üne gelelim.

GİNİ'nin milletlerin evriminin "parabole"ü:

1.- Önce, bu teori evrensel olmak iddiasında bulunamaz.

Toplumların ilerlemesi ve çökmesi üzerindeki büyük sayıdaki başka teoriler gibi, bu teori, özellikle Roma ve Yunanistan tarihinin temeli üzerine kurulmuştur. Bütün milletler, kendi tarihlerinde böyle bir "parabole" izlemi takip etmemişlerdir. Örneğin, Çin ya da Hindistan tarihini alalım. Bu iki memleket de, binlerce yıldan beri mevcutturlar ve bununla birlikte, onlar bugün bile yaşıyorlar ve bugünkü günde, yeni uyanma belirtileri gösteriyorlar.

Gini'nin sistemi, bütünlüğü itibariyle, pratik olarak onların tarihine uygulanamaz. Bu, belki bu iki memleketin de, daima yüksek bir doğurganlık kabileyetine malik gibi görünmeleri olgusuna borçludur. Ve onların yüksek sınıfları, ola ki, ayrıcalı doğurganlıklarını bilmiyorlar.

Bununla birlikte bu, ne bir kavmin kendi evrimi boyunca gösterdiği doğurganlığın azalması olgusu, ne yüksek sınıfların çok aşağı doğurganlığı evrensel ve kaçınılmaz şeyler değildirler.

Onlar, ne kaçınılması mümkün olmayan, ne de evrensel olmadıklarından, bu iki temel üzerine kurulmuş olan **Gini'nin** bütün sistemi, bütün toplumlara uygulanamaz ve evrensel olamaz. Bu teori, olsa olsa, ancak bazı kavimlere uygulanabilir. İşte teorinin ilk sınırı budur.

Fazla olarak, bu teori, itiraz edilebilen ve hiçbir suretle evrensel olarak gözönüne alınamayan birçok iddiaları içeriyor. Örneğin, bir toplumun ilk aşamaları, daima nüfusun bir doğurganlığının -prolificité intense- artması ile işaret edildiğini söyleyebilir miyiz?

Bu, bazı hallerde tam ve doğru -exact-dur; bazı hallerde yanlıştır. Grup ya da toplum, **Carr - Saunders** tarafından gösterilen birçok faktörlerle belli olmayan za-

manlı bir devir boyunca hemen hemen yerinde sayar - stationaire- bir halde kalabilir. Genişleme, kolonileşme ve göçmenlik aşaması, bütün bu olayların sonuçlarıyla birlikte, bu kavim için vukubulmayabilir ve onun tarihi tamamıyla farklı çizgilere göre akıp gidebilir.

Fazla olarak, bir toplumun ilk aşamalarının onun nüfusunun hızlı bir artmasıyla işaret edildiğinin kabul ederken, diyebiliriz ki, göçmenlik, colonisation ve genişleme, bu "**nüfusun fazlalığı**"nın tek sonuçları olduğunu söyleyebilir miyiz?

Bundan önce söylediğimiz gibi, onlar bazı defa vukubulabilirler, bazı defa vukubulmazlar. Ahvalin yardımı öyle olabilir ki, bu yardım toplum için sömürgeleşmiş olmayı ya da zafer elde etmeyi ya da göçetmeyi olanaksız kılar.

O vakit, nüfus artmasının fazlalığının yerini, başka araçlar tutarlar; **açlık ölümün artması, doğumun azalması, çocuk düşürme** gibi ve **Carr - Saunders'in** tasvir ettiği bütün başka araçlar burada işe karışır, bu da, bu kavmin daha sonraki tarihinin, **Gini'nin**, "**parabole**"ünden farklı olacağı anlamına gelir. Onun genişliği - vüsatı- böyle gittikçe az evrensel olur. Örneğin, falan toplumun genişleme devrinde, nüfusun en çok **parabolique, cüretli ve enerjik elemanlarının** anavatanı uzaklaşmaları doğru mudur?

Gini, bu iddiayı, tamamıyla **dogmatique** olarak ortaya koyuyor. Kendi teorisi lehindeki tek kanıtı, çok doğurganlık özelliği olan ailelerin üyeleri için, onlar için az doğurganlık kabiliyeti olan ailelerin bulunduğu memlekette, kendi yerini bulmak çok güç olduğudur. Fakat buna, şöyle itiraz edilebilir: madem ki, **Gini'nin** kendisine göre, göçeden elemanlar, çok enerjik ve çok yeteneklidirler, onların anavatanı, az yetenekli olanlardan daha çok yer bulmak şansları vardır. Bu nedenle, göç edenlerin, memlekette kalanlardan daha az kabiliyetli insanlar olduklarını farz ve tahmin ederdik. Kısaca, **Gini'nin** tartıştığı varsayım ispat edilmiş değildir ve onun kesinliği üzerinde az şey biliyoruz. Bundan

ötürü, bu varsayım üzerine kurulmuş olan bütün sonuçlar belirsiz olurlar ve teorinin bütünü tam ve doğru -exacte- olabilen ya da olmayan bir varsayım olur.

Teorinin daha sonraki **dogmatik varsayım'ı**, toplumun ekonomik refahının artmasıdır. Bu, onun doğurma kabiliyeti çok olan -profilique- üyelerinin göçetmesine ve onun **fiili verimliliği -fertilité effective-nin** azalmasına borçludur.

Buraya kadar söylenen şeylerde gördük ki, **her nisbi nüfusazalmasını -dépopulation relative-, zorunlu olarak ekonomik refahın artması izlemiştir**. Bu, bazı defa olur, bazı defa olmaz.

Eğer böyle ise, bir kez daha söyleyelim ki, bu refahın artmasının sonuçları gibi çizilen -teressüm eden- sonraki **bütün politik, ekonomik, psikolojik değişmeler, husule gelmeyebilirler;** ve toplumun tarihi, **Gini** tarafından tersim edilen **evrim eğrisi'nden** tamamiyle ayrıcalı bir evrim basamağı -merhalesi- izleyebilir.

Bir çok kavimler, **Gini'nin gelişmenin parabolique çizgisinden** çok farklı olan bu eğriyi fiilen izlemişlerdir.

Daha sonraki varsayımlardan hiçbirini söylemeksizin, bundan, söylenen şeyin **Gini'nin** sisteminin, toplumun evriminin az, ya da çok genel herhangi formülü olmak iddiasında hiçbir suretle bulunamayacağını göstermek yetişir. O, ancak bazı kavimlere uygulanabilir; fakat **Gini'nin** hatta bu kavimlerde, evvelki varsayımları görülünce, onların çökmesinin **démographique faktörlerle** tayin edilmiş olduğu ölçüde, belirsiz -incertaine- kalıyor.

Bu **tümevarımlar -induction'lar-** henüz sırf askeri nedenlere borçlu olan birçok toplumların çökmesi -Polonya, Kartaca, Bohemya, v.b.- gerçeği-olgusu- ile hala itiraza uğrayabilir.

Başka birçok hallerde, **-Babil, Asuristen, Mısır, Arap Halifeleri, Türkiye, Cengiz Han, Timurlenk İmparatorlukları ve bazı çok eski memleketler-** onların çökmesinin **Gini'nin** demografik faktörler yüzünden vukubulduğunu ya da onun "**parabol**" çizgisine göre, yü-

rüdüğünü kabul etmek için **ciddi neden de yoktur.**

Biz böylece, **Gini'nin** teorisinin büyük ölçüde sınırlandırılması gerektiği ve sağlam görünen bölümlerinin bile, henüz daha ziyade tenenmesi gerektiği sonucuna varıyoruz. Bu teori, ihtiyati kayıtlar ve itirazlarla tarihlerinde uygulanabilen kavimler için büyük bir hakikat payına sahip gibi görünüyor. Bu teorisinin iyi özelliklerinden biri, milletlerin ilerlemesi ve çökmesi olaylarının her bilimsel yorumlanmasını olanaksız kıldığıdır! Onun pratik değeri, uzun ve şanlı bir tarihe sahip olmak isteyen milletlerin, doğumlarının kontrol, sayesinde uyak olmaları hususunda, onları uyarmasıdır.

Fili doğurganlığın -veludluğun- azalması, ya da nüfus azalmasının çökme faktörü olduğu üzerindeki **Gini'nin** esas fikri, gerçeğe yakın gibi görünüyor. Bununla birlikte, bunun karşıtı olan fikir bugün polülerdir.

Onun bu fikre dayanan kanıtları, aynı olguyu gösteren başka bir sürü kanıtlarla kuvvetlendirilebilirler. Bunlardan şunu kaydedebiliriz:

Aşağı bir doğum ve ölüm, **doğal bir ayıklamanın -sélection'un-** ayıklaması ile, ola ki, bütün doğuştan zayıfların hayatta kalması bekası ve böylelikle, halkın doğurganlığının bulaşmasına sebep olmalıdır.(77) Bu tarzda, onlar yalnız nüfus sorununun nicelik -kantite- olarak görünüşünün de fenalaşmasını kolaylaştırır; bu da bir kavmin çökmesinin faktörlerine, büyük ölçüde neden olur ve bu çökmeyi durdurmak için, her girişimi güçleştirir.

6.- GENEL SONUÇ

Buraya kadar yapılan incelenme, sosyolojide **démographique okul'un** en çok gelişmiş tipini gösterir. Birçok araştırmacılar, hemen hemen bütün sosyal olaylar sınıfında, **demografik koşulların önemini ve etkili olduğunu göstermeyi başarmışlardır.**

Eğer biz bütün bu girişimlerin mutlu, ya da ta-

mamiyle doğru - exacte- olduklarını söyleyemezsek bile, onların arasında, çok büyük miktarının ya da **bir bölümünün tam ve doğru olmak şansına sahip olduklarını** kabul etmeliyiz ve onlardan **bazılarının da, doğruya yakın olduklarını** söylemeliyiz.

Sosyal bilimin bugünkü aşamasına ulaşmanın mümkün olduğu hakikate yaklaştıklarını kabul etmek zorundayız. Okul, bir sürü sosyal olayları aydınlaştırmıştır; o, bize bir sürü ihtimalli **corr lation**'lar vermiştir.

Bu nedenle okulun, başka her sosyoloji okulu kadar, varolmak hakkı vardır. Onun yanlışlarını ve tekyanlılığını bir yana bırakırken, biz onun sosyal olaylar bilimine yaptığı yararlı katkıları, minnettarlıkla kabul edebiliriz.

DİPNOTLAR

Giriş'dekiler:

(1) Onlar çok ileride gösterilmişlerdir.

(2) Kitabın metnine bakınız.

(3) Amerika için bak. SMALL., ALBION, "Fifty Years of Sociology in the United States", American Journal of Sociology, Mai, 1916; BARNES, H. E., "American Psychological Sociology", The Sociology Review de 1922, 1924, 1925 ; GILLIN, The American Sociological Society, vol. XXI.

Fransa için bak. DUPRAT, G. L., "La psycho-sociologie en France, "Archiv für Geschichte der Philosophie und Sociologie, vol XXX, heft 1 ve 2; FAUCONNET-P., "Durkheim Sociology", dans Publications of the American Sociological Society, vol. XXI, no. 1.

İngiltere için bak. BARNES, H. E., "English Sociology", dans Publications of the American Sociological Society, vol. XXI.

Almanya için bak. VIERKANT, A., "Die Überwindung des Positivismus in der deutschen Soziologie der Gegenwart", Jahrbuch für Soziologie, vol. II; BARTH, P., Die Philosophie der Geschichte als Soziologie, Leipzig, 1922, vol. II; VON WIESE, L., "German Sociology", The Sociological Review, XIX, no. 1; BRINKMANN, CARL, "German Sociology", Publications of the American Sociological Society, vol XXI.

İtalya için bak. MICHELS, ROBERT, "Elemente zur Soziologie in Italien" Kölner Vierteljahrhefte für Soziologie, III Jahrgang, 4 Heft.

Rusya için bak. SOROKIN-P., "Die Russische Soziologie in Zwanzigsten Jahrhundert", Jahrbuch für Soziologie, vol. II., HECKER, J., The Russian Sociology, N. Y., 1915.

Çekoslovakya için bak. "Die zeitgenössische tschechische Soziologie", Jahrbuch für Soziologie, vol. II.

Bu eserler, bu türlü incelemeler için temsil edici örneklerdir.

DİPNOTLAR

(1) Bak. SPEKTORSKY, E., Les problèmes de la physique sociale au XVII. siècle, vol I, Varsovie, 1910, vol II, Kiev, 1917; en russe Problema sozialnoy fiziki v. XVII Stoletii.

(2) Örneğin psikolojideki davranış -Comportment- okulu böyledir. İnsanın davranışı ve düşüncüsü "dahili ruhsal deney"e başvurmaksızın

onu incelemek objektifi, yani onları, mekanik olayların bir sınıfı gibi incelemek objektifi, insanda bir automate gören, ruhsal oluşları - processus'leri-ölçmek ve fiziksel mekanik tarzında yorumlayan XVII. yüzyılın mekanist ve kantitatif bir psikolojisi olarak transformasyonundan başka bir şey değildir. -Descartes Leibniz, Spinoza, Malbranchen- ve arkadaşları gibi...

(3) SPEKTORSKY, vol. II, p. 411-422. (4) Bak. SPEKTORSKY, vol. I, passim, et p. 328-554; vol. II,

passim, et p. 450-628.

(5) PETTY, W., Several Essays in Political Arithmetics, 1699.

(6) Bak. BERKELEY, G. The Principles of Moral Attraction, Oeuvres, édition Frazer, vol. IV.

(7) Bak. BOGARDUS'un "distance sociale" et F. H. Giddings'in la theorie du role social de "le conscience de la race".

(8) Bak. örneğin LORD KAME, **Sketches of the History of Man**, 4 vol, 1788; **DUNBAR, JAMES, Essay an the History of Mankind in Rude and Cultivated Ages 1780**; Consulter **HUTH. H., Soziale un individualistische Auffassung im 18 Jahrhundert**, 1907.

(9) **H. C. CAREY** 1793 de doğdu. 1879 da öldü. Principles'lerinin birinci cildi **1858 de yayınlandı**. (Philadelphia, Lippincott C derece.), **First Principles** (1862), **Principles of Biology** (1864), **Principles of Sociology** (1876) ya da **H. Spencer'in Principles of Ethics** (1879).

(10) **Principles**, vol. I, 1858. p. 62; Bak. onun **Unity of Law**, s. IV, ve s. 127.

(11) **Principles**, vol I, p. 41.

(12) İbid., p. 42.

(13) İbid., p. 42-43.

(14) **Carey**, Sociologisme okulunun ilk temsilcilerinden biri oldu. Bu bölüme bkz. (Çağdaş Sosyoloji Teorileri) kitabının ikinci cildinde.

O, Auguste Comte gibi ve sociologisme okulu gibi, psikolojinin, sosyoloji üzerine kurulması gerektiğini iddia ediyor ve sosyal koşullarla açıklanmasını istiyor.

(15) Aynı eser, s. 199. Carey, bu teoride, Simmel ve Durkheim'den çok önce sosyal işbölümünün dayanişma ve bağılılık rolünü ayrıntılarıyla gösterdi.

(16) (17) İbid., p. 61 (17) **Unity of Law**, p. 127.sqq.

(18) Bak. **Principles** vol. I, II, III, passim.

(19) **Principles**, vol III, p. 466-468, Philadelphia, 1867. Daha açıkça anlaşılması için fizik yasaları ile sosyal yasalar paralel kolonlar biçimine koydum.

(20) **VORONOFF**, **Fondements de la Sociologie**, Rusça, 1909; **HARET**, **Mécanique Sociale**, 1910; **BARCELO, A.**, **Essais de mécanique sociale**, Paris 1925; 1915 de **Revue Intern. de Sociologie** dergisinde bir bölümü yayınlanmıştı; **LOTKA, ALFRED, J.**, **Elements of Physical Biology**, Baltimore, 1925.

Bir sociologie cosmique yaratmayı deneyen R. de la Grasserie'ninkinden position'ununkinden tamamiyle farklı, Onun théorie de l'interaction universelle et de ses variétés'inde çok az mekanik vardır. Bak. De La Grasserie De lo cosmosociologie, Paris, Glard et Brière.

(21) LOTKA, op. cit., p. 16.

(22) Cf. VORONOFF, Osnovaniya zozologii, passim.

(23) Cf. HARET, op. cit., Préface et passim; BARCELO, op. cit., passim.

(24) BECHTEREFF, W., Koolektivnaija Reflexologia, russe, Petrograd, 1929; 2 derece partie, p. 221-420.

(25) Ibid., p. 225-230

(26) Ibid., p. 314-319

(27) Ibid., p. 270-282 (28) Ibid., p. 292-307

(29) Ibid., p. 230-240

(30) SOLVAY, E., "Formules d'untroduction á l'énergétique physio et psychosociologique", p. 53 sqq., dans Questions d'énergétique sociale, Institut Solvay, Bruxelles, passim. Une analyse systématique positive baée sur l'énergétique sociale de Solvay, Bruxelles, recteur de l'Institut Solvay, G. Barnich, dans son Essai de politique positive basée sur l'énergétique sociale de Solvay, Bruxelles, 1919, passim et p. 1-186.

(31) (32) OSWALD, W., Energetische Grundlagen der Kulturwissenschaften, Vorwort, Leipzig, 1909. Voir aussi OSWALD, W., Prof. SIMS, kitabın başlangıcında enerjetist görüş üzerinde ısrar ediyor. O, muhtelif sosyal olayları analiz edişinde, enerjetist arzuları -desiderata'yı- desteklemeyi başaramadı ve enerjetist görüşün çok az apaçık olduğu sosyal processus'ler incelemesinde ve evriminde uzun bir incelemesini yaptı.

(33) CARVER, T. N., The Economy of Human Energy, 1924, A cette Die Energien, Leipzig, 1908.

(34) Cf. WINIARSKY, L., "La méthode mathématique dans la sociologie et dans l'économie", La revue socialiste, 1894, vol. XX, p. 716-730; "Essai d'une nouvelle interprétation des phénomènes sociologiques", ibid., vol XXIV, 1896; p. 430-454; "L'equilibrio sociale", Rivista Italiana di sociologia, sept., 1899; "Deux théories d'équilibre économique", Revue Internationale de Sociologie, 1896, p. 904-930; "Essai sur la mécanique sociale", Revue philosophique, vol XLV, 1898, p.351-386; "L'équilibre esthétique", ibid., vol XLVII, 1899, p. 569-605; L'énergie sociale et ses mensurations", ibid., vol XLIX, 1900, p. 113-134, 256-287. Son üç yazı en çok önemli olanlarındandır. Winiarsky hakkında bak. GROPALLI, A., "Essai récent de sociologie pure", Revue Intern. Sociologie, 1900, p. 425-442, 487-519; SQUILLAGE, op. cit., p. 107-119; TRISCA, PETRE, op cit., vol. II. Winiarsky kendisinden öncekiler olarak Herbart, Geber ve Fechner, Delboeuf, Edgeworth, Gossen, Walras, Jevons, Pareto'yu, psişik ve ekonomik fenomenlerin incelenmesinde matematik metodu kullanmayı

deneyenler olarak gösteriyor. Bundan önceki tartışmamızda da gösterdiğim gibi, Winiarsky'nin öncüleri olarak en az birkaç on adlı uzun bir liste yapılabilir.

(35) *L'énergie sociale*, p. 113-115.

(36) *L'équilibre esthétique*, p. 569-573.

(37) *L'énergie sociale*, p. 114-116.

(38) **Essai sur la mécanique sociale**, p. 351-386.

(39) *L'énergie sociale*, p. 120. Bundan ve *L'équilibre esthétique* üzerindeki yazısından, Winiarsky'nin, Freud'den çok önce, Freud'ün école appartient aussi Society and its **Surplus** de N. L. Sims, N. Y., 1924. teorisinin esas verilerini ortaya koyduğu -tesis ettiği-sonucu çıkarılmalıdır.

(40) Bu fikir, Winiarsky'den çok önce, K. Léontieff tarafından geliştirilmiştir. Bu fikir, Léontieff tarafından eşitçi ve sosyalist hareketleri eleştirmesinin başlıca prensibini teşkil ediyordu...

(41) *L'énergie sociale*, p. 124-127.

(42) *L'énergie sociale*, p. 262-287.

(43) Cf. l'analyse brillante de ce principe de la convenance logique du sujet logique et du prédicat dans PETRAJITZKY, L., **Introduction à la théorie du Droit et de la Morale** (en russe, Vedenie v teoriyu prava npravstvennsty), Saint-Petersbourg, 1907, **passim**...

(44) PETRAJITZKY, L., op. cit., p. 72-77, **passim**.

(45) Tschuproff, A., op. cit., p. 1-20, et **passim**.

(46) Cf. la discussion détaillée de ce point dans SOROKIN, **System of Sociology**, vol I, p. 7-10.

(47) SOROKIN, **ibid.**, p.8

(48) 1848 de Paris'te doğdu. İtalyan ana-babadan. 1923 de öldü. Prof. déconomie politique et de Sociologie à l'Université de Lausanne. Cf. la biographie de Pareto dans PANTALEONİ, M., "In occasione della morte di Pareto", Giornale degli Economisti, nos 1-2, 1924.

(49) PARETO, V., "il compito della sociologia fra le scienze sociali", *Rivista Italiana di sociologia*, juillet 1897; "I problemi della sociologia", **ibid.**, 1899; "Un applicazione di teori sociologiche", **ibid.**, 1900; **Traité de sociologie générale**, vol. II, Paris, 1919, s. 2009-2024.

(50) Cf. PARETO, V., **Cours d'économie politique**, 1896-7, Lausanne; **Les systèmes socialistes**, Paris, 1902-3; (Bu kitap iki cild halinde eski harflerle Hüseyin Cahit Yalçın tarafından Türkçeye çevrildi ve "Öğlunun kitapları" dizisinde yayınlandı. - Manuale di economia politica, Milan, 1906; Pareto'nun birçok yazı dizileri İtalyan, Fransız ve İsviçre'nin ekonomik ve sosyolojik dergilerinde yayınlandı.

(51) Cf. l'article cité de R. Michels sur la sociologie italienne et travaux de Pareto, dans Kölner Viertelsjahrhefte für Soziologie, Juillet-aout 1924; le meme dans Revue Internationale de Sociologie, 1924, p. 518-530; BOUSQUET, G. H., "V. Pareto", *Revue Intern de Sociologie*, 1924, p. 113- 117; BOUSQUET, **Grundriss der Soziologie Paretos**,

1926; **CARLI, F.**, "Paretos soziologisches System und Behaviorismus", **Kölner Viertelsjahrshefte für Soziologie**, IV. Jahrgang, 3 u. 4 Heft; **GINO BORGATTA**, *L'opera sociologica e le feste giubilari di V. Pareto*, Turin, 1917; **Jubilé du V. Pareto**, **Lausanne**, 1920 (publ. par l'Université de Lausanne, ou Pareto était professeur)...

(52) Bu hususta, **Pareto'nun** eseri **Max Weber** adındaki başka bir sosyolog ve ekonomistin eserlerini hatırlatıyor. Her ikisinin de hareket noktalarının ve terminolojilerinin tamamıyla ayrıcalı olmalarına rağmen, her iki yazarın metodolojik sonuçları -sosyoloji alanında- birbirlerine çok yakındırlar. Max Weber'in en önemli sosyolojik eseri din problemiyle ilgili olanıdır. Weber'in sosyolojik görüşü ve özellikle dinin sosyolojisi hakkında bak. *Çağdaş Sosyoloji Teorileri* kitabımızın ikinci cildi -1974 de yayınlandı.

(53) Cf. PARETO, V., *Traité de sociologie générale*, vol. I., p. 1-64, Payot, Paris, 1917 (54) Cf. WEBER, MAX, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Grundriss

der Sozialökonomik. III. 1921-22, p. 14; *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, 1922-420-440 sqq.

(55) PARETO, *İbid.*, S. 2023 Cf. BAONE, E., "L'Opera di V. Pareto e il progresso della scienza", *Giornale de. Economisti*, 1924, p. 22-24.

(56) Cf. Weber, M., *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, **Tübingen**, 1922, vol. I, P. 21-22, 82, 183, 238 et *passim*.

(57) **M. Weber**'in sosyolojik genellemenin amacı üzerindeki tekabül eden teorisi için *Çağdaş Sosyolojik Teorilerinin II. cildine* bkz.

(58) PARETO, op cit., vol. I. p. XIII-XVI.; s. 96.99,138,254- 255, 267 et *passim*; vol. II. s.1731-1732, 1767, 1861, 2080, 2088, 2104, 2336 et *passim*...

(59) PARETO, op cit., vol. II, p. 1306-1316 s.2060 sqq. Remarquer ici la formule mathématique propre á Pareto de l'équilibre sociale...

(60) PARETO, op. cit., vol II, 2060.

(61) *İbid* 2061-2066.

(62) **PARETO'NUN** adı geçen eserde yaptığı résidus'lerin ayrıntılı analizi, vol. I. ch. VI., 842 sqq.; vol. II. ch.XI.

(63) *İbid* 875.

(64) *İbid* 888 Cf. 889-1396, et 1687-2059, résidus'lerin bu analizine ayrılmıştır.

(65) PARETO, op cit., chap II. cf LOWELL, A. L., *Public Opinion in war and Peace*, *passim*, et *chap.*, I-III. Başkan Lowell, özel bir analizinde, Pareto'nun yargılarına çok yakın sonuçlara varmıştır.

(66) Bkz. mesela, FRAZER, J. G., *Psyches Task*, **Lond.**, 1913; SOREL, G., *Réflexions sur la violence*, **Rivière, Paris**; Sorel'in mythes'lerin faydası üzerindeki teorisi.

(67) Bkz. III. bölüm. Burada, Pareto'nun tiplerine benzer kişilik tiplerinin bazı deneysel incelemelerinin analizi yapılıyor.

(68) Bu, *Fascisme*'in gerçekleştğini söylediği şeydir ki, Pareto'ya, kendi

ideologları arasında bir yer veriyor.

(69) Pareto, yukarda adı geçen eseri, bahis XII-XIII.

(70) Bireylerin ve grupları aynı cinsten olmaması - hétérogénéité'si teorisi. çok aşağıdaki ve ırkçı ve antropolojik okullarda çok sayıda biyolojist ve sosyolog tarafından geliştirilmiştir.- **Gobineau, F. Galton, H. Chamberlain, K. Pearson, o. Ammon, V. de La pousse** ve bütün **eugénistes'ler** ve kalımtımcılar. Bkz. (İrkçi ve Anthropologique okul bölümüne.)

Aynı yazarlar ve başka birçokları, **seçkinlerin -élites-**akımı üzerinde yukardaki fikirleri geliştirmişlerdir.

PARETO'nun etkisiyle, sosyal denge ve akım teorileri **M. KO-LABINSKA**, tarafından geliştirilmişlerdir: **La circulation des élites en France**, Laussannes, 1912; **SENSINI, G.**, "Teoria dell'equilibrio di composizione delle classi sociali", **Rivista Italiana di Sociologia**, sept., oct., 1913. Keza bkz. **SENSINI, La teoria della Rendita** ve **BOVEN, P., Les applications mathématique á l'économie politique**, Laussannes, 1912, **CARLI, F.**, Yukarda sözü geçen eseri Nihayet yazar, Sosyal hareketliliğin incelenmesinde, Pareto'nun fikirlerinin çok telkin edici etkilerini buldu.

Bkz. **SOROKIN**, Social mobility.

La circulation sociale ve stratification üzerindeki öteki référenceslara bkz.

Pareto'nun hakim fikirlerine uygun olan teorilerden : demokrasi, dayanışma -solidarité-, sosyal tabakalaşmanın kaçınılması mümkün olmayan karakteri, demokratik ya da eşitçi rejimin plutocratie ve oligarchique karakteri. Tarihte şiddetin - la violence'in rolü, aristokrasinin sönmesi. v.b. üzerinde Pareto'nun hakim fikirlerine uygun teoriler. Pareto'dan önceki ve sonraki, kimileri bağımsız olarak, kimileri onun etkisinde kalarak aşağıdaki yazarlarca geliştirilmişlerdir:

Cf. **DANILEVSKY** ve **LEONTIEFF**, yukarda sözü edilmişti. **LE BON, G.**, **la psychologie des foules**, 1895 ve özellikle onun: **Psychologie du socialisme**; **MOSKA, G.**, **Elementi di scienza politica**, 1895; **OSTROGORSKY, M.**, **La démographie et les parties politiques**, Paris, 1912; **MICHELS, R.**, **Sociologia del partito politico moderno** (Fransızca İngilizceye ve Almancaya çevrilmiştir.); **MAINE, HENRY s.**, **Popular Government**, Lond., 1896; **SOREL, G.**, **Reflexions sur la violence**; **KROPOTKINE, P.**, **Paroles d'un révolté** (Rechi buntovstschika) Rusça, 1919, **passim**; Les oeuvres des théoriciens du syndicalisme révolutionnaire, comme Lagardelle et d'autres; **LOWELL, A. L.**, **Public Opinion in War and Peace**; **LIPPMANN, W.**, **Public opinion**, N.-Y., 1922; ve özellikle onun **Phantom -Public**, 1925.

Pareto'nun sosyal oluş ya da gidişlerin cyclique anlayışı teorisine gelince, bu kitaptaki -ikinci ciltteki-cyclique anlayış üzerindeki paragrafa bkz.

- (71) Onun biyografisi için bkz. **HERBERTSON, DOROTHY**, "Le Play and Social Science", **The Sociological Review**, vol. XII., p. 36 sqq., 108 sqq., vol. XIII. p. 46 sqq., **De Gurzon, Emm., Frédéric Le Play**, Paris, 1899; **Demolin, E.**, "Nos deux premiers maitres", **Société Intern. de Science Sociale: L'Origine, le but et l'Organisation de la Société**, brochure de propaganda, Paris, Bureaux de la Science Sociale; **Le Play**'in ve öğrencilerinin eserlerinde birçok bilgiler..
- (72) Cf. **The Sociological Review**, vol. X, XII, XIII.
- (73) Cf. **E. DEMOLINS**, **Propaganda broşüründe**: "Comment on analyse", p.74-77; **PINOT, R.**, "La classification des espèces de la famille". **passim**; **VIGNES**, op. cit., vol. I. chap. I- II: **LE PLAY, Ouvriers européens**, vol. I., **passim**; **La réforme sociale en France**, 1886, vol. I. chap.III.
- (74) **DE ROUSIER, P.**, "La science sociale", in **Société Intern de Science Sociale, Brochure de propagande**.
- (75) Cf. **Pinot, R.**, "La classification des espèces de la famille établie par Le Play est-elle exacte?" in **Brochure de propagande**, p. 44-64. (76) **Demolins, E.**, "Comment on analyse et comment on classe les types sociaux", in **Brochure de propagande**, p. 76.
- (77) **C. Demolins**, op. cit., Appendice: De Rousiers, op. cit., p. 63 sqq.
- (78) Le caractère génétique ou evolutif de la **Nomenclature** est particulièrement accentué dans l'oeuvre de M. Vignes, et dans Demolins, **Comment la route crée le type socila**, vol. I. II. **passim**.
- (79) **Demolins** **Comment la route crée le type social**, vol. 1., Préface.
- (80) Cf. Les corrélations dans les travaux ci-dessus cités de **Le Play, de Tourville, Demolins de Roussiers, Pinot**.
- (81) Cf. **Pinot, R.**, op. cit **passim**.
- (82) Cf. **Cooley, Ch. H.**, **Social Organization**, chap. III. Bak. ileriki **so-ciologisme okulu**. -İkinci cildimizdedir. Çeviren-, bak. ailenin karakterleri ile onun üyelerinin çizgiler arasındaki karşılıklı bağlantıların son incelemeleri.
- (83) **Pinot**, op. cit., 63.
- (84) **Demolins, Supériorité des Anglo-Saxons**, p. 77.
- (85) **Pinot**, op. cit., 63.
- (86) **Pinot**, op. cit, 64.
- (87) **Demolins**, op. cit., 77.
- (88) **Pinot**, p. 63.
- (89) **Demolins**, **İbid.**, p. XIII, 78-79.
- (90) Cf. **Demolins, Supériorité des Anglo-Saxons, passim**; **De Roussiers, La Vie Americaine, Passim**; **De Tourville**, op. cit., **passim**.
- (91) **Demolins**, p. 95 sqq.
- (92) Cf. **İbid.**, chap. I-III.

- (93) Cf. Demolins, **L'éducation nouvelle**, Librairie de Paris, sans date. **Supériorité des Anglo-Saxons**, 1 derece partie.
- (94) Cf. Demolins, **Supériorité des Anglo-Saxons**, p.236-277; **Le socialisme devant la science sociale**. Bu eserler, sosyalizmin en orjinal ve en düşünceli -bilinçli- yorumlanmalarından biridirler.
- (95) Cf. Demolins, **Comment la route**, vol. I, p. 196-197.
- (96) Cf. De Tourcille, op. cit., passim.

III. BÖLÜM

Coğrafya Okulunun Dipnotları:

107-174. sahifleri arasındaki 97-197 dipnotlar.

- (97) Coğrafya okulunun tarihi üzerindeki eserler: KOLLER, A., **The Theory of Environment**, The Collegiate Press, 1918; THOMAS, F., **The Environment Basis of Society**, 1925; BARNES, H. E., **The new History and the Social Studies**, Chap. II., N.Y. 1925; BARTH, P., **Die Philosophie der Geschichte als Soziologie**, 1922, p. 544-555; cf. les textes et les références dans VALLAUX, C., **La mer**, Paris, 1908, appendice "Bibliographie".
- (98) BRUNES, J., **Géographie humaine**, chap. I-II. **Le Play Okulunun Nomenclature'ü ile karşılaştırınız**.
- (99) BRUNES, J., **Géographie humaine**, p. 593; comparez LA BLANCHE, P. V., **Principes de géographie humaine**.
- (100) Vallaux, C., **Le sol et l'Etat**, p. 106, Paris, 1911. (101) BUCLE, H.T., **Introduction to the History of Civilization of England**, Nouvelle édition revue par J. M. ROBERTSON, p.24-28 et chap. II, Londres, N.Y.
- (102) Cf. LOWIE, R. H., **Culture and Etnology**, p. 48 sqq., N.Y. 1917; Franzisca: **Manuel d'anthropologie culturelle** (Payot. Paris); THURN-WALD, R., "Die Gestaltung der Wirtschaftsentwicklung aus ihren Anfänge heraus" dans **Erinnerungsgabe für Max Weber**, vol. I, p.273-336, München, 1923.
- (103) Cf. BRUNES, op. cit., VIII, et p. 593 sqq. Onun tartışmasına bak.
- (104) Coğrafyacıların yanlışlarının başlıca kaynağı, sosyal çevre ve insan denilen varlıkların soydan gelen ayrıcalıklarını bilmemeleridir. Bu konuda birçok coğrafyacılar arasında, örnek olarak Buckle'yı gösterebiliriz. Zenginliğin husule gelmesi üzerindeki dar coğrafi teori çok noksan ise, Buckle tarafından tipik bir tarzda taslağı yapılan zenginliğin dağılımı üzerindeki coğrafi teori keza çok eksiktir. Bu teori, hatta eleştirilemeyecek kadar yanlıştır. Cf. Buckle, op. cit., p. 28 sqq.
- (105) Cf. par exemple SEMPLE, ELLEN CH., **American History and its Geographic Conditions**, 1903; SEMPLE **Influences of Geog. Environment**, 1911; SMITH, J. R., **Industrial and Commercial Geography**, 1913; WHITBECK, R. H., et FINCH, V. C., **Economic Geography**, 1924; HUNTINGTON, E., et WILLIAMS, F. E., **Business**

**Geography, 1922; Whitbeck, R. H., Industrial Geography, 1924; bu-
kitaplardaki başka eserlere bkz.**

**(106) Thurnwald, R., "Die Gestaltung der Wirtschaftsentwicklung aus
ihren Anfängen heraus" München, 1923.**

(107) Brunhes, Géographie humaine, p.525.

(108) İbid., p. 594.

**(109) Brunhes, op.cit., p.595 ;Dubois, Marcel, La crise maritime, p.
25.**

**(110) VALLAUX'nun mer.S. 7 de bkz.grec coğrafya çevrelerinin ge-
nişliğinin deniz taşıt işine uygunluğu hakkında ayrıntılı bir analiz.**

**(111) C.nombreux faits dans Brunhes, op. cid., c. VIII. et p. 594 sqq.
Voir aussi la critique par VALLAUX des théories géographiques cor-
respondantes de K. Ritter et Ratzel et les matériaux de fait con-
vaincants et abondants donnés pour preuve de l'existence de to-
utes les théories géographiques étroites de cette espèce VALLAUX. C.,
La mer, p. 77. sqq. et ch. II: VALLAUX, Le sol et l'Etat, p. 152 sqq. et
passim.**

**(112) JONES, M. Z., "Trend of Occupations in the Population",
Monthly Labor Review, mai, 1925.**

**(113) PETRENZ, O., Die Entwicklung der Arbeitsteilung in Le-
ipziger Gewerben, p. 89, Leipzig, 1901.**

**(114) Hatta coğrafi koşulların mahiyeti, karmaşık toplumlar tarafından
değiştirilmiştir. Birleşik Amerika Devletlerinin coğrafya koşulları,
büyük bir bilimsel ilerlemeden sonra, şimdi, evvelkinden tamamiyle
farklıdır. Geçmiş zamanda müsait olmadığı sanılıyordu, şimdi çok el-
verişli -müsait- bir tabiat olarak (Petrol, kömür ve demirden zengindir)
gözönüne alınıyor.**

**(115) JEVONS, W. S., Investigations in Cuurency and Finance,
1884, p. 194-243.**

**(116) JEVONS, H. S., "The Causes of Unemployment", The Con-
temporary Review, 1909, p. 165-189.**

**(117) SHAW, W.N., "An Apparent Periodicity in the Yield of Wheat",
etc., Proceedings of the Royal Society, Serie E, vol. LXXVII (1906), p.
69-76.**

**(118) BRÜCKNER, "Der Einfluss d. Klimaschwankungen auf die Ern-
teertrage und Getreidepreise in Europa", Geographische Zeitschrift,
vol., I, 1895, p. 39-51, 100-108.**

**(119) CLAYTON, H.H., "The Influence of Rainfall on Commerce and Po-
litics" Popular Science Monthly, déc., 1901.**

**(120) BEVERIDGE, W. H., "British Exports and the Barometer", The
Economic Journal, 1921, p. 429-449.**

**(121) HUNTINGTON, E., World Power and Evolution, 1919, ch. II, III,
IV.**

**(122) MOORE, H. L., Economic Cycles; Their Law and Cause, N. Y.,
1914; Generatings Economic Cycles, N. Y., 1923.**

- (123) **MOORE, H. L.**, op. cit., p. 149.
- (124) **MOORE, H. L.**, op. cit., p. 53.
- (125) **MOORE, H. L.**, op. cit., p. 147 sqq.
- (126) **HUNTINGTON, E.**, **World Power and Evolution**, p. 29-31, et ch. III, IV.
- (127) Güneş lekelerinin maximumları şu yıllara rastlar: 1750, 1761, 1770, 1778, 1804, 1830, 1837, 1848, 1860, 1871, 1883, 1893, 1906. Güneş lekelerinin **minimum** devirleri de buna benzer (similaire) bir dizi gösterirler.
- (128) **BRYANT, W.**, "The Weather and Cyclical Flustuations", **The Economic Review**, 1921, p.46-49. Cf. aussi **WARD, R., De C.**, **Climate Considered Especially in Relation to Man**, p. 356 sqq., ch. XI, N. Y., 1918.
- Güneş lekelerinin devriliği ve -iklimin devri -périodique -sallanmaları üzerindeki araştırmalar doyurucu olmamıştır. Güneş lekelerinin devriliği -périodicité-ile olan ilişki, bazı hallerde, henüz tartışılmaktadır; başka hallerde, sonuçlar birbirlerini çelmektedirler. Sorunun çözümünün kısa özeti işte budur. Keza s. 356-357.
- (129) **BEVERIDGE**, op. cit., p.449.
- (130) **MİTCHELL, W.**, **Business Cycles**, p. 237-239-452-453.
- (131) Bkz. başka itirazlar için: **L'anné sociologique**, p. 806- 811, 1923 ve iş devreleri -des cycles d'affales- ve ekonomik çalkalanmalar -fluctuations- için özel incelemelerde de itirazlar bulunur.
- (132) Cf. par exemple **MOSER, -L.**, Die Gesetze der Lebensdauer, Berlin, 1939; **CASPER, J.L.**, "Der Einfluss der Witterung auf Gesundheit und Leben des Menschem", dans **Denkwürdigkeite zur medizische Statistik**, Berlin, 1846; **GISI, W.**, **Die Bevölkerungsstatistik der Schweiz**, Eidgen. Aarau, 1868; et **FORRY, J. L.**, **The climate of the U.S. and its Endemic Influences**, N.Y., 1842.
- (133) **MOSER**, op. cit., p.242 sqq. Nüfus istatistiğine ayrılan **G. Mayer, E. Levasseur, I. E. Wappaus, H. Westergaard, Oettingen, A. News-holme**'un nüfus istatistiklerine ayrılan çalışmalarına bakılabilir. Bu istatistiklerde, moralité, doğum, evlenmenin mevsimlere ve havanın ısı derecesine göre gösterdiği değişiklikler ve çalkantılar görülebilir, bunlar tartışılmış ve analiz edilmişlerdir.
- (134) **MOSER**, op. cit., p.242 sqq.
- (134) Cf. **World Power**, p.71 sqq., 85, 98-99; **Civilization and climate**, p. 14-15.
- (135) Cf. **DEXTER**, **Weather Influences**, p. 75, N.Y., 1904.
- (136) Cf. **HUNTINGTON**, **The Character of Races**, p. 231, sqq., fig n derece 13, N.Y., 1924.
- (137) Cf. **SCHALMAYER, W.**, "Eugenik, Lebenshaltung und Auslese", **Zeitschrift**.
- (138) **für Sozialwissenschaft**, Bd. XI, Hefts 5-8, 1908; **PRINZING, Fr.**, "Kulturelle Entwicklung und Absterbeordnung", **Archiv für Rassen**

- und Gesellschafts Biyologie**, Bd. 7, 1910, p. 579 - 605; **RÜDING, E.**, Über Zusammenhang zwischen Geisteskrankheit und Kultur, *ibid.*, p. 722 -748. Cf. aussi **MACDONEL, W. R.**, "On the Expectation of Life in Ancient Rome" etc., **Biometrika**, vol. IX, 1913.
- (139) Cf. **Schallmayer**, op. cit., **Cassen, W.**, "Die Abnehmende Krieggstüchtigkeit" etc., **Archiv für Rassen und Gesellschaft Biologie**, vol. VI, 1909, p.73 - 77; **CLASSEN, W.**, "Die Einfluss von Fruchbarkeit", *ibid.*, p.482-492.
- (140) **Huntington** tarafından kabul edilmiş olan sağlığın bu eksik critère'inin kendi teorilerini nasıl şüpheli kıldığını çok ileride göreceğiz. İklimin etkisiyle meydana gelen muhtelif memleketlerin ölüm oranları arasındaki farkları açıklamak için yaptığı girişim' aldatıcıdır. Onun **The Character of Races**, adlı kitabının VIII. ve IX. bölümlerine bkz. New Haven, 1924. Fig. 12 ve 13. s.231...
- (141) Cf. **HUNTINGTON, Civilization and Climate**, ch. VIII et IX. New Haven, 1924.
- (142) Voir la critique classique de ces procédés dans **DURKHEIM, E.**, **Le suicide**, ch. III, passim. Paris, 1912. Voir de plus la discussion de la corrélation entre le suicide et les facteurs géographique.
- (143) **BINET, A.**, "Consummation du pain", **L'année psychologique**, 1897, vol. IV. p.337-355.
- (144) Cf. **HEXTER, M. B.**, **Social Consequences of Business Cycles**, p.55 sqq.
- (145) **WHIPPLE, G. CH.**, **Vital Statistics, tableaux** 58.86.1923.
- (146) **FALK, I. S.**, **Principles of Vital Statistics**, p. 183,1923.
- (147) Cf. **VON MAYR, Statistik und Gesellschaftslehre**, vol. II, p. 212, Fribourg. 1897.
- (148) Cf. par exemple, "Seasonal Distribution of Mortality in Massachusetts for 1910 and 1920", dans **Whipple**, op. cit., p.266 et 358: ils présentent des différences très considérables. Il en est de même de presque tous les autres pays.
- (149) **VON MAYR**, op. cit., p.212. Pour le Massachusetts en 1910, les mortalités en juillet, avril, février et janvier étaient particulièrement égales, tandis que celles d'août et septembre (103 et 98) ou avril et mai (107 et 97), diffèrent grandement malgré un temps plus semblable dans ces mois qu'en juillet, janvier et avril. Cf. **WHIPPLE, TABLEAU** 36.
- (150) Voir les chiffres pour les groupes des âges de Hesse, Oldenbourg, Lubeck, Bale et Berlin dans **VON MAYR**, op. cit., p.213.
- (151) Bu "mevsim mevsim" dalgalanmalarının iklim faktörleriyle açıklanabildiklerini söylemek yararsızdır. Onlar, ölüm eğrilerinin doğrultusunu da az açıklarlar: örneğini verelim: son üç yıl içinde ölüm düşmesini az açıklarlar. Muhtelif toplumların ölümleri arasındaki fark - örneğin Rusya, Sırbistan (Yugoslavya) ve Bulgaristan gibi Slav memleketlerinde, niçin batı memleketlerinin çoğundan daha yüksek bir ölüm oluyor: aynı bir toplumda, ölümün son derece ani - birdenbire-

değişimleri, (örneğin 1919-1921 yıllarında Rusya'da üç katı, dört katı olmas); aynı yerde ve aynı iklim koşullarında yaşayan muhtelif korporatifs'ler, ekonomik, dinsel, millî ve başka sosyal gruplarda, ölümün farkı, ölümün farkı, ölümün bu esas olgularının tamamıyla iklimle açıklanması, hatta mevsimi dalgalanmaları, hatta tamamıyla iklim faktörleriyle açıklanamazsa da, bu imkansız ise, bir şu sonuca varmaya mecburuz ki, **Dr. Huntington** onlara fazla önem vermiştir ve onun bu ölçüdeki *corrélations*'ları itiraza uğrayabilir.

(152) Voir par exemple **STECHEER-L. İDA.**, **The Effects of Humidity on Nervousness and General Efficiency**, N.Y., The Science Press, 1916. Voir de détail d'autre expériences dans ce volume.

(153) **Civilization and climate**, p. 205

(153) **Civilization and climate**, p. 205, **Huntington**, **World Power**'de mart ve temmuz ayları için çok ayrıntılı bilgiler veriyor.

(154) **Civilization and Climate**, p. 205 sqq.

(155) Cf. **World Power**, p., 71, 85 sqq., 98-99, ch. V. et VI., **Civilization and Climate**, p. 14-15, ch. VI et *passim*.

(156) Cf. aussi **BUCKLE, H.T.**, **Introduction to the History of Civilization in England**, ch. II **Buckle et ses prédecesseurs** ont développé *corrélations* semblables á celles de **Huntington**.

(157) Cf. par exemple **WEBER, MARX**, "Zur Psychophysik der Industriellen Arbeit", **Archiv für Sozialwissenschaft**, Bd. 28; **BERNAYS MARIE**, "Untersuchungen über die Schwankungen der Arbeitsintensität" atc., dans **Schriften des Verein für Sozialpolitik**, Bd. 135, Dritter Teil, Leipzig, 1912; **BERNAYS, MARIE**, "Glabbacher Spinnerel und Weberel" dans les memes **Schriften**, Bd. 133, Leipzig, 1910; **SCHMITZ, WALTER**, "Regelung der arbeitszeit und Intensität der Arbeit", dans **Archiv für exacte Wirtschaftsforschung**, Bd. 3, Heft 2; **The Reports of Industrial Ftigue Board**, nos 1-22; **WILSON, D. R.**, "On some Recent Contributions to the Study of Industrial Fatigue", **Journal Royal statistical Society**, juillet, 1923.

(158) Cf. **VERNON**, "The Influence of Hours of Work and Ventilation on output Tinplate Manufacture", **Industrial Fatigue Research Board**, Report, No. 1.

(159) **BERNAYS**, "Glabbacher Spinnerel", p.397 sqq., Burada sayıları ve olguları görünüz. **M. WEBER**'in yukarıda adı geçen çalışmalarına da bakınız.

(160) **MALLING, HANSEN**, **Perioden im Gewicht der Kinder und in der Sonnenwarne**, Copenhagen, 1886; Fragment III, A et B; **PORTER, W. T.**, "The Seasonel Variation in the Growth of Boston School Children", **American Journal of Physiology**, mai 1920. **HUNTINGTON**, donne des chiffres sans voir qu'ils contredisent décidément sa courbe saisonnière de santé. Cf. **Civilization and Climate**, p. 154 et 158.

(161) Cf. **PEAKS, ARCH, H.**, **Periodic Variation in Efficiency** Baltimore 1921, p. 7.

(162) Cf. **SCHUYTEN, M.C.**, "Über Wachstum der Muskelkraft bei

Schülern während des Schuljahres", **Zeitschrift für Psychologie**, Bd. 23, p.101 et **passim**.

(163) **LEHMAN, A., ve PEDERSEN, R.N.**, "Das Wetter und unsere Arbeit", **Archiv für gesamte Psychologie**, Bd. X, 1907, **passim**, et p. 53-55.

(164) **PEAKS**, op. cit, **passim** et p.32,91; **KUHNES, L.L.**, **Variations in Muskular Energy**, these inédite pour le Doctorat en Phil., à Univ, de N.Y., 1915.

(165) (166) Cf. **PEAKS**, op. cit., p. 43 et **passim**.

(167) **DEXTER, E.G.**, op. cit, figures 19,20,21,22,50; ch. XIII.

(168) **SCHUYTEN, M.C.**, "Influence des variations de la température atmosphérique sur l'attention volontaire des élèves". **Bulletin de l'Académie royale des sciences et des letter de Belgique**, vol. XXXII. Bruxelles, 1906.

(169) **LOBSIEN, M.**, "Schwankungen der Psychischen Kapazität", **Pedago-Psychologie** Bd. 5, 1902. **LOBSIEN, M.**, "Experiment Untersuchungen über Gedächtnisentwicklung bei Schulkindern" Bd. 27, 1901.

(170) **LEHMAN et PEDERSEN**, op. cit., p.94-104 et **passim**.

(171) **PEAKS**, op. cit., ch.III.

(172) **HINES, L.N.**, "Effect of School Room Temperature on the Work of Pupils", **The Psychological Clinic**, vol. VIII, 1909.

(173) **STECHER**, op. cit., **passim**, et ch. VIII.

(174) **THORNDIKE, E.L.**, **Ventilation in Relation to Mental Work**. Teacher College, Columbia University Contribution to Education. N.Y., 1916; **BASS**, "Experiment in School Room Ventilation with Reduced Air Supply", **Transavtion American Society Heat and Ventil. Engineers**, 1913, vol XIX., p.328; **THORNDIKE, BUGER, Mc GALL**, "The Effects of Outside Air and School Pupils", **School and Society**, 1916, 3. 679.

(175) Sur ces fluctuations journaliere, hebdomadaires et mensuelles cf. **PEAKS Periodic Variations in Efficiency**; les travaux de **M. Bernays Max Weber, Stecher, Kuhnes, Lombard, W. P.**, "Some influences Affeting the Power of voluntary Muskular Contraction", **Journal of Psychology**, vol. XIII, 1892; **KRAEPPPELIN, E.**, "Zur Hygiene der Arbeit", **Zeitschrift für Psychiatrie**, vol. XXV., 1898; **CHRIS- TOPHER, W.S.**, **Report on Child Study Investigations**, Chicago, 1898-9; **MARSH, W.D.**, "The Diurnal course of Efficiency", **Columbia University Contribution to Philosophy and Psychology**, vol XIV, 1906; et **CATES, A.**, **Diurnal Variations in Memory and Association**; Univ. of. California Press, 1916.

(176) Voir le catalogue des peuples correspondants dans l'ouvrage d'**EDWARD WESTERMARK, Histoire du Mariage**, vol., II, ch. XVIII, XX; vol. III, ch. XXVII, XXVIII, XXIX et **passim**. Ici encore les auteurs "prouvent" ordinairement leurs prétentions par la méthode de l'"exemple" "L'exemple la plus favorable de la polyandrie déterminé par les conditions géographiques est le Thibet. Meme des sociologues

comme Simmel se servent de cette "preuve",

(177) **MAZARRELLA, J.**, 'nın şu mükemmel eserine bak: Sosyal tipler ve Hukuk" - *Les types sociaux et le droit*, p.179-180 et *passim*, Paris, 1908. *La Condizione giuridica del marito nella famiglia patriarcale*, Catane, 1899.

(178) Cf. **RATZEL, F.**, *Politische Geographie*, ch. XII á XV, 1903; **SMEPLE, E.**, op. cit., ch. II; **GEORGE, H.B.**, *The Relations of Geography and History*, p. 11, sqq., ch. III, Oxford, 1901.

(179) **GEORGE, H.**'nin yukarda adı geçen eserinin 66. ve 70. sahifelerine bkz. Yazar orada ve VI. bahiste I. ve II. bahislerdeki asıl kendi iddialarına karşı çok şey gösteriyor. Ayrıntılı analiz ve coğrafya koşullarının politik birliğin hacmini hissedilebilecek tarzda tayin etmedikleri sonucu hakkında üzerinde **Vallaux'nun** "Toprak ve Devlet" - "Le sol et l'Etat" - adlı eserinin IV. bahsine bkz. Vallaux, bu *corrélation*'dan aşağıdaki değişikliği önererek, bir şey kurtarmak istiyor: "Politik vücut - teşkilat- (Corps politique), iklimi ya da onun çevresinin engebelerine, ya da mekanda yayılmak olanağına, ya da durumuna bağlı değildir. Bununla birlikte, bu politik örgüt -corps-, biçim aldığı yer -lieu- bakımından, bu yerde gruplanmış, coğrafi karakterlerin ayrıcalaşmasının derecesine tabidir. O, pek çok ayrıcalaşmış coğrafi bölgelere daima özerk bir devlet biçimini almaya eğilim gösterir ve bu bölgelerde oluşan devletin faaliyeti, az ayrıcalaşmış bölgelere doğru yayılmaya, kedisini iter. Keza s.202. Oldukça belirsiz olan bu öneri, aktif ve pasif coğrafi ayrıcalaşmanın belirsiz biçimdeki ikinci derecedeki bölümü ile ve bir sürü belirsiz ve az inandırıcı ince - subtilite-ayrımalarla henüz komplike olmuş olan oldukça karanlıktır. Bu öneriyi destekleyen gerçekler o kadar çelişik ve mantıksızdır ki, bu öneri ispat edilmiş gibi sayılamaz. Keza bkz. VI.

(180) Cf. **RATZEL, Politische Geographie**, ch. XII á XV.

(181) Aynı teori, değiştirilmiş bir biçimde **Ratzel'in** adından söz edilmeksizin, **Simmel** tarafından ileri sürülmüştür. Bkz. **Simmel, Soziologie**, bahis XI, s.614-708.

(182) **MATTEUZI, Les facteurs de l'évolution des peuples**, p.45 sqq., et *passim*. **Matteuzi'nin** teorisine benzeyen teoriler o kadar ortaktır ki, onları sosyoloji el kitaplarının çoğunda bulmak olanağı vardır. Bu teoriler bu eserlerde kuşulanılmayacak biçimde verilmişlerdir.

(183) Cf. **PİZZI, "Le istituzioni politiche dell'Irani"**, *"Rivista Italiana di Sociologia"*, 1902, Mars-Juin.

(184) Cf. Les faitz dans **TUHRNWALD, R.**, of. cit.,

(185) Cf. une critique détaillée de la théorie de **Matteuzi** dans **Kovalevsky, M.**, *Sovremenya Soziologie*, ch. IX.

(186) **WARD, R.**, *Climate*, p. 234-235; **WARD'dan** önce teori, Montesquieu ile başlamış ve birçok coğrafyacılar tarafından ileri sürülmüştür. Cf. **MONTESQUIEU, Esprit des Lois**, Cf. aussi **VALLAUX, Le sol et l'Etat**, p. 41 sqq.

(187) **GILFILLAN, S.C.**, "The Coldward Course of Progress", *Political*

Science Quarterly, vol XXXV, 1920, p.393-399; aussi le livre de **Stefanson** cette théorie a été proposée plutôt, sous une forme légèrement différente, par **P. Mouguelle** dans sa **Statistique des civilisations**, 1883.

(188) **Civilisation and Climate**, p. 7.

(189) Cf. **Ward, R.**, op. cit., ch. XI.

(190) *Ibid.*, p. 350 sqq.

(191) Örneğin **Civilization and Climate'nin** XIV. bölümünü karşılaştırınız; **World Power and Evolution**, ch. VIII; **The Character of Races**, fig. 15.

(192) Cf. **Civilization and Climate**, ch. X á XVIII; **World Power and Evolution**, ch. VIII a XIII; **The Character of Races**, ch. XV.

(193) Sa prétention est si assuré qu'il est certain que "les régions autour de la mer du Nord surpassezront probablement **toujour** l'Europe de l'Est et du Sud "dans la production des hommes de génie a cause de leurs climats différents. **The Character of Races**, p. 233.

(194) **World Power and Evolution**, p. 190 et 192.

(195) Cf. **ROSTOWTZEFF, M.**, **The Social and Economic History of the Roman Empire**, p. 495 et ch. VIII. Oxford, 1926.

(196) Bu incelemelerin birçoğunu benim **Sosyal Hareketlilik -Social Mobility** - adlı kitabımda bulabilirsiniz. XII. Bölüm.

(197) Gerek coğrafi teoriye, gerek onun elıştırılmasına hiçbir yenilik katmadıkları için, aşağıdaki eserleri ve onlara benzeyen başka birçok kitapları hiç analiz etmiyorum...

IV. Bölüm : Biyolojik okula ait dipnotlar:

(1) **Organicisme philosophique ile le psycho-social** arasında bulunan bu "**raffie**" organik teori örneği olarak. **Th. Litt'in** "Birey ve cemaat" "**Individuum und Gemeinschaft**" adlı eserinde geliştirilen anlayıştan yararlanılabilir. Leipzig, 1919, Cf. **passim** et 6-7, 12, 17, 18, 27, 30, 102, 105. Daha saf-raffiné olanı **C. Gini'nin il neo-organicismo**, Catane, 1927. O, toplumun fonksiyonel anlayışının hemen hemen aynıdır.

(2) **Von Gierike, Otto, Political Theories of the Middle Age**, İngiliz, çevi. **F. Maitland, Cambridge**, 1900, notes, p. 103- 104, 112, 122 sqq.

(3) **P. Lilienfeld'in** başlıca eserleri şunlardır: "Yarnın sosyal bilimi üzerinde fikirler" - "**Gedanken über die Sozialwissenschaft der Zukunft**", 5. vol., Mittau, 1873-81, Berlin, 1901; La pathologie sociale, Paris, 1896; "**Sosyolojide organik metodun savunması üzerine**" - "**Zur Verteidigung der Organischen Methode in der Soziologie**", Berlin, 1896; "**La méthode graphique**", et "**L'évolution des formes politique**", dans Annales de l'institut intern de sociologie, 1896.

(4) Bu hususa en önemli eser, **Schaffle'nin** "**Bau und Leben des so-**

zialer Körpers", 1875-6, 3. baskı, 1896 da 2. vol.

(5) Worms'un organicismei için, onun en yararlı eserleri  unlardır: **Organisme et société**, 1896; **Philosophie des sciences sociale**, 3 vol. 1903-7, 2. baskı. 1913-20; **La sociologie, sa nature, son contenu, ses attacher**, Paris 1921.

(6) Novicow'un bu husustaki en önemli eserleri  unlardır:

Conscience et volonté sociale, Paris, 1897; **Les luttes entre sociétés humaines et leurs phases successives**, Paris. 1896; **La théorie organique des société**, d fence de l'organisme, Paris, 1899; **La critique du Darwinisme social**, Paris, 1910.

(7) Cf. **La Ferrière**, **La loi du progr s en biologie et en sociologie**, 1915, Paris; cl. aussi son livre **"L'organisme social"**, Revue intern. de sociologie, 1915, No. 5-6.

(8) Cf. **Kjell n**, **Der Saat als Lebensford**, 1917.

(9) Sosyologların yanında, birçok biyolojistler bio-organique bir teori ileri s rm  lerdir. Cf. **Hertwig, O.** Die Lehre vom Organismus und ihre Beziehung zur Sozialwissenschaft, Berlin, 1899; **Allgemeine Biologie**, Jena, 1906.

(9) Cf. **Roberts, M.**, Malignancy and Evolution, Londra, 1926.

(10) Sosyologların yanında, birçok biyolojistler bir biyolojik teori  nermi lerdir. Bak. **HERTWIG, O.**, **Die Lehre vom Organismus und ihre Beziehung zur Sozialwissenschaft**, Berlin, 1899; **Allgemeine Biologie**, Jena, 1906.

(11) **SPENCER, H.**, **The Principles of Sociology**, vol I., part II. N.Y., 1910; **The Induction of Sociology**, passim et p. 447-462.

(12) **LILIENTFELD**, **Die Menschliche Gesellschaft als realer Organismus**, vol. 1, p. 1.34 sqq., 56-58, Mittau, 1873.

(13) **LILIENTFELD**, **Zur Verteidigung**, p. 9-12, 15, 21 et passim.

(14) **La pathologie sociale**, ch. 1, et p. 307 sqq.

(15)  bid., p. 9, 31, 56-57; **La pathologie sociale**, ch. 1; **Die Menschliche Gesellschaft**, p. 398-399.

(17) **SCHAFFLE**, **Bua und Leben des zozialen Körpers**, 1896, vol. 1, livres II-IV, p. 111-175. et passim.

(18) **Conscience et volonté sociales**, p. 19. Voir aussi son article dans **Annales de l'Institut intern de sociologie**, Ovol. IV.

(19) **Conscience et volonté sociales**, p. 43-44, 51 sqq., 69- 74, 97-102, 137 et passim.

(20) Cf. on aveu dans **WORMS Philosophie des sciences sociales**, vol. 1, 1913, p.47-48; également sont livre **Les principes bioloquques de l'évolution sociale**, Paris, 1910.

(21) **Philosophie des sciences sociales**, p. 55, ch. III.

(22) Cf. **BLUNTSCHLI, J.K.**, **Lehre vom modernen Staat**, vol. 1 p. p.23, Stuttgart, 1875; **Gesammelte kleine Schriften**, p. 284; Nordlingen, 1879. Bluntschli'nin eseri, bio-organique teorilerin en mantuksal ve en dikkate de er  rneklerinden biridir belki de.

(23) Bio-organique teorilerin eleştirilmesine ayrılmış olan pek çok sayıdaki çalışmaları görünce, benim ayrıntılı bir eleştirme yapmak ihtiyacını görmedim. Bu eleştirme çalışmalarından şunları görüyoruz: **Annales de l'institute intern de sociol**, tome IV, qui contient les articles de **Lilienfeld et Novicow** comme protagonistes des théories bio-organiques; Cf. aussi les articles de **G. Tarde, L. Stein**, et autres critiques du bio-organisme. Cf. aussi les articles cités de **Coker, Salamon**, et autres. Voir de plus **Giddings, F., Principles of Sociology**, livre IV, ch. IV, N.T., 1896; **Parth, p.**, op. cit., p. 306-424; **Duprat, Sciences sociales et démocratie**, 1900, p. 50, 68 sqq., Haff, K., "Kritik der Genossenschaftstheorie", **Jahrbuch für Soziologie**, 1. II, p. 277-299; **Banres, H.E., "Representative Biological Theories of Society"**, **Sociol Review**, tome XVII, 1925; **Litt. Th., Individuum und Gemeinschaft**, 1924; **Gumplowicz, L., Gesch. d. Staatstheorien**, p. 396 spp.

(24) Sosyal sistemin birliğine -l'unitesine- "**mécanique**" ya da "**organique**" ya da "**psychique**" denilsin, bu bir terminoloji işidir ve kendi başına önemli değildir. Önemli olan şey, sosyal bir sistemin muhtelif elemanları arasında ve sosyal sistem ile onun çevresi arasında, fonksiyon ilişkilerini ve karakterlerini belirtmek tarzıdır.

Bu fonksiyon ilişkileri bakımından, önemli olan tek şey sosyal sistemin vasıflarının ve elemanlarını - composantes'larını- ve onların ilişkilerinin fonksiyonel düzenliliğini -**régularité fonctionnelle**- belirlenmesinde **keskinliktir**.

Eğer bu iş, uygun bir tarzda yapılmış ise, "**mécanique**", "**organique**" ve "**psychique**" sıfatları, bizim sosyal olaylar üzerindeki bilgimize çok az şey katarlar.

Eğer bu eş, hiç yapılmamışsa, bu sıfatlar, ola ki, yarasız ve aldatıcı olacaktırlar. Onlar sırf yüzeyde kalmış -sathi-ve sözden başka bir şey olmayan, bir bilgiden başka bir şey veremezler.

Kelimelerin bu anlamlarının belirsizliğinden doğmuş olan bitmez tükenmez kısır çatışmadan söz etmeksizin, onlar, ola ki bir sürü yanlış anlayışlara götüreceklerdir. Bu nedenle, olayların bilimsel bir incelenmelerinin yukarda geçen olgu -vakıa-nun analizi ve sosyal sistemin özelliklerini belirtmek üzerine dikkatini toplamaya mecbur olduğunu ve bir kelime eğeleme ya da geveleme işine az dikkat sarfetmesi gerektiğini, ortaya "**mekanik**", "**organik**", "**psiko-sosyal**", "**atomist**", "**Univarsalite**", v.b.nin tekrar görüneceklerini düşünüyorum.

Ne yazık ki, pek çok sosyologlar, bu kelime -sözcük-eğeleme ya da geveleme ile uğraşıyorlar. Hatta **O.Spann'nın**, **Th. Litt'in**, **C. Brikmann'ın**, **a. Vierkant'ın**, **K.Breysig'in**, **W. Saner'in** ve başkalarının en yeni sosyolojik incelemelerinde, "sözcük eğeleme" -"**l'image de mots**"ne çok yer verilmiş, olayların ve onların fonksiyonel ilişkilerinin filili analizine çok az yer ayrılmıştır. Ben bunu, aşılması ve arkada bırakılması gereken, sosyolojinin filozofik devrinin bir mirası gibi görüyorum.

(25) **H. Spencer'in** evrim ya da ilerleme -*évolution ou progrès*- formülü için şu eserlerine bakılabilir; **First principles**, p.396, N.Y., 1895; onun sosyal olaylara uygulaması -le "**Progrès**" ve **Principles of Sociology**, vol. 1.2 derece partı, ch. X-XII, et **passim**, Cf. **Haeckel, E., Prinzipien der Generellen Morphologie**, 1906, p. 106 sqq.

(26) Le chapitre indiqué dans les oeuvres de **H. Spencer**. Cf. **DURKHEIM, E., Les règles de la méthode sociologique**, Paris, 1904; sosyal morfoloji'nin taslağı yapılan ve sosyal tiplerin sınıflandırılmasına ayrılmış olan sayfeler; keza bak. **Sosyal işbölümü -La division du travail social**, Paris, 1893 **passim**. Cf. sur la sociologie de Durkheim le chapitre "**école du sociologisme**" dans ce livres Çağdaş Sosyoloji Teorilerinin 2. cildinde

Şunu not etmeye ihtiyaç vardır ki, **Spencer'in** eserlerinin öteki bölümlerinde, özellikle, toplumun askeri tipi ve endüstri tipi teorisinde ve sosyalizmin eleştirilmesinde, hükümetin işe karışmasında -l'intervention gouvernementale le'da- ve l'**Esclavage d'Etat**'da, **Spencer**, başka birçok sosyal düşünürler gibi, davranışın -l'attitude- tamamiyle değiştiriyor ve kendisinin evrim ve ilerleme formülünü pratik olarak bırakıyor ve kendisinin evrim ve eğeri toplum, bir organizma ise, böyle olunca, sosyal merkezçilik ve hükümetin işlere karışması ve sosyal işbölümü, daha çokdurlar, bireysel özerklik -l'autonomie individuelle- az büyüktür ve toplum mükemmeldir ve ilerlemiştir.

Spencer'in Sosyolojinin prensipleri -Principles of Sociology- nin birinci bölümünde ve **İlerleme -Progrès-**üzerindeki denemesinde, ve **First Principles**'inde, geliştirdiği düşünceler böyledir.

Fakat **Spencer**, yukardaki problemleri tartışmaya başlayınca, davranışını, çok mantıksızca değiştiriyor ve kendisinin bio- organik teorisinin başlıca prensipleriyle radikal olarak çelişik haldeki teorileri geliştiriyor. Keza kendisinin evrim ve ilerleme formülünü de:

Aynı bağlantısızlık -inconséquences'-lar- **Durkheim'in** teorilerinde de bulunur... Geçmiş zamanın bio- organicistes'lerinin ve çağdaş politik ideologlarının eserlerinde -**Maurras, Delafosse, P. Cottin** gibi **Fascisme'in** sydricalisme'in, Socialisme'in ve Communisme'in ideologlar -ayrıcalı türlerde tipler veriyorlar ve benzer "tasdikler- justifications" veriyorlar. Onlar da keza kendi ideologies'lerinin ve kendi prensipleri -tutarsız, bağlantısızdılar.

(27) Cf. **LALANDE, A., La dissolution opposée à l'évolution dans les sciences physiques et morales**, Paris, 1899; **PALANTE, G., Combat pour l'individu**, Paris, 1904; **Antinomies entre l'individu et la société**, Paris 1913; **Winiarsky, L., "Essai d'une nouvelle interprétation des phénomènes sociologiques"**. **Revue socialiste**, 1896; **MIKHAILOVSKY, N.K., Que est-ce que le progrès? Darwinisme et science sociale, La lutte pour l'individu, dans ses Oeuvres**, russe; cf. des vues sur les théories de Mikhailovsky, **KKareef, Lavrov**, dans **Hecker, J., Russian sociology**, p. 85-204, N.Y., 1916.

(28) Cf. **SOROKIN**. "La catégorie de ce qui" doit être" en Science Sociale", **Juridichesky Vestnik**, russe; "**İlerlemenin başlıca problemleri**"

- "Les problèmes fondamentaux du progrès", *Novyiya Idei v so-zologii*, tome III, russe; "Une science normative est-elle possible?" dans **SOROKIN, Crime et chatiment** 1914, Introduction, russe.

(29) **DUNNING, W., A History of Political Theory from Rousseau to Spencer** p. 311, NY., 1920.

(27) Edition actuelle en 2 volumes (Paris, Didot)

(28) **GOBINEAU, Essai sur L'inégalité, des races humaines, vol. I, p. 11-12.**

(29) *ibid.*, ch. II.

(30) *ibid.*, ch. III.

(31) *ibid.*, p. 39-40.

(32) *ibid.*, p. 53.

(33) **GOBINEAU, Essai sur l'inégalité, cf. VI.**

(34) *ibid.*, vol. IV, p. 318-359; vol. I. ch. X. XI. XVI.

(35) Almanca'da şu başlık altında yayınlandı: **Grundlagen des Ne-unzehnten Jahrhunderts**, en 1899. Fransızca baskısı şu ad altında çıktı: **La genés e du XIX siècle**, Payot. Paris. Sur Chamberlain, cf. **Seillère, E., H.S. Chamberlain, le plus récent philosophe du pan-germenisme mystique** Paris, 1917; **HANKINS**, op. cit., p. 64 sqq.

(36) **CHAMBERLAIN**, op. cit., vol. 1, p. 1-13 et passim.

(37) *ibid.*, p. 263.

(38) *ibid.*, p. 276-289.

(39) *ibid.*, 574.

(40) *ibid.*, p. 321-328, et ch. VI.

(41) Sur es oeuvres, cf. **KOVALEVSKY, M., Les sociologues contemporains**, ch. VIII; **HANKINS**, op. cit., ch. V., et les ouvrages indiqués plus loin

(42) **Les sélections sociales**, p. 3-4.

(43) *ibid.*, p. 4-8.

(44) *ibid.*, p. 13-14.

(45) *ibid.*, p. 23-28.

(46) *ibid.*, p. 78-79.

(47) *ibid.*, p. 65 sqq.

(48) **Les sélections sociales**, ch. IV, V, VI.

(49) *ibid.*, p. 61 sqq., 350.

(50) *ibid.*, p. 207 sqq.

(51) *ibid.*, p. 243 sqq.

(52) *ibid.*, p. 263 sqq. (50) *ibid.*, XII.

(54) *ibid.*, ch. XIII., p. 355 sqq.; *ibid.*, ch. XV.

(55) *ibid.*, p. 443 sqq.

(56) Bu sonuçlar **AMMON'un Anthropologische Untersuchungen der Wehrpflichtigen in Baden**, Hamburg, Richter, 1890.

- (57) Bu inceleminin ayrıntılı sonuçları, **Ammon'un** şu eserinde yayınlandı: **Die natürliche Auslese beim Menschen**, Jena, 1893, G. Fischer.
- (58) Cf. **Ammon, Uistoire d'une idée**, p. 152-157.
- (59) **Ammon, Histoire d'une idée**, p. 156-157
- (60) Ben onun 3. baskısından parçalar veriyorum. Jéna, 1900, G. Fischer.
- (61) Cf. **LAPOUGE, L'Aryen**, p. 412 sqq. Cf. aussi Closson, C.C., "La hiérar chie des races européennes", **Revue intern de sociologie**, 1898, p. 416-430.
- (62) Cf. **Guetelet, A., Sur l'homme et le développement de ses facultés, essai de physique sociale**, 2 vol., Paris, 1835; **Antropométrie ou mesure des différentes facultés de L'homme**, Bruxelles, 1870.
- (63) **GALTON, F., Hereditary Gnius**, p. 30-31, Londres. 1892.
- (64) *Ibid.*, p. 12 sqq.
- (65) *Ibid.*, p. 1 sqq., **Noteworthy Families**, p. XX sqq.
- (66) **Hereditary Genius**, p. 53 sqq., 102 sqq.; **Noteworthy Families**, p. XII. qs.
- (67) **Hereditary Genius**, p. 325-337.
- (68) Cf. **PEARSON, Mathematical Contributions to the Theory of Evolution**, Série I a XVIII, publiées dans les publications du Biometrie Laboratory, dans les **Proceedings of the Royal Society**, et dans **Biometrika**.
- (69) **PEARSON. K., The Scope and Importance to the State of the Science of National Eugenics**, 2, e édition, p. 26, Londres, 1909.
- (70) **Scope and Importance of Science**, p. 38.
- (71) **The function of Science in the Modern State** 2. éd. p. 3, 1919.
- (72) **PEARSON, K., National Life from the Standpoint of Science**, 2 e éd., p. 20-24.
- (73) *Ibid.*, p. 26-27.
- (74) **The Function of Science**, p. 9-12
- (75) Cf. **SERGI, G., Le origine umane**, Turin, 1913; **Morselli, Anthropologie generale**, Turin 1910; **Sergi G., Hominidoe**, Turin 1911; **Topinard, Anthropologie**, Paris, 0000; **Haddon, A. C., The Races of Man**, N.Y. 125; **Dixon, R.B., The Racial History of Man**, p. 503 sqq., N.Y., 1923.
- (76) Ayrıntılar için bkz. **Houzé, E., L'Ayren et l'anthposociologie**, p. 1-33. Bruxelle, 1906; **Reinach, Salamon, L'origine des Aryen: histoire d'une controverse** Paris, Leroux, 1892;.....
- (75) **LAPOGE, L'Aryen**, p.95. **Lapouge'un Sélection sociale'sindaki** öteki iddiaları ve tasdikleri ile karşılaştırmalıdır. P. 40, 78-79, 410, 410 sqq
- (76) Cf. **RIPLEY, W.Z., The Races of Europe**, 1910, p. 456-465
- (77) **LAPOGE**, op. cit., p. 40 sqq, 410 sqq

- (78) **TORINARD**, *Antropologie*, p. 240-242.
- (78) Cf. Les Remarques critiques très raisonnables dans **HOUBE, H.**, *L'Aryen et l'anthroposociologie*, Travaux de l'Inst. de sociologie; et dans **Kovalevsky, M.**, *Les sociologies contemporaines* (en russe) ch.VIII: **HANKINS**, op. cit., *passim*; **PEARSON**, *ibid.*, p. 90.
- (79) **NICEFORO, A.**, *Les classes pauvres*, p. 43-44, Paris, 1905.
- (80) **Terman, L.**, *Genetic Studies of Genetius*, 1925, vol. I, tableau 35, p. 14,170.
- (81) **PARSONS, F.G.**, "The Cephalic index of the Britich isles *Man* février 1922, p. 19-23.
- (82) Cf. Données et Références dans ma *social mobility* ch. X.
- (83) **NCEFORO**, op. cit., p. 50-51.
- (84) **LIVÌ, R.**, Rapport dans *Bull. de l'Inst. Intern de Statist.*, vol. VIII, p. 89-92
- (85) **PEARSON, K.**, "On The Relationship of Intelligence", *Biometrika*, vol. V, p. 133; *Annals of Eugenics*, vol. I, p. 383.
- (86) **JORGER, J.**, "Die Familie Zero", *Archiv für Rassen und gesellschafts biologie*, 1905, p. 494-554.
- (87) **TOCHER**, "The Anthropometrical Characterisdics of the inmates of Asylums in Setland", *Biometrika*, vol. V, P. 347.
- (88) **Hrdligka, A.**, "Physical Antropologie of the Old Americans", *American Journ. Of Phycial Anthropologie*, 1922, no 2, p. 140-141.
- (89) **ELLIS, H.**, *Ö study of Brith Genius*, p. 209-210.
- (90) **HOUBE**, Op. cit., p. 31-33; Voir la premiere partie du livre, *passim*.
- (91) **DIXON**, op. cid., p.514-516.
- (92) **LIVÌ R.**, "La distribuzione geografica dei caretteri antropologici in Italia". *Rivista Italiana di Sociologia*, II. 1898, fasc. IV; **HOUBE, E.**, *Les indices céphaliques des Flamands et des Wallons*, Bruxelles Magden, 1882; **VANDERKINDERE, L.**, *Nouvelles recherches sur l'ethnologie de la Belgique*, Vander Auvera, 1879.
- (93) *Sélections sociales*, p. 407-409 et *passim*.
- (94) *Sélections sociales*, p. 456 sqq.
- (95) "üstünlük" ve "aşağılık" terimleri sübjektifirler ve okulun kullanışı da, birçok öteki bilginler ve derin araştırmacılar gibi, aldatıcıdır.
- (96) **WOODS, FREDERICA.**, *Mental and Moral Heredity in Royalty*, p. 301, N.Y., 1906. Cf. aussi son livre *The Influence of Monarchs*, ch. XVII, N.Y., 1913. Cf. aussi **SOROKIN, P.**, "Monarchs and Rulers", *Social Forces*, 1925-26.
- (97) **ODIN, A.**, *Genèse des grands hommes*, vol. II, tableau XXXII; vol I, p.541, Paris, 1895.
- (98) **MAAS, FRITZ**, "Über die Herkunftsbedingungen der geistigen Führer", *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 1916, p. 144-186.

- (99) **CATTEL, J. McKeen, American Men of Science**, 3 éd., 1921, p. 783-784.
- (100) **SOROKİN, "American Millionnaires", Social Force**, 1925, p. 635-636.
- (101) Cf. **SOROKİN, Social Mobility**, ch. XII.
- (102) **Memoires of the National Academy of Science**, vol. XV, Wash., 1921, p. 821 sqq., ch. XVII. Cf. aussi **YERKES, R.M.**, "Eugenic Bearing of Mesurement of Intelligence", **The Eug. Review**, p. 234 sqq., Janvier, 1923. Cf. ici chiffres et diagrammes instructifs.
- (103) **TERMAN, L.M., The Intelligence of School Children**, 1919, p. 56 sqq., 188 sqq.; Ch. aussi **TERMAN**, "New Approach to Study of Genius" **Psychological Review** 1922, p. 310-318.
- (104) Cf. **Social Mobility**, ch. XIII.
- (105) **DIXON**, op. cit., p. 500; burada bu tiplerin herbirinin tasviri bulunacaktır,
- (106) **DIXON**, Op. cit., p. 518, voir *passim*, "büyük" hükmü bir değer yargısıdır Que la création de formes complexes de civilisation soit une chose bonne ou mauvaise, grand ou négative, le fait du rôle différent des diverses ces demeure, sans se référer à aucune évaluation.
- (107) **Memoires of the National Academy of Science**, vol XV, p. 796, 707, Wash., 1921. Les degrés D-, D.C-, C. C-, B.A, indiquent le passage du coefficient intellectuel le plus bas- liminaire et au plus élevé lumineux et brillant.
- (108) Çok yukardaki çalışmalara bak. Bundan başka, şu incelemelere de bak. **BROWN, G.L.**, "Intelligence as related to Nationality", **Journal of Educational Reserach**, 1922, vol. V, p. 324-327; **Feingold, G.A.**, "Intelligence of the First Generation of immigrant Grups", **Journal of Educational Psychology**, 1924, vol. XV, p. 65-83; **PINTER, R. Intelligence Testing**, N.Y., 1923; **YOUNG, K.**, "Intelligence Tests of certain Immigrant Grups", **Scientific Monthly**, 1922.
- (109) Bak. Problemin analizi için, benim **Social Mobility**, XIV. Bölüm,
- (110) Örnek olarak, Prof. **STARCH, Educational Psychology**.
- (111) **FRANK, T.**, "Race mixture in the Roman Empire", **American historical Review**, vol. XXI, p. 705; Cf. aussi **SEECK, OTTO, Geschichte d. Untergang d. Antik. Welle, passim** et tous les volumes; **PARETO**, op. cit vol II, p. 1694 sqq; **FAHLBECK, P.**, **La décadence, passim**; **SENSINI, G.**, op. cit.,
- (112) **ROSTOVITZEFF**, op. cit., p. 485 sqq., ou les objections contre cette théorie sont reproduites.
- (113) Cf. sur le caractère sélectif de la mortalité **SNOW, E.C.**, **The Intansity of Natural Selection in Man**, Londres, 1911: l'article de **K. Pearson** dans **Biometrika**, vol. I, p. 50-89; l'article de **A. Ploetz** dans **Archiv für Rassen und Gesellschafts Biologie**, vol. VI, p. 33-43, 1909, **Popenoe, P.**, et **Johnson, R.**, **Applied Eugenics**, ch. VI, 1922.
- (114) Bu sorunun daha geniş bir tartışması ve bibliyografyası, benim

Social Mobility adlı kitabımın XX. VE XXII. bölümlerinde vardır.

(115) **G. HANSEN**'in köyden şehire göçetmenin teorisi keza çok düzeltilmelidir. Biz şimdi biliyoruz ki, köylü göçmenler şehirde, aslında şehirli olanların üstün durumlarını bulmazlar. Fazla olarak, şehirli halk, XIX. yüzyılın sonundan beri, kendi biyolojik dengesini çok büyük ölçüde düzeltmiştir. En iyi elemanların daima köyden şehire göçtükleri ve köyde kalanların "aşağı" oldukları iddiası da tamamiyle doğru değildir. Bu konuda bibliyografya ve ayrıntılı bilgiler benim **Social Mobility** adlı eserimde vardır.

(116) **Cf. DUNN, L.C.**, "A Biological View of Race Mixture", **Publications of American Sociological Society**, vol. XIX, p. 47-56; **RE-UTER, E.B.**, "The Hybrid as a Social Type", *İbid.*, p. 69-77; **Mjoen, J.A.**, "Harmonic and Disharmonic Race - Crossing", *Eugenic'in in Race and State*, p. 40-61. Baltimore 1923; **HOFFMANN, F.L.**, "Race Amalgamation in Hawai", *ibid.*, p. 90-108...

YAŞAMAK KAVGASI'nın SOSYOLOJİK YORUMLANMASI

283 - 362. Sahifeler arasındaki dipnotları.

- (1) **DARWIN, CHARLES**, *The Origin of Species*, p. 78, N.Y. 1917.
- (2) *Cf. par exemple* **NOVİCOW, J.**, *Les luttes entre sociétés humaines et leurs phases successives*, p. 1-50, Paris, 1896; **TARDE, G.**, *L'opposition universelle*, Paris, 1897.
- (3) *Cf. par exemple* **YHOMPSON, J.A.**, *Darwinism and Human Life*, p. 91, N.Y., 1-17; **GIDDINGS, F.**, *Studies in the Theory of Human Society*, N.Y., 1922; **BAGEHOT, W.**, *Physics and Politics*, N.Y., u. 24, 50-52, 212-213, N.Y., 1884; **NICOLAI, G.F.**, *Die Biologie des Kriegeres*, vol. I, ch. II, Zurich, 1919. Bir İngilizce çevirisi vardır.
- (4) **GIARD, Facteurs primaires de l'évolution**, Paris, Librairie Croville-Morant, p. IX-XII.
- (5) **MARX, KARL, et ENGELS, F.**, *Manifeste communiste*, p. 12- 13; **NOVİCOW**, *op. cit.*, p. 1-12; **Ferri, E.**, *Socialism and Positive science*, p.25, Londre, 1909.
- (6) *Cf.* **KROPOTKINE, P.**, *Mutual Aid*, Londre, 1902, *passim*; **BAGENOT**, *op. cit.*, *passim*; **MITCHELL**, *op. cit.*, *passim*.
- (7) **NOVİCOW**, *op. cit.*, p. 1-12, p. 1-12, 30, 50.
- (8) *İbid.*, p. 402 et *passim*.
- (9) **VACCARO, M.**, *Les bases sociologiques*, p. I-XX, ch. I, Paris, 1898.
- (10) *İbid.*, ch. I-II.
- (11) *İbid.*, ch. III.
- (12) *İbid.*, ch. IV.
- (13) *İbid.*, ch. V. *Cf. aussi* **Vaccaro, M.**, *La lotta per l'esistenza e suoi*

effetti nell'humania, Rome, 1886, Fransızca çevirisi, Paris, 1892. Pour l'évolution de la lutte pour l'existence dans le groupe (crime et répression) voir **Genesi e funzione delle leggi penali**, Rome, 1889.

(14) **Les bases**, ch. VI. Autres ouvrages **passim**.

(15) *ibid.*, ch. VI. VIII.

(16) *ibid.*, ch. IX.

(17) *ibid.*, ch. X-XII.

(18) Voir les faits correspondants dans **MITCHELL**, op. cit., ch. II.

(19) Burada not etmek dikkate değer ki, sosyal Darwinizm eleştirilmesinde gösteriyor ki, hayvanlarda savaş -la guerre- bir grubun öteki grubla çatışma -mücadele- la lutte-, son derece seyrek, aynı cinsten olan hayvanlar arasındaki bireysel "fizyolojik" mücadeleler de çok seyrek. **Savaş**, insan toplumunun apaçık bir çizgisi -özelligi-dir. Cf. **NOVICOW**, *La critique du Darwinisme social*, p. 43, 47-48, 61, 153.

(20) **NOVICOW**, *ibid.*, p. 50, 53, 207. **NICOLAI**, *Savaşın Biyolojisi Die Biologie des Kriegeres*, adlı kitabında, böyle bir düşünceyi aldı. Vol. I, p. 29-32, **Nicolai NOVICOW'un** eserini pratik olarak izledi.

(21) **Dr. Steinmetz**, göreceğimiz gibi, savaşın insan tarihinde kaybolmayacağını çok kuvvetle ileri sürüyor. O, harbin bilimsel bir biçimde savunulmasını yapan ünlü kimselerden biridir. Bununla birlikte, o diyor ki, "ilkel özerin -aşiretlerin- adet olmuş bir uğraşmadır." **Steinmetz**, *Die Philosophie des Kriegeres*, p. 55-57, 190, Leipzig, 1907.

(22) Cf. **WESTERMARCK**, E., *The Origin and Development of Moral Ideas*, vol. I, p. 334 sqq., ch. XIV, XV, XVI. Londres, 1906.

(23) *ibid.*, p. 232.

(24) **HOBHOUSE**, L., **WHEELER**, G., et **Ginsberg**, M., *The Material Culture and Social Institutions of the Simpler Peoples*, p. 228, Londres, 1915.

(25) **WOODS**, F.A., *Is war Diminishing* p. 34, 39, 43, 53, 64, 67, 73, 78, 85, 91; **BONART**, G., *Losses of Life in Modern Wars*, p. 4, 75-78, Oxford, 1916.

(26) Cf. **Spencer**, *The Principles of Sociology*, vol. I, s. 258-263; vol. II 547-582; vol. III, S 840-853. **Spencer** a même prédit une prochaine montée temporaire du socialisme, "vetement" contemporain de l'extinction de l'autorité gouvernementale due au militarisme. **Spencer'in** teorisi, bazı değişikliklerle, o zamandan beri, **W. G. Sumner** tarafından geliştirildi : *War and Other Essays*, New Haven, 1911. Bu teori, **R. Pöhlmann** tarafından, *Geschichte d. Antiken Kommunismus und Sozialismus* adlı eserdek, parlak bir biçimde desteklenmiştir; **Parreto'nun** "Les systèmes socialistes" adlı iki cildlik eserde de; ve bu problemlerin başka birçok gözlemcileri tarafından desteklenmiştir; **socialisme, militarisme, despotisme et étatisme**.

(27) Les théories représentatives de ce type sont fournies par **J. de Maistre** qui est regardé comme le père de ces théories au XIX. siècle...

(28) Bu tipin temsil edici eserleri şunlardır: **Novicow, Nicolai, N.Mikhailovsky, Kropotkine, Molinari, Ferro, Mitchell, B. Kidd, Lapouge** ve başka birçokları.

(29) Cf. **COSTE, A., Les principes d'une sociologie objective**, p. 107, Paris, 1899.

(30) **Coste, A., L'expérience des peuples et les prévisions qu'elle autorise**, p. III-IV, Paris, 1900.

(31) **Principes**, ch. II, XXII; **L'expérience**, ch.I.

(32) **Principes**, ch. III, IV; **L'expérience**, ch.II

(33) **Principes**, ch. V. La calassification des science de Coste est une modification de celle d'Auguste Comte; cf. p. 57.

(34) *İbid.*, ch. IX, XII, XIV. Voir le tableau p. 150-151; **L'expérience**, talleau aux p. 584-587.

(35) **Principes**, p. 95-103; **L'expérience**, *passim*, et p.588 sqq.

(36) **Principes de ve L'expérience'da** hesap metodları oldukça farklıdır.

(37) **LEVASSEUR, E., "La répartition de la race humaine" Bulletin de l'Intitut International de Statstique**, vol XVIII, 2e. livre, p. 62.

(38) Voir aussi **LEVASSEUR, E., "La répartition de la race humaine sur le globe terrestre"**, **Bulletin Institut Intern, Statistique**, vol. XVIII, 2e. livre, p.48-64 **CARLI, F., L'équilibre delle nazioni secondo la demo grafia applicata**, Bologne, N. Zanichelli Cle, 1919, p. 96 sqq.

(39) Cf. **KOVALEVSKY, M., Obschinnoje semlevladienie** (La possession communale de la terre), Moscou, 1879, -7 et *passim*. **Etude de la déintégration de la possession communale de la terre dans le canton Vaud**, en russe, 1876; "Evolution du régime économique", **Le devenir social**, juin, 1896; **Die Ökonomische Entwicklung Europas**, Berlin, 1908, et tous les volumes postérieurs: l'ouvrage a commencé d'être publié en russe en 1908; **Les sociologues contemporains**, p. 260 sqq., 200 sqq.

(40) **Kovalevsky, Les sociologues contemporains**, p. 200-201.

(41) Cf. **MOUGEOLLE, P., Statistique des civilisation**, Paris, 1883; **Giddin gs, F. H., Priciples of Sociology**.

(42) **Dupréel, E., "Les variations démographiquess et le progrès"**, **Revue de l'Institut de Sociologie**, p. 359-385, mai, 1922.

(43) **CARLI**, op cit., p. 147-149, ch. V.

(44) Açlık ile besin - yiyecek - araçlarının yeni kaynakları icad etmek arasındaki tekabül üzerinde yaptığım inceleme göstermiştir ki, eğer açlık etkisiyle - ve nüfus fazlalığı ile -, bazı defa yiyecek vasıtaları elde etmek ve üretim metodlarının bir ıslahı vukubuluyorsa, pek çok defa artan bir ölüm nisbeti -oranı- vukubuluyor, ve préventif ve répressifs tadil vasıtaları zuhur ediyor. Eğer sefaletin artmasını ekonomik kaynakların üretiminin ıslahı izliyorsa, pek çok açlık çeken kavimlerin en çok icad edici kavimler olmaları gerekirdi. Realitede olgular buna cevap vermiyorlar. Bunun bütün ayrıntılı, analizi, benim **The Influence of**

Famine and the Food Factor.

(45) Bu gösteriyor ki, endüstri memleketlerinin, tarım memleketlerinden sürekli olarak çok büyük bir nüfus yoğunluğuna sahip oldukları biçimindeki **Carli'nin** iddiası, keza şişirilmiş, abartılmıştır.

(46) **Carli'nin** yukarda adı geçen eserine bkz. V. bahis.

(46) **KOVALEVSKY, Les sociologues contemporains**, p. 244-245.

(48) **DECAMPS, P.**, da olguları görünüz: "Comment les conditions de vie des sauvages influencent leur natalité", **Revue de l'Institut de sociologie**, sept. 1922. **Carr-Saunders, The Population Problem**, Oxford, 1922.

(49) **Cf. Kovalevsky, Obschinnoie semlevladienie;**

(50) Sovyetler Rusyası'nın topraklarında oturanların sayısı 1917-1926 yılları arasında, 1917 den önceki oranla azalmıştır. Bununla birlikte, özel toprak mülkiyeti biçimleri, l'obschina şeklinin zararına olarak, artmıştır ve buna rağmen komünist rejimi vardır.

(51) **KOKVALEVSKY, Les sociologues contemporains**, p. 245, 246.

(52) **EAST THOMPSON, SUMMER-KELLER'in** kitapları, (vol. I, p. 42, 62 sqq.)

(53) Bu teorilerin tipik örnekleri **P. LEROY-BEAULIEU'nun** ve özellikle kitaplarında ve özellikle **BERTILLON, J.'nin** *La dépopulation de la France*, Paris, 1911. Bu tip teorilere yakın bir fikir akımı **Amerikada** sonradan meydana geldi.

(54) **CARR-SAUNDERS'in** **A.B. WOLE'in** **BUGDE, NICHOLSON** ve **CANDAN'in** eserleri, bu tipin çeşitleridirler.

(55) **MEYER. E.**, "Die Bevölkerung des Alterstums", *Handwörterbuch d. Staatswissenschaften*, 3. baskısı, cild II.

(56) **CURSHMAN, F.**, *Hungernöte in Mittelalter*, p. 41-47, Leipzig, 1900.

(57) **D'AVENEL, V te G.**, *Découvertes d'histoire sociale*, p. 148-149, 155, 209, 230, et passim, Paris, 1910.

(58) **KOVALEVSKY, Die Ökonomische Entwicklung Europas**, vol. V, ch. V-XII, Berlin, 1911.

(59) **Cf. LEE, M.**, op. cit., passim.

(60) **ROSTOVITZ, M.J.**, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Oxford, 1926, p. 424-425.

(61) **THOMPSON, W.A.**, *Population*, N.Y., 1915, p. 156 sqq.

(62) **GINI, C.**, *Ammontare e composizione della ricchezza della nazione*, p. 553; Turin, 1914. **Cf. aussi BERTILLON, La dépopulation de la France**, p. 9-61.

(63) **CANNAN'in, NICHOLSON'un, WOLF'un** ya da başkalarının "Kıyam sayısı" "chiffre optimum" teorisinin verdiği her şey buradadır.

(65) **CARR-SAUNDERS**, op. cit., p. 200.

(66) **Carli**, op. cit., p. 187 sqq. 202 sqq.

(67) **Keza**, p. 202-205.

(68) Carli, op. cit., p. 206-211.

(69) Cf. SOROKİN, Sistema sociologie, vol. I, p. 177-193.

(70) 2. bakısı, Paris, 1908; keza M. BOUGLE'nin La démocratie devant la science, 3. baskı, 1923.

(71) Cf. MAZZARELLA, Les types sociaux, passim; HOBHOUSE, WHEELER et GINSBERG, The Material Culture and Social Institutions of Simpler Peoples, p. 50 sqq...

(72) Cf. Social Mobility, ch. V.

(73) Professeur de sociologie à l'Université de Rome, président de l'Institut Italien de statistique; Problemi sociologici della guerra, 1921, etc.

(74) GİNİ, CORRADO, I. Fattori, p. 1-33.

(75) Ibid., p. 34.

(76) Ibid., p. 34-47.

(77) CARLİ, op. cit., 235-258, 362-368.

(78) Benim Social Mobility, ch. VII, XV, XXII.

(79) Bkz. Benim Socialmobility, ch. XX.

Çevirenin notu: Le Play Mektebine mensup Türk ilim adamlarının en çok faaliyet gösterdiklerini 1919 da görüyoruz. O zaman Mehmet Ali Şevki Beyin idaresinde ve "Science Sociale"i memleketimizde yaymak ve içtimai meselelerimize tatbik etmek üzere "Meslek-i içtimai" adında aylık bir mecmua neşredilmişti. "Meslek-i içtimai" şu üç ihtiyaç sebebiyle kurulmuştu:

1.) "Muhit-i fikrimizi ilm-i içtima tetebbuuna hazırlamak, memleketimizin harita-i içtimasisini vücade getirecektir.

2.) "Science sociale"i içtimaisi meselelerimize tatbik etmek, böylece hususi ve umumi hayatımızın düzenlenmesi yollarını tesbite muvaffak olmak. Bu gaye ile Meslek-i içtimai'nin açığı tatbikat çağrında yürümek.

3.) Bu sahalardaki teşebbüslerin faaliyetini birleştirmek. Mecmua bu gaye ile "Science sociale"i tanıtmak, bu yoldaki incelemeleri kolaylaştırmak ve taraftarlarını birbirleriyle tanıştırmak istemiş ve buna muvaffak olmuştur. Neşriyatı şunlardır:

Le Play Mektebi hakkında Türkçede neşredilen eserler:

1- "Yollar, Ezmine-i Kadime yolları".

Edmon Demolin'in bu çok mühim eserinin birinci cildi Ahmet Samih Bey tarafından çevrilmiş, 1919 da basılmıştır.

2- "Anglo-Saksonların Esbab-ı Faikiyeti Nedir" Edmon Demolin'in bütün Avrupa lisanlarına nakledilen bu eserini Türkçe'ye A. Fuad ve A. Naci Beyler çevirmişlerdir.

3- "Mevki-i İktidar" E. Demolin'in eserinin tercümesidir.

Enerjetizm hakkında Çağdaş Sosyoloji Teorileri'nin birinci cildinin

1. baskısındaki bir notumuz.

Çevirenin notu; "Kudretiyat" terimini "Enerjetizm" karşılığı olarak kullanıyoruz. Kudretiyat terimini ilk defa 1924-28 de Namdar Rahmi'nin kullandığını zannediyoruz. Namdar Rahmi Bey 1946 yılında Ankara'da "Ulus"da enerjetizme dair yazılar yazmaya devam etmiş ve bilhassa "Türk milletinin enerjisi" üzerinde durmuştur.

Yirmi üç yıl önce enerjetizm hakkında üç dört sene boyunca yazı yazanlara bir saygı olmak üzere tercümemizde "Kudretiyat" kelimesinin kullandık. Namdar Rahli Beyin ya yalnız başına veya o zamanki arkadaşı Naci Fikret Beyle birlikte "Kudretiyat"a dair bir eser vermelerini dileriz.

Münir Raşid Öymen

* **Apodiktique:** (Yunancada), Ben ispat ettim. İspat edilmiş ve itiraz edilemeyen bir önerme -hüküm- (Buradaki ispat edilmiş sözü, deneyle ispat edilmiş anlamına gelmez).

Fransızca sözlükte şöyle deniliyor: Apodictique: (du gr.: je démontre). Se dit d'une proposition démontrée et incontestable.

* **Processus:** (Latin kelime), Uzatma -prolongement- gidiş yol, olay. Eski Türkçemizde "vetire" kelimesi kullanılıyordu. Bugün öz-türkçe olarak "süreç" terimini kullananlar vardır.

Processus, ya da vetire, süreç kelimelerini doğru anlamı: Birçok aşamaları olan bir olayın bütünü. Örnekler: sindirim processus'ü, solunum processus'ü, kanın dolaşımı processus'ü, düşünme processus'ü.

Bu kelime, birçok aşamaları olmak üzere bir yol, bir oluş, bir gidiş anlamında kullanılmalıdır.

* **Ontogénèse ya da ontogénie:** Ferdin rüşeym halinden tam teşekkül haline kadar geçirdiği oluş -tekavvün- aşamaları, oluş zinciri, silsilesi.

* **Eschatologie:** (Yunanca eschatos, sonuncu, son, logos, söz, bilim). İnsanın ölümünden sonra ve dünyanın sonunda insanın kaderi ile ilgili doktrinlerin bütünü.

Eschatologique: İnsanın ölümünden sonraki durumdan söz eden bir anlayış.

* **Téléologique:** (Yunanca'da, telos, son -fin-, logos: Söz ya da bilim). Teleolojik, gayeye, amaca yönelmeden söz eden nazariyeler ile ilgili. Biz amaçlı kelimesi ile ifade edebiliriz.

* **Interaction:** Bu terimi hep böyle kullandık. İnter: Latince, ara, arası anlamına gelir. Action: fiil, hareket, iş, etki.

Kitaptaki interaction kelimesi, ferdlerin toplum halinde yaşarlarken, kendi aralarında, daha doğrusu, birbirlerine etki etmeleri anlamına gelmektedir.

* **Trans -subjectif:** Trans, (latince ek) ötesinde, arasında, içinde kavramlarını anlatın örnek, Trans -subjectif, birleşmiş kelimesiyle anlaşılacak şey, bizim sübjektifliğimizin ötesinde.

* **Vetire:** Processus'e bakılabilir.

* **Önerme:** Hüküm, yargı.

* **İçlem:** Eskiden muhteva, denirdi. Bizim mantık okuttuğumuz zaman içlem kitaplarda yer aldı ve biz **içlem** terimini kullandık. Şimdi "kapsam kullanılıyor." Hangisi yerleşip kalacak bilemiyoruz! İçlem terimi ile anlaşılan anlam, bir terimin içine aldığı özelliklerdir. Örnek olarak, **canlı** teriminin içlemi, doğmak, besin almak, büyümek, gelişmek, neslini üretmek ve ölmekten ibaret olan bir sürü özelliklerin bü-

tünüdür.

* **Nominalizm (nominalisme):** Ortaçağda, genel fikirlerin,

kelimelerden (sözcüklerden) başka bir şey olmadıklarını ve zihinde bu kelimelere başka hiçbir gerçek -realite- tekabül etmediğini iddia ve kabul eden doktrin.

İlkçağdan beri Cynique (bkz. Cynique) filozof Antisthène, Eflatun'un idée'ler teorisi (bkz. Idée) ile mücadele ederek haykırdı: "Ben atı iyice görüyorum, atlılığı (chevalité) görmüyorum.

Şu halde, Nominalizm, "idée'lerin bir mevcudiyeti (existence) ve zihinden bağımsız, kendine özgü (mahsus) realitesi bulunduğunu kabul eden Eflatuncu realizme (réalisme platonien) karşıttır. Fakat ortaçağdadır ki, nominalizm, (IX. yüzyılın sonunda) Posselin ile çok büyük bir gelişme gösterdi ki, bunu ilahiyata (Theologic) uygulamaya cüret eden ve böylece gerçek üçlülüğe (teslise) karşı durdu.

* **Nominalizm**, XIV. yüzyılda, genel fikirlerin veya (tümeler)

veya "Külliyat"ın ("universaux") "realizmi"ni eleştiren Guillaume d'occam tarafından tekrar ele alındı.

Bugün, emprisme'in (Hume) mukavemeti ile Kant'ın "akılcılığı", "rationalisme" iel mukavemet ve muhalefet gösterilmiştir. Birincisi, nominalizmin konularını tekrar ele alıyor ve bizim bilgimizi, sadece deney üzerine kurduğunu iddia ediyor, (daima özeller); ikincisi, tersine olarak akıl (raison) üzerine kurduğunu iddia ediyor. (Larousse, Dictionnaire de la Philosophie; 1964).

* **Tautologique: (Yunanca tautologia'dan):** Evvelce başka

kelimelerle söylenen şeyin lüzümsüz tekrarı, kelime israfı.

* **Anthropo:** İnsan; morph, şekil, kelimeleri ortaya çıkar.

Çocuklar ve yetişkin insanlar, maddi cisimleri insana benzetirler: onların da canı sıkılır, huysuzlukları olur, söz anlar. Topuna. sen burada bekle, diyen çocuk, çakmakta olduğu çivinin eğrildiğini gören bir insan, çiviyi: Sen aksilik ediyorsun, fakat inad ve aksilik etsen de ben seni çakacağım demesi, bu cansız cisimlerin sanki insana benzer özellikleri varmış gibi konuşur. "Böyle düşünmeye anthropomorphisme - antropomorfizm- denir."

* **Dérivation:** 1. (Bir su) yatak değiştirme. 2. hek. vücutun

bir yerindeki kan birikmesini, yakı, şişe gibi bir araçla başka bir yere çekmek. 3. gr. Türem, türeme. 4. (elektrikte) kol. 5. **sapma**.

* **Dériver:** 1. (gemi) kayıdan ayrılmak 2. (gemi) Rotadan ayrılmak.

* **Dérivatif:** 1. hek. Dérivation yapan, kan çekici. 2. mec. Düşünceyi başka alanlara çeken.

* **Résidus:** 1. (Kım.) tortu, (Fels.) bir öğretinin karanlık kalan yönü, kalıntı.

* **Parabole:** Kinaye, remiz.

* **Parabol:** "Kat'ı mürâfı"; atılan bir merminin çizdiği eğri

- mükafı.

* **Parabolique:** kat'i mükafı şeklinde, remizli, kinayeli.

* **Spéculatif:** (Fels.) Kurgularla ilgili, nazari.

* **Spéculation:** (Fels.): 1. Kurgu. 2. Hava oyunu. **Spéculation:** nazari tedkik, nazariyat. (Ticarette) ihtikar. "ihtikar-ı zihni".

M. Raşit ÖYMEN

- * SOROKİN "ÇAĞDAŞ SOSYOLOJİ TEORİLERİ" adlı kitabı ile en büyük ününü kazanmıştır. Bu eser en az 8 dile çevrilmiştir.
- * Sosyoloji edebiyatının bütününe göz gezdirmek ve onları eliştirerek açıklamak işi, birçok dil bilmeyi ve pek çok okumayı gerektirir ve eleştirici bir istidat ve son derece objektifliğe bağlıdır...
- * SOROKİN bütün bu nitelikleri kendisinde toplamış görünüyor.
- * Eseri okurken insan neye hayran olmak gerektiğini bilemez.
- * SOROKİN'in büyük bilginliğine mi, ya da yabancı fikirleri ciddiyet ve centilmenlikle analiz etmesine mi hayran olmalıdır?

Prof. Gerhard Kessler

Dr. phil., Dr. rer. pol

"ÇAĞDAŞ SOSYOLOJİ TEORİLERİ"

Çev.: Münir Raşit ÖYMEN

İbrahim Alaettin Gövsa'nın kitap hakkındaki düşünceleri:

"YÜZYILIMIZIN SOSYOLOJİ NAZARİYELERİ" adı ile Münir Raşit ÖYMEN tarafından tercüme edilen kıymetli kitap, bizde sayısı ve benzeri az olan eserlerdendir. Bu türlü eserlerin yalnız Felsefe meraklılarınca değil, cemiyet meseleleri için türlü içtihatlar yapacak mevkide bulunan devlet adamlarımızca da dikkatle okunmalarını faydalı ve lüzumlu bulurum."

"Hürriyet" gazetesi